

T.C.
BİNGÖL ÜNİVERSİTESİ
YAŞAYAN DİLLER ENSTİTÜSÜ
KÜRT DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

Yüksek Lisans Tezi

MODERN KÜRT ŞİİRİ'NDE SÜRREALİZM
(Sebah Rencder'in Şiirlerinden Örneklerle)

SAAD MIKAEEL AZEEZ
151302104

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Hasan ÇİFTÇİ

BİNGÖL – 2017

کۆمارا تورکیا
زانینگه‌ها بینگۆلی
ئهنستیتوتیا زمانین زندی
شاخا ماکه زانستا زمان و ئه‌ده‌بیاتا کوردی

تیژا لیسانسا بلند

سوریالیزم د هه‌لبه‌ستا نووخازییا کوردی ده
(ب نمونه هه‌لبه‌ستین سه‌باح ره‌نجدهر)

سه‌عد میکائیل عه‌زیز

151302104

شیوه‌رمه‌ندی تیژی

Prof. Dr. Hasan ÇİFTÇİ

چه‌ولیک – ۲۰۱۷

ئەف نامە ئەگەر خرابە گەر قەنچ

كېشايە دگەل وئ مە دوسەد رەنچ

ئەف ميوە ئەگەر نە ئابدارە

كرمانجى يە ئەوقەدەر ل كارە

'خانى'

پيشكەشە بۆ:

- بابى من كو ھەردەم پىشتەقان و ھىقئىنى سەركەفتىنن من بوويە.
- داىكامن تىرۆشكا ژيانا من.
- برا و خوشك و مالباتا من.
- بۆ ھەركەسى خزمەتا زمان و ئەدەبى كوردى دكەت.

سووپاس بۆ:

- د.حسن چىفتجى كو سەرىپەرشتيا تىزا مە قەبوولكرىيە.
- د.ھىمن عومەر خوشناو، زىدەتر ژ سەرىپەرشتەكى ھەفكارى و رىنماييا مە كرىيە.
- مامۇستايان "سرور محمد حسن" و "صهيب ميكائيل شيخ بزىنى" و "ئەحمەد ھەمۆزاخۆيى".

Tez Onay Sayfası İÇeriĐi

Yaşayan Diller Enstitüsü MüdürlüĐüne

Bu çalışma jürimiz tarafından Kürd Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. Hasan ÇİFTCİ

Üye :

Üye :

Yedek Üye :

Yedek Üye :

Onay

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylıyorum.

İmza
Prof.Dr. Orhan BAŞARAN
Enstitü Müdürü

Bilimsel Etik Bildirimi

Yüksek lisans tezi olarak hazırladığım *Surrealîzm di Helbesta Modern a Kurdî de / Modern Kürt Şiirinde Sürrealizm* adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlanmasına kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

SAAD MIKAEEL AZEEZ

ناڤه روک

IV.....	ناڤه روک
VIII	پوخته يا ڤه کوليني
IX.....	ÖZET
X.....	ABSTRACT
XI.....	ملخص البحث
XII.....	ليستا هيمايان
۱	پيشباس
۶	ده رازينک:
۶	نوخازی: زاراف و پيناسه :
۷	تيگهه و پيناسين نووخازي:
۹	کورتیه ک ل دور ديروکا ئه ده بي نووخاز:
۱۳	نوخازی د ئه ده بياتي ده:
۱۶	پشکا يه کي
۱۶	سهره هلدان، ديروک، ئه گهر و وه رارا سورياليزمي
۱۷	باسي يه کي
۱۷	تيگهه و زاراف و پيناسه يا سورياليزمي:
۲۰	باسي دووي
۲۰	ديروکا سورياليزمي
۳۰	باسي سيي

۳۰ ئەگەر زۆڭدەرىن سەرھەلدانا سوورىالىزمى
۴۱ باسى چارى
۴۱ سوورىالىزم و سىگموند فرويد
۴۶ باسى پىنجى
۴۶ خاسىيەت و ئەدگارىن بەرھەمىن سوورىالى
۴۹ باسى شەشى
۴۹ سوورىالىزم د شىعرا عەرەبىدا
۵۳ پىشكا دووى
۵۳ سوورىالىزم د شىعرا كوردى يا كوردستانا باشور دە
۵۴ باسى يەكى
۵۴ رەنگقەدانا بنەمايىن سوورىالىزمى د ھەلبەستا كلاسيزما كوردىدا
۶۱ باسى دووى
۶۱ ھەلبەستا نوو يا كوردى
۶۸ باسى سىيى
۶۸ ھەلبەستا نووخازيا كوردى و ھۆكارىن پەيدا بوونا سوورىالىزمى
۷۴ باسى چارى
۷۴ گروپ و دەستەيىن نووخاز ل كوردستانا باشور و رۆل باندورا سوورىالىزمى ل
۷۴ سەر وان
۷۴ گروپا روانگە:
۷۸ گروپا كفى - كەركوك:
۸۳ گروپى تەلىعيەكان - پىشەرەوكان:

.....	گروپا ویران:	۸۸
.....	گروپۆ نووکرن ههروهه:	۹۰
.....	نووخازین ئاکری:	۹۲
.....	نامیلکه یا جوایهز:	۹۳
.....	بزاڤا ته غریبی:	۹۵
.....	باسی پینجی	۹۷
.....	سه باح ره نجده ر و سوریا لیزم	۹۷
.....	پشکا سیی	۱۰۰
.....	پراکتیکرنا ههلبه ستین سه باح ره نجده ر ل سه ر بنه ما و سیمایین سوریا لیزمی	۱۰۰
.....	باسی به کی:	۱۰۱
.....	ره نگه دانا بنه مایین سوریا لی د ههلبه ستین "سه باح ره نجده ر" ده	۱۰۱
.....	خه ون:	۱۰۱
.....	نقیسینا ئۆتۆماتیکی "نووسینی خۆبه خۆ له خۆ وه" - الکتابه الالیه - Ecritur Automatique:	۱۱۹
.....	شیتاتی "دیناتی" - الجنون:	۱۲۶
.....	لیستک و گالته یین سوریا لی: "هونه ری لاشه ی به تام":	۱۳۰
.....	گالته و گه پی سوریا لی - گالته جاری "السخریه":	۱۳۵
.....	باسی دووی	۱۳۹
.....	خاسیه تین سوریا لی د به ره مین "سه باح ره نجده ر" ده	۱۳۹
.....	نه به ره قه ل "الامعقول":	۱۳۹

١٤٢	گهريان لدووف تشتى بهرزه و نهينى :
١٤٤	وينهيا ههلبهستى :
١٥٠	جهنگ و داخوازا ئازادىي :
١٥٥	چهقهنگ - هيما :
١٦١	زمان :
١٦٧	ئهنجام
١٧١	ليستا زيدهران

پوخته یا قه کۆلینا

ئەف تیزا مه ل ژیر ناغی "سوریالیزم د ههلبهستا نووخازیا کوردیده ب نمونه ههلبهستین" سهباح رهنجدەر"ه. ههولده سیمایی سوریالزمی مینا بزاقه که ئەدهبی و هونهری د ناف ههلبهستا نووخازا کوردی ب گشتی و ههلبهستین سهباح رهنجدەر ده ببینتهفه و ب ئاویهکی زانستی و چهوانیا دامهزراندن و تهوزیفکرنا وی بزاقی د ناف وان ههلبهستان و رۆلا وی د زهنگینکرن و ب هیزکرنا ههلبهستا نووخاز خوهیادکه، ژبلی نیشاندانا سوریالییهتی مینا خهسلهت و دامهزراندن لجهم ههلبهستقانی. ئەف تیزا مه ژ پیشهکی و ده رانزیکهک ژبو نووخازیهتی و سی پشکین سه رهکی پیکدهیت. پشکا یهکی: ب گشتی ل سهر سه رهه لدان و وه رارا سوریالیزاما ئەوروپی فهره نسی خهبتییه و جهوا هاتییه دناف مللهتی ده و روبه ر مینا ئەده بیاتا عه ره بی. ل پشکا دووی: مه بزاق کرییه نووخازییه تا کوردی ل هه ریما کوردستانی بدهین ناسکرن و ئەگه ر و په یدابونا سوریالزمی و که نالی به لاق بوونا وی د شیعرا کوردیدا خوهیا بکهین. ل پشکا سییی: مه ب گشتی بهحسی بنه ما و خاسیه تین ههلبهستا سوریالی کرنه، میناک ژبو وان بنه مایان ب ههلبهستین رهنجدەر هاتینه وه رگرتن و لگۆر بنه مایین سوریالی نر خاندنه. ل داویی ژی مه ئەنجام دایه قه کۆلینا خوه.

په یقین سه ره که: نووخازی، سوریالیزم، ئەده بیاتا کوردی یا نووژهن، سهباح رهنجدەر، ههلبهستین سهباح رهنجدەر.

ÖZET

Bu tez, Modern Kürt Edebiyatı şairlerinden biri olan Sebah Rencder'in şiirlerinde sürrealizm akımı konusunu ele almaktadır. Genel olarak sürrealizmin temelleri üzerinde durulmuş, Modern Kürt Edebiyatı'ndaki yerinden bahsedilmiş ve Sebah Rencder'in şiirleri sürrealizm akımı çerçevesinde ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir. Özellikle şairin bu akımla şiirlerini nasıl güçlendirip zenginleştirdiği ve Modern Kürt Edebiyatı'ndaki rolünden bahsedilmiştir.

Tezimiz, giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde genel olarak sürrealizmin doğuşu ve yayılışı, özellikle de doğu edebiyatlarından Arap Edebiyatı'na etkisi üzerinde durulmuş. İkinci bölümde ise Irak Kürdistanı'ndaki Modern Edebiyattan bahsedilip bu bölgede sürrealizmi ortaya çıkaran nedenler ve sürrealizmi Modern Kürt Edebiyatı'na taşıyan edebî topluluklardan bahsedilmiştir. Üçüncü bölümde ise sürrealizmin temellerinden bahsedilip Sebah Rencder'in şiirlerinden örnekler verilmiştir.

Anahtar kelimeler: Modern Edebiyat, sürrealizm, Modern Kürt Edebiyat, Sebah Rencder, Sebah Rencder'in şiirleri.

ABSTRACT

Our research is about "Modern Kurdish poems is Surreal, poet Sabah Rangder poet example". He tries to show the properties of surreals in modern Kurdish poems as literary movement and art so as to be a complete poem in modern Kurdish poems generally and the form of the poems writing and how to be used in songs and its role in the modern Kurdish poems. In addition of surreal appearance of the writing the properties with the poet.

Our research consists of a prefix so as to be a gate to modernisms and we divided our research into three main chapters: The first chapter: Is about the poem generally and how to be evolved and developed the Surreal in Europe-France, and how to enter the surrounded nations such as Arabic Arts. And in the second chapter: We tried to recognize the modernism in Kurdistan region and the surrealism appearance and the ways of spreading this movement in Kurdish poems. And the third chapter: We tried to study the bases and properties of the poems in Surrealism, and as an example we tried to study and mention "Ranjdar's" poems and how to analyse the Surrealisms. And at the end we gave the most important results of our study.

Key words: Modern, Surrealism, Modern Kurdish Literature, Sabah Ranjdar, The Poet's Poems Sabah Ranjdar.

ملخص البحث

بحثنا الموسوم ب"السريالية في الشعر الكردي المعاصر، شعر الشاعر صباح رنجدر" نموذجاً. يحاول أن يظهر خصائص السريالية في الشعر الكردي المعاصر كحركة أدبية فنية لتكمن هذه الحركة في الشعر الكردي المعاصر عامة و في شعر "صباح رنجدر" خاصة، بشكل علمي و كيفية تأسيس و توضيف هذه الحركة في الشعر و دورها في غناء و تقوية الشعر الكوردي المعاصر. إضافة الى إظهار السريالية كخصائص التأسيس لدى الشاعر. بحثنا يتضمّن مقدمة لتكون مدخل للمعاصرة و قمنا بتقسيم البحث الى ثلاثة فصول رئيسية: الفصل الأول: عموماً تناولنا في الفصل الأول كيفية انتفاضة و نمو السريالية الاوربية-الفرنسية، و كيفية دخول هذه الحركة الى الامم المجاورة مثل الأدب العربي. و فى الفصل الثاني: حاولنا ان نتعرف بالمعاصرة الكوردية في اقليم كوردستان و إظهار الحركة السريالية و قنوات انتشار هذه الحركة في الشعر الكوردي. أمّا الفصل الثالث: حاولنا الوقوف عند أسس و خصائص الشعر السريالي، كنموذج لهذه الخصائص قمنا بدراسة شعر"رنجدر" و تحليلها وقف الاسس السريالية. و في الختام اعطينا أهم نتائج لدراستنا.

الكلمات الرئيسية: ادب المعاصر، السريالية، ادب الكردي المعاصر، صباح رنجدر، اشعار الشاعر صباح رنجدر.

ليستا هيمايان

هيمايين كوردى

ب	به رگ
چا	چا پخانه
چ	چاپ
د	دكتور
ژ	ژماره
ل	لاپهر
و	وه رگيران
ر	روژنامه
ك	كووار
ب.س.چ	بى سالا چاپى

هيمايين عه رهبى

ت	ترجمه
ص	صفحة
مج	مجلد
م	مجلة
ع	عدد
د.م.ط	دون مكان طبع
د.س.ط	دون سنة طبع

پیشباس

مروّف دخوازهیا خوهده ههرتم ژبو گهوړپښ و هیلانا تشتتین بهری خوه، ههولا بزاقا نوگهرتیځ دایه، بزاقا پیشخستنا ژیان و نارمانجین خوه کرنه، ب قی ئاواپی هزرا نووخازیځ چهکهره کریه و بوویه هزرهک بنگههین لجهم مروّفان. تورهیا تهف مللهتان قوناغ ب قوناغ بهر ب گهوړپښ و نووکرني قه پیننگاف هاقیتنه، بوویه ئهگهرئ نووکرن و گهوړپښ بهردهوام، ههلبهت ئهقهژی دگهل دهم و کاودانین تین ههبوون وئ وهره گهوړپښ. تورهیا کوردی ژی وهکه تورهیا تهقایا مللهتین جیهانی ب وان قوناغین نووگره درباز بوویه و دگهل کاودان و بوویهړین کهتینه هوّلی، رهوشا خوه نووکریه.

سوریالیزم وهکه ریبازهکه ئهدهبی- هونهری، پشتی شهړئ یهکی جیهانی و ب تهمامی دناف بزاقا دادایزم ژدایک بوو، ئهو تشتی کو سوریالییهتی ژ تهف ریباز و بزاقین دی جودا دکهت ئهوه، کو سوریالیزم د بیاقین ئهدهب و هونهر و دهرووناسیځ رهنگهدهایه و کار ل سهر هاتییه کرن و خوهدی باندوړا خوه بوویه، ل سهر بیاقین جفاک و ئوول و باوهړی و سیاست و شهړ و یاخیبوون و شوړهشی. تیزا مه ل ژیر ناقی "سوریالیزم د ههلبهستا نووخازیا کوردیده ب نمونه ههلبهستین سهباح رهنجدهر" پیکهاتییه. ئهف قهکولین ههولدهت سیما و رهندين سوریالیزمی د ناف ههلبهستین "سهباح رهنجدهر" ده خوهیابکهت.

*سهباح رهنجدهر، ناقی وی یی تهواوی "سهباح سابیر هسهن" ۵. ل دیروکا ۱۹۶۵/۱۱/۱۸ ژ بازارئ "ههولیر" هاتییه دنیاپی. نافبری یهکه ل ههلبهستقانیځ پیشهنگ و نووخاز، ل سالا ۱۹۸۳ یهکهمین بهرههمی خوه ب ناقی "ژیوان" نفیسییه و سالا ۱۹۸۷ وهشاندییه. رهنجدهر خوهدی نهه دیوانایه ب ناقین ژیوان-۱۹۸۷، رووهکانی خواوهند- ۱۹۹۹، خهون وا خوئی گپرایهوه- ۲۰۰۴، شهري چل ساله- ۲۰۰۵، مردوویهک ئاگای له ههمووانه - ۲۰۰۸، سهدو یهک شهوه- ۲۰۰۸، سالی سفر- ۲۰۰۹، سرودی زهوی- ۲۰۱۲، ههزدهکهم ئهوهنده بژیم- ۲۰۱۵. ژبو ههر دیوانهکه ههلبهستی پیشهکییهک ب ئاواپی مانیفیست دگهل وهشاندییه. (ئهف ئاگههی ب ریکا پهیوهندییهکا تهلوفونی ژ ههلبهستقانی هاتییه وهرگرتن)).

• ژیدهرین سهرهکی بو تیزا مه:

پشتی مه پهرتووکا "حه مه مهنتک، سوریالیزم له ئهدهبی نویی کوردیدا" خواندی، کو ب گشتی ل سهر بزاقا سوریالیزم و سهرههدانا وی خهبتییه، ههروهسا د مزارهکا تاییهت ده ئامازه ب بنه مایین سوریالیزمی مینا "خهون، گهران بهدوای شته نهینیهکان، شیاتی، گالته و گوموکردن، سهیروسه مه ره ی سوریالییهکان، نووسینی لهخوو- ئوتوماتیکی" دایه.

چونکی پهرتووک ل سهر ئهدهبی نوییا کوردی خهبتییه، لهورا ب گهله مپه ری سوریالیزم د ژانری "ههلبهست، جیروک و کورته جیروک، رومان" بهسکرییه، لی تهنی مزارا ههلبهستی دگهل تیزا مه گونجیا مه بکارئینا، ناقبری سی ههلبهستقانی نووگرین کورد وهرگرییه و تیدا ئامازه ب سوریالییهتا وان کرییه ئهوزی ژ "عهباس عهبدوللا یوسف، سهباح ره نجهدر، فههاد پیربال" پیکیاتینه. مه مفا ژ فی پهرتووک دیتییه، بوو ئهگه ری ئاشنایهتیا مه ب بزاقا سوریالیزمی و ئهگه ری خهباتا مه ل سهر سوریالیزمی، لی د بیاقی ههلبهستی ده. پاشی مه تیزهکه ماسته ری ب ناقی "ئهحمه د مهحمود عهبدوللا، سوریالیزم له شیعی کوردیدا- دوای راپه رین" ب نمونه وهرگرییه، ناقبری ئامازه ب قان بنه مایین سوریالیزمی دانه "تهقاندنه وهی ههستی نائاگا، خهون، نووسینی ئوتوماتیکی، لاشه ی بهتام، هونه ری گالته کردن". ژ خهینی قان بنه مایان دناق خاسییهت و بنه مایین دی و سالوخهتا وان نه خهبتییه، بی کو توو قاقارتنه کی ژبو وان بنه مایان بکه و جو ری وان دیار بکه، ب ئاوایه کی سه رقه سه رقه فه کولینا خوه ئه نجام دایه. لی دیسا مه مفا ژئ وهرگرییه و بهرچاف روهنییهک دا خهباتا مه.

ههروهسا پهرتووکا "عبدالرزاق الاصر، المذاهب الادبیه لدی الغرب" ژبو بنه مایین سوریالیزمی، پهرتووکا "موريس نادو، التاريخ السریالیة" ژبو دیروکا وی مه پر مفا ژئ وهرگرتن و بوون هیقینا خهباتا مه.

• رېبازا فهكۆليني:

دقې فهكۆليني ده دچارچوقهيا بزاقا سورياليزم و نيشان په هندیڼ وئ، ل گور ميتودين وهسفي، رهخهيي شروفهكاري ل سهر شيعرين رهنجدهر هاتييه پراكتيك كرن.

• گرنجيا فهكۆليني- نهگهري هلبزارتنا نهفي بابهتي:

مزارا فهكۆلين و پراكتيكني، گرنجيهكا مهزن دههلبهستي ده ههيه، ههروهسا هلبزارتنا وئ فهدگهرت ژبو كيمييا رهخنا پراكتيكي، نهخاسمه ل سهر بزاقا سورياليزم، ههروهسا ل دويف ناگههيڼ مه، تهني يهك تيزا ماستهري ب ناقې "سورياليزم له شيعري كورديدا دواي راپهريڼ"، ژلايي "نهحمهده محمود عهبدوللا" فه هاتييه نفيسين، ب زاراقې كرمانجيا ژير، نهف تيزا مه دبه دوويهمين تيزا نهكاديمي ب زماني كوردي و يهكهمين ب زاراقې كرمانجيا سهري- بههدينان وهره نفيسين، ديسان كيم ناگههيڼ تورهانين باكور ل سهر نهدهبي ههچهرخي باشوور، نهگهرك دن بوو ژبو هلبزارتنا قي بابهتي.

• نارمانجا فهكۆليني:

بهري بهحسي نارمانجا فهكۆليني بكهين، نهم دخوازن نامارزه ب قي يهكي بدهين، نهگهري تيزا مه ل باكور نههاتبا نفيسين، مه ب قي شيواز و ناقهروكي خهبات نهذكر، لي نارمانجا مه لقيره نهوه، نهم بكارن ناگههي يان سهخمهراتي نووخازيبا باشوور بهيان بكهين نهخاسمه كو نهو ميناكين نهم ل سهر خهبتين ب زاراقې سوراني هاتينه نفيسين، مه خوهست نيزيكي و

تیکه‌لییه‌کی د ناقبه‌را ئه‌ده‌ببیاتا باشوور و باکور دروست بکه‌ین، ههم ژ لایه‌نی زمانی وههم ویزه ژی. دیسان ئارمانجا مه ناساندنا سوریالیزما کوردی ل کوردستانا باشوور و جهوانیا گه‌هشتن و وه‌رارکرنا وی، ب گشتی و دبه‌ره‌میین "سه‌باح ره‌نجدهر" ب تاییه‌تی، خوه‌یا بکه‌ین.

• سینۆرا فه‌کۆلینی:

دقی فه‌کۆلینی ده، دناق هه‌لبه‌ستا نووخازیا کوردی ته‌نی مه به‌ره‌میین سه‌باح ره‌نجدهر کرییه سینۆرا فه‌کۆلینا خوه. ئه‌و دیوانه هه‌لبه‌ستین مه کرییه سینۆرا فه‌کۆلینا خوه ئه‌فن "ژیوان-۱۹۸۷، رووه‌کانی خواوه‌ند- ۱۹۹۹، خه‌ون وا خوئی گێرایه‌وه- ۲۰۰۴، شه‌ری چل ساله- ۲۰۰۵، مردوویه‌ک ئاگای له هه‌مووانه - ۲۰۰۸، سه‌دو یه‌ک شه‌وه- ۲۰۰۸، سالی سفر- ۲۰۰۹، سرودی زه‌وی- ۲۰۱۲، چه‌زده‌که‌م ئه‌وه‌نده بژیم- ۲۰۱۵".

• ناقه‌روکا فه‌کۆلینی:

ئه‌ف تی‌زامه ژبلی قی پێشه‌کیی، ژ ده‌رازینکه‌ک بو نووخازیه‌تی و سی پشکین سه‌ره‌کی، هه‌روه‌سا پوخته‌یا فه‌کۆلینی ب زمانین کوردی و عه‌ره‌بی و ئینگلیزی و تورکی پیکهاتییه. پشکا یه‌کی سه‌ره‌لدان، دیرۆک، ئه‌گه‌ر و وه‌رارا سوریالیزمی بخوه‌فه‌دگه‌ر و ژ شه‌ش باسان پیکهاتییه: باسی یه‌کی: تیگه‌ه و زاراف و پیناسه‌یا سوریالیزمی. باسی دووی: دیرۆکا سوریالیزمی. باسی سیی: ئه‌گه‌ر و ژیده‌رین سه‌ره‌لدانا سوریالیزمی. باسی چاری: سوریالیزم و سیگمۆن فرۆید. باسی پینجی: خاسیه‌ت و ئه‌دگارین به‌ره‌میین سوریالی. باسی شه‌شی: سوریالیزم د شیعرا عه‌ره‌بیدا. هه‌روه‌سا پشکا دووی: ل سه‌ر سوریالیزم د شیعرا کوردی یا کوردستانا باشور ده‌ خه‌بتیه، ژ پینج باسان پیکهاتییه. باسی

یه‌کی: ره‌نگ‌قه‌دانا بنه‌مایین سوریا‌لیزمی د هه‌لبه‌ستا کلاسیزما کوردیدا. باسی
دووئ: هه‌لبه‌ستا نوویا کوردی. باسی سییی: هه‌لبه‌ستا نووخازیا کوردی و
هۆکاریین په‌یدا‌بوونا سوریا‌لیزمی. باسی چاری: گروپ و ده‌سته‌ییین نووخاز ل
کوردستانا باشور و رۆل باندۆرا سوریا‌لیزمی ل سهر وان. باسی پینجی: سه‌باح
ره‌نجدهر و سوریا‌لیزم. **پشکا سییی**: پراکتیک‌کرنا هه‌لبه‌ستین "سه‌باح ره‌نجدهر"
ل سهر بنه‌مایین سوریا‌لیزمی ب خوه‌قه‌دگره، ژ دوو باسان پیکهاتییه. باسی
یه‌کی: ره‌نگ‌قه‌دانا بنه‌مایین سوریا‌لی د هه‌لبه‌ستین سه‌باح ره‌نجدهر ده. باسی
دووئ: خاسیه‌تین سوریا‌لی د به‌ره‌میین سه‌باح ره‌نجدهر ده پیکهاتییه. ل
داویئ مه‌ئه‌نجامه‌ک دایه‌ قه‌کۆلینا خوه و لیستا ژیده‌ران ژی ئاماژه‌پیکرنه.

ده رازینک:

نووخازی: زاراف و پیناسه:

دناف ئه ده بیاتا کوردی ده کومه کا زارافان بهرچاف دین، مینا "نووخازی، نووخازی، تازه گهری، مودیرنیزم، مودیرنیتته، نویگهریه تی" ئانکو نقیسکاریین کورد ریکنه که فتنه ل سهر بکار ئینانا ئیک ژ فان په یقان. ههر ئیک ل دووف حهزا خوه یهک ژ فان زارافان دنقیسینین خوه ده بکار دئینن. ههلبهت دناف ئه ده بیاتا کوردی ژئ هقی چهنده مژداریهک دایه زارافی "نووخازی" یی، چونکی ده می خوانده فان ئاگه هیان ل دور نووخازیی کوم دکهت پرووبروی کومه کا زارافان دبیت، ئالوزیهکی د مووژیی خوانده فانی ده درست دکهت، ئه فه ژبلی وی چهنده کو هند ژ نقیسکاریین مه زارافی "نو" و "نووخازی" ته قله هف دکهن و نکارینه د نقیسین خوه ده سینوره که دیارگری دناقبه را وان ده خوه یابکه ن.

"د محهمه د بهکر" جوداهیی دناقبه را وان ههر دوو زارافان ده دکهت و دبیزت <جوداهیا "نو modern" و "نووخاز- modernist" له وه دایه وشه ی یه که م ئاستیکی میژوی هیه. به لام وشه ی دووهم ئامازه بو مه سه له کانی ته کنیک و ترازانیکی تاییه تی له بینیندا ده کات <>، په یقا "مودیرن" د کوکا خوه ده ژ په یقا لاتینی "مودو Modo" کو ب راما نا "نها - ئاماده" هاتییه^۲. د زمانی عهره بی ل هه مبه ر په یقا نووخازی په یقا "الحداته" دهیته بکارئینان، و

۱. د محهمه د بهکر، په خشانه شعری کوردی، ده زگای ئاراس، هه ولیر- ۲۰۰۴، ل ۲۳.

*- دقئ قه کولینئ ده مه په یقا 'نووخاز' هه لیزاردیه، چونکی قه کولینا مه ب دیالیکتا کرمانجیا ژور تی نقیسین و پرانیا نقیسکار و قه کوله رین سهر ب دیالیکتا کرمانجیا ژور په یقا 'نووخاز' بکارئینن و مه ژئ نه خوه ست خوه ژوان جودا بکهین و زارافه که دن بکاربیینن.

۲. دکتر امیر علی نجومیان، در آمدی بر ادبیات مدرنیست، منبع هفته نامه فصل نو، ۱۳۸۵ ه، ل ۱.

د زمانى فارسی ده په یفا "مدرنیتته" دهیته ب کارئینان. ههروهسا بو زمانى ئینگلیزی ژى "modernity" د هیته ب کارانین.

زاراقى "مۆدیرنیزم modernism" مینا تیگه هه که نوو، بنه مایه که دیروکی بخوه قه هه یه، ئه وگه شه کرنا کو بخوه قه دینیه هه می بو وئ هه بونى دزقریت، "Modernus" په یقه که لاتینیه بو جارا یه کى ل سه ده یى پینجى زایینی هاتیه بکارئینان، ژبو ژیک جودا کرنا سه رده می مه سیحی و بت په رستیا رومانى دهاته بکارئینان^۱، پتر ژبو جودا کرنا شیوازیین که فن و نوو دهات ده ربرین.

تیگه ه و پیناسین نووخازى:

نوخازى وهک تیگه ه شور شه که به رده واما نوویاتیى یه بسه ر تشتى که فن. >>مۆدیرنیزم دگه وهه رى خوه ده دژایه تیه که به رده وام، نویکرن بو هه رده م نویکرنى یه. هه رتشته کى د چارچوقى وى دا یى هسک بیت روهن دبیت و دبیته هه لم^۲. بو ده ستنیشانکرنا پیناسه یه کى ژبو نووخازى چهن دین بیروبوچونین جودا جودا هاتیه دیارکرن. هه لبه ت ئه قه ژى بو وئ چهن دى دزقریت کو نووخازى بسه ر ته قایا ئالیین بیروبوچونیت جفاکى و فه لسه فى، ئه ده بی، مرو قایه تی ... هتد، دا هاتیه چه سپانن کو شاره زایین هه ر یهک ژوان بواران لدووف تیهرینا خوه نووخازى پیناسه کریه. "رولان بارت" ره خنه گره کى فه ره نسبییه، سه خمه راتى نووخازى دبیزه نووخازى لافاوه که ئه شکه رایه، هه ژيانا شارستانیه تی یه بشیوه یه که توند، ده ربه یه کا ره وشه نبیریا گشتگیره ... ههروهسا نووخازى هه لویسته کى گشتى و گشتگیره و دژى ره وشه نبیرى و زارقه کرنا که فنه. نووخازى داخوازا دووباره پیداچونى بو

۱ شه مال ئاکره بی، نووخازى پروژیه کى بجه نه هاتى، ک-بیاف، ژماره ۳۸، حوزه بیرانى ۲۰۱۰، ل ۱۰۷.

۲ ئه بو عوبه یه عه بدوللا زیاب، هوزانا نووخازى ل ده فه را به هدینان، چا: وه زاره تا پهروه دردى، چ ۱، هه ولیر ۲۰۰۵، ل ۱۰.

گهلهک تشتا دکهن بۆ ئازادبوونی ژ بنه‌مایین کهفن. نووخازی شووره‌شه‌که ل سهر هه‌رتشتی کهفن د ناف جفاکی ده^۱، لقیره بۆمه دیار دبیت کو نووخازی ئاره‌زویه‌ک مه‌زن هه‌یه ژبو نیشان‌دانا هزرین نوو. هه‌روه‌سا "چایلد پیتەر" بقی ره‌نگی به‌حسی نووخازی دکه <مۆدیرنیزمی په‌یوه‌ندی ب یه‌ک ژ فان دوو تشتا قه هه‌یه: یان په‌یوه‌نی ب ده‌می قه هه‌یه، یانژی په‌یوه‌ندی ب ژانرین ئه‌ده‌بی-هونه‌ری قه هه‌یه>^۲ هه‌روسا هه‌لبه‌ستقانی سوری "ئه‌دوونیس" کو یه‌که ژ دیارترین نووخازین عه‌ره‌ب وسا دبینه <ژ لایی دیروکیقه ژ دایکبوونا نووخازی ژ ئه‌جامی کارلیکرن و پیکدانا دوو هه‌لویتین ئه‌قلی بویه ده‌باره‌ی پیگه‌هاندن و گه‌ۆرین و کاودانین نوو ... دیسان وسا دبینه کو ناچیبیت مروقه‌کی عه‌ره‌ب داهینانه‌کی بکه ئه‌گه‌ر بنگه‌هی کهفن و زارقه‌کرنا هزرا کهفن نه‌هه‌رفینن و خوه ژ وئ بنگه‌ها ئوولی یا زارقه‌کرنی ده‌رباز نه‌که‌ن>^۳.

هه‌روه‌سا دکتۆر ئیدریس عه‌بدوللا دبیره نووخازی <حریبازیکی ئه‌ده‌بی رۆژئاڤاییه، له‌سه‌ر بیرو و تیروانینی، به‌ سود وه‌رگرتن له‌ مارکسیزم و وجودیزم و فرۆیدیزم و داروینیزم، پالپشتی له‌ ریازه ئه‌ده‌بیه‌کان کردوه، به‌تایبته‌ت ریازه‌کانی وه‌کو دادایزم و سوریا‌لیزم و سیمبولیزم>^۴. نووخازی د فله‌سه‌فه‌یا ئه‌وروپی ده‌ ب ئاوایه‌کی گشتی <بریتیه له‌وه‌ی که مروّف و کۆمه‌ل یان داهینان، واته‌ تیکستی ئه‌ده‌بی و کاری هونه‌ر حیساب بۆ ئیستای بونی خۆیان بکه‌ن و پرسیار له‌ باره‌ی هاوجه‌رخ بوونی خۆیان بکه‌ن>^۵. نووخازی د ئه‌ده‌بیاتی ده‌ ب گشتی و نه‌خاسمه‌ د هه‌لبه‌ستان ده‌ ل دووف چه‌ندین

۱ بنیره "دهام حسین، الحداثة نشأة و مظامين،" مقالة" د مالپه‌را

http://www.ahewar.org/debat/show.art.asp?aid=154904 ۲-۲۰۱۷.

2 Peter CHilids, Modernism, First Edition, The new critical idiom box, London, 2000, p.67.

۳ بنیره "دهام حسین، الحداثة نشأة و مظامين،" مقالة" د مالپه‌را

http://www.ahewar.org/debat/show.art.asp?aid=154904 ۲-۲۰۱۷.

۴ د ئیدریس عه‌بدوللا، ئه‌ده‌بی مؤدیرنیزمی ئه‌وروپی، ک- ۲۳ ئه‌ده‌بی هزری ره‌خنه‌یی، شوباتی ۲۰۱۱، ژ ۱، ل ۹.

۵ سرود میرخان، سبیه‌ری مار، ک- ویران، ژماره ۲، به‌ارا ۱۹۹۵، هه‌ولیر، ل ۲.

تیفوکریڼ و بۆچونڼڼ جودا جودا هاتیه دهربرین. د هونهری ئهدهبی ده وهسا پیناسا نووخازی هاتیه کرن >>د نقیسینهکه نوو و خواندنهکه نوو د هۆزانهکه نووخاز ده جودا ژ سهردهمیڼ بهری خوه، کو تیډا وینهییڼ کهفن تیڼه شکاندن ول جهی وئ وینهییڼ نوو دهینه درست کرن<<^۱ بابهتین ههلبهستیڼ ههلبهستیڼ نووخاز بهروفاژی ههلبهستیڼ کهفن د بازنهیی >>“شانازی، مهدهح، ستایش، ئایین، دلداری...” نهئسورایهوه بهلکو لو بازنهیی “مروفت، ههستی مروفایهتی، شارستانیته و پیشکوهتن، یهکییتی، ئاوارهیی، وهرهس بوون و یاخی بوون، دهربرینی ئیش و ئازار، ههلرشتنی ههگبهیی تورهیی، مهسهلهیی بون و نهبون، ژیان و مردن...” بوون<^۲. تهقی وان مزارین د سهری مروفتین نها ده ههیی ب خوهفه دگره کو بوینه جهی قهرهبالغی و هاقیبوون و یاخی بوون د سهری مروفتی ده.

کورتیهک ل دۆر دیرۆکا ئهدهبی نووخاز:

ژبو دهستنیشانکرنا چاخ و دهمیڼ نووخازی پیر دیتنڼ جودا ههنه و گهنگهشه ل دۆر بابهتین نووخازی و دیرۆکا وئ هاتییه کرن کانئ >>نوخازی ، “مۆدیرنیزم” چاخ، دهمهکی دیارکری، ستایل، ژانرهکی تایبته بهیته دانان، یان ژی ب تیکهلهیهکی ژ فان زاراقتان. لی د ههه بارهکی دا بیت نووخازی “MODERN” پهیقهکه ژ زاراقتی “modo” هاتییه وهگرتن کو ب راما نا “هه نووکو – نها” دهیته<<^۳، نووخازی وهک دیارده باندۆرهکه یهکجار زۆر لسه ر شیوازی ژیان وپرانیا بواریڼ دن یین ژیانئ ههبوویه قهکۆلهر د وئ باوهری دانه کو نووخازی ژ ئهجامئ لیخرفه بونا بزاقین ئهدهبی و هزری یین بهری

۱ ئه نوهر محمهده تاهر، شکاندنا بازنه یان گوتاریڼ روخه یی، چاپخانا هاوار، دهوک، ۲۰۰۲، ل ۸.

۲ ئه بو عوبهید عه بدوللا زیاب، هه مان ژیدهر، ل ۱۴، ۱۳.

3 Peter CHilds, Modernism, First Edition, The new critical idiom box, London, 2000. P.67.

نووخازیی پەیدا بوینه هەر وەسا هەند ژ <>مێژوو نووسان لەو باوەرە دان کە مۆدێرنیتە لەگەڵ رینیسانسدا هاتۆتە کایەو بەهۆی پێشکەوتنی ئابوری و بەریوبەریەتی ئەقلانیانە<>^۱ هەر وەسا زانایی ل پشتی وی هاتن بانگا عەقلانیەتی کر کو ئیدی چیقانۆک و ئەفسانە و شیعەر نەیی ن پەژاندن، ل هەمبەر قی ژ سەلۆگانا فکرا خوە بکاربینه.

“ئالان تۆرین” دبیژە <>بیرۆکە مۆدێرنە بەسەر هزری مروقاییەتی دا زال نەبوە تەنھا پێش دروست بونی کۆمەلگای پێشەسازی نەبیت... بەناوبانگترین فکری مۆدێرنیتە لە “هورکھایمەر” و هاوریکانی یەو لە قوتابخانە فرانکفۆرت، تا دەگاتە “میشیل فۆکو” کەوتنە رەخنەگرتنیکی توندی مۆدێرن. ئەمەش دواجار بەگۆشەگیربوونی تەواوی رۆشەنبیران لە کۆمەلگا کۆتایی هات و وەک سوکاییەتی بە کۆمەلگای “جەماوەر” ناودێریان دەکرد<>^۲. هەر جەندە د بیاقی جفاکاناسی و فەلسەفی ... هتد هزر و بیرن نووخازیی هەر ژ کەفندا هەبونە <>لی ل سەدی هەژدی و هیرقە ب شیوہیەکە بەرچاق، پشتی دەرکەتتا جارناما مافی مروقی و هەقوولاتیا ل سالا ۱۷۸۹ ئی ز” ل فەرەنسا کارتیکرنەکا مەزن ل سەر بەرفرەھ کرنا چارچۆقی نووخازیی گێرا، گرنگترین خال ژ قی جارنامی کو کارتیکرن ل سەر هزرا نووخازیی هەبوو ئەوژی د مادی “۱۰” دایە کو دبیژت “نابی هیچ کەس لە پینا و بیر و باوەرە کەیدا” تەنانەت بیرو باوەری ئایینیش “بیت بترسیت”<>^۳، پشتی وی چاخی ئەم دکارن ب دەستیپکا نووخازییەتی د ئەدەبیاتییدا بدەین ناسکرن. هەر وەسا “مارشال برمن” نووخازیی ب سەر سی قوئاغان پارقەکرنە:

۱ عەلی ئەسغەر قەرەباغی، برگە و بنەماکانی پۆست مۆدێرنیزم، و: عەلی ئازەرینا، چ ۱، ل ۶.

۲ ئالان تۆرین، جارەنوسەکانی مۆدێرنە-کۆمەلگای تیکستی وەرگێراو، و: محەمەد حسەین، چا: چوارچرا، چ ۱، ۲۰۰۷، ل ۱۰.

۳ ئەبو عوبەید عەبدوللا زیاب، هەمان ژیدەر، ل ۲۰.

یهک: ۱۵۰۰-۱۸۰۰ گافا مروّف بزاقا ب دهستختنا پیهقیّن ژيانا مؤدیرن ددا. دوو: ۱۸۰۰ چاخا دهره بیّن ئه مریکا و فهره نسا، ههتا گهؤرینیّن مهزن و بهربلاّف ل ئه وروپا. سی: ۱۹۰۰ چاخا کو جیهان تهف بهر ب تازه کرنی و وهرار و بزاقان قه چوو^۱. نووخازیی نه تهنی باندور ل سهر هونه ری هه بوویه، بهلکو ل سهر شیوازیی گهؤرین و وهرار شارستانیه تی و کهلتوری مروّقایه تیی ژی ههیه > گهلهک ژوان گهؤرینیّن جقاکی و رهوشه نبیریّن رودای، د کوکا خوه ژبو سی بیرمه ندین مهزن ل دوماهیا سه دی نوزدی د زقرن ئه وژی “چارلس داروین ۱۸۸۲-۱۹۰۸”، “کارل مارکس ۱۸۱۸-۱۸۸۳”، سیگمۆن فروید ۱۸۵۶-۱۹۳۹” ئه قه ژی ژ سه ده ما هندئ کو نقیسینیّن وان پالنه رهک بوون بو خه لکی ههتا پرس بکه ن ژ گهلهک لایه نیّن جقاکی و ئایینی ، ئابوری دا. ویرای ههردوو جهنگین یهکی “۱۹۱۴-۱۹۱۸” و دووی “۱۹۳۹-۱۹۴۵” ی، ئانکو نووخازیی کاری بیر و هزرین مروّقی ب گهؤرینه، بهری بواریّن میژوویی بگهؤرینن^۲، هوسا ئه م دکارن نوخازیی بو سی قوناغین سهره کی دابهش بکهین:

قوناغا یهکی: پیش نووخازیی “نوخازیا کهفن” modernism palaeo, pre modernism کو ئه و بزاقین بهری نیقا دووی ژ سه دی نوزدی بخوه قه دگریت.

قوناغا دووی: بزاقا نووخازیی “modernism” ژ سالیّن سه دی نوزدی دهست پی دکهت ههتا پشتی شه ری جیهانیی دووی .

قوناغا سیی: پشتی نووخازیی “modernism post” پشتی شه ری دووی جیهانی ۱۹۴۵ و پشتی ده رکهفتنا چه ندین بهر هه میّن ره خنه گران ژ نووخازیی سه ره ه لدا^۳، ههروه سا باندورا > شوره شا فهره نسا ل ساللا ۱۷۸۹ دا، تی زانین قی شوره شی دهسته ه لاتا که نیسی و هاوپه یمانا دهره بهگی ب ته مامی ژ هولی

۱ دکتر امیر علی نجومیان، هه مان ژیده ر، منبع هفته نامه فصل نو، ۱۳۸۵ ه، ل ۳.

2 Robert N. Pasotti, Sigmund Freuds The interpretation of Dreams, Simon SHster, New York, 1977, p.51.

۳ ئه بو عوبه یید عه بدوللا زیاب، هه مان ژیده ر، ل ۲۱.

راکر، ب فی گافی چاخه کا نوو دستپیکر لسه بنگه هی مرؤفایه تیئ و فلهسه فا لیبرالی، دفی ده می ده سه رمایه داری و بیروقراتییه ت هاتن ئافاکرن کو ژ ره حمی سه رمایه داری عهقلانیه تا ئابوری ده رکته دیسان ژ ره حمی بیروقراتییه تی عهقلانییه تا سیاسی "دیموکراتیه ت" ده رکته^۱ و وه که سیسته مه که ریخستی جهی خوه گرت و که ته د دکایه بیئ ژیاننا جفاکی. >مؤدیرنیزم وه کو مؤدیله ک نوو ژ ئافراندا هونه ری ده رباسی سه دساللا بیستی دبیت، بخوه مؤدیرنیزم نافه کی گشتی ژ ئاراسته بیئ ئه ده بی بیئ جور ب جور... ئه ف هزاره لسه ر بنگه هی پیشکه فتنا زانستی د قوناعی ده دهیته ئافاکرن و نزیکبوونه ک نوو ژ ده زگه هیئ دیارده بیئ زانستی، کلتوری، ئه ده بی چی دبیت ل گور وی ژی پیدقی بوو که فن رابه ژ بهرکو نه ل گور سه رده می بوو^۲.

لی د نها ده و ل سه ر ته ف بیاقین ژیانئ وه ک خوه یایه جانا "نوخازیئ- modernism" بهر ب پیری بی فه دچه، و داوی چالاکیا نووخازییه تی ل سالیئ شیستان بوو، ئه ف ریبازه بهر ب تیرمه کی دن بی نوو فه چوو "هونه ری پشتی پیشه نگیئ -Post modernism" فه چوو. بوچوون ره هابونا ده رکته تنا ئه فی تیرمی نوو گروقه که بو هره سئینانا یاخیبوونا سوریالی و چوون بهر ب پشتی نووخازیئ^۳ و پووست مؤدیرنیزم و پشتی پووست مؤدیرنیزمی ژی.

۱ هیفی بهرواری، ریپازین ئه ده بی، چا: هاوار، چ ۱، دهوک، ل ۲۶۴-۲۶۳.

۲ د. محمه د له تیف عه بده لره حیم' بافی نازی، دیروکا ئه ده با بیانی یا سه دسالیا '۱۹-۲۰' ی، چا: پاریزگه ها دهوک، چ ۱، دهوک-۲۰۱۳، ل ۱۷۵.

۳ شه مال ئاکره بی، هه مان ژیدر، ک-بیاف، ژماره ۳۸، حوزه برانی ۲۰۱۰، ل ۱۵۹.

نووخازی د ئەدهبیاتی دە:

نووخازی د ئەدهبیاتی ب گشتی نهخاسمه د ههلبهستان ده لدووف چهندن
بیرو بۆچونین جودا جودا هاتییه دهبرپین لدۆر دهستنیشانکرنا دیروکا
نووخازییا ئەدهبی و جهی پیدابونا وی >> ئەم دکارن پهرتوکا “سیرل کونولی”
یا سالا ۱۹۶۵ ب ناخی بزاقا نووخازیی بهلاف کریه بهحس بکهین و تیدا
داکۆکیی ل وی چهندی دکهت، کو فهرهنسا ژیدهری راستهقینهی نووخازیی یه
و سالا “۱۸۸۰” وهکو دیروکا نیژیک بۆ دهستیپکا نووخازیی د ههژمیریت. د وی
سالی دا بزاقهکا چالاک د بیایی رهخنهیی دال سهردهمی رۆشهنگهیری ل گهل
پیدابونا بزاقا رۆمانسیزمی تیکهل بوو داکو بهرههمین هونهریین رابهریین
یهکی بیین نووخاز ژ دایکبین، وهکی “جیمس جویس، و مالارمی، و قیلیه دی
لیل، و هوسمان، و لوتریامون” ئەف رابهره قهردارین “فلۆپیئر و بۆدلیر”ینه.
پشتی وان نفیسهر و هۆزانقان و موزیکژهن ب کۆم هاتن و تشتی نوی ل
نوخازیی زیده کردن <<’. ئەو بهرههمین ژ ئەنجامی پیشکتهنا وان
ژدایکبووین، باندۆر کره سهر نووخازیی و پیشداخت.

شهپۆل وبزاقین ئەدهبی نووخازییا ئەوروپی کو چپشتی قوتابخانهییین ئەدهبی
کلاسیزم و رۆمانتیک، ریالیزم ... سهرههلدان، ههمی وهلاتین کیشوهری ئەوروپا
بخوه فه گرت کو د دهمین جیاواز ل وهلاتین جودا ده پیدابوون و ب هیژ
دکهن، ل روسیا ل سالیی بهری سهرههلدانی، ل ئەلمانیا د دهه سالیین “۱۸۸۰
ههتا ۱۹۰۰” ی و جارهکا وی بهری شهرئ جیهانییا یهکی و ل ئینگلتهرا ل سالا
۱۹۰۸ ول ئەمریکا ل سالا ۱۹۱۲، لی ل فهرهنسا نهشیین بهیژی و لاوازییا
نووخازیی دیاربهکهن. بهلکو چهندن جارن و چهندن شهپۆلین نووخازی د
سالیین جیاواز دا دهکهفتنه کو پشتی سالا ۱۹۳۹ بهرهف لاوازیی چوونه <’.

۱. ئەرشهه حیته، د/دایزم د هۆزاننا نوویخازا کوردیید/ ۱۹۸۵-۲۰۰۳، چا: هاوار، دهۆک-۲۰۱۲، ل ۲۱.

۲. ئەبو عوبهید عهبدووللا زیاب، ههمان ژیدهر، ل ۲۳.

نقیسکاریڻ رۆژههلات ب گشتی و ب تایبەت نقیسکاریڻ عەرەب و کورد ل ناڤهراستی سەدی بیستی خوە ژ کێلهکا نووخازی دا > ل ۲۵ نیسانا ۱۹۷۰ بۆ جارا یهکهمین مۆدیرنیزم د ئەدهبی کوردی دا هات راگهاندن ژ لای بزاڤا “مۆدیرنیستی روانگه” د ژمارا ۱۵ یا رۆژناما هاوکاری، ئەقی بزاڤی بانگهشەیا مۆدیرنیزمی دکر، د ریکا لاملی و یاخیبون ل دژی رهوشت و تیتالیڻ جفاکی، کۆمهکا نقیسکاران بوون د نقیسیڻی دا چاڤ نهترس بوون، د نقیسیڻی خوە تهف بهرهبست و سنور د شکاندن، ههروهسا گروپی کهرکۆکی نمونهیهکا بهرچاڤی قی قوناغی بوون^۱ ل بنیرینا مه گروپیڻ “روانگه، و کفری کهرکوک” وهکه بزاڤهکا مۆدیرنیزم خوهیا نابن، وسا باشتهر ئەم چهمکی نووخازی یان نوژن بکاربینین دی پتر دگهل بزاڤا وان گونجیت. ههروهسا پرسگریکهک ههیه دناڤ قهکۆلینا ئەدهبی کوردی ئەوژی تهقلی کرنا چهمکیڻ “مۆدیرنیزم، مۆدیرنیته، نووخازی و پۆست مۆدیرنیزم...”^۲ ه، کو تانها قهکۆلەر نهکارینه خوە ژی دهربازبکهن، ئانکو هیشتا یهک ئالی نهبوویه کا کیزان بزاڤ و مهتن سەر ب کیزان چهمک و بزاڤین نووژنه.

ل فر ئەم د خوازن ئاماره ب سی ئەگهریڻ سهرهکی بدهین کو نقیسکار و قهکۆلەرا وهکه ریخۆشکەر و پالنەر ژبو سهرههلدانا نووخازی ژ بیاڤین جفاکی و ئەدهبی دیار کریه:

یهک: چهسپاندن و بهربلاقبوونا سیستهمی سیکۆلاریزمی... کو د قی سیستهمی ده دهسهلاتا ئوولی ژ دهستهلاتا دهولهتی و دهزگههین وی دهیته جودا کرن، و د قی سیستهمی ده هیزا خودی تی لادان و باوهریا تاکهکەسی ب هیزا هزری و ئەقلی مروقی جهی وی دگریت^۲.

1 Sirwan Abdul-kareem, Modernism and Kurds Arts, M A research, College of Arts, English department, Salahaddin University, 2009- 2010, p. 43.

^۲ ئەبو عوبەید عەبدوللا زیاب، هەمان ژێدەر، ل ۱۴.

دوو: دروستبوونا باژیرین مەزن و زیڤه‌بوونا سەرژمیریا وان کو ئالۆزبوونا ژیا نا خەلکی د وان باژاران دە ، ژ ئەنجامی پیشکەفتنا ئالیین ئابوری و تەکنەلۆژی و پەیدا بوونا شەر و ئالۆزیین ناخوهی و دەرەکی فاکتەرەک دن بوویە^۱.

سئ: پیشکەفتنا رەخنا ئەدەبی چونکی پەیوه‌ندیا رەخنە و ئەدەب پەیوه‌ندیەکا داینامیکیه، >> سەرەلدانا رەخنا ئەدەبی د ناڤ هەر ئەدەبیاتەکی دا گریدایه ب سەرەلدانا ئەدەبیاتا وی مللەتی ڤه، ئانکو پیدڤیه ل دەسپیکئ بەرەمی ئەدەبی پەیدا ببیت پاشی رەخنا ئەدەبی ل سەر پیدڤیه ل دەسپیکئ بەرەمی ئەدەبی پەیدا ببیت پاشی رەخنا ئەدەبی ل سەر گوتارەکا ئەدەبی هات نڤیسین و ئالیین ئیستاتیکی و زمان و لاوازا بەرەمی هات خوه‌یاکرن، نڤیسکار بزاف دکه بەرەمی داهاتی جوانتر و بی کیماسی تر بنڤیسه و هۆسا بەرەم ل دووف بەرەمی خوه نوو دکه و تا گەهشتییە ئیرو، ئەڤ پروسسسا نووکرني دئ بەردەوام کەت هندی بەرەم و هونەر هەبیت.

^۱ سەبیح محەمەد حەسەن، دەلیڤین نووخازیی، ک- پەیف، ژ ۲۳، دھۆک- ۲۰۰۲، ل ۲۰.

^۲ نەمەتوللا حامد نەیلی، دەرڤه‌ک ژ رەخنی 'رەخنە و ڤه‌کۆلین'، چا: هاوار، چ ۱، دھۆک- ۲۰۱۰، ل ۵۵.

پشکا یهکی

سەرھەلدان، دیرۆک، ئەگەر و وەرارا سوریا لیزمی

باسی یهکی: تیگهه و زاراف و پیناسهیا سوریا لیزمی.

باسی دووی: دیرۆکا سوریا لیزمی.

باسی سییی: ئەگەر و ژیدەرین سەرھەلدانا سوریا لیزمی.

باسی چاری: سوریا لیزم و سیگمۆن فرۆید.

باسی پینجی: خاسیهت و ئەدگارین بهرهمین سوریا لیزمی.

باسی شهشی: سوریا لیزم د شیعرا عه ره بیدا.

باسی یهکی

تیگهه و زاراف و پیناسهیا سوریالیزمی:

سوریالیزم تهگه ره که ناسکرییه د قادا ئهده بی هونه ری ده، کارئ وان ئه و بوو کو ژ زمانی باو ده رکه فن و ب ئاوا یه کی هونه ری تشتئ نه بهرئه قل ب تشتئ بهرئاقل بدهن قبوولکرن <<مه عقولیه ت بدهن بهشتی نامه عقول>>^۱

sur ب راما نا “ ل سهر، ل ژور، ل پشت، ل سهردا ” تی

Realizm ب راما نا “ ژیوار، کهتوار، واقع، دورهیئ ” تی، ب ههفرا دبه “ سوریالیزم – Surrealism ”. ههروه سا د هند چا فکانیان ب “Super Realizm” هاتییه ب نا فکرن^۳ ب ههفرا ب راما نا “ سهرواقعی، ل سهردا ی دورهیئ، ل ژور ژیواری ” <<زیده ژ راستیی، ئالیئ دیئ راستی و واقعیه تی>>^۴ دهیئت.

ئهف زاراف بو جا رایه کهمین ل ژ لایی “ئه پۆلۆنیر قه هات بکار ئانین <<له شانۆگه ری “مه مکه کانی به یاتریس” له سالی ۱۹۰۳ ده ستپیکرد تا سالی ۱۹۱۷ ته و او بوو، له وه شه وه زاراوه ی سوریالیزمی له پی شه کیه کهیدا به کار هیئاوه >>^۵ ئه پۆلۆنیر زاراقئ سوریالیزم surryalizm باشتر دبینه ژ زاراقئ سورناتورالیزم surnaturalizm، ئه فهژی پشتی قئ یه کی تی کو د نامه یه کا خوه ده سه خمه راتی بنا فکرنا شانۆگه ریا خوه بو هه قالئ خوه “ پۆل دیرمی Derme.P ” دشینه و تییدا

۱ حه کیم مه لا سالح، زمان و بیرکردنه وه ی شیعری، چا: رۆشنییری، هه ولیر- ۲۰۱۶، ل ۱۰.

۲ عبدالعزیز العتیق، فی النقد الادبی، دار النهضة العربیة، ط: ۲، بیروت- ۱۹۷۳، ص ۲۵۴.

3 J. A. Cuddun, *Literary Terms and Literary Thory*, First Edition, Penguin Box. London, 1984, p.591.

۴ زهره قراگوزلو، سورئالیزم، نگاه ی به آن سوی واقعیت، ۱۳۹۱ ه ل ۴۰.

<http://arthamadan.ir/PrintListItem.aspx?id=39480>

۵ ئه حمه د محمود عه بدوللا، سوریالیزم له شیعری کوردییداوای (راپهرین)، نامه ی ماستهر، زانکۆی کۆیه،

۲۰۰۸، ل ۴.

زاراڤى “ سهر واقعى surryalizm ” ب باشتتر و گونجياى تر دبينه ژ زاراڤى “سهرخوهزايى” “Sur Naturalizm”^۱، مه‌ره‌ما ئه‌پۆلۆنير ژ داهينانا په‌يڤا سورياليزم نه ژبو دروستكرنا بزاقه‌كه ئه‌ده‌بى هونه‌رى بوويه، به‌رى سهره‌لدانا سورياليزمى وه‌غها داويى كريبه. ئه‌ندرى بریتون ئه‌ف زاراڤ مينا ده‌ربرينا وه‌فا و عه‌جباندى و ريزگرتن و قيانا ئه‌پۆلۆنير بو بزاقا خوه يا ئه‌ده‌بى هونه‌رى ديه‌كه‌م به‌ياناما خوه ده ته‌ڤگه‌را خوهى بناڤى سورياليزم دا ناسكرن >>يه‌كه‌مين به‌يانامه‌ى سورياليزم له سالى ۱۹۲۴، و دووه‌ميش له‌سالى ۱۹۳۰، و سالى ۱۹۴۲ به‌ سېه‌مين مانيفېست ده‌ژميردريت، تيدا خوڤان وه‌ك بزووتنه‌وه‌يه‌ك بو ئازادكردى تاك ته‌رخانكردبوو<<^۲. بریتون سه‌خمه‌راتى پېناسا سورياليزمى دبېژه >>ئامرازه‌كى ده‌رونيى خوديه‌ ب ريكا وى ده‌ربرينى دكه‌ته ئارمانج، چ گۆتن بيت يان نقيسين يان ب ههر ريكه‌كه‌كا دى هه‌بيت بو ده‌ربرينى ژ راستيا تيه‌زرينى كو عه‌قل و هزر ل ژير هيج سانسوران نه‌بن و ل ده‌رقه‌ى گرنگيپيدانا جوانى و ره‌وشتى بن، لى فه‌لسه‌فا وى هاتيه‌ بنيا‌تنان ل سهر باوه‌رى ب وى ژيوارى سهركه‌فتيى جوړبجوړى هزرى... و ب شيانا خه‌ونين مه‌زن و سهره‌ده‌ريا زيهنه‌يه‌تا مه‌به‌ستدار. كو كاردكه‌ت ژبو دوماهى ئيانا ته‌ف بنه‌مايېن ده‌رونيى دى، هه‌روه‌سا ديتنا چاره‌سهرى ژبو ئاريشه‌يېن سهره‌كيين ژيانى<<^۳.

سورياليزم سهرداى واقعى يه، واقع ژى ژبوى وى تشتى تى گۆتن كو هه‌بيت، قيجا ئه‌وه‌ه‌بوون د جيهانا ماددى “مه‌تريالى” يان هه‌ستى يان ئاگه‌ه‌ى “هشيارى” ده‌ بيت، يان ده‌ه‌ستين جيهانا ده‌رقه‌ يان جيهانا ده‌رونيى مروقى ده‌ بيت و هه‌ست پى بكه‌ت، سورياليان ده‌ست ژ واقعى و لوژيكي به‌رنه‌دابوون و ره‌فزا وان ژى نه‌دكرن، لى وان باوه‌رى پى نه‌بوو هه‌روه‌سا پشت ژى پينه‌دبه‌ست و خوه ژ واقعيستان

۱ دندى محمد اسماعيل، السريالية و الشعر العربي الحديث، مجلة المعرفة، مجلة الثقافية في الجمهورية السورية، دمشق-۱۹۹۷، عدد ۴۰۹، ص ۷۹.

۲ ه. و. جهستن، يه‌كه‌مين سهرچاوه‌ى هونه‌رى مۆديرن، ونبو عه‌ره‌بى دسه‌يد ئه‌بولقاسم جه‌زائيرى، و: بو كوردى سه‌يوان سه‌عيديان، چا: وه‌زاره‌تى په‌روه‌رده، چ ۱، هه‌ولير ۲۰۰۶، ل ۵۴.
 ۳ اندرية بریتون، بيانات السريالية، ت: صلاح برمدا، دمشق، ۱۹۸۷، ص ۴۱.

Realizman نهدهژمارت^۱. سورياليزم بريتييه ژ وئ خالا باوه رپيکري، کو د زيهنيدا ههيه، تيډا مرن و ژيان، راستي و خهيال، بووري و داهاتي، د سورياليه تي ده و اتا خوه ژ دهست ددهن و چالاکيا سورياليزمي هيقيي ب ريکخستن و ديارکرنه وان لايه نان ددهت، کهواته دبه ببيژن، سورياليزم بريتييه ژ هه رپاندنا ديواره کي کو د ناڅبه را ديناتي و عه قلي بوويه له مپه ر^۲. سورياليزم د ناڅبه را سالي ۱۹۲۲-۱۹۴۰ سهره لدا و وه رار کريه، ژ نه گه ريڼ هند کاوداني نوو يين “ جفاکي، سياسي، زانستي، ته کنه لوژي، فهلسه في” و د بن باندورا وان کاودانان ده ل پاريسي ل سهر دهستي هند نقيسکار و هونه رمه ندان ژ دايک بوو، نه ف گه شه کرنه ژي تني د سينوريي فه رهنساده نه ما و پهره سهند و ل وه لاتين دن مينا بزاقه که نه ده بي هونه ري هه ره گرنگ و خوه دي باندورا ل سهر نه ده ب و هونه ري جيھاني به لاق بوو.

^۱ عبدالرزاق الاصفري، المذاهب الادبية لدى الغرب دراسة، اتحاد كتاب العرب، دمشق ۱۹۹۹، ص ۱۷۱

^۲ جمال ميرصادقي - ميمنت ميرصادقي، واژه نامه هنر داستان نويسي - فرهنگ تفصيلي اصطلاح هاي ادبيات، نشر مهنان، چاپ دوم، ۱۳۸۷ هـ، ص ۱۶۹.

باسی دووی

دیروکا سوریالیزمی

دگهل ب داوی هاتنا سه دسالیا نوژدی، زاناو رهوشه نبیر د وی باوه ری ده بوون، کو جیهان ب ده ستپیکه کا ترسناک و نه ئاسای ره دهربازدبه، ژ ئه نجامی پیشکته نا ته کنه لوژیایی و زانست و سهره لدانا بیاقین نوو. له ورا زانا و رهوشه نبیران ل وی سهرده می خوه ل هه مبه ر گه له ک سوپرایز و کاودانین ژ نشکه کیفه په ییادین ددیت.

ئو گوورین و کاودانین د جهنگی یه کی جیهانی ده رویدان و سهره لدانا شورشا ئوکتوبه ری ل روسیا گوورینین بنگه هین ژ جیهانی ره چیکن^۱، ههروه سا سهره لدانا جهنگی یه کی جیهانی حرهوشه نبیرو هونه رمه ند روو ب روویی حاله تین تیچونا بارئ دهرونی و هزری کرن، هه تا رادده یه کی کو وان خوه ددیت ل هه مبه ر یکه کی گرتی ژلایی مروقیایه تیئ قه^۲، پاشی ل دووف چاره سهریا دهرونی مروقی دگه ریان وهند بزاق دوان چاخان سهره لدان، ئه وبزاق ل ده ستپیکی د گشت و تهف ئالی بین گریدای ژیانئ بوون^۳، لی هند ژوان وسا هزر دکر کو قوتابخانه و پیلین هونه ری دگهل ئه وکاودانین ل ده ردوری وان رویدای ناگونجن، ناچیبب هه لبه ستقان دهرباره ی وهزئی پیشکته نا گولی و فرنده یین جوان بنقیست و ده مان دم ده که سه کی نیزی وی هاتییه کوشتن ژئه نجامی سیاسه تا ده وله تان ژبو ده سکه فتین ماددی نه ته وهیی شه ردکرن.

۱ دیفدهویکنز، الدادئییه والسریالییه "مقدمه قسیرا جدا"، ت : احمد محمد الرویب، مؤسسه هندایو لتعلیم والسقافه مصر، ط ۱، قاهره ۲۰۱۶، ص ۱۵.

۲ بنیره "الحركة السریالییه، کیف تفهم الحریکه السریالییه فی الفن" د مالپه را.

<https://www.ts3a.com/%D8%A7%D9%84%D8%AD%D8%B1%D9%83%D8%A9-%D8%A7%D9%84%D8%B3%D8%B1%D9%8A%D8%A7%D9%84%D9%8A%D8%A9> . ۲۰۱۷/۱/۱۲

۳ بنیره "نبذه السریالییه" د مالپه را <http://www.mkani.com/vb/showthread.php?t=448> ۲۰۱۷/۱/۲۰.

رهوشه‌نبیران وهسا هزر دکر کو فه‌ره هونه‌ر به‌ر ب ئاراسته‌کا نوو بچیت و ژلا‌سایکرنا قوتابخانه‌و ته‌فگه‌ری‌ن به‌ری خوه ده‌رکه‌فیت، نه‌خاسمه‌ کو ژماره‌یی هه‌ره‌زیده ژ نفیسکارین ته‌فگه‌ری‌ن نوو مینا دادایزم و سوریا‌لیزم گه‌نج بوون، پیرانیا وان پشکداریا جه‌نگی کربوون و مرنا هه‌قالیت خوه ب چاقین خوه دیت بوون سه‌ده‌می کوشتنا وان ژی ته‌نی شه‌ربوو^۱. هوسا <دنیفا پیشین ژ سه‌دسالیا "بیستی ۲۰" ده، ره‌وته‌که ئه‌ده‌بی یا نوو په‌یدابوو کو ژیره‌ دگوتن سوریا‌لیزم>>^۲ کو بانگه‌شیا فه‌لسه‌فه و سیاست شیوه‌یه‌ک ژ ژیانکرنا نوو دکرن.

د چه‌رخا بیستی و به‌ر ب ژور بزاقا سوریا‌لی د جیهانی ده به‌ربلاف بوو، و ب ئاوایه‌که مه‌زن باندور کره سهر هونه‌ری‌ن هه‌لبه‌ست و توبوگرافیا وی، و وینه، و که‌قال، و تابلو، موزیک، هه‌تا نیگارکیش و که‌قالین سوریا‌لی تاییه‌ت ب خوه ئافراندن، که‌تنه د مه‌یدانا ژیانن ده، ئانکو بزاقا سوریا‌لیزم ل ده‌ستپیکن دبیاقین ئینسانی ده کار کرییه پاشی چوویه دبیاقین "ئه‌ده‌ب، و هزر، و سیاست، و جفاک، و هونه‌ر" وه‌که شو‌رشه‌که هزری دژ ب ئوول وتیتالین که‌فنین جفاکی سه‌ره‌له‌دایه^۳ مینا بزاقه‌که شو‌رشگی‌ری خوه‌یا بوون، گه‌له‌ک ژ هونه‌رمه‌ندی‌ن ئازاد به‌ری خوه‌دایی و هه‌ر زوو ئه‌ف بزاق به‌ربلاف بوو، سوریا‌لیزم دووباره پیداجوونه ب مه‌به‌ستا هونه‌رمه‌ندی و ئامرازه‌که ژبو وه‌که‌ه‌قیی دفی ئالی ده سوریا‌لیزم مینا بزاقه‌که شو‌رشگی‌ری د دیروکا هونه‌ری ده تی زانین^۴.

۱ بنیره "الحركة السريالية، كيف تفهم الحركة السريالية في الفن" د مالپه‌را.

<https://www.ts3a.com/%D8%A7%D9%84%D8%AD%D8%B1%D9%83%D8%A9-%D8%A7%D9%84%D8%B3%D8%B1%D9%8A%D8%A7%D9%84%D9%8A%D8%A9> . ۲۰۱۷/۱۱/۱۲

۲ محمد لطیف عبدالکریم (باقی نازی)، هه‌مان ژیدهر، ل ۱۸.

۳ بنیره "السريالية اعدادات الندوه العالميه لشباب الاسلامی" د مالپه‌را

<http://www.saaed.net/feraq/mthabb/113.htm> . ۲۰۱۶/۱۱/۱۵

۴ د. مصطفى سويف، الاسس النفسيه للابداع الفني في الشعر الخاصة، دارالمعارف، منشورات جماعة علم

النفس التکامل، ط: رابع - ۱۹۶۹، ص ۷.

ههلبهت ئەف بزاف ژى ژ قالاتيى نههات ههبوون و هند نفيسكارو تيوريى دن بهرى وان ههبوون كو باندور ل سهر ئەندامين بزافى كر و كهتنه بن باندورا وان. ئەگەر ئەم دەست ژ چاخين ناقين و فهيلهسوڤى فهرهنسى "ماركيز دووساد" بهردهين، گههكه ل دووف ره و ريشالين سورياليزمى ل رومانسيزمى بنيرين. ههروهكى فهيلهسوڤى فهرهنسى "هربرت ريد" رومانسيهتئى ب دهستپيكا سروشتيا سورياليهتئى دبينه. چونكى رومانسيهت، ژ ژيوارى دهردكهڤيت و جيهانهكا خهياالى دروست دكهت^۱ ههروهسا >> بوڊلير بهخوى شروڤهئى يهكيتى سروشتى دهكرد كهچون لهسروشت دا بون و رهنگهكان يهكانگير و ناويته دهبن، وبو ههلاتن له سنور و سنورداريهكانى جيهان مهبهستى ئەفيون وحهشيشهئى له زوهد تهڤواى عهبوسانه پي باشتربوو<<^۲، ههلبهستين "بوڊلير" ي باندور ل "رامبوئى" كر بوو، رامبوئى ب پيشهنگي نووخازا تئى زانين و بزافا سوريالى ژى يهك ژوان تهڤگهريى نووخاز بوويه كو كهتويه بن باندورا وي، و ب يهك ژ رييهريى سوريالى تئى زانين^۳ نهخاسمه <گوتنا "رامبوئى" سهخمهراتى گهورينين ژيانئى، و گوتنا "لوتريامون" پيدڤيه هوزان ههميان ژ ناقبهن، ههمى مروڤان>^۴، ديسان <لوتريامون يهكيك بووه له موژدهرانى سورياليزم، ئەم ياخيونه ي دهتوانئى بمانخاته دونياي سهرساميهوه >>^۵ و گهلهك باندور ل سورياليستان كر بوو.

ههروهسا ره و ريشالين سورياليزمى ژبو هند تيوريى فهلسهڤى دزقرن، مينا بيروباوهريى فهيلهسوڤى ئەلمانى "هيگل" كو لسهر ههرفاندنا بنگههين چقاكى

۱. د. نبيل راغب، المذهب الادبى من الكلاسيكية الى العبتية، مكتب الثقافة، هيئه المصريه عامه للكتاب، ۱۹۸۳، ص ۲۳۱.

۲. رهزا سهيد حسيني، قوتابخا ئەدهبيهكان، و: حهمه كهريم عارف، چ ۱، چا: وهزارهتئى پهروهده، ۲۰۰۶، ل ۲۱۶.

۳. عبدالزاق الاصر، ههمان ژيڊهر، ص ۱۷۳.

۴. ئەمين عبدالقادر، تتيكست دناقبهرا گوتارين رهخنهئى و ريبازين ئەدهبيدا، چا: هاوار، چ ۱، دهوك، ل ۲۳۲.

۵. رهزا سهيد حسيني، ههمان ژيڊهر، ۲۱۷.

بیّن کەفّن سەکنییە^۱، ھەرۆسە ب گرانى کەتنە بن باندۆرا تیورا <سیگمۆند فرۆید ئەو تیورا جوداھى دناقبەرا "ئاگاھى و نە ئاگاھى، ھەست و نەست" د دەرونى مروّقى دە کرى، سوریالیست نەئاگاھیی ژ خوہ رە دکن ژیدەر و ئیلھاما خوہى داھینانئى>^۲، ئانکو سوریالیستان خوہ د گەھاندە بارئ نەئاگاھى ژبو گەھشتن ب ئافراندنئى. <بەم شیۆەییە سوریالیستەکان ریبازەکەى خویان بەبیرە فەلسەفییەکانى فرۆید و مارکیز دوساد و تەنانەت ھیگل و تروتسکى پشت ئەستور کردبوو، بەھرەشیان لە بۆدلیر و رامبو و لۆترامۆن و ئەلفرید ژارئ و ئەپۆلۆنیر ... ھەرۆسە فەلسەفەى دژە عەقلى برگسۆن وەرگرتبو>^۳.

دماوئ جەنگئى یەکئى جیھانئى دە، ئەپۆلۆنیر گوڤارەک ب ناڤئى "Sic" وەشانە و تیدا پرسگریکین ھونەرى و کەتوارى ب شیۆەکە گشتى وەشانەن، ھەرۆسە ناڤبرى "ڤلیپ سوپۆ و بریتون" ب ھەڤدوو دا ناسکرن^۴ ھەرۆکى سوپۆ دبیزە <سوریالیزم ئەورۆژە لەدایک بوو کە گیوم ئەپۆلۆنیر لەسالى ۱۹۱۷ لەقاوہخانەییەک دا من و ئەندرى بریتونى بەیەک ناساندن و وتى "ئىوہ پیویستە ببە برادەر" راستیەکەش ھەرۆایە، دووسال دواى ئەم یەکتر ناسینەو لەسالى ۱۹۱۹ دیوانە شیعریکى ھاوبەشیان بە ناو نیشانى "ھەوارە موگناتیسییەکان" بلاوکردەوہ، پاشان ھەردووکیان. لە ھەمان کاتدا لەگەل ئیلوار و ئەراگون، گوڤارى لیتراتۆریان بلاوکردەوہ>^۵ ئەڤ بەرھەمئى ھەڤشک دناقبەرا وان دە بو گرنگترین بنەمايئى نقیسینئى سوریالى و وەکە بنگەھ و ریکەکى بوو ژبو نقیسکارئى دن بیّن سوریالى کو ئەو ژى بەرھەمئى خوہ ب ھەڤبەشى ڤەھینن، ئەڤ بنەما د پیرانیا بەرھەمئى سوریالىا ئەدەبیاتا

۱ د.نبیل راغب، ھەمان ژیدەر، ص ۲۳۳

۲ بنیرە "ڤارس سلامتە العطار، المذاهب الادبیة العالمیة رؤیة نقدیة تاریخیة" د مالپەرە، <https://www.diwanalarab.com/spip.php?article23359>، ۲۰۱۶/۱۱/۱۰.

۳ ڤەرھاد پیربال، ریبازە ئەدەبیەکان، ئەندیشە بو چاپ و بلاوکردنەوہ، چا: شقان، چ- سببەم، ۲۰۰۹، ل ۲۲۸.

۴ عبدالرزاق الاصفەر، ھەمان ژیدەر، ص ۱۷۲.

۵ ڤەرھاد پیربال، ھەمان ژیدەر، ل ۲۳۲.

نەتەوین دن رەنگفەدایە، د ئەدەبیات کوردی ژى بۆ جارایە کەمەین لجهم
“ئەحمەد مەلا، و فەرهاد پیربال” بەرھەمەکی شیعری ب هەقبەشی ل پاريسي
هاتییه قەھاندن.

سەرھەلدان و وەرارا سوریالیزمی پشتی قی یەکی تی کو >دادایزم مەیدانی
ئەدەبی چۆلکرد، کۆنە کارگیری و بەرئوبەراییەتی دادایزم لەسالی ۱۹۲۱
لەدەوری ئەندریه بریتون کۆم بوون بەیارمەتی لەگەل ئەراگوان ، پۆل ئیلوار ،
فلیپ سوپۆ ، بێرد سنوس بنجامین پیرە و هەندئ شاعیر و نوسەری دیکە
کەوتنە کەشفکردنی دنیای پشتەوہی هەست و ئەوہبوو قوتابخانەى سوریالیزم
بەشیوہیەکی فەرمی لەسالی ۱۹۲۲ دامەزرا^۱. د سالی ۱۹۲۲-۱۹۲۴ قەکۆلینا
ھونەرماند و ئەندامین ل دەردۆری “بریتون” ی کۆم بووین ل سەر مژارین
خوہزایی ، نەئاگاہی ، نەھشیاری ، خەون ... “بەردەوام کر و دکۆوارا وان یا ب
ناقئ “ئەدەبیات” دەھات وەشاندن. دسالا ۱۹۲۴ چالاکیا گروپا سوریالیزم مەزن
بوو و باندۆرا خوہ زیدەتر ب قاسی تەمەنی خوہ ھەبوو وانا بەردەوام خەبات
دکر، ژبو خەبتین و دۆماندنا گروپا خوہ. >دەزگەھەک ب ناقئ “ناقەندا
قەکۆلینین سوریالی” د شەقامئ “عزونیل” ئ “پاریس” ئ قەکرن، ل دەست پیکا
کانونا یەکی سالا ۱۹۲۴ بوون خوہدی کۆوارا خوہی ب ناقئ “کۆوارا شوړشا
سوریالی”^۲، ھەرۆسا پەرتوکا ئەراگوان یاخەونان ب ناقئ >“پیلین
بەردەوامین خەونان - موجه منتالیہ من احلام” ل سالا ۱۹۲۴ وەشانندبوو ب
کورتاسی قالا چالاکیین دەستکاری سوریالیەتی ھەتا دیرۆکا دەرکەتنا وان
کربوو... ھەرۆسا دسالی ۱۹۲۲-۱۹۲۴ کۆوارا “ئەدەب” دوەشاندن، زمانحالی
تاییەت یا تەفگەرئ بوو^۳ و ھزرین خوہ تیدا د وەشانند.

۱ رەزا سەید حسینی، ھەمان ژیدەر، ل ۲۰.

۲ موريس نادو، تاريخ السريالية، ت: نتیجة الحلاق، منشورات وزارة الثقافة - سوريا، دمشق، ص ۶۷.

۳ ھەمان ژیدەر، ھەمان لاپەر.

“هربرت ريد” پيشڪه تنا سورپاليزمى ب سى قوناغان دبينه^۱:

قوناغا يهكى: دكهفئته دناقبهرا سالالا ۱۹۲۰-۱۹۲۴، ئەف قوناغه ب ئاليى جوانيى وجهختكرن ل بنه مائيى هونهرى و شيواز و چاره سهرين نوو ژبو جيهانا نه ئاگه هيى دهيت جووداكرن، ههروه سا جهختكرن د ئاليى سياسى ده دكرن و گهريان لدووف بهرنامه يهكى، بو پيشخستن و گه شهكرنا هزرا جفاكى .

قوناغا دووى: ئەف قوناغ دكهفئته دناقبهرا سالين ۱۹۲۵-۱۹۳۰ دقنى قوناغى ده بانگهواز هات كرن كو چ مفا دوئ بهرهمى ده تونهيه ئەوى خوه ژ ههمى بهندو بنگه هيى كهفن ئازاد نهكه.

قوناغا سىي: ئەف قوناغ ژى ب دريژاهيا سالين سيهان و بيههل بهردهوام دكه و ب وهكهفئى وگهريان لدووف تشتى نه بهر عهقل ل ههمبهرى تيرووشكا عهقليه تى ژ پيخه مته هندى كومه يدانا ئەدهبى نه بيته بياقهك بوهر كهسى بقيت و فيرا بچيت، ژ بهر قى يهكى ل سهرنقيسكارين سورپالى پيدقيه كارين خوه دناقبهرا جيهانا نه ئاگاهى و ئاگاهيى وهره بنيات، ب ئاوايه كى يهك ئالى سهردهريى دگهل نه ئاگاهيى نه كهت، بهلكو پيدقيه پهيوه ندييه كا ريشه يى دناقبهرا وان ده ههبيت.

ئەدهبياتا فهره نسى د ناقبهرا ههردوو شهرين جيهانى بوو مهيدانا تهوژما “لاوعى - نه ئاگه هيى”، ئەو تهوژما مينا كارقه دانا رياليستى وهراركر و دريژه كيشا و بزاقا سورپاليزم لى هات هه بوون. ئەف حالى تهوژما نه ئاگه هيى نه تهنى ههلبه ستقانيى گهنج پى گرتبوو، بهلكو سهرتاپاي هونهرمهند و نقيسكار ب خورت و پيران گرتبوو، ئەف يهك ژى ريكا بانگه شهيا سورپاليستان خوهشكربوو كو ببين سورپاليزم بزاقه كه خوهزاييه و نه لادان و ياخيونه كه

۱. د. نبيل راغب، هه مان ژيدير، ص ۲۳۵-۲۳۶.

سنیلانیه^۱. سوریالیست ئارمانج و کارئ وان ل دژئ تهف یاسا و ریسیاین کو دزانین ریگره ل ههمبهری هزر و تیفوکرین و ئازادیا مووژیا هزرین مروقی سهلهلدا... سوریالیان ههبوونا هیچ جوړه پهیام و بهرنامه و ئارمانج ب فەر نهددیت و ل دژئ یاسا و ریسیانن، و هیچ جوړه سانسورهکی قهبوول ناکهن^۲. ئازادیا خهون و نهئاگههیئ ل سهر ههر تشتی دبیین.

ئەندری بریتون ل سالا ۱۹۲۴ ئ یهکهمین مانیفیستا سوریالی کو ژ"پینچ" لاپهران پتر بوو بهلا فکر، ههر ئهو سال بوو دپروکا سالا پهیدا بوونا سوریالیزمی. دوئ مانیفیستی ده ئەندری بریتون وهسا پیناسه سوریالیزمی کریه >چیویسته یارمهتی ئوتوماتیزمی دهروونی بدریت، بو گهیشتن به دهبرین، تاکو به بی بایهخدان به تیروانینه ئستاتیکی و رهوشتهکان واتای راستهقینهی بگهیهنی بی چاودییری عهقل و بیریک دابریژی<^۳، ههر د وی بهیاننامی ده تهکهز لسهر مروف و ئهو کووسپین د کهقنه ژیانای ده ئاخفتییه، ههولدا بسهلمینیت کو دقیت مروف ئازادبن ههر وهکی زاروک ئازادن د ئەندیسه و دیناتی و هزرکرنی ده^۴، ههروسا حرهخنهی توند گیراوه لهههندی رومانوسی که دیمهن و پاژوگرته و یهکهکانی ژیان و جیهان وهک خوی فوئو کوپی دهکهن، ئهوهنده فوئوکارانه ژیان دهگوازنهوه ناو رومانهکانیان که خوینه هر هیچ لایهنیکی قهشارتی تییدا ببینیت و مینا ریپورتاژیکی نوچهیی خویندوتهوه ... بو گالتهو تهوس ئامازه بو رومانی " تاوان و سزای دهستویفسکی دهکات<^۵، ههروهسا بریتونی خوهست ژئالیگرین خوه کو خوه ژ لوژیکی و مووژی دوربکهن، دیسان تییدا گرنگیهکا مهزن ب تیورا فرویدی دایه ،

۱ یاسین عومەر، کیمیاگه رانی ووشه/نیکولینهوه، چا: یاد، چ، ۱، له چاپکراوهکانی پروژهی کتییی یانهی قهلهم، ۲۰۰۷، ل ۸۰-۸۱.

۲ زهره فراگهزلو، همین منبع، ل ۴۰.

۳ ئەحمده محمود عهبدوللا، ههمان ژیدهر، ل ۱۸.

۴ ئەمین عبدالقادر، ههمان ژیدهر، ل ۲۳۳.

۵ لهتيف ههلمهت، له داد/یزمهوه تا سوریالیزم، چا. لهریا، چ. ۱، سلیمانی-۲۰۱۰، ل ۲۰.

پشتى بهيانناما ئىكى بریتون پەرتوكا "ترۆتسكى" خواند سەبارەت ب لىنن و شورشا وان، لايەنگريا خوه ژبو پارتا كۆمونيست راگەھاند، ھەردقى سەروبەندى دە حل سالا ۱۹۲۷، ئەراگون، بریتون، ئىلوار بوون كۆمۆنىست و ھەمى شيانين خوه د مەزاختن ژبو پشگيريا شورشا گەلان و ئەف يەكزى دزايئا وان جەنگين <قيتنام و مەراكيش و شورشا جەزائر و بزاقين خورتان ل ئەمريكا و ئەوروپا>^۱ لپەى خوه ئانى. دسورياليەتى دە پشتى قۇناغا نەئاگاہى ونفيسينا ئۆتۆماتىكى پرنسيپەكە نوو پەيدا دبوو ئەو ژى <>پرهنسيپى ماركس ي بوو دگۆھرينا جيھانى دە، پرهنسيپى رانبو دگۆرينا ژيانى دە<>^۲ بوو.

ل ۱۵ ئى كانونا دووى سالا ۱۹۲۹ ب خامەيا ئەندرى بریتون مانيفيستا دووى يا سورياليزمى د كۆوارا شورشا سوريالى ھات وەشاندىن^۳، ھەردوى بەيانى دە ناقتى كۆوارا شورشا سوريالى گوھارت بو "سورياليزم د خزمەتا شورشى دە"، تيدا <>جەخت لە ويران كردن و رووخاندنى ھەموو ئەوبەھايانە دەكاتەو، كە دژى خيزان وئايىن و نيشمان بوون، لەومانيفيستهدا بریتون زور ئەندامى لەبزوتنەوھەكەى دەرکرد وەك <جيارار Jaerar، و ئارتو Arteo، و كاريف Kareef، و لمپور Limpor>^۴، سورياليزمى ب گرانى ھەولا ئازاراندنا <قەيرانا ويزدانى ددا ب دوو روانگين ژيرى و ئاكارى>، ژ روانگا ژيرى كار دكەت بو گەھشتنا وى حالەتى كو مروف چ جوداھيا دناقبەرا "مرن و ژيان، و راستى و ئاشوپ، و بوورى و داھاتى، و سەرقەو ناقد، و بەرز و نزم" دە نەكەت. ھەروەسا ژلايى ئاكارى قە بانگەوازا شورشەكە بنگەھين و ياخييونەكە تەواو خرابكارى دكر<.^۵

۱ عبدالرزاق الاصفى، ھەمان ژيدەر، ص ۱۷۵.

۲ ئەمىن عبدالقادر، ھەمان ژيدەر، ل ۲۳۶.

۳ لەتيف ھەلمت، ھەمان ژيدەر، ل ۴۷.

۴ ئەحمەد محمود عەبدوللا ھەمان ژيدەر، ل ۱۸.

۵ ئەمىن عبدالقادر، ھەمان ژيدەر، ل ۲۳۸.

ل پشتی سالین سیهان ئەندری بریتۆن دەست ژ پارتا کۆمۆنست فەکیشا و گەهشت قی یهکی کو نابە تەفگەرا وان تیکەل ب کۆمۆنست و ئالیان ببە. هەرۆهکی <هێگل پپی وایه تاکەکەس ئاویتهی هیچ قەوارەیهکی سیاسی نابی>^۱ و بریتۆن ی راگەهاند <ئەمی هەمی هەول و بزاقین خوه دئ مەزێخین ژ پیخەمەت سەرکەتتا تەف شۆرەشان>^۲. هەرۆهسا ل سال ۱۹۴۱ ب سەدەما سەرەلدانا جەنگی دووی یی جیهانی و داگیرکنا فەرەنسا ژبال نازیان قە، <ئەندری بریتۆن> <مشەختی ئەمریکا بوو ل نیویورکی ئاکنجی بوو، و هند هەقالین وی ژی مینا ئیلوار و سوپۆ بریارا مانا خوه ل پارێسی دان>^۳، ب سەدەما جەنگی ئەندامین سوریالی ژهەقدوو قوت بوون. لی بریتۆن ی زالگەهەک نوو بوو سوریالیزمی ئافاکر و نیویورک بوو جەئ نوو یی چالاکیین وان، ب شیوهیهکە کارتیکەر دەست ب بەرهنگاریا هزرا خوه کر ژبوو کیشانا سەرنجا هونەرەندیین ئەمریکی ب هزر و ئایدۆلۆژی و تیفکرینا خوه،^۴

لی جفاکا ئەمریکی ئامادەنەبوو بکەفیتە بن کارتیکرنا سوریالیهتێ ئەف یهک ژی ژبوو وی چەندی دزفریت کو <جفاکا ئەمریکی جفاکەک گرتی بوون ب فەرەنگا ئەدەبی و ئەمریکا خودان پارێزبەندیهکا سروشتی بوون و ب ساناهی چەمکین نوو قەبوول نەکرن>^۵، لی سەرەرای قی یهکی هند ژ هونەرەندیین ئەمریکی کەتنه بن باندۆرا بزاقا سوریالی، بریتۆن د گەل هەریهک ژ <دووشامپ، و ماکس ئانستد دا کۆواری سوریالی > <“VVV”> سێ ئەستیره” یان دامەزراند ... هەرۆهسا بریتۆن له نیویورک پێشنگای سوریالیزمی

۱. د. مەهدی مەحفوز، رییازەکانی هزری سیاسی له سەرەمی مۆدێرندا، و: شوان ئەحمەد، چا: کارۆ، چ ۱ - ۲۰۱۳، ل ۳۰۰.

۲. عبدالرزاق الاصفەر، هەمان ژێدەر، ص ۱۴۰.

۳. دێفد هوبکنز، هەمان ژێدەر، ص ۳۴.

۴. ادوار لوس سمیث، الحركات الفنيه منذ عام ۱۹۴۵، مکتب فنون التشکلییه، شارقه، سلسله رقم ۱۷، ص ۴۱.

۵. دننیل راغب هەمان ژێدەر، ص ۲۳۵.

ناساند^۱ هۆسا بریتونی وەرارا سوریالیزمی ل ورژی دۆماند. حل ساللا ۱۹۴۲ پېشهکیا مانیفېستا سییې یا سوریالیزمی ژ لایئ بریتون قه هات به لاقرن و تیدا دیارکر کو سوریالیزم هاتیه دۆرپېچکرن ژ خهلهت تیگه هشتنا وی کو ژ راستیا خوه ده رکهت ل سهر هندهک ژ مروقین نه ژ وی^۲ ل ساللا ۱۹۴۶ و پېشتی شهر ب داوی هات، بریتون قه گه پیا پاريسی، لی نه کاری ژبو سه پاندنا هه ژموونا خوهی مینا بهرئ فهرز بکهت^۳، لی بریتونی دهست ب بزاف و چالاکیین خوه کر، ته فگهر سهر ژنوو زندی کرقه، ب ریکا نقیسنین روژنامه قانی و چاپکرنا هند مزاران ل سهر سوریالیزمی ب شیوازهک نووتر، پېشانگه ها دووی یاسوریالی قه کر و لقین و قه ژینهک خسته قادا ئه ده بی سوریالی .

ههتا ساللا ۱۹۶۶ ئه ندرئ بریتون وه غهرا داوی کر. وەرارا سوریالیزمی دگهل مرنا وی سه کنی، لی ئهف بزاف و هزر تا نهو ژی مایه و جهی خوه دقادا ئه ده بی ده کریه ، ژبو ههر قه کولینهکا لسهر قوتابخانه بیین نوو وه ره کرن ، گه ره که پشکا سه ره که و هه ره مه زن ژبو سوریالیزمی بی دیارکرن. چونکی ب شیویه که بهرچا قه دپرانیا ئه ده بیاتین ملله تین زندی ره نگقه دایه .

۱ له تیف هه لمهت، هه مان ژیده، ل ۶۲-۶۳.

۲ ئه مین عبدالقادر، هه مان ژیده، ل ۲۴۲.

۳ ديفدهوبکنز، هه مان ژیده، ص ۳۶.

باسی سیئی

ئەگەرۆ ژیدەرین سەرھەلدانا سووریا لیزمی

دەمی ھەر ریباژەکا ئەدەبی ژدایک دبیت، کۆمەکا بویەران ھەنە کودبنە ئەگەرین ریخۆشکەر ژبو دروست بوون و بەلاقبوونا وئ ریباژی، نەخاسمە ریبازا سووریا لیزم، کو ژئەگەرئ گەلەک کاودانان و دباردۆخەکە ئالۆز دژی ھند بویەران سەرھەلدا، ئەف ھزر و ئایدۆلۆژیا لجم سەرکردین سووریا لیزمی پەیدابوو کو گەھشت وئ رادی ژ خوە ژى یاخیبن، ئەفە ژى ھەر ژفالاتی پەیدابوو. ھەلبەت گەلەک ئەگەرۆ و بویەر ھەبوون ژبو پەیدابوونا سووریا لیزمی وەکە قوتابخانەکە ئەدەبی ھونەری. ئەم ل قییرە دخوازن ئامازە ب ھند ژوان ئەگەرۆ ژیدەران بدەن کو بوونە ئیلھام بەخش ژبو پەیدابوونا وان.

۱- **جەنگ:** جەنگی یەکی جیھانی بو سەدەمی ھزاندا دەرونی مروقی، ژئەنجامی شەر و پەقچوونان بارئ دەروونی تاکئ ئەورپی تیچوو، پشتی ویرانکاریا مەزن ب سەر وەلات و ژینگەیی وان دە ھاتی، ھەرودسا ژئەگەرئ بەردەوامیا شەر ھەلبەستفانین گەنج یەک ل دووف یەکی پەییوھندی ب چەپەرین شەرکرن وکەتنە دخزمەتا سەربازی دە^۱ و شەرۆ کوشتن و ویرانکاریا ئەوروپا ب چاقین خوە دیت بوون. ئەوکارەساتین د جەنگی ۱۹۱۴-۱۹۱۸ دە رویداین ئەگەرەکە سەرەکی بوو ژبو سەرھەلدانا بزاقین مینا "دادایزم سووریا لیزم"، ژئەنجامی وان شەرا ژى ھونەر مەند و بیرە مەندین ئەوروپا بەر ب رەشبینی و بی باوهریی چوون، ل دووف تشتەکی دگەریان کو دژی تەف پیروژی و واقع و لۆژیکا بەریاخوہبیت، ھەرودەکی "ھانز ئەرب" دبیزە ئەم ل دووف

۱ مۆریس نادۆ، تا ھەمان ژیدەر، ص ۲۱.

هونه ره کئی دگه ریان ل سهر بنگه هه که موکم پیخه مهت دیناتیا چاخى خوّه، ل سهر سیسته مه که نوو هه فسه نگینى فه گيرن دناقهه را به هه شتى و جهه ننه مى ده^۱، جهنگ >> هه موو به هاو ئاره زوو نه ریت و ئومید و ئاواتیکى ئاده میزادى تیکدا و مال کاولى و داماوى سه رگهردانى به سه ر گه لانى جیهاندا هیئا، ئه و هه موو هونه ر و ئه ده ب و یاسا و به ند و باوو بنه ما ئایینی و هو شیاری و لوجیک و شارستانیه ته هه بوون له بهر هی رشی جهنگ دا خو یان نه گرت و بوون به ژیر پو ستالی جهنگ خوازانه وه، خه لک ده سته پاچه و سه رگهردان بوون >>^۲. هه ژى گو تنى یه کو یه که م لاسه ر مینا ری بازه که ئه ده بی هونه رى دقئى بیاقى ده سه ره له دای "دادایی و سوریا لى" بوون، ل دژى جهنگى ده رکه تن و نه هی لانا شه ر و ییرانکاریى کرن ئارمانجا خوه.

>> له راستیدا سوریا لیزمى فه ره نسى که ئه ندرئ بریتون رابه رایه تی ده کرد بریتى بوو له کاردانه وه ترا جیدیه کانى ئه و شه ره، له وده مه شدا لاوانى فه ره نسى دیانویست هه ناسه بده ن، ده رونى خو یان که میک ئاسوده بکه ن و کاره ساتى شه ریان بی ربچیته وه دیمه نه کانى گو ره پانى قیزه وه نى شه ر له بی ربکه ن ئیتر هه ندئ له و لاوانه شتیکی وایان له بهرده م دا نه بوو جگه له خو خزانده نیو بزوتنه وه یه کی هونه رى سوریا لیستى ئازاد و رزگار یخواز >>^۳ و بگه هنه جیهانا ئاسو یى و سه ردای واقعی، هه تا کو بکارن ئه و واقعی ته حل و شه ر و کو شتنئ ژ بیرا خوه ببه ن چونکی

شه رئ یه کئ جیهانئ کاره ساته که وسا مه زن ل په ی خوه ئانى ب شیوه یه کی کو شارستانیه تا تازه یا سه د سالیא بیستئ مرو فایه تی توشى فه جنقین و بی

۱ مالکم براده رى جیمس ما کفارلین، /الحدائنه ۱۸۹۰-۱۹۳۰، ت: مؤید حسن فوزى، دار المأمون، وزاره الثقافه و الاعلام، بغداد ۱۹۸۷، ص ۲۸۷.

۲ حه مه که ریم هه ورامى، درامى کوردی له ناو درامى جیهانیدا، چاپ و بلاوکردنه وه ی ئاراس، چا. وه زاره تی په روه رده، چ ۱، هه ولیئیر- ۲۰۰۱، ل ۲۶۴.

۳ حه مه مه ننگ، سوریا لیزم له ئه ده بی نو یى کوردیدا، چا. ئاراس، چ ۱، هه ولیئیر - ۲۰۱۱، ل ۱۹.

ئومىدى و ھەرەس و پارچە پارچە كربول^۱ ھونەرماند و گەنجىن ئوروپا
خوستن د قى واقعى ھەي ياخيبن و بەر ب جىھانەكا نوو ياخەون و ئاشوپان
قە بچن، ئەف جىھانا شەر و ماددى ژ ناف ببەن و ويران بکەن، جىھانەك دن ل
پەي خەونىن خوە ئاقا بکەن.

۲ - ھونەرماند و ئەدامىن سوريالىزم ب ھند ژ فەيلەسوف و ھەلبەستقانىن
بەرى خوە داخبار بوون و ھند ژ وان ب ريبەرى خوە ددان خويان کرن و مينا
ژىدەرەك سەرەكى بوونە ژبو پەيدا بوونا سوريالىزمى. مينا "مارکيز دوست" ل
چاخي ناقين ب بەرھەمىن خوە باندور ل سەر سوريالىستان كربول، ھەرۋەسا
>شاعر و نوسەرى گەرە "جىرار دو نيرقال" كە جىھانىكى سەرۋوى واقعى
بوخوى دروست كربول، ئەویش كاريگەرى خوى لەسەر سوريالىستەكان ھەبوو
بەھى لەم جىھانە واقعيە نەدەژيا و ھەردەم بەدوای جىھانىكى سەرۋاقت
دەگەر، كەدواتر سوريالىيەكان ئەم بيركرده وەيان كرده مەبەستى سەرەكى
ريبازەكەيان <^۲ پاشى "بۆدلير" ب بەرھەمىن خوە نەخاسمە بەرھەمى وى يى
ب ناقى "ئارەزوييا روى" باندور ل وان كر دەما دبىژت >جىھان بىزار و
بچوكە، ئىرو، دووھى، سبە، ھەتا دوایى ھەر پووجە...<^۳ ھەرۋەسا ئامازەب
>حرارايى دەردونگی و وردوخاشبونى ناخ دەگرد و شيعرەكانى ئالای بىھۆدەيى
ھەموو كوششيكيان ھەلكربول<^۴ ھەرۋەسا "رامبو" خوەدى باندوراخوھى ل سەر
وان، و ب پيشەنگا نووخازيى تى ناسكرن و ب يەك ژ ريبەرىن سوريالىزمى تى
زانين^۵ نەخاسمە بەرھەمىن وى مينا >"گەميا مەست- موكب السكران، وەرزەك
ژ دۆزەخى- فصل فى الجحيم، پەياما ديتنا خەونى ريسالە الرائى" باندورەكە

۱ فەرھاد پىربال، ھەمان ژىدەر، ل ۲۲۹.

۲ ھەمە مەنتك، ھەمان ژىدەر، ل ۱۸.

۳ د. عبدالغفار مكاوى، ثورە شعر الحديث من بودليير الى العصر الحديث 'دراسه'، جزء الاول، هيئە المصرية
العامة للكتاب، مصر ۱۹۷۲، ص ۳۰۱.

۴ لەتيف ھەلمەت، ھەمان ژىدەر، ل ۴۴.

۵ عبدالرزاق الاصفر، ھەمان ژىدەر، ص ۱۳۹.

مهزن ب سهر سوريليان هه بوو، ئەوان ددیت کو شوڤشهک بهرپابوو یه ل سهر مووژی و کوراتیا دهروونی^۱ لهورا دبهکو رامبو ژ ئالیی یاخیبوون و چاره نقیسا مرؤقایه تی ب ریبهری سوریلیمی وه ره ناسکرن^۲. لی پیرۆزیا “لۆتريامون” و باندوڤا وی ب گرانی ژبال ل سوریلان رهنگ فه دایه، سوریلستان پشت ب بهرهمین “lutreamon ۱۸۴۶-۱۸۷۰” ی فه ره نسی دبهست و کهتبوونه ژیر باندوڤا سرودین “مالدوڤو maldoro”^۳ کو ژ وینهیین نه ئاسایی پیکهات بوون سرودین وی تژی بوون ژ وینهیین ترس و نه ره هه تیئ^۴ و یاخیبوونه که زیده

لهورا بریتۆن و هه فالین وی “لۆته ريامون” گه هاندبوو بهررتزین پله و دیوانین وی مینا بهرهمین پیرۆز دحه سباندن و دگۆتن <هه یچ کهس بهرهمیمی سهرسورینی له دواى خوی جی نه هیلاوه جگه له “لۆتريامون” ته نانهت “رامبو، و بو دلیر” یش>^۵ ههروه سا پشتی جهنگی یهکی جیهانی “ژاک فاشیه” کو بریتۆن ب “هۆستایا گو ه نه دان ب توو تشته کی” ب ناڤ کربوو، ب شیوه یه که ئالۆز نه زانراو خوه کوشت. باندوڤا ل سهر سهره لدانا سوریلیمی و بریتۆن هه بوو، بقی رهنگی ئەف نقیسکار و جهند هونه رهنه ندین دن کو ئافرینه رین چاخی خوه بوون، بونه ریبهری سوریلان و باندوڤا خوه ل سهر ب جی کر، ههلبهت ئەفهژی وی چه ندی ناگه هینت کو ئەف نقیسکار سوریلالی بوون، نه خیر... بهلکو سوریلایهت ل سهر بهرهم و هزرا وان هات ئاڤا کرن، و وان نه زانیه سوریلایهت چی یه؟.

۱ و لاس فاولی، عصر السریالیة، ت: خالدة سعید، دار العوده، بیروت ۱۹۸۱، ص ۴۳.

۲ رهزا سهید حسینی، هه مان ژیده، ل ۲۱۶.

۳ حبیب بوهرور، الخطاب الشعري والمواقف النقدی فی کتابات الشعراء العرب المعاصرین “ادونیس و نزار قبانی” نموذجا، أطروحة دکتوڤراه، جامعة منتوری-سنطینة-الجزائریة، کلیة الاداب- قسم اللغة العربیة، ۲۰۰۶-۲۰۰۷، ص ۲۰۹.

۴ حه مه مهنتک، هه مان ژیده، ل ۱۹.

۵ له تیف ههلمهت، هه مان ژیده، ل ۴۸.

۶ رهزا سهید حسینی، هه مان ژیده، ل ۲۱۹.

۳- ههروهسا هند تیورین فلهسهفی باندۆر ل سهر سوریاالیان کر، بوون ژیدهر و ئەگهرین پهیدابونا بزاقی. سهرههلدانا هزرین فلهسهفی یا تیورا دژه ئەقل ی “برگسۆن هینری” کو بهری فرۆید کاری بوو بالا ئەدهب ناسان ژبوۆ خهون و حالهتین نهئاگههی و نه بهرعهقل بکیشیت، ههروهسا بیرو باوهرین فلهسهسوفی ئەلمانی “هیگل” کو بانگهواز دکر ههر جفاکهک وهره بنیات نان فهره ل دهستپیککی بنه مایین جفاکی بین کهفن تیدا وهره ههرفاندن و پاشی مینا ماددهکی باش ژبوۆ بنیات نانا جفاکهکه نوو وهره بکارانین، ههلبهت ئەف کریارا ههرفاندنی کو سوریالی د ئەدهبی ده پهیره و دکهن، په یوه ندیین کهفن و چاقلیکرنی دهرفینن و بزاق دکهت جیهانهکا نوو و قالا ژ بنه مایین کهفن وهره ئاقرن، هه مان هزر و بیرین “هیگل” ی د ئەدهبی ده رهنگقه ددهن، لئ ئەو گهۆرینا سوریالی بانگهشا وی دکهن د روخساری ده مه بهستهک د گه هاند و د نافهروکی ده ریکخستن و مه ره مهک دن د گه هینه، سوریالیان د گوۆت جیهانی بههرفینن و ویرانبکهن و ژ نافه بهن ئەگهر ئەم ل قی هه فۆکی ب نیرین و ب میناک وهرگرن نه خاسمه ئەوین ل پیشه روژی دنیرن دبیزن > ئەز دی ژ بین بهری خوه باشتر ئافا بکه م^۲، ئانکو ئەم دجه هنه ما وان ده ژیان و جیهانا وان ویران بکهن و سهر ژ نوو جیهانا ئازادی و ئافراندنی ئاقابکهن، دیسان گرنگی ب فلهسه فهیا “ کارل مارکس ” > که داوای روخانی رژی می سه رمایه داری ده کرد و له جیگه ی ئەو رژی می سۆشیا لیستی و یه کسان ی تیدا بنیات بنری >>^۳ ددان.

ته فگه را سوریالیزمی ب ریکا تیورین “سیگمۆن فرۆید” ب دهروناسیی ره تی گریدان، ئەو تیورا جوداهی د نافه را دهرونی مروقی ژ لایی ههست ه نهست

۱ د.نبیل راغب، هه مان ژیدهر، ص ۲۳۳.

۲ مصطفی سویف، هه مان ژیدهر، ص ۷.

۳ فه ره اد پیربال، هه مان ژیدهر، ل ۲۲۸.

“ئاگەھى و نەئاگەھى” قە كر^۱. فرۆيد خودانى بىردۆزا نەئاگەھىيى كو بوويه بنگەھەك سەرەكى ژبو بزاقي و گەلەك باندۆر ل سورياليان كر ئەوان دديت كو شورەشەك بەرپابويه ل سەر مووژى و كوراتيا دەروني^۲، ھوسا بریتون و ھەقالين خوه قەكۆلينين خوه بين ھزرا سوريالى سەخمەراتى ھشيارى و نەھشيارى و جيھانا خەونى، ئەوين ژ ھزر و بيريئ فرۆيد كو ب ريژەيا زور سوريالى پي كارىگەر بوون، ھەر ژ دەستپيكي دەست ب قەكۆلينان كر ل سەر زانستى دەرونشيكاريا فرۆيد و دياركرنا ھيژا نەئاگەھيى “لاوعى” و قەديتنا جيھانا خەونى دوور ژ دەستھەلاتا ئەقلى و مؤرالىن جفاكى كو موژى ب سەر غەريزين ناخخوھيىن مروقى زال دكەت كر^۳، ھەر ئەوژى بوو ئەگەر و ژيئەري داھينان و ئافراندين سورياليستان و بوو ئەگەرەكە مەزن ژبو پەيدا بوونا سورياليزمى، ئەم دكارن بيژن ئەگەر تيوريئ فرۆيد نەبان <رەنگە سورياليزم بەم شيوھيه سەرى ھەلنەدابوايه و نەبوايه بە رييازيكى ئەدەبى جيھانى>^۴ وسا بەلاڤ و خوھدى باندۆر نەدبوو.

۴- ھند ريياز و بزاقيئ بەرى سورياليزمى بوون ئەگەر و ريكخوشكەر ژبو پەيدا بوونا سورياليزمى، “ھربت ريد” رومانسيەتى ب دەستپيكا سروشتيا سورياليەتى د بينە، چونكە رومانسيەت ژ ژيوارى دەردكەڤيت و جيھانەكا خەيالى دروست دكەت، ئەف خەياله ژخەينى زاراقەكى كەڤن بو پەيقا “نەئاگەھى-لاوعى” يا نوو، تىشتەك دى نينە. ھەرەسا ھند قەكۆلەر رومانسيەتى ب رەڤين ژ ژيوارەكا نوو توند و تال دبينە^۵. ھەرەسا ريياز

۱ فارس سلامة العطار، المذاهب الادبية العالمية رؤية نقدية تاريخية، <https://www.diwanalarab.com/spip.php?article23359>، ۲۰۱۶/۱۱/۱۰.

۲ والاس فاولى، ھەمان ژيئەر، ص ۴۳.

۳ أزهار كاضم كريم الشريفي، الأبعاد الفكرية و النفسية فى رسوم سلفادور، مجلة جامعة بابل، كلية العلوم الانسانية، المجلد ۲۱، سنة ۲۰۱۳، عدد ۲، ص ۲۰۹.

۴ فەرھاد پيربال، ھەمان ژيئەر، ل ۲۸۸.

۵ د.نبيل راغب، ھەمان ژيئەر، ص ۲۳۱.

“چه‌فەنگ خوازی- سیمبولیزم” تەكەزى ل سەر > پېشكیشکرنا جوړه‌كى ئەده‌بى كر پەيف بو فەدیتنا ره‌وشتين ويزدانى چ هەستى يان نه‌ستى بن، ب ریکا چه‌فەنگ و دیاردین مه‌تریالی بین پیش چاف دهینه بکارنانین، کو ئەف پەیفه هیمانه بو وئ ناقه‌روکی... هه‌روه‌سا داهینانا ئەده‌بى ب تنی ب ریکا چه‌فەنگان دهیته‌ کرن<، ئەم دکارن “بۆدلیر، و رامبو، و مالارمی، و موریاک” ب ریبه‌رین سیمبولیست بده‌ین خوه‌یا کرن. به‌ره‌مین “رامبو، و بۆدلیر” و چه‌فەنگ‌خوازیان وان د به‌ره‌مین سوریاالیستان ره‌نگ‌فەدایه، و به‌رى نوکه مه ئەف یه‌ک دایه خوه‌یاکرن.

هه‌روه‌سا بزاقا “شه‌شپالۆ- التکعبیة- Cubism” دناقبه‌را سالین ۱۹۱۰-۱۹۱۳ که‌تیه د قادا ئەده‌بى ده دبیاقی که‌قال و په‌یکه‌رتاشی و بابه‌تین تابلویان کو دژی که‌تواری دهات نه‌خشاندن ره‌نگ‌فەدایه و باندوړا خوه ل سەر سوریاالیان ژى هه‌بویه^۱. لئ ژ ته‌فایا وان ریبازان خوه‌دی باندوړتر ل سەر سوریاالیزمی بزاقا دادایزم بوو.

دادایزم بزاقه‌که ئەده‌بى هونه‌رى یه، دگه‌ل سه‌ره‌لدانا جه‌نگی یه‌کی جیهانی و مینا کارقه‌دانه‌ک ژ نه‌رازیبونا بارودوخی ئەوروپا و ل سالا ۱۹۱۶ ژ لایئ گروپه‌که هونه‌رمه‌ندان ل باژیرئ “زیورخ - سویسرا” و ل مه‌یخانا “فۆلتیر” و ب ریبه‌ریا نفیسکارئ ب نه‌ژاد پۆمانی “تریستان تزارا” هات راگه‌هاندن^۲، دادا زمانحالی هند که‌سانه کو تو ئومید ب جیگری و به‌رده‌وامیا تو کاره‌کی نه‌مایه، چ تشته‌کی د ژیانئ ده ب پیروژ و موکوم و جیگیر نابینن، کو‌مه‌ک ژ هونه‌رمه‌ندان ده‌رکه‌تن و ده‌ست ب فەلسه‌فه‌یا بی بها دیتنا هه‌رتشته‌کی د ژیانئ ده کر، دیسان دژ ب بنگه‌ه و زارقه‌کرنا تیگه‌ها کلاسیک بوون ژبو هونه‌ر

۱ ئەرشه‌د حیوۆ، هه‌مان ژیدەر، ل ۵۲-۵۳.

۲ دیقد هوبکنز، هه‌مان ژیدەر، ص ۱۵.

۳ ئەرشه‌د حیوۆ، هه‌مان ژیدەر، ل ۳۳.

و جوانی و ژيانی، سهرکردین فی بزاقی کو ههر تشت مینا میرات، ژ تیگهه و هونهر و داهینانا کهفن رهددکر.

ئهو هونهرمنه ند و کهساتیین ژ شهر رهفیا بوون ل سویسرا و ل کهبهریا “فولتیر” کوم دبون، تهفایا وان ژ یهک ژان ههبوو، ئهوژی یاخیبوون و بی هیقیبوون ژ سیاستا ئهورپا و داگیرکاری و کوشتنی. پشتی هوگو بال دیت کهبهریه جهی خوه گرت و مینا بزاقه که نوو خوه راگه هاند و کووارهک ژ ب ناقی “کاباریتی فولتیر” وهشاند کو “هانس ئارپ” سهرپهرشتیا لایه نی هونهری دکر، د ئه نجاما چالاکیا وان ده کومهک ژ نفیسکار و هونهرمنه ندین شیوه کار و ههلبه ستقانان کو ژ وهلاتی خوه رهفی بوون و ل زیورخ خوه فهشارتبوون، ل دهردوری کهباریتی هوگو بال کوم بوون، ژ وان ژی “ریتشارد هوئلسنبیک R.Hulecenbeck، مارسیل جونکو M.Jonco، هانز ئارپ H.prA، تریستان تزارا T.Tzara، هانز ریشتهر H.Rethcer، کریستیان شاردر C.SHcard، سوئی تویبهر S.Teubea دگهل بال و ئیمی ماکا داداییا زیورخ پیکنینا^۱.

بزاقا دادا بهر فره هتر بوو سینورین وهلاتان بری پاشی ل سالا ۱۹۱۹ گه هشت “پاریس” و ل سالا ۱۹۲۰ تزارا سهردانا پارسی کر و وهکه ریبه ری داداییان و ب جانکه تژی دادایست و ژ بال ئه ندام و ئالیگرین بزاقی مینا “ئهندری بریتون، و فلیپ سوپو” و دهسته کا کووارا “ئهدب” یا دادایی کول پارسی دوهشیا هات پیشوازی کرن^۲. “چاک فاشیه” بهیانا “نامه یین جهنگی” ل ژیر چاقدیریا تیما کووارا ئهدب و ب ئاگه هیا “ئهراگون، و بریتون، و سوپو...” وهشاند، و په یاما د فی بهیانامی ده هاتی مینا مهنه جهکی بوو بو نفیسکارین پشتی وان، د وی بهیانامی ده هاتی: ژ ئیرو و پیههل نه وینه گر، و نه نفیسکار، و نه مؤسیقار، و نه زمانزان، و نه ئوول، و نه کومار، و نه

۱ گارا، هونهری شیوه کاری مؤدیرین، پیشه کی و پیداجونه وهی، د.موحسین ئه حمهد عومه ر، دوزگای چاپ و بلاوکردنه وهی ئاراس، چ ۱، ههولیر-۲۰۰۵، ل ۳۱۱-۳۱۲.

۲ مالکم برادری و جیمس ماکفارلن، هه مان ژیدهر، ص ۲۹۲.

فہلہکناس، و نہ ئیمپراتور، و نہ کومونیسٹ، و نہ بہلشہفی، و نہ سیاسیہتمہدار، و نہ پرولیتہر، و نہ دیموکرات، و نہ سووپا، و نہ پولیس، و نہ وہلات... ل دوماہی ئەف ھمی تشتین چنہ بہسن، تہف تشتین چنہ چنہ چنہ نہ^۱. دادایزم نہ ژبو بہردہوامی بوو، چونکی وان توو باوہریا دەستنیشانگری نہبوو، ئەف بزاف ل سەر بنگہہی نہمان و ویرانکاری ہاتبوو راگہہاندن، ئەو ژخوہ و ژئەدەب و ہونہری یاخییبوون و دخوہستن خوہژی نہہیلن و ھمی تشتا ژناف بہن، ھروہکی د بہیانا خوہ یا سالایا ۱۹۲۰ ل راگہہاندن ئەم ھز ژ ہونہر و ہونہرمہندان ناکہین و ئەم دژی ئەدہبینہ^۲. ھروہسا بہیانا "فرانس بیکاپا" یا ب ناخی "ھوقایہتی- وەحشی- مروفقخورەکان" ل سالایا ۱۹۲۰ بہلاقکر و تیدا ہاتیہ >ھوون ل قیرہ چ دکەن، ھوون کومہکا بی ئاقلانہ ل فر رونشتنہ... بیہنا چیلہکا "چیل" ژ ھوہ دفریت، لی دادای چ بہین ژئ ناہیت، چونکی ئەم چنہ

چنہ چنہ چنہ

مینا ہیقیین وہ : چنہ یہ

مینا بہہشتا وہ : چنہ یہ...

مینا پیروزیین وہ : چنہ یہ...

مینا سیاسیہتمہدارین وہ : چنہ یہ...

مینا ہونہرمہندیین وہ : چنہ یہ...^۳

سالایا ۱۹۱۹ پاریس ببو بنگہہی چالاکیین داداییان، ئەوین دژایہتیا فہلسفہ و رەوشت و ھمی بنہمایین جقاکی دکر، بہربلاف بوونا وان یا بی ئارمانج و

۱ موریس نادو، ھمان ژیدەر، ص ۳۵.

۲ ھمان ژیدەر، ص ۵.

۳ دیقد ھوبکنز، ھمان ژیدەر، ص ۲۸.

۴ بہستی، عفیف، الفن فی اورپا من العصر النہضۃ حتی الیوم، دار الرائد لبنانی، ط، بیروت-۱۹۸۲، ص ۳۱۳.

بی خواستن. بیزار بوونا "بریتون، و ئهراگون، و بیکاپیا، و سوپو... " ژ نههلستیا "تزارا" ی ل پهی خوه ئانی و بیزاربوون. ژبو وان خوهیا بوو کو "تریستان تزارا" د ریکهکه گرتی ره دهرباز دبه و ههفرکیا د ناقبهرا تزارا ریبهری دادایان و ئه ندری بریتون و دهستهیا وان سه رهلدای و گه هشت کوپیتکا ههفرکیا وان، بریتون هوسا ددیت کو دادایی پیذقی ناکهت هند بکهن قیری و هاوار د کارئ خوه ده، بهلکو فه ره ب پلا یه کی کریار و کاربکهن، ئانکو ب ئاژاوه گیریه کا کیتر و ب چالاکیین زیده تر.

بزاڤا دادا گه لهک قه نه کیشتیا و ب ماوه یه کی کورت ژ بهریهک چوو، ل سال ۱۹۲۲ ئەف چهنده ب ئاشکه را خوهیا بوو. ده می بریتون ی ههست ب وی چه ندی کر کو فه ره هه لو یستی خوه خوهیا بکهت سه خمه راتی هه فدژیا د ناڤا بزاڤی ده کهت هوی، هه ر ژ بهر فی یه کی بانگه واز ژبو کونگره یه کا نیقه ده وله تی ژبو ده ستنی شان کرنا ئاراسته یا هه رازا نوو و پشتگیری وی کر. ژبو فی ئارمانجی داخواز ژ کومه ک ژ هونه رمه ند و نفیسا کاران کر مینا نیگارکیش "قیرنان لیجر" و "ئوزانفات" و "دولونی" و "میوزیکرهن" "چورج ئوریک" و نفیسکار "بولهان" و داخوازنامه ژ "تزارا" ژی شانده، لی ئه و بانگیشتنامه ره دکر و ب کاره کی زارقه کرنا قوناغین که فن دا ناسکرن، گوت ده می فی قوناغی ب سه رقه چویه و ژبو دادایان نه کاره ک نوو یه، و بهریا وی ده می گوتبو دادایی هونه ری نوو و زارقه کرنی ره تدکهت "قه بولناکه".^۱ پشتی وی کونگره یی بریتون خوه ژ دادایان چوودا کر و ئه گه ریچوودا بوونا خوه ژی به لاف کر و تیذا ئیری شی سه ر تزارا ی دکهت و دیار دکهت کو ئیدی ژ بازنه یا دادایان ده رکه تیه و په یوه ندیا وی ب دادایان تونه یه. بریتون "به یانا یه کی یا سوریا لی ل سال ۱۹۲۴ ده ریخت و دیارکر کو دادایی وینه یه کی ته قله هف و ئالوز ژ هه ری نیشان ددهت و نکارن توو ئافرانده کی بکهن، سوریا لیزم دژی وی هه بوون و بی

۱ موریس نادو، هه مان ژیده ر، ص ۴۳.

سەروبەریا دادایی پەیدابوو^۱ و هات هەبوون، ب تئێ لسه ر وئرانکرنئ
نەسەکنئ، بەلکو بزاقا دووباره ئافاکرنا وئ وئرانکرنئ ددا.

دگەل نەمانا شەر و زفرینا پەنابەران بو شوونوارین خوه و ل هەفکرن و
رئیکهفتنا ئاشتئ، پەيام و ئارمانجا دادایی ژئ ب داوی هات >>لەکوئاییدا دوا
پئشانگای دادایستهکان له مایس ی ۱۹۲۴ له پاریس له لایهن ئەم هونەر مەندانە
وه “ دووز بئیرگ Duzbege ، و تزارا Tzara ، و هانس ئاپ H.Arp ، و سفترز
Sfertze ، و هانس رشتە H.Rtecher “ کرایه وه که بو ناشتنئ تهرمی “دادا”
کوئبونە وه به کوئتاهاتنی جهنگی دونیا گورا دادا گیانی دا و تەنانەت
رابەرەکانیشئ لئ پەشیمان بوونە وه، لەناو مندالدانی دادایزم سوریا لیزم
دەستی به ژیان کرد<<^۲. “رۆبەرت شوورت” جوداهیا دادایی و سوریا لئ کره و ژ
لایئ هەلبەستقانی کورد “لەتيف هەلمەت” هاتیه رپکخستن و تئیدا هاتیه
>>دادایزمی – تریستان تزارا- بایهخی به لاساییکردنە وه ی گالته جاری و گەمه
و گەپ دەدا ... بەلام سوریا لیزستهکان بایهخیان به وساتە چر و دەوله مەندە
دەدا که بوون بوی دەرەخساندن. داداییهکان بایهخیان به بابەتە هئچ و پووچ
و لەجەرەکان دەدا... بەلام سوریا لیزم ئەوین و زایەندان و بەرز
هەلسەنگانن... دادایزمەکان فرۆیدزمیان قت و فت دەکرد به پەتا درمیکی
مەترسیداریان ناوژەند دەکرد... بەلام بریتۆن و سوریا لیهکان فرۆیدیزمیان به
هەستیکی شورەشگێرانە ناودێر دەکرد بو خودی مروؤف<<^۳.

۱ وایاس فاوولی، هەمان ژئیدەر، ص ۹۳

۲ ئەحمەد مەحمود عەبدوللا، هەمان ژئیدەر، ص ۱۵.

۳ لەتيف هەلمەت، هەمان ژئیدەر، ل ۲۰۶.

باسی چاری

سوریالیزم و سیگموند فروید

دمزارا ل ژور مه قالا هند ژ ئه گهر و ژیدهرین پهیدا بونا سوریالیزمی کر، کو یهک ژ وان ئه گهران تیورین فهلسهفی و تیورا سیگموند فروید بوو. لی ژ بهرکو سوریالیهت ب گرانی کهتیه بن باندورا هزرا فهلسهفیا فروید و ئه و مزارین سهردای ژیواری خهون و نه ئاگه هیی، لقر ئه م دخوازن بیژن کو سوریالیهت ب ریکا تیورا فروید ب دهروناسیی فه تی گریدان، باندور ل سهر ریبه ریین سوریالیستان کریه، بزاف هند جارن مینا بزافه کا ئه ده بی- دهروناسی تی ناسکرن.

فروید ب دهرفهت ددیت یه که م سهر نه که که فتنا هیزا په یوه نیدار ب زقرۆکه کا گروقه یی ب سه لمینت، لدور ب چی هییشیتا شونوارین خراب ل سهر دهرونی مروقی و خواندنا خوهی دهرونی لسهر وان شینوار و گری یین دهرونی بکهت، خویایه >> فروید یه کیکه لهو هونه رمه ندانه ی سهر به خانه ی "دهرونشیکاری" یه، توانی ههر سی ئاستی "ئاگا، نا ئاگا، پیش ئاگا" دیاری بکات، سهره رای ئه مهش توانی کرده ی تیوریزه کردنی "سیکس" و دابه شکردنی ئه نیگزه کانی "ژیان/مردن" دیاری بکات <<^۱. نافبری د فه کولینا خوه ده ئامازه ب پیذقیاتیا خهون و غه ریزان دایه و د پهرتووکا خوهی ب ناقی "شروقه کرنین خهونان" کول سال ۱۹۰۱ نقیسی، باندورا خوه ل سهر سوریالیان هه بوو^۲. نه خاسمه ئه ف باندور ل سهر ریبه ری وان بگرانی ده رکه تیه، ژ بهر کو "ئه ندری بریتون" خواندنا خوهی نوژداری د بیاقی نه خوهشیا دهرونی ده قه داندیه، و د

۱ ستار پیرداودی، خویندنه وهی میتافور "کرانه وه یهک به روی چه ند رایه له یه کی ره خنه یی"، چ ۲، چا: خانی، دهوک- ۲۰۱۰، ل ۵۷.

۲ فاطمة عمران راجی (د)، اثر نظریه فروید علی السریالیة "سلفادور دالی" تمویجا، مجله کلیه التربیه، جامعه بابل، عدد ۱۶، ۲۰۱۴، ص ۱۱۱.

ماوئ جھنگئ يھكئ جیھانی ده نووژداری سهربازی بوویه، جارهسهریا وان سهربازان ب ئهگهرئ شهر رووبروئی نهخوشیا دهرونی و قهجنقینئ دبون. ههلبهت بریتون ئهف چارهكرنا وان ب ریکا تهحلیلاتین فرؤید یا شروقهكرنا دهرونی ل سهر وان تاقی دكرن^۱، ههروهسا ئهف باندور ل سهر “سلفادور دالی” ژئ خوهیا دبه، دهمنی كول ساللا ۱۹۲۱ ژبو خواندنا خوه گهشتا مهدریدی دكه، و ل وور ب نقیسن فرؤید ئاشنا دبه و قهكولینین وی كو پهیهوندی ب نهئاگههیئ ههنه دخوینه گهلهك پی داخباردبیت، و ئهف یهك دبیته ژیدهرئ یهكئ بو كار و هونهرئ وی^۲. قهكولین و سهربورین فرؤید ی وینهیهكی راست و روون یئ مروقی نیشان ددهت. ئهقهژی بو ئهگهرئ هندئ باندور ل هزر و بییرین سوریالی و ههچهرخیی بكهت، ئهقه پالنهرك بوو كو ههلبهستین سوریالی ل دووف راستیی بگهرن ل جیھانا نهئاگههیئ، ههستكرن ب جهین بهرزه د جیھانا مروقی ده، توماركرنا فان ئالیین نهدیار ب ریکا بهرههمین ئهدهبی^۳.

ههروهسا فرؤید گهلهك گرنگی ب خهون و خهیلان دایه، كو دوو ئالیین گرنگ یین ژيانا مروقینه، ب ریکا خهونئ ههرتشتئ كو د دل و دهرونی مروقی ده مابت ب ریکا وان رهگهزان تین فالاکرن و دهبرین^۴. بریکا خهون و خهیلان مروق ههستین خوه ژهز و ئارهزویین خوه یین نهگوتی ره دهردبریت، لهورا سوریالیان گهلهك ب گرانی ل سهر مزارین خهون و نه ئاگههیئ سهکنین، چونکی د خهونان ده وان خوه ب ئازادیهكا رهها دبیت، ئهو جیھانا ژژیواری نهگههشتنی وان ژ خهونئ ره بو خوه دئافرانند. “تهریك فرؤم” دهمنی كو دهست ب قهكولین و شروقهكرنا تیورا فرؤید ی كر گههشت وی باوهرئ كو

۱ محمد اسماعیل دندی، السریالیة و شعر العربی الحدیث، مجله المعرفه، عدد ۴۰۹، سنة ۱۹۹۷، وهزاره الثقافة في الجمهورية العربية السورية، ص ۸۴.

۲ أزهار كاضم كريم الشریفی، ههمان ژیدهر، ص ۲۵۷.

۳ حبیب بهرور، ههمان ژیدهر، ص ۲۱۱.

۴ هممه مهنك، ههمان ژیدهر، ل ۲۲.

دخهونئ دۀ نازاديهكا زيده ههيه، خهبات و خهبتين و وهستيانا دنيا ژيواري د خهونئ دۀ تونهيه، هه رۀف ژي بو نۀگهري سهرهكي كو سورياليست ب تيورا دهروناسي داخبار ببن، چونكي نۀو نازاديا وان د خوهست ل وور ب دهست دكهفت^۱. فرؤيد دقهكولينئ خوه ده گرنگي ب مهسلا "نۀو ID"، نۀز EGO، "نۀزئ بلند EGO PERSU" دايه. كو نۀف حالتهئ كهساتيئ دهرونئ لجهم هه رۀئسانهكي ههبوونا وان ههيه.

- نۀو ID : نانو حالتهئ نهئاگههيئ، نۀف دهستهواژهكه دهبرينيئ ژ كومهكا هزيئ كؤم بوي د دهرونئ مروؤقي ده دكهن، و بزاقئ دكهت ب سهر دهرونئ زالبيت و نۀو پهستانئ ل سهر دهرونئ مروؤقي ههيي نزم بكهت ب ريكا دهبرينا وان هزيئ كؤمبويي، ههلبهت نۀف ههستيئ نهئاگههيئ هه رۀگه ل ژ دايكبوونا مروؤقي وهكو پيكهاتهيهكه سهرهكي لجهم مروؤقي ههيه^۲. واته كهساتيا نۀو-ID <رهتكردنهوي واقع و كؤمهل و سيستهمي سروشتي و بهرهلاكردني ههز و نارهزوهكان... واته باره دهرونيهكاني خراپ له مروؤف دا وهك "شلهزان، و خهموؤكي، و هيستريا، و دلهراوؤكي، و وهسواس، و شيئي، و مهزناتي" هه موي لاي نۀو-ID ناراسته دهكري و تاكهكس بهرهو سهرشيئي دهبات، تيكسته عهبهسيهكان و سيمبوليستهكان و هه موو بابهته نهجوانهكان "ناشرينهكان" لهوي ناراسته دهكري^۳ و پتر كهس د حالتهئ نهئاگههي و سهربهستيا دهرونيديه، نانو <دهما هؤزانقان هؤزانهكي قهدهينيت هيذا نۀو"> ل سهر كهساتيا وي زال دبیت. لهورا ههردهم دگه ل دهوروبه ران د مملانئ دا يه، بزاق دكهت بيئ پيگير نهبيت ب ياسا و داب و نهريئ جفاكي

۱ هه مان ژيدهر، ل ۲۲-۲۳.

۲ دفاطمه عمران راجي، هه مان ژيدهر، ص ۱۱۱.

۳ نادر دوين، سورياليزم كه روانگهي سايكولوژيهوه، و: نامانج عوسمان ههمه د، ك-وهرگيران، ديسه مبهري ۱۹۹۷، ژماره ۲، وهزارهتي رؤشنبيري حكومهتي ههريمي كوردستان بهلاوي دهكاتهوه، ل ۴۰.

ئانكول دەمى نقيسينى، كەساتيا وى د قالبى "ئەز" دا دەرباز دىتە د قالبى "ئەو" دا <<۱ و پاشى دەست ب قەھاندنا خەونا خەوى نەئاگەھى دكە.

- ئەز EGO: واتا گونجىن دگەل ژىوارى ئىرۆ و قەبولكرنا ئەو تىتى د ژىوارى دە ھەيى^۲ كەساتيا ئەز EGO كەساتيەكا تايبەتە ژبۆ مروقىكى دياركرى، حالەتى ئەز EGO دگەل قوناغا ژيانا مروقى دەرباز دىت، دەمى ئەم ب شىوھىكى لۆژىكى ھزر دكەين و د حالەتى ھىيارىي و ئاگەھىي و ھەستىپكرنى ب دەردۆرىن خەو، حالەتى ئەز EGO كۆنترۆلا دەرونى مروقى دكەت ژ ھەر رەفتارەكى چەئى سنور بەزاندنى دىت، ھەلبەت ئەقى كارى ب رىكىن جۆر ب جۆر ئەنجام دەت <حاتە EGO فەرمان بەتاك دەكات بە چ شىوھىك بچولیتەو>>^۳.

- ئەزى بلند EGO PERSU: ئەزى بلند ئەو كەساتيا مروقى يە كۆب "ويزدان" تى ناسكرن، ئانكو ئەو دەنگى نزمە كو د دەرونى مروقى ھەقى و نەھەقىي ژ ھەقدوو جوودا دكەت^۴. ئەگەر ئەم ل سوريالىزم و ھونەرى بنىرىن ب شىوھىكە ئاشكەرا ئەف مژارا دەرونى باندۆر بسەر سوريالىان ھەيە و رەنگقەدایە. ئەگەر ئەم ل بەرھەم و ھونەر و كەفالىن سوريالى بنىرىن د بە ل گۆر خواندنا كەسەكى ئاسايى ئەو بەرھەم و ھونەر بىن كەسەكى بن كو ژ لايى دەرونى قە نەساخ بن، لى ئەو ھەز و ئارەزويىن خەو د كەساتيا ID ئازاد دكەن ژ پىخەمەت خەو ژ سەردای واقعى دە ببىنن كو ننى ئەو خەودى وئ جىھانى بن، كەواتە گھۆرىنەكە مەزن ژ وئ بىھىقى و بى باوھريا وان تى ھەبون و د ويرانكارىي ئافاكرنى دروست بكەن^۵. پەيوەنديا فرۆيد ب سوريالىزمى قە ھەكى

۱ ئەحمەد ياسىن، سىكس د ھۆزانا نووخازا كوردىدا، چا: ھاوار، چ ۱، دھۆك-۲۰۱۰، ژ وەشانىن مەتىن، ل ۳۷.

۲ ئادز دوين، ھەمان ژىدەر، ل ۴۰.

۳ ھەمە مەنتك، ھەمان ژىدەر، ل ۲۳.

۴ د.فاطمە عمران راجى، ھەمان ژىدەر، ص ۱۱۲.

۵ ھەمە مەنتك، ھەمان ژىدەر، ل ۲۳.

مه دايه خوهياكرن هەر ل دهستپيكي ريبهريين سوريالي كهتبنه بن باندورا فرؤيد و هزرين وي. ل سالا ۱۹۲۱ بریتون و فرؤيد د ههفديتنهكي ده ب گراني ل سهر مزارين دهروني و خهون و ميتودا وي چقيان، ههر د وي ده مي ده بریتون دخوازه فرؤيد بکيشيته د ناف بزاقا خوه و مينا يهک ژ ئەندامين سوريالي، لي ههولين وي بي ئەنجام بوون، چونكي فرؤيد وهسا هزر دکر ههقيقه تا جاني پشکه که ژ هه بوني و چينابيت دگهل مه تريال ئا واقعي وه ره شيواندن.

فرؤيد رازينه بوو ئيمزا خوه ل سهر مانه فيستا راگه هاندنا سورياليزمي بکه، يان ببیته سورياليسه و چالاكيين خوه ل وور ب دو مینت، لي هه ردهم د وي باوهري ده بويه شاعير و هونه رمه ندين سوريالي نيزيکترين که سن کو ته حليلاتين دهروني ب شيويه يه که کوور و ب باندور د ئافراندين وان ده رهنگه ددهن و تيدگه هن، فرؤيد سه خمه راتي هه لبه ستقان و رومان نقيسان دبیره >هوزانقان و رومان نقيس خوشتفترين هه قپه يمانيت مه نه و پيدقيه ب باشتريين ريزگرتن ئەم ريزي ل شيانين وان بگريين، چونکه ئەو د ناقبه را ئەرد و ئەسمانا دا تشتا دزانن کو ئەم نه شيانينه خهونا پيقه ببينين، ئەو د زانينا دهروني دا شه ره زاييت مه نه، ئەم خه لکي ئاسايي نه، چونکه ئەو ژ هندهک کانين دهين کو تا نها زانست نه گه هشتي < ۱ ئەو ژ مه باشتتر حالت و پيتقياتيا دهروني دزانن.

۱ ئەحمه د ياسين، هه مان ژي ده ر، ل ۳۶.

باسی پینجی

خاسیهت و ئەدگارین بەرھەمەین سوریالی

ھەر کۆمەکا خوە بده ناسکرن وەکە بزاقف یان تەفگەر د ھەر ئالیەکی ژیانئ دە بیت، ل سەر ھند ئەدگار و تاییبەتمەندیان خوە ددەن ناسکرن ئەوژی برییکا مانیفیستا خوەی ئیعلانکری، کو تیدا ھند خال و بنەمایان خوەیا دکن ژبو خوە و ئالیگری خوە، دکەن بنگەھەکە دەستوری و پئی تین ناسکرن لدۆر کۆم دبن.

سوریالیزم یەکە ژ وان بزاقفا کو د مانیفیستا خوە ھند ئەدگار خوەیاکرنە و ل دۆر کۆم بونە، ئانکو باشترە کو ئەم بیژن ب وان ئەگەران تین ناسکرن، خوەیایە کو سوریالیزم یەکە ژ بزاقین ھەرە جیاواز و ناوازه بین سەدسالیا بیستی سەرھەلدای، وانا جیھانا واقع و راستی رەتدکر و ل دووف جیھانەکا ئاشۆپی دگەریان، دخوەستن خەون و خەریزە و حەزین خوە ل سەر لوژیک و ئەقلی و ریکوپیکی بیئت ژیانئ دانن، ھەولا پەیفینا راستیا دەرونی مروقان ددەن ب نەئگەھی وەک خوە. ب باوھریا سوریالیان ئەگەر ھونەر مەند ب مەنتقی و ب ئاوايەکی ئەقلانی بەرھەمی خوە قەھاندبیت، ئەو بەرھەم نابە بەرھەمەکی رەسەن و ئورژینال، مینا "سلفادۆر دالی" دبیزە >> کەمال خوازی ئەوان، لە کەشفکردنی ریک و پیک و بەردەوامی ئەوھی غەیرە ئەقلانیە << ئەندری بریتۆن سەخمەراتی ھونەری خوە و دۆستین سوریالی قئی تاییبەتمەندیی خوەیا دکە کو >> قوولترین ھەستین مروّف کاتی بە تەواوی تەجەلی و وەھمی رینوینی ھەمووشتییک بکات و دەستەھلات لە دەستی بەلگە و

^۱ سیروس پرهام، ریالیزم و دژە ریالیزم لە ئەدەبیاتدا، و: ھەمە کەریم عارف، چا: وەزارەتا پەرەردە، ھەولێر- ۲۰۰۴، ل ۱۲۳.

ئینسان دەربجییت>>^۱. ئەم لقیڤرە ھەول دەھین گەرگترین ئەدگار و تاییەتمەندیی سوریالیزمی خوھیا بکەین:

۱- گرنگی نەدان ب بیروباوەر و ئوولان ھەرۆھەا گرنگی نەدان ب پیقانیین ئەخلاقی بیین کو د ناڤ جقاکی دە ھەیین^۲، ھەرۆسا بی باوہربون ب یاساییین جقاکی و رەوشتی <و بی بەا ھژمارتنا قان یاسایان. بی باوہربون ب ژیان سەردەم و قی جیھانی ھەزەل و داشۆرین ب ژیان مروقی و ھەرتشتی د جیھانی دە ھەیین و دژایەتی کرن دگەل ھەرسیستەمەکی ریکخستی ھەتا مال و دین ژی>^۳.

۲- ب توندی دژایەتیا مەنتقی دکر نەخاسمە ل سەر راستیا مژارا ھەلبەستی، بشیوہیەکی گرنگی ددا تشتیین قالا و بی تام و پووچ^۴، ھەرۆسا ئەول دووف جیھانەکا خەیاالی د گەریان <کە سەر لەنوئ بنیاتی بنیئەوہ بەرامانیکی تر. لەم رەوشە توانیان باس لە زۆر شت بکەن و پەیوہندی نیوان شتەکان دەربەرن، کە دوور و نزیک پەیوہندیان پیکەوہ نیە. یان بەدەستەواژەییەکی تر دەتوانین بلیین مەسەلەیی "مستەحیل" یان رەتدەکردەوہ>^۵.

۳- دەربەرن ژ خواست و ئارەزوویی مروقی دریکا خوھ یا راستەقینە دە، و دوور ژ ھەرچاقدیریەکا ئەقلی بی کو ھیچ تشتەک بو پیقەرین رەوشتی و جوانکاری وەرە دانان و باوہریەکا رەھا "مطلق" ب دەستەھلاتا وان^۶.

۴- ھەلبەست لجم وان خوھ رزگارکرن بوو ژ نەرەحەتی و ئالۆزبونا ھەستان>> گەرگترین تشت ھەلوئیست وەرگرتنە لە سەر ماھیەتی شیعر و شاعیر

۱ ھەمان ژیدەر، ھەمان لاپەر.

۲ ھیقی بەرواری، ھەمان ژیدەر، ل ۲۳۴.

۳ ئەبو عوبەید عیبیدلا زیاب، ھەمان ژیدەر، ل ۳۵.

۴ ھیقی بەرواری، ھەمان ژیدەر، ل ۲۳۵.

۵ ھیمداد حسین، ھەمان ژیدەر، ل ۲۵۸.

۶ ستار عەلی، سەریالیزم د ناڤەرا یاخیوون و داھینیانی دا، ک- پەیف، ژلارە ۹، ل ۲۴.

لای سوریالیه‌کان... بریتون که سهرکرده‌ی ئەم ریبازه بوو پئی وابوو شیعر په‌یوه‌سته به ناخی مرۆقه‌وه که پئیویست ناکات به وشه و زاراوه و ره‌نگ دهربریټ، به‌لکو شیعر هه‌لوئیسته به‌هۆیه‌وه وه‌ک باریکی ده‌رونی و فکری ته‌مه‌شای شته‌کان ده‌که‌ین»^۱.

۵- د بیاقی زمان و شیعی ده د ناڤ به‌ره‌م‌یین خوه یین ئەده‌بی زمین تیک‌دشکاندن و ته‌قله‌ه‌ف کربوون، سه‌خمه‌راتی ئافراندنن ناوازه بینن هۆلی. هه‌روه‌سا شو‌ره‌ش ل سهر زمانن که‌فن وه‌ره کرن ژبو سهر ژ نوو ئافراندنا زمانه‌کی نوو ل گۆر جیهانا خه‌ونین وان بگۆنجیت.

۶- دهربرین و وه‌سفکرنا تشتی ل سهر بنچینه و بنیاتی شه‌پۆلا «سیمبولیزم- جه‌قه‌نگ‌خو‌ازی» ب شیوه‌یی هیما و جه‌قه‌نگی ب ئاوایه‌کی نه‌راسته‌وه‌خۆ^۲.

۷- لجه‌م سوریالیستان پیدفیه ژیوار وه‌ره پارچه‌کرن و ژ ناڤبرن و بیټ هه‌لوه‌شاندن، پاشی بزاقی بکه‌ن ژ نوو فه ژیواره‌ک دن ئاڤا بکه‌ن. و تیدا ئه‌و تشتی کو دقئ ژیواری نه‌گه‌ه‌شتنن، ژ ژیوارا خوه‌ی ئافراندی خه‌ونین خوه‌ تیدا بجه‌ بینن.

۸- بایه‌خ نه‌دان به‌ شتی لۆجیکی، چونکه لۆجیک و به‌های کۆمه‌لایه‌تی ده‌بن به‌ هۆی به‌ند کردنی ئه‌و راستیا نه‌ که له‌ناخی ده‌روون و ویزدان دا ده‌یانه‌وئ خویان دهربرن... نووسه‌ر له‌کاتی به‌ره‌م هیئانی کاره هونه‌ره‌کانی دا ده‌بی خۆی بدات به‌ده‌م لیشاوی سروش و ئیله‌هامه‌وه^۳.

۱ ئەحمه‌د مه‌حمود عه‌بدوللا، هه‌مان ژیدهر، ل ۳۶.

۲ معته‌سم ساله‌یی، سوریالیزم، ک- رۆشنگیری نوئ، ژماره ۱۱، به‌غدا- ۱۹۸۸، ل ۲۵.

۳ حه‌مه‌ که‌ریم هه‌ورامی، هه‌مان ژیدهر، ل ۲۶۶.

باسی شہشی

سوریالیزم د شیعرا عہرہبیدا

ل سال ۱۹۶۶ ٲندری بریتون ریہری سوریالیستان وہغہرا داوی کر، لی مرنا وی نہبوو سہدہما ژ ناقچونا وی بزاقی، بہلکو ہزر و بیر و ناراستہیی وی بہرداوام بوون و رۆژ بو رۆژی ل وہلاتین دونیایی بہلاف دبوو، ٲگہر وہلاتی فہرہنسا ب بنگہہی پیدابونا ہزر و بیرین آزاد و تیور و بزاقین ٲدہبی ٲوروی بہیتہ ناسکرن، ب ہمان شیوہ د ناف وہلاتین عہرہبی ژ وی وہلاتی مسری ب بنگہہی پیدابونا ہزر و بیرین آزاد و پیشکہفتا شارستانی و ہونہر و ٲدہبی تی ناسکرن، ہہلبہت گہلک نقیسکار ژ ٲنجامی رہوشا سیاسی وہلاتی خوہ بہر ب وہلاتین ٲوروی ٲہ کوچبہربوون، و بقی رہنگی کہتنہ بن باندورا ریباژین زندگی یین جیہانی یہک ژ وان ریباژان ژ سوریالیزم بوو، کو کارین شورہشہکی دناف ٲدہبی عہرہبی دروست بکہن. شارہزایین بیاقی ٲدہبی بہراورد د وی باوہری دانہ کو دہمی بزاقہکہ ٲدہبی ژ ژینگہہکی دہیتہ ٲہگواستن بو ژینگہہکی دی، یان ل سہردہمہکی بو سہردہمہکی دی باندورا وی دہقاودہق نابیت و گہورین تیڈا دروست دبیت ہہتا بکاربت خوہ دگہل وی ژینگہہی بگونجینت.

یہکہم وہلاتی عہرہبی کہتہ بہر لاسہرا سوریالیزمی میسر بوو. جزوتنہوہی سوریالیہت ہہر لہ سالانی سییہکانی سہدہی رابردوو لہ میسر سہری ہہلدا. دہتوانین بلیین ہہر لہ دہوروبہری سہرہلدانی سوریالیزم لہ ٲورویا، ٲہمش مانای ٲوہنیہ کہ ٲہم ریباژہ لہ میسر لہ پیش ٲورویا سہری ہہلدابیت، نہخیر بگرہ لہ ژیر کاریگرہی ریباژہ ٲورویپہکان سہری ہہلداوہ^۱. جورج حنین یہکہم سوریالیستی عہرہب لہسالی ۱۹۳۵ یہکہم

۱ حہمہ مہنتک، سوریالیزم، ل ۴۱.

نامه‌ی خۆی ئاراسته‌ی "ئه‌ندری بریتۆن" کرد... وه‌لامی "ئه‌ندری بریتۆن" هانی "جورج هەنین"ی دا، چالاکانه هەلسی به دامه‌زراندنی کۆمه‌له‌ی سوریالیزمی میسر و په‌یوه‌ندی کرد به شاعیرانی میسر به تایبەت ره‌میس یونان^۱ پشتی کو "جورج هەنین" ل فه‌ره‌نسا فه‌گه‌ریا مسری ل سالای ۱۹۳۷ ئه‌وان کۆمه‌لا "سوریالیستین مسر" راگه‌هاند، ده‌ست ب جالاکی و وه‌شانین سوریالی کرن. ل سالای ۱۹۳۸ جورج هەنین یه‌که‌م مه‌نیفیستا خوه‌ی "یحیی الفن" وه‌شاند. کو زیده‌تر ژ ۳۱ ره‌وشه‌نبیرین وی جاحی ئیمزال سهر کربوو، تیدا هاتیه "ئه‌م د وئ باوه‌ری دانه کو تونده‌ویا ئوولی و سیکسی و نشتیمانی کو به‌شه‌کن لجه‌م تاکئ مسری، ئه‌و دخوازن مسر ژ هونه‌ری نوو دووربکه‌فت" قئ مزاری رۆله‌کئ مه‌زن هه‌بوو ژ یاخیوونا ژماره‌کا زۆر ژ ره‌وشه‌نبیران و هشیارکرنا ره‌وشه‌نبیران ژ سئ ده‌ردین کوژه‌ک "ئوول، سیکس، وه‌لات".

هه‌روه‌سا "ئه‌دۆنیس" یه‌ک ژ وان هه‌لبه‌ستقانی کو ب سوریالیست تی ناسکرنا و باندۆره‌کا مه‌زن ل سهر به‌لاف بونا هه‌را سوریالیزمی، ئه‌دۆنیس هه‌لبه‌ستقان و ره‌خنه‌گر بوویه، ب فه‌کۆلینین ئه‌ده‌بی و نقیسینین هه‌لبه‌ستی، باندۆره‌کا مه‌زن لسه‌ر نقیسکارین سه‌رده‌می خو هه‌بوویه، ل سالین "۱۹۵۰-۱۹۶۰" هه‌لبه‌ست و نقیسینا ئه‌ده‌بی عه‌ره‌بی به‌ره‌ف پیش بریه، ل سالین "۱۹۷۰-۱۹۸۰" گه‌له‌ک پرسیار ل هه‌مبه‌ری هه‌لبه‌ستا عه‌ره‌بی و بنیاتا وئ ئازراندیه. هه‌لبه‌ست ئیخسته بن گومان و پرسیار، هه‌تا نوکه ئه‌دۆنیس ل بلنداها هه‌ره‌مه‌کی یه کو ب نقیسینین خوه هه‌ره‌م ئاڤا کریه. ب بلاقکرنا چه‌ندین دیوانین هه‌لبه‌ستی ئاراسته‌یا هه‌لبه‌ستا عه‌ره‌بی به‌ره‌ف ده‌برینه‌کا نوی وه‌رگیژا^۲. ل دوماه‌یا سالین پینجیان گوڤارا "شیر" ل وه‌لاتئ لبنانی ده‌رکه‌ت، کو راسته‌راست باندۆر لسه‌ر نووخازیه‌ت و سوریالیه‌تا هه‌لبه‌ستا کوردی هه‌بوو. هه‌روه‌سا "مه‌مه‌د ماغوت" بنه‌مایین هه‌را نوو و سوریالی د به‌ره‌مه‌ین وی

۱ ئه‌حمه‌د مه‌حمود عه‌بدوللا، هه‌مان ژیده‌ر، ل ۴۵.

۲ سقر ابوخرز، گه‌توگۆ له‌گه‌ل ئه‌دۆنیس، و: نه‌وزاد ئه‌حمه‌د، ده‌زگای په‌خشی سه‌رده‌م، سال ۲۰۰۱، ل ۱۹۹.

به‌رچاف دکه‌فن دبن، جوداهیا ماغوت دگهل نفیسه‌ریښ دن بیښ عه‌ره‌ب ئه‌وه کو <<ماغوت وهک هه‌ندیک له شاعیران فایرۆسی ئه‌ده‌بی روژئاوایی نه‌یگرته‌وه، لیږه دا مه‌به‌ست له‌که‌مکردنه‌وه‌ی ئه‌ده‌بی روژئاوانیه، به‌لکو کړوکی مه‌به‌ست ئه‌وه‌یه که پپووسته نوسه‌ر پتر واقعی خو‌ی به هه‌ویښی نوسینه‌کانی بکات >>.^۱

هه‌روه‌سا “عه‌بدولقادر جه‌نابی” ژى یه‌که ژ نفیسکارین سوریالی کو گه‌له‌ک به‌ره‌مین فه‌ره‌نسی وه‌رگیږاینه سه‌ر زمانی عه‌ره‌بی مینا >الافعی بلا رأس ولا ذیل< و کو‌مه‌کا فه‌کو‌لینین گرنگ وه‌رگیږان... عه‌بدولقادر جه‌نابی داخواز ژ گه‌نجان دکر خوه ژ ئوول و دابونه‌ریتان بپاریزن، بزاقا کوشتنا بابی خوه بده‌ن، کو ئه‌فه‌ژى ئه‌گه‌ره‌کن بو خوه ده‌ربازکرن و ب ده‌ستئینانا ئزادیی... ناقبری سوریالیه‌ت و مارکسیه‌تی ب هه‌فرا گری دده‌ت. دبیزیت: ب راستی مارکسیه‌تا دروست دناف سوریالیه‌تی دایه، ب وی رامانی کو شو‌ره‌شا سیاسی چ جوداهی دگهل شو‌ره‌شا شیعی‌ری دا نینه، ئانکو پرۆژه‌یا سوریالیزمی ل ده‌ستپیک‌ی لده‌ف جه‌نابی هه‌لبزارده‌یه‌کی سیاسی بویه دژى ئه‌و واقعی سیاسی و ره‌وشنبیریا عه‌ره‌بی. هه‌روه‌سا عه‌بدولقادر جه‌نابی لیستکا سوریالی دگهل هه‌رئیک ژ “ئه‌دو‌نیس، مه‌حمود ده‌رویش، سه‌عد یوسف سرگون پۆلس” ئه‌نجام دایه.^۲ پاشی ل عراقی ئه‌ف مژار به‌رده‌وام بویه و به‌یانا “فاضل عزاوی” و ده‌سته‌یا وان سه‌خمه‌راتی سوریالیزمی هات وه‌شاندن، و تۆره‌فانین کوردژى مفا ژ وئ بزاقا عه‌ره‌بی-عراقی دیت ژبو نووکرن و ئاشنا بوونا ئه‌ده‌بیاتا کوردی ب بزاق و قوتابخانین نووژهن بیښ ئه‌وروپی.

دی شین بیزین سوریالیه‌ت ب دوو ریکا هاتیه دناف ئه‌ده‌بی عه‌ره‌بی دا، یه‌ک: ب ریکا ئه‌و نفیسه‌ریښ که‌فتینه ژیر کاریگه‌ریا ئه‌ده‌بی روژئاقایى ب گشتی و ئه‌ده‌بیاتا فه‌ره‌نسی ب تایبه‌تی، دوو: ژ ئه‌نجامی بزاقا وه‌رگیږانی

۱ سه‌نگه‌ر قوباد، ماغوت و جۆریکی تری شیعی، ک-رامان، ژماره ۱۶۵، سال ۲۰۱۱، ل ۱۴۰.

۲ حه‌مه مه‌نتک، ژه‌مان ژیدهر، ل ۴۷-۴۸.

ئەف بزاقە ھاتىە دناف ئەدەبى عەرەبى دە. واتا د كۆكا خوە دە ئەف ھزر و بزاقىن ھوونەرى ل دەستپىكى ل ئەوروپا سەرھەلدایە، و پاشى ب رىكا وەرگىرانى ھاتىە مسر و ل وور ژى بۆ لىبانى، بۆ عراقى و پاشى مە كوردان ل وان گرتىە و كەتىنە بن باندورا سورىالىزم و نووخازىەتى ب رىكا ئەدەبىياتا عەرەبى. و ل بەشىن داھاتى ئەف باندورا نوورەنتىا عەرەبى باشتىر د تىزا مە دا خوەيا دبە.

پشکا دووی

سوریالیزم د شیعرا کوردی یا کوردستانا باشور ده

باسی یهکی: رهنگه دانا بنه مایین سوریالیزمی د ههلبهستا کلاسیزما کوردیدا.

باسی دووی: ههلبهستا نوویا کوردی.

باسی سییی: ههلبهستا نووخازیا کوردی و هوکارین پهیدا بوونا سوریالیزمی.

باسی چاری: گروپ و دهسته یین نووخاز ل کوردستانا باشور و رول باندورا
سوریالیزمی ل سهر وان.

باسی پینجی: سهباح ره نجه ر و سوریالیزم.

باسی یهکی

رهنگه‌دانا بنه‌مایین سوریا لیزمی د هه‌لبه‌ستا کلاسیزما کوردیدا

دهمی ئەم به‌حسی دیارکرنا بنه‌مایین سوریا لیزمی دناف به‌ره‌میین کلاسیزما کوردیدا دکه‌ین، مه‌به‌ست پی ئەو نینه کو سوریا لیه‌تی دناف ره و ریشالیین ئەده‌بی کوردی ده‌ست نیشان بکه‌ین. به‌لکو مه‌به‌ست پی نیشان‌دانا ئەو دیمه‌نین سوریا لینه کو دگه‌ل بنه‌مایین سوریا لیزمی ته‌قله‌ه‌ف بوینه. ئانکو ئەگه‌ر دیره هه‌لبه‌سته‌کا کلاسیکی کوردی شیواز و نافه‌روکه‌کا سوریا لی هه‌بوو، مه‌رج نینه کو ئەم به‌ره‌می کلاسیک ب سوریا ل به‌ین خوه‌یا کرن، به‌لکو ئارمانجا مه‌ پی ئەوه کو سوریا لیزم دور ژ یاخی یا خوه کو "ئه‌ندری بریتون و هه‌فالین وی" په‌یره و دکر ل بیست و سه‌هین سه‌دی بوری. و نیشان‌دانا ئەو خه‌یا ل و فه‌نتازیا ب ده‌قی ئەده‌بی هاتیه به‌خشین دیاربه‌کت^۱.

به‌ری ده‌ست ب وه‌رگرتنا جه‌ند نمونه‌یه‌کی هه‌لبه‌ستا کلاسیزمی بکه‌ین پی‌دقییه وی چه‌ندی ببیزین راما نا هه‌لبه‌ستا کلاسیزمی دناف مژداریی دایه، هه‌لبه‌ت ئەقه‌ژی ئیکه ژ تایبه‌تمه‌ندی هه‌لبه‌ستا کلاسیزمی، و بقی ره‌نگی فه‌دیتنا راما نا راسته‌قینه‌یا هه‌لبه‌ستا کلاسیکی کاره‌کی بسا ناھی نابیت. ئەگه‌ر ل هه‌لبه‌ستین هه‌لبه‌ستقانیین مینا: "مه‌حوی، نالی، قانع، ئەحمه‌دی ناله‌نبه‌ند، شیخ ره‌زایی تاله‌بانی..."، چه‌ندی هه‌لبه‌ستقانیین دی بنی‌رین، دیمه‌نین سوریا لی دناف هه‌لبه‌ستین وان به‌ر جا ف دکه‌فن کو دگه‌ل بنه‌مایین سوریا لیزمی هه‌قدگرن.

^۱ ئەحمه‌د مه‌حمود عبه‌دوللا، ژه‌مان ژیده‌ر، ل ۴۷.

همه‌لا محهمه‌دی کورئ مه‌لا عوسمانئ بالیخی ۱۸۳۱-۱۹۰۶^۱ کو ب "مه‌حوی" هاتیه ناسین، د قئ هه‌لبه‌ستی ده دیمه‌نه‌کی سوریالی ئافراندیییه و دبیزیت:

سهرت پی لازمه، مه‌بیازه "مه‌حوی"
ده‌بی دولبه‌ر که هات ئیمه به‌سه‌ر چین^۲

د قئ هه‌لبه‌ستی ده هه‌لبه‌ستقانی ره‌نگی وینه‌یه‌کی سوریالی ئافراندیییه، ئەقئ جوړه دیتنا هه‌لبه‌ستقانی دروست کرییه و دژئ لوژیکئ یه و هه‌لبه‌ستقانی خواستییه لوژیکئ به‌رفینت، چونکی ریقه‌چوون بو مروقان لسه‌ر هه‌دوو پین خوه تشته‌کی لوژیکیه، لی چه‌وا مروف دکاره ب سه‌رئ خوه ب ریقه بچه ، هه‌لبه‌ت ئەقه به‌روفاژئ خوه‌زا و ئەندام و جیهانا بریقه چونیییه. "مه‌حوی" دقئ هه‌لبه‌ستی ده دیاردکته کو پیدقییه ئەز سه‌رئ خوه نه‌دورینم. چونکی ئەگه‌ر "یار" هات دبه ئەز ل سه‌ر سه‌رئ خوه وه‌رم و پیشوازییا وئ بکه‌م، و ئەقه‌ژئ دیمه‌نه‌که سوریالییه چونکی مه‌حوی مه‌نتق شکاندیییه و تاییه‌تمه‌ندییا بریقه‌چوونئ دایه سه‌رئ مروقان.

هه‌روه‌سا د قئ مالکا هه‌لبه‌ستی ده دبیزت:

واعیز له رهندي مه‌یکه‌ده ده‌گرئ که 'اعتراض'
رازی نیه به سه‌رنویشتی ئەزل "أننی لراض"^۳

ئاشکه‌رایه کو مه‌حوی ب قوناغین خواندنا دینی ره دهر باز بوویه هه‌تا بوویه مه‌لا، وانا ئەو د جفاکه‌کی ئیسلامی ده ژیانگریه، و لگور باوه‌ریا ئیسلامینیزمی هه‌ر تشتی د قئ گه‌ردونی ده رویدده‌ت به‌ری هنگی لجه‌م خودایی مه‌زن ل "لوح المحفوظ" هاتییه نفیسین. ئانکو چاره‌نقیسی هه‌رکه‌سه‌کی به‌ری په‌یدا بوونا

۱ توانا ئەمین، مینای شین، ناوه‌ندی ئاویر بو چاپ و به‌لاوکردنه‌وه، چ ۱، ۲۰۱۶، ل ۲۲.

۲ مه‌حوی "دیوان" لیکدانه‌وه‌ی مه‌لا عه‌بدولکه‌ریم موده‌رس و موحه‌مه‌دی مه‌لا که‌ریم، چ ۳، بلاوکراوه‌ی کوردستان، سنه، ۱۳۸۵، ل ۲۵۰.

۳ هه‌مان ژیدهر، ل ۲۰۲.

وان هاتییە دیارکرن، مهحوی رهخنه ل گوتاربێژ "واعیزین" ئوولی دگره کو نابیت بهحسی مهیخۆران ب خرابی بکهن، چونکی د ئهزهل ده ئهف ل چارهنفیسا وان ده هاتییە نفیسین. چهوا هوون ب چارهنفیسا ئهزهل رازی نابن، ئهز ب وئ چارهنفیسی رازیمه. لقییره مهی مههمهکا تهسهوفییه، و ههلبهستقانی ب دیدهکا سوڤیگهریانه دهبرین ژ سهرخوهشیا خوه و حالهتی نهئاگههی بوونی بو خودی ب ریکا مهی کرییه.

ههروهسا مهحوی دبیزیت:

لهگهله دهستی مهلا ری ناکهوی روناری زولفی یار

وهکو "شیخ" ئیختیاری مهزههبی "تهرسا" نهکهم چ بکهم^۱

دناف ئهدهبیات و فلکلوری کوردی ده داستانا "شیخی سهنعان" و دلکهتنا وی بو کچهکا مهسیحی و گههشتن ب وئ، تهرکا باوهریا ئیسلامی دکه و دچیته سهر باوهریا مهسیحی. لدووف رمانین قئ بهیتا شیعی مهحوی ئامادهیه مینا "شیخی سهنعان" دهست ژ باوهریا ئیسلامی بهرده و بچیته سهر باوهریا مهسیحی، بکارئینانا پهیقا "تهرسا" راستهراست مهبهست پی مهسیحیهته. ئهقهژی وئ چهندی دیاردکهت کو یاخیبون دقئ بهیتا شیعی دیاردبیت، چونکی بو سهردهمی وی جفاکی ئیسلامی کو جفاکهکی گرتی بوویه و گهلهک جارن خودانی وان جوړه هزارن هاتینه کوشتن ب نمونهیا "هلاج".

۱ ههمان ژیده، ل ۲۷۳.

ههروهسا "شیخ رهزای تاله‌بانی" د هه‌لبه‌سته‌که خوه ده سه‌خمه‌راتی "رَه -
ریش" ئی "حه‌مه‌ی وه‌ستا فه‌تاح" دبیره:

حه‌مه‌ی وه‌ستا فه‌تاح سه‌دباره‌که الله له‌م سه‌رو ریشه
که گوئی دریره‌ی به‌ته‌نیا چۆن ئه‌بات ئه‌م باره قامیشه

له‌سه‌د باتمان خوری زیاتر نه‌بیت که‌متر نیه وه‌زنی
سه‌رت چۆن هه‌لده‌گرئ من سه‌رم سو‌رماوه له‌م ئیشه

شیخ عه‌لی خو‌منت ئاواره کردوه ده‌ربه‌ده‌ر
چاکه هه‌جوئیکت بکه‌م ئه‌مما موفید و موخته‌سه‌ر^۱

یه‌ک ژ بنه‌مایئ هه‌ره گرنگی سوریالی "گالت‌ه‌وگه‌پ و پیکه‌نین" ه، ئه‌گه‌ر ئه‌م
ل قئ هه‌لبه‌سته‌ئ بنیرین پره ژ وینه‌یین سوریالی و پیکه‌نین و تشتئ نه
به‌رئه‌قل و هه‌قدژ دانانه به‌ر هه‌قدوو. د ته‌قایا هه‌لبه‌سته‌ئ ده وینه‌ک وه‌سا
سوریالی "عن‌تیکه - سه‌یرو سه‌مه‌ره" ئاقا کرییه، کو خوه‌نده‌قان بکه‌قئته
حاله‌تئ پیکه‌ن و دیده‌مانئ ئه‌رئ دبیت که‌سه‌ک هه‌بیت ره‌ئیت وی بو‌نموونه
سه‌د کیلو بن!! باشه‌ جه‌وا دکارت قئ باری راکه‌ت..!؟. دیسان شکاندن و بی
سانسوری و ئازادیا هه‌لبه‌ستقانی ژ جفاک و تیتلان خوه‌یا دکه، وه‌ک دیار "رَه
- ریش" د باوه‌ریا ئیسلامئ ده سونه‌ته‌ک پیروژه. لی شیخ ره‌زا بی گوهدانه
سانسور و تیتلان ئه‌ف قالب شکان‌دییه.

هه‌روه‌سا هه‌لبه‌ستقان "قانع"، یه‌که ژ وان هه‌لبه‌ستقانی کلاسیک کو ره‌گه‌زئ
خه‌ونئ د هه‌لبه‌ستئین وی به‌رچاف دبن، چونکی خه‌ون جیهانه‌کا ئازاده و لجه‌م
قانع ی ئازادیه‌کا ره‌ها بریکا خه‌ونئ بده‌ستقه هاتیییه. ناقبری د هه‌لبه‌ستا
"خاتو شه‌یتان له‌ خه‌و دا" د خه‌وا خوه‌ده شه‌یتانی وه‌ک کچه‌کا جوان دبینیت،

۱ د شوکریه ره‌سول، ئه‌ده‌بی کوردی و هونه‌ره‌کانی ئه‌ده‌ب، وزارة‌ التعليم‌ العالی و البحث‌ العلمی - جامعة
صلاح‌ الدین، ل ۴۹.

ئەف ھەلبەست ژا ۲۱ مالکین ھەلبەستى پیکھاتییه، لقییره ئەم نکارن شروقهیا ھەمیئ بکەین، لی تشتی گرنگ ئەو ھەلبەستى دياربکەین چاوا بنەمایین سوریالیستی د وئ ھەلبەستى دە رەنگفەدەن. د مالکا یەکی یا ھەلبەستى خەونا قانع ی دەست پئی دکەت و ژ مالکا بەری دوماھیئ ژ خەوا خوە ھشیاردبیت. دەمی دبیریت:

کاتی کە ھەستام لەم خەو، روانیم کە ھیشتا ھەر شەو
کردم لەبۆی شین و کەو، قورم پیواتا تەوقی سەر^۱

ھەر ھەو ھەشکەراییە یەک ژ بنەمایین سوریالیستان کو بگرانی لسەر دسەکنن “خەون” ە، لجەم سوریالیستان خەون باشتترین ریگە ژ پیخەمەت ب دەستخستنا ھەز و ئارەزوویئ وان، چونکی خەون ئەو ریگە یئ نەستى مروقان نیشان دەت و ھالەتی نەئاگەھیئ دیاردکەت. سوریالیستان گەلەک بزاف دکر لایەنی نەئاگەھیئ بریگا خەونی دیاربکەن، مینا قی ھەلبەستى ھەلبەستقان ژ پیخەمەت گەھشتن ب ھەز و ئەو جیھانا ئەو دخوازە، خوە گەھاندییە نەئاگەھی و جیھانا خەونی و لگۆر خواستنا خوە جیھانەک بو خوە ئاڤاکریه، ئەم دکارن وئ جیھانی ب جیھانا سوریالی یان جیھانا سەر واقعی بدەین ناسکرن.

کە دەستم خستە سەر ملی، گوشیم دوولا رانی شلی
گەستم دووچاوی پر کلی، وەخت بوو کە رۆحم بیته دەر

...

دامکەند شەوالی غول زەری، دەرکەوت سورینی مەرپەری
زاهیر بوو خەزنەى پر دوپی، ھەى ھەى! چ کەنجی کەوتەدەر

۱ قانع، دیوان، بورھان قانع، چ ۸، چ: دالاھو، سنە ۱۳۹۳ ھ ل ۱۰۹.

...

وهک گورزی دهستی له‌نده هوور، تاوئ له‌دهر تاوئ له‌ژوور دږی په‌رده‌ی گولباغی سور، کردی به‌شیوه‌ن و چه‌مه‌ر^۱

ئه‌گه‌ر ئه‌م د قان مالکین هه‌لبه‌ستی بنیرین بۆمه‌ دیاردبیت کو سه‌رده‌می
قانع تیدا ژبای و نقیسینا هه‌لبه‌سته‌کا بقی ره‌نگی ب سانا‌هی نه‌بوویه،
نه‌خاسمه‌ بۆ که‌سه‌کی کو ب بریکا خواندنا ئوولی و حو‌جره‌یان فی‌ری خواندن و
زانینئ بووی. لئ قانع ژبو ده‌ربرینا مه‌رما خوه‌ یاخی دبیت و ته‌ف وان
لوژیکان ژ نا‌ف دبه‌ت، کول وی سه‌رده‌می کیم که‌س هه‌بونه‌ ه‌زرا یاخیبونا
جفاک و باوه‌ریبا خوه‌ کربیت. ئه‌ف جو‌ره‌ ه‌زر و عه‌قلیه‌تا هه‌رفاندنا جفاکی
لجه‌م سوریا‌لیستان ب ئه‌شکه‌راییی ئاماژه‌ پئی هاتیه‌ دان، هه‌روه‌سا
سوریا‌لیست ده‌رونئ خوه‌ ئازاد دکه‌ن و خوه‌ د ئیخنه‌ د حاله‌تی "ئه‌و DI" ئانکو
نه‌ئاگه‌هیی. هه‌ر تشتی د ده‌رون و هه‌ستی وان یئ نه‌هشیری ره‌ ده‌رباز ببه
ئه‌و وینه‌ دکه‌ن. ب ئیرینا مه‌ قانع ژئ که‌تیه‌ د هه‌مان حاله‌تی ده‌رونی ده‌ و
ده‌ربرینا ه‌ز و ئاره‌زویا خوه‌ ب ریکا خه‌ونئ کرییه، ل قیره‌ خه‌ون نه‌ ب
رامانا رازانئ تی، به‌لکو ب رامانا دورخستنا مووژی و لوژیکی تی ب سه‌ر
هه‌ستی که‌ساتیا ئازاد د دلئ هه‌ر که‌سه‌کی، و رامانا ئازادیا ده‌رونئ
هه‌لبه‌ستقانی یه‌.

هه‌روه‌سا ره‌نگه‌دانا بنه‌مایین سوریا‌لی لجه‌م "ئه‌حمه‌د ناله‌ند" تی دیتن.
ناله‌ند خه‌لکی باژیرئ ئامیدی یه، دناقه‌هرا سالین "۱۸۹۱-۱۹۶۳" ژبایه‌^۲.
هنده‌ک ژ هه‌لبه‌ستین وی ب ده‌قین "بئ په‌رده" تین دیتن، و ب ئه‌شکه‌را
به‌حسئ په‌یوه‌ندیا سی‌کس دناقه‌هرا هه‌ردوو ره‌گه‌زان دکه‌ت، ئه‌ف جو‌ره‌

۱ هه‌مان ژیده‌ر، ل ۱۱۰.

۲ ئه‌حمه‌د ناله‌ند، باغی کورد، دیوان، کۆمکرن و تووژاندن: طه‌ها مایی، به‌رگی یه‌کی، چ ۱، ۱۹۹۷، ل ۱۱.

ههلبهسته لجهم چ ههلبهستفانهكی دی ل کرمانجیا ژۆر ب فی رهنگی نههاتییه دیتن. نالبهندی >>ههست پی کریه ل ئامیدی ههلبهستی وی ناهینه خواندن و کس گوهی خوه نادهتی رابوو ب دیوارا فه د ههلاویستن، دیت ئیک یی زیرهقانییا وی دکهت و ههلبهستی وی د ددرپینیت، ئهویژی ههلبهستا گدی ”بو وی کسهی نه دیار نفیسی” << دبیژیت:

نی تو کهربابی ئو دایه قهحپهخان
ئهی هئی عالمی ئی دویف ههژین

که ر بگین قوناته دائیم رۆژ و شهف
(أمک فیها اعمیر اجمعین)

نی تو گوی خۆری ههقالی لهعنهتی
وهک قه لارهشی دائیما توی ریخ بزین^۲

د فان مالکین ههلبهستی ده دانوستاندنی دگهل کهسهکی نادیار دکهت، زمانهکی راستهوخۆ ژبو دهربرینا خهم و ئازارین خوه بکارئینایه، ئانکو ژ زمانئ ئاسایی دهرکهتییه و هانا بو زمانئ بی پهرده بریه و سه ریپۆشی ژبو دهربرینا ئاریشین خوه بکارئینایه. ههلبهت دقئ ههلبهستی ده ههلبهستفانی ئازادیهکا رها دایه دهرونی خوه و تهف سانسۆرین ئوولی و جفاکی شکاندییه. ئهف ئازادیا نافبری دقئ ههلبهستی ده لجهم ”ئهندری بریتون” ب ئازادیهکا رهها تی دیتن و دانان. کو پیدقیه ههلبهستفان د نفیسینا ههلبهستی ده بکاریت ب دهست خوه فه بینیت.

۱ ههمان ژیدهر، بهرگی چاری، ل ۴۶۵.

۲ ههمان ژیدهر، ل ۴۶۵.

باسی دووی

ههلبهستا نوو یا کوردی

د ئهدهبیاتا کوردی ده گافا ئهم پهیفا نووکران بیان نوو بوونا ئهدهبی دبیهزن، بیرامه ل وئ بزاقی دهیت ئهوا ل دهستیپیکا سهدهسالی بیستی پهیدا بووی، خوهیایه شیعرا کوردی ژ دهستیپیکی ههتا بهری جهنگی یهکی یا جیهانی ئهدهبیاتا کوردی سه رب ریبارا "کلاسیک" بوویه^۱، لی پشتی گهورینا کاودانین سیاسی و جفاکی یا دهقهری گهورینهکه مهزن ب سه رب ئهدهبیاتا ملهتین دهووبه دههات، کورد ژ یهک ژ وان ملهتان بوو کو رهوشا ئهدهبیاتا خوه نووکر.

ههلبهت گافا ئهم بهحسی نوویاتیی دکهین گهرهکه وئ قوناغی خوهیا بکهین، کو ژ چارچوقهیا قهکولینا خوه ل سه رب دسهکنین ژ بهرکو شیعرا کوردی د دیروکا خوهده پرچاران رهوشاخوه نووکریه، نووکران و نووخازی بووینه حالتهکی داینامیکی و بهردهوام، مینا: نالی "؟ - ۱۸۷۷" نووتر بوویه ژ ئهمدهی خانی "۱۶۵۰-۱۷۰۷"، گوران نووتر بوویه ژ نالی، ههلبهستقانی سالیین هفتیان ل باشور نووتر بوونه ژ گوران، و ههر ئیورهک ب سالوخهت و بویرهین خوهقه نووکرهک بوویه بو یا بهری خوه^۲. ئهم دهقهکولینا خوهده ل سه رب نووکرنا بهری جهنگی یهکی دسهکنن و ئهو گهورینین سیاسی و جفاکی سه رهلهادی، دیسان گهورینا توبوگرافیا دهقهری و سه رهلهدانا دهولهتا نهتهوهیی، دگهل قی یهکی ژ یهدهبیاتا نهتهوهیی ناسیونالیزی سه رهلهدا ل دهقهری. دهستیپیکا

۱ شهرمین ئیبراهیم عهزیز، پهشیو و تازهکردنهوه له شیعی کوردیدا، چا: بهریوبه رایهتی چاپخانهی رۆشهنبیری ههولیر، چ ۱، ههولیر-۲۰۰۶، ل ۱۳۸.

۲ هیمن عومه خۆشناو، نالی له بهلگه نامه کانی عوسمانیدا، چ ۱، ۲۰۱۷، ل ۴۲.

۳ فههاد پیربال، شیعی نووی کوردی (۱۸۹۸-۱۹۵۸)، چاپ و بلاوکردنهوهی دهزگای کوردستان، ههولیر، ۲۰۰۵، ل ۲۰.

نووگه‌ریا ئەده‌بییاتا کوردی ژبو دەستپیکا سەرهلدانا روژنامەیا کوردستان و یەکه‌مین چاپخانا کوردی ل ساڵا ١٨٩٨ ل قاهیرە دزقریت، کو دبه یەکه‌م بنگه‌ه ژبو روژنامەگه‌ریا کوردی و تییدا به‌رژه‌نگین نووکرنی خوه‌یا دبن^١. ئانکو ب نیرینا مه قوئاغا ١٨٩٨ ب قوئاغا قه‌گوه‌یز بده‌ین ناسکرن، قه‌گوه‌استنا بنه‌مایین هه‌لبه‌ستا کلاسیمی ژبو هه‌لبه‌ست و کیشا خومالی، کوه‌ند قه‌کۆله‌رین کورد ب "کلاسیمما تازه" دده‌ن خوه‌یاکرن و بناف دکهن <<مه‌به‌ست له‌ شیعری کلاسیمی تازه، به‌ روخسار کلاسیکی و به‌ ناوه‌رۆک تازه، شیعری سیاسی- جفاکی یه، شیعری سیاسی کوردی تاقیکردنه‌وه‌یه‌کی تازه و له‌گه‌ل بیروباوه‌ری ئەم قوئاغه‌دا ده‌گونجا>>^٢. هه‌ر د وئ سالی ده‌ ئەده‌بی کوردی د ریکا بزاقا روژنامەگه‌ری دکه‌قیتته هه‌لمژینا هند ئایدۆلۆژیاو ژیده‌رین هزری بین جوړ ب جوړین ئەوروپی و دکه‌قیتته هه‌مبیزا هند ریباژین ئەده‌بی- هونه‌ری.

هه‌روسا بزاقا وه‌رگیرائی ژی ب یه‌ک ژ وان ئەگه‌ران تی زانین و ب کلیلا قه‌کرنا ئاگه‌هیین تازه مینا پره‌کی د ناقبه‌را ملله‌تین جیهانی تی زانین، ژبو ل هه‌قدوو فام کرن و هایدار بوونا ئافراندن و داهینانین هه‌قدوو نه‌خاسمه د قادا ئەده‌بی ده^٣. دگه‌ل سەرهلدانا جه‌نگی یه‌کی، ده‌مه‌کی کو بوو ئەگه‌ری گه‌ورین تی ته‌قیا ئاستین ژیان، ئابوری، جفاکی، زانستی ده‌ روودای. توپژه‌که نوو و خوانده‌قان که‌تنه قادا جفاکی ده‌ و بیرو تی‌هزرینا جوودا هه‌بوون، ئەف جوداهییه د ئەده‌بی ژی ده‌ ره‌نگه‌دا، چونکی ئەو بارودۆخی تازه پیدتی ب ئەده‌ب و به‌ره‌مین تازه هه‌بوو^٤. ئەف بویه‌را نووکرنی ژی ب هند ئەگه‌رین

١ فه‌هاد پیربال، هه‌مان ژیده‌ر، ل ٢٤.

٢ د. مارف خه‌زنه‌دار، له‌بابه‌ت مئژووێ ئەده‌بی کوردیه‌وه، موسسه‌ی عراق بو چاپ و بلاوکردنه‌وه، به‌غداد- ١٩٨٤، ل ١٣٠.

٣ فه‌می شوکری عبدالله، ره‌گه‌زی نوویی شعری کوردی لای قه‌دریجان، ده‌زگه‌ها سپیریژ، چاپخانا حه‌جی هاشم، هه‌ولێر- ٢٠٠٦، ل ٣٤.

٤ شه‌رمین ئیبراهیم عه‌زیز، هه‌مان ژیده‌ر، ل ١٣٨.

ناخوهیی و دهرهکی که تن هۆلی، هۆکارین ناخوهیی مینا سهرهلدانا کۆمهله و بزاقین سیاسی و رۆشنبیری، مینا <کۆمهلا عهزمی قهومی کورد ۱۹۰۰، تعاون و تهرهقی کورد ۱۹۰۸، کۆمهلا هیقی ۱۹۱۲...>. ههروهسا سهرهلدانا شۆرهش و راپهرینین کوردی هه ر ژ یهزدان شیر ۱۸۵۳ ههتا کۆمارا کوردستان ل مهابادی ۱۹۴۶" شیخ عوبهیدوللای نههری ۱۸۸۰، عهبدوسهلام بارزان ۱۹۰۹، شیخ مهحمود ۱۹۱۹، سمکۆی شکاک ۱۹۱۹، شیخ سهعیدی پیران ۱۹۲۵"، ههروهسا بزاقا چاپهمنیا کوردی و رۆژنامهیین، مینا "رۆژنامهی کوردستان ۱۸۹۸، رۆژنامهیا کورد ئیسته مبول ۱۹۰۸، تیگههشتنا راستی ل بهغدا ۱۹۱۸..."، و کۆوارین مینا "رۆژی کوردی، ههتاوی کورد"، ههروسا هۆکارین دهرهکی مینا باندۆرا ئهدهبیاتا دهروبهرب سهر ئهدهبیاتا کوردی قه، نهمازه باندۆرا ئهدهبیاتا تورکی.

شیعرا تورکی ب ئهگهري بزاقا تهنزيمات دروست بوو، کو ههول ددا ئهدهبی تورکی بی کهفن "دیوان" ژ ناقبهت و ئهدهبهکی تازه وهره ئافاکرن، کو دگهل ئهدهبیاتا نوو و جاند و شارستانیتهتا ئهوروپا بگونجت^۱. دگهل گهۆرینا ئهدهبیاتا جیهانی پێشدا بکهفن، ههروهسا <>ئهدهبیاتی ئه و سهردهمه به شیوهیهکی گشتی گیرۆدهی بیروباوهری ئهوروپیان و بهتایبهتی بیروباوهرهکانی شۆرهشی مهزنی فهرنسا بوون و گۆرانیکي تهواو بهسهر ئهدهبیاتی عوسمانیدا هات بهتایبهت لهلایهن چه مک و ناوه رۆکه وه <<^۲، ئه و گهۆرینین نوو د ئهدهبیاتا تورکی ده چیبوون، ل بن باندۆرا ئهدهبیاتا ئهوروپی بوون، نهخاسمه ئهدهبیاتا فره نسی، کو بهری هنگی ب ئهدهبیاتا عهره بی و فارسی داخبار بوون. نقیسکاری ئافداری تورک "ئیبیراهیم شوناسی، ۱۸۲۶-۱۸۷۱"

۱ ب نیره پهرتوکا، یادگار رسول بالهکی، سیماکانی تازه کردنه وهی شیعی کوردی (۱۸۹۸-۱۹۳۲)، ل ۲۷-۴۸.

۲ ئه بوبه کر خۆشناو (د)، لیکچوون و جیاوازیهکانی نوێکردنه وه لای گۆران و نیما یوشیج، چاپی به کهم، چاپخانه کارۆ، سلیمانی- ۲۰۰۸، ل ۵۲.

۳ ئهحمهد تاقانه، توفیق فیکرهت و شاحیره نوێخوزهکانی کورد، چاپ و بلاوکردنه وهی ئاراس، چاپی به کهم، چاپخانهی وهزارهتی پهروه رده، ههولیر- ۲۰۱۰، ل ۸.

ل سال ۱۸۶۰ روژنامه‌یا "ترجمانا الاحوالی" وه‌شانده، و روژنامه پتر ل ژیر باندورا زارقه‌کرنا ئه‌ده‌بی ئه‌وروپی ده بوو، نه‌خاسمه کلاسیزما فه‌ره‌نسی،^۱ <>جگه له شوناسی گه‌وره شاعیرانی عوسمانی وه‌کو زیا پاشا، و نامیق که‌مال، و ئه‌کره‌می ره‌جائی زاده، و عه‌بدولحه‌ق حامید و سزائی سامی پاشا زاده<>^۲ ژ ب ناف و ده‌نگترین شاعرین وی چاخی بوون. پاشی هند بزاف و قوتابخانین دن که‌تنه قادا ئه‌ده‌بیاتا نوویا تورکی ده، مینا "بزاقی فه‌جری ئاتی ۱۹۰۸ کو ژلایی" جه‌لال ساهیر، و توفیق فیکره‌ت و ئه‌مین دولانده،... ده‌ات ب ریقه‌برن، هه‌روسا بزاقا ئه‌ده‌بی نه‌ته‌وه‌یی ۱۹۰۸-۱۹۲۳.^۳ شاعرین کورد ب گرانی و ب ئاشکه‌را که‌تنه بن باندورا وان.

شیرکو بیکه‌س ژی ل دۆر قی باندورئ دبیژه <>ئاشکرایه له دواي جه‌نگی یه‌که‌می جیهانیه‌وه له‌پیی شیعیری تازه‌ی تورکی دا ئه‌ویش کارتیکراو له‌لایه‌ن شیعیری تازه‌ی ئه‌وروپی یه‌وه، سه‌ره‌تا بزووتنه‌وه‌یه‌کی شیعیری نویش له کوردستاندا سه‌ری هه‌لدا<>^۴. ئه‌ف باندوره‌ژی ل سه‌ر هه‌لبه‌ستقان و نفیسکارین کورد ب دوو شیوازان بوو، یه‌ک: ب ریکا ژیانکرنا هند هه‌لبه‌ستقانی کورد کول "ئیسته‌نبۆل" ژیان دکرنا مینا "عه‌بدولره‌حیم ره‌حمی هه‌کاری، پیره‌می‌رد..."، و هند ژی ب ریکا خواندنا به‌ره‌میی وان مینا "شیخ نووری شیخ سالح، و ره‌شید نه‌جیب، و گوران،...." چیبوو، <>ئه‌ف نووکرنه د بواری هه‌لبه‌ستی ده دناف نه‌ته‌وه‌یی کورد و نه‌ته‌ویین ده‌وروبه‌ر ژبلی گرنگیدان ب لایه‌نی ستاتیکی یی هه‌لبه‌ستی، پتر گرنگی ب ناغه‌روک و کیشین جفاکی ددان، وه‌کی خه‌باتا چینایه‌تی و بزاقا نه‌ته‌وه‌یی و کیشا ئافره‌تی...<>^۵

۱ یادگار رسول باله‌کی، سیماکانی تازه‌کردنه‌وه‌ی شیعیری کوردی (۱۸۹۸-۱۹۳۲)، چا. وه‌زاره‌تا په‌روه‌ردئ، چ. ۱، هه‌ولێر - ۲۰۰۵، ل ۲۰.

۲ ئه‌حمه‌د تاقانه، هه‌مان ژیده‌ر، ل ۸.

۳ یادگار رسول باله‌کی، هه‌مان ژیده‌ر، ل ۲۰.

۴ شه‌رمین ئیبراهیم عه‌زیز، هه‌مان ژیده‌ر، ل ۱۴۰.

۵ ئه‌بو عوبید عه‌بدوللا زیاب، هه‌مان ژیده‌ر، ل ۴۰.

و ئەف قۆناغا ئەدەبی ب ئەدەبیاتا نەتەوهیی تی ناسکرن، چونکی دگهل سەرهلدانا دەولهتا نەتەوهیی سەرهلدا و وەرارکر و خورت بوویه.

سەخمه راتی ریبهری بزاقا نووکرنا ئەدەبیاتا کوردی قه کۆلەر و رهخنه گرین کورد یهک دهنگ نینن و ههریهک ژ بال خوه قه ههلبه ستفانه کی وه که ریبهری نووکرنا ئەدەبیاتا کوردی دده خوه یا کرن. ل دووف به لگه نامین دیروکی و رهخنا ههلبه ستا کوردی، ههول و بزاقین نووکرنی د ههلبه ستا نوویا کوردی ده ژبو ههلبه ستان "عبدولرحیم رحمی ههکاری" * دزقرن حبه رهه مین ههکاری کو بهرژه نگین نوکرنی تیده خوه یا دبه ژ "۲۰" پارچه ههلبه ستان پیکهاتیه د سالین ۱۹۱۸-۱۹۱۹ ل کۆوارا "ژین" ده وه شانديه.

نووکرنا ههکاری نەتەنێ د بیاقی ههلبه ستی ده بوویه، به لکو وی چیرۆک، و پهخشان، و شانۆ "تیاترو" ژی نقیسیه، سەخمه راتی چیرۆکی ههکاری "دوو" چیرۆک ب زمانی تورکی ل سالا ۱۹۱۸ ل کۆوارا "ژین" به لاکریه، ههروه سا "۷" پارچه پهخشان ب زمانی کوردی د هه مان کۆوار د ژمارین "۱، ۳، ۵، ۶، ۷، ۸، ۹" ده وه شانديه، دیسان شانۆ "تیاترو" نامهک د هژمارین "۱۵-۱۶" دبه ره رهین کۆوارا ژین ده وه شانديه، و د به یه که م شانۆ نقیسی کورد کو کاریه شانۆ ناما خوه د نامیلکه یه کی ده ب وه شینت^۱، ههکاری ل حده یه ی یه که می ئەم سەده یه ئەزمونیکی پیشره وی له شیعری کوردیدا بهرپا کرد و شیوازیکی نوویی له نووسینی شاعر دا هینا، ئەویش به گۆرینی تۆبۆگرافیای دیره کانی تیکستی شاعر، به کارهینانی خالبهندی، گواستنه وهی قالبی مه سنه وی بو کیشه کانی تر، گه شه پیدانی شیعری کۆپله و رۆلیکی گرنگ له په یوه ستی ئاسته کانی نووسین و

* بو ناگه هیین زیده تر بنیره بهرتوکا فه ره اد پیرپال، عه بدولرحیم رحمی ههکاری و تازه کردنه وهی شیعری

کوردی و دا هینانی شانۆ نامه له ئەدەبیاتی کوردیدا، ده زگای چاپ و وه شانی سپیریژ، دهۆک-۲۰۱۲.

۱ سەعد میکائیل شیخ بزینی، عه بدولرحیم رحمی ههکاری وهک سه رکرده ی ئەدەبیاتی نوویی کوردی، ک-

تامی ئەدەب، زانینگه ها دهۆک، چاپخانا هاوار، دهۆک-۲۰۱۱، ل ۵.

سیماتیکی دا دهگیریت^۱. ئەف رهوشا نووکرئی، ب دوای هاتنا جهنگی یهکی جیهانی خورت تر لیھات نهخاسمه ب وان کاودان و نههامهتیین کوردستان ژیرا دهرباس بوو، د ماوهیهکی کیم ده گهلهک نفیسکارو ههلبهستفانی کوردی دهقرا سلیمانی، کهتنه بن باندورا ئەفی نووکرئی، مینا "شیخ نووری شیخ صالح، گوران، پیره میرد، رهشید نهجیب، ئەورپه حمان بهگی نفووسی، رهفیک حیلمی" و هەر ل وی دەمی ئەفی ریبازی بنگههین خوه دانان و ریکا خوه گرت. نهخاسمه دگهل دهسپیکرنا بزاقا رۆژنامه گهریی، کو بوونه ئەگهر ژبو وەرارا قی نوو یاتی، د ئەده بیاتا کوردی ده، مینا رۆژنامین <>پیشکەوتن ۱۹۲۰-۱۹۲۲، بانگی کوردستان ۱۹۲۲-۱۹۲۶، رۆژی کوردستان ۱۹۲۲-۱۹۲۳، بانگی حهق ۱۹۲۳، ژیانه وه ۱۹۲۴-۱۹۲۶، دیاری کوردستان ۱۹۲۵-۱۹۲۶، ژیان ۱۹۲۶-۱۹۳۸، زاری کرمانجی ۱۹۲۶-۱۹۳۲، په یژه ۱۹۲۷، چه ندین رۆژنامه و گوڤاری تر، ئەوهی له لاپه رهکانی زۆربهی ئەو رۆژنامه و گوڤارانهدا تییبینی ده کریت ئەوهیه که، بایه خیکی چاک به شیعری شاعیرانی ئەو سهرده مه دراوه. <>^۲. پشتی نووکرنا "ههکاری و گوران و نوری" و دهستهکی وان ئەف بزاق خورتتر لی هات و سیاقی قی جوړه ههلبهستی بهرده وام کهت و به لاف و به رفره ه بوو.

ههروه سا ل رۆژئاقایی کوردستانی ژی قوتابخانا دیمه شق، رۆله که بهرچاڤ گیاریه نهخاسمه د به لافکرنا هند رۆژنامه و کوواران ل دهستپیکا سالیین سییان ههلبهستفانی نووگهر مینا "ئوسمان سهبری، کامهران بهدرخان، قه دری جان، و جگهر خوین..."، د پیشقه برنا ئەفی بزاقی نوو به شدار بوونه و دهستهک دایی و ب پیشدا برنه. نهخاسمه رۆلی کوواران، پشتی سالا ۱۹۳۲ چه ندین ئەزموون و به ره مین ههلبهستی سهربه ست ب کار ئینانا کیشا نازاد د کوواران ده هاتن

۱ د. محهمه د بهکر، ئەدگار هکانی نویکردنه وه له شیعری (رهحمی ههکاری دا)، ک- زانکویا دهوک، ژ ۶، چا.

کۆلیژا شهريعی - زانکویا دهوک - ۱۹۹۹، ل ۸۷۳.

۲ د پهریز سابیر، رهخه می ئەدهبی و مه سه له کانی نویکردنه وهی شعیر، دهزگای ئاراس، چا. وهزاره تی

پهروه ده، ههولیر - ۲۰۰۶، ل ۲۱.

وهشاندن، ههروهکی کامهران بهدرخان ل ساللا ۱۹۳۲، شیعرا "سترانا دلان" ل سهر کیشا ئازاد قههاندیه و دژماره "۸" ی کۆوارا هاوار ده هاتییه وهشاندن^۱.

ههر دیسان ل روژهلالاتا کوردستانی ژى روئی خواندنگهها موکریان، کو دامهزراندنا وئ ژبو بهری کۆمارا کوردستانی دزقریت، ئەف سیاق بهردهوام و خورتر لیخت >ئەسلی دامهزیننهرین خواندنگهها موکریان ژ فان کهسان پیکدهات "میرزا حهسن، عهبدورهحمان شهرفکهندی، ههژار، سهید محهمهد شیخ ئەلئیسلام، هیمن، هیدی" << پهره ب قئ بزاقئ هات داین.

سهرهلانا شیعرا سهربهست لجهم "کامهران بهدرخان، گۆران، جگهرخوین..."، د نیفا چهرخئ بوری ده بو ئەگهر کول سالیئ شییست و ههفتییان، بهرهیهکا نوو ژ نفیسکاران ده رکهفن کو ب شیوه و تهکنیکهک نووخاز و ههچهرخ ههلبهستان قههینن، و دهرگهه لبه ریباز و هزرین روژئاقایی قهبوو، گهلهک بزاقین مینا "چهقهنگخوایی، دادایزم، سوریا لیزم..."، د ئەدهبیاتا کوردیا نوژهن بهرچاڤ دبن، ئەف نوخازیا د سالیئ شییستان و پیههل ههر ژ قالا تیئ نههات، بهلکو ئەف گهورین و نووکرنا د شیعرا سهربهست یا کوردی هاته هۆلی ل سهر دهستی "گۆران و نوری وهشتئ و رهفیک حلمی". ئەو بزاقین کهتنه د قادا ئەدهبیاتا باشور ده، یهک ژ وان بزاقا سوریا لیزم بوو، و ئەف قهگوهاستنا ئەدهبی د به کلایلا چونه دناف مژارا مهی "سوریا لیزم د شیعرا نووخازیا کوردی ده، ههلبهت ژبو بهشین داهاتی ئەم تهنی تهکهز ل سهر ئەدهبیاتا باشوور دکهین و خوه ب پارچین دی قه گری نادهین.

۱ شقان قاسم حهسن، ههلبهستا سهربهستا کوردی، ک- رووگهه زانکۆیا زاخۆ، ژ. ۲-۳، پایزا ۲۰۱۱- زفستانا

۲۰۱۲، گۆقارهکا وهرزیه، ل ۲۱.

۲ نهجیب بالایی، ئەدهبیاتا کوردیا نوژهن، ک - پهیف، ژ ۳۳، دهۆک- ۲۰۰۵، ل ۴۵.

باسی سییی

ههلبهستا نووخازیا کوردی و هوکارین پهیدا بوونا سوریا لیزمی

د سالای ۱۹۷۰ و پیههه و قهژینه که بهرچاڤ که ته دقاڤا چاندا کوردی ده، ئەفهژی پشتی قی یهکی تی کو <له سه رهتای شهسته کانه وه ئەدهبی کوردی، به هه موو به شه کانییه وه تووشی مهیین و بهستن و خهوتن هات... ئەم باره دریزهی کیشا ههتا دواي شهسته کان، واتا پيش سالی ۱۹۷۰ که لهو سالانه دا ویزهی کوردی دهستی به جموجۆل و بوژاندنه وه کردوه... و ئەو جموجۆله زه مینه خوشکردنه شی بو کۆتایی شهسته کان ده گهریته وه، به لام ته قینه وه که له سه رهتای ههفتاکان ده رکهوت >>'. ئەف یه کزی پشتی گهورینا بارودۆخی سیاسی و جفاکی و رهوشنبیری ل سالای ۱۹۷۰ ل باشوری کوردستانی تی.

بزاقی رزگار یخوای کورد، د دیرۆکا خوه پر خهبات و بهرخودان و شورهش کرنه لی پرانیا وان د ماوه کی کورت دا توشی شکهستنی بوونه و تو دهسکهفتهک بو نهمایه، ژبلی شورهشا ئیلونا مهزن ب سه رکردایهتیا "مستهفا بارزانی" ب ئیمزاکرنا ریکهفتنا ۱۱ی ئاداری ۱۹۷۰ و ب دهستخستنا مافی خوه سهریی ل پهی خوه ئانی، بوو یهک ژ دهسکهفتنی هه ره مهزن د دیرۆکا بزاقا رزگار یخوای کوردی، کو ل ته قایا مژار و ژانرین ئەدهبی، هونهری و زمان نهته وه و ئازادی و هند مافیین خوه سهریی ب دهست خستن، دوان چار پینچ سالیین نیف ئازاد ده قهژینه کا بهرچاڤ ب ته قایا ئالیین ژیان و تیفکرین و ئەدهب و هونهری کوردی خوه یا ده. دهسکهفتنی گه له ک گرنگ دوی ریکهفتنی ده هاتن ب دهست خستن ئەمی ل فر ئامازه ب ههندهک ژوان دهسکهفتان بهین:

۱. د. بهریز سابیر، هه مان ژیدهر، ل ۹۲.

١- راوهستیانا شهر و راكرنا دۆرپچا ئابووری ل سهر كوردان، و ئەفهژی بوو ئەگەر باری داری و ئابووری خەلكی خۆشتر بیت.

٢- ب فهرمی كرنا زمانی كوردی بو خواندن و نقیسینی، فهكرنا خواندنگه هان ب زمانی كوردی، كو خاندنگه هیئ ئامادهیی ببوون شوونا ریكخستنا پارتین كوردی.

٣- دامه زراندا كۆری زانیاری كورد - ١٩٧٠

٤- دانانا دهستهیا ئافه دانكرنا باكوری عیراقی.

٥- فهكرنا پشكا زمان و ئەدهبی كوردی ل زانینگه هان

٦- دامه زراندا ئیکهتیا نقیسکارین كورد، كو ژ چار تایین "ههولیر ، سلیمانی ، دهوك، كهركوك" پیکدهات، ژبو ههه تایهكی روژنامه و گوڤارین تاییهت بخوڤه وهشاندن و تیدا بهرهه میئ "سورانی و بههدینی" دهاتن پار فهكرن.

٧- دهركهفتنا یاسایی نوو بو چاكسازیا رهوشا چاندنی و چۆتكاران^١.

كو ژ ئەنجامی قی ریكهفتی باندۆرهكا راسته راست ل سهر تاكی كورد و چینا رهوشنبیرو هزرقانان ههبوویه، د قادا ئەدهبی ده چهند گروپ و بزاقین كهسی یین هونهری و ئەدهبی هاتنه مهیدانا ئەدهب و شوهرش و بهرخوهدان و تیهرینا ئازاد مینا گروپین "كفری-كهركوك، و روانگه، و پیشره وهكان" بهرههه و هونهری ههچهره هاتنه ههبوون، و ب دهستیكا سه رهه لدانا سوریا لیزمی تی زانی، ئەمی ل مزارین داهاتی سه خمه راتی گروپ و بزاقین ئەدهبی ئاگه هیان بدهین.

^١ ئەرشهه د حیتۆ، هه مان ژیدهر، ل ٩٦.

ههروهسا ل دهقەرا بهەدینان، پشتی سالیڤ حەفتییان پێشکەفتنەکه باش ب تەکنیکەکا نووخاز کەتە د هەلبەستا دهقەرا بهەدینان ب ریبەرایەتیا چەند هەلبەستقانا مینا <>بەدرخان سندی، عبدالرحمان مزوری، خەلیل دەھۆکی، فەیسەل مستەفا...>>، هەر وەکی "د. نافع ئاکرەیی" دبێژە: گەلەک گەنج ییڤ پێشەنگ و خوین گەرم کەتینە دقادا ئەدەبی و هەول دەن ژبۆ دەولەمەند کرن و پێشخستنا شیعر کوردی، و دەست دایە هەقچەرخیی کو ئەدەبی کوردی و شیعر کوردی بگەهیتە ئاستی شیعر یڤ مللەت یڤ دەور بەر^۲. ب قی رەنگی ئەدبیتا دهقەری بەر ب قۆنەغەکا نوو و هەقچەرخ قە چوو.

ههروهسا سه رهه ل دانا شه ری عیراق و ئیرانی "۱۹۸۰-۱۹۸۸" ههوله که باش بوو ژبۆ کوردان و دەر فەتەک بوو کو شوڕەش مەزن و ب کاریگەر بیت، چونکی ئارتیشا عیراقی د جەنگ دابوو ئەقە ژ ی بوو ئەگەر کو هیژا وان کیم بیت و چالاکی یڤ پێشمەرگە زیڤە بن. ههروهسا هەبون و بەلاقبونا چاپەمەنی و چاپکرنا کتیبان ب زمانی کوردی، دوان سالان دە رهوشنبیریا کوردی گەشەیه کا باش بخووقە دیت. و ههروهسا وهشان دنا روژنامە و کوواریڤ مینا <>هاوکاری، کاروان، بهیان، روژنبیری نوئ، نوسەری نوئ، روژی کورد...>> ديسان کوواری "پەیف و مەتین" ل دهقەرا بهەدینان بزاقا نووخازی خورتر لی کرن. ههروهسا <>چەوساندنەوه و زیندانی کرن و کیمابارنکردنی شارو شاروچکەکانی کوردستان، جینوساید و ئەنفالکردن و راگواستنەوهی "۴۵۰" گوند، ئەمە هوکاریکی گەورە بوو بو سەر هەلدانی شیعی نووی کوردی، چونکە ناخی شاعیرانی هەژاند و جوانترین دا هیڤانی له شیعی هاوچەرخ دروست کرد. که

۱ چنار سەدیق غازی، ئاراستیڤ تەکنیکی و شعرا نو ی کوردی دا دهقەرا بهەدینان _ بەدرخان سندی وهک نمونە، دەزگەها سپیریژ ژ بو چاپ و وهشانی، چاپخانا حەجی هاشم، چاپا ئیککی، ههولیر _ ۲۰۰۸، ل ۵۱.
 ۲ د. نافع ئاکرەیی، ئەدەبی کوردی له بادینان دا چوڤ بووه و چوڤ دەروا، ک- کاوان، ژ ۱۰، ۱۹۸۲، ل ۶۱.
 ۳ د. حسین غازی گەلالەیی، رهوتی نو یکردنەوه شعری کوردی ل باشوری کوردستان له سالانی ۱۹۸۰ _ ۱۹۹۱، چاپی یهکەم، ههولیر _ ۲۰۱۰، چاپخانە حەجی هاشم، ل ۱۱۵.

خۆی له شیعری شاعران > سهباح ره‌نجدەر، جه‌لال به‌رزنجی، هاشم سه‌راج،
عه‌باس عه‌بدوللا یوسف، دلشاد عه‌بدوللا، ئه‌نوه‌ر مه‌سیفی <<^۱ ددیت.

دیسان قوناغا دیاسپورا و مشه‌خت بوونا هند هه‌لبه‌ستقان و نفیسه‌کارین کورد بو
ئه‌وروپا مینا "جه‌لالی میرزا که‌ریم، فه‌ره‌اد شاکه‌لی، شیرکو بیکه‌س، عه‌بدوللا
په‌شیو، موئه‌یه‌د ته‌یب، فه‌ره‌اد پیربال، ئه‌حمه‌د مه‌لا..." ئه‌قه‌ژی بو ئه‌گه‌ر کو
شاعرین کورد ژێ ئاگه‌هداری شیعر و بزاقا جیهانی ببن، باندوره‌که‌ زیده هه‌بوو
ل سه‌ر ئاستی ره‌وشنبیری و ئاگه‌هیا وان ب میتود و بزاقین جیهانی، ئه‌و ژێ
مل ب ملی هه‌لبه‌ستقانی مۆدیرن هه‌لبه‌ستین مۆدیرن و جیهانگیری بنقیسن،
کارین نفیسن خوه وه‌رگینه سه‌ر زمانێ بیانی، دیسان پر نفیسن بیانی
هاتنه وه‌رگیان بو سه‌ر زمانێ کوردی. پشتی سه‌ره‌لدانا ئادارا ۱۹۹۱ گه‌لی
کورد و زفرینا هه‌لبه‌ستقانان ژ دیاسپورایی ب هه‌گبه و گیانه‌کی تژی
مۆدیرنیته، کارین گاقه‌که مه‌زن ژ شیعر و ئه‌ده‌بیاتا کوردی به‌هافین، نمونه‌ک
ژوان ژێ زفرینا "د. فه‌ره‌اد پیربال" و دامه‌زراندنا گروپا ویران ل سال ۱۹۹۴، کو
راسته راست ب سوریالیه‌تا فه‌ره‌نسا کاریگه‌ر بوون، وب یه‌ک ژ گروپین هه‌ره
نووخاز و سوریالیست تین زانین د دیروکا ئه‌ده‌بیاتا کوردی ده.

ئه‌گه‌ر ل قوناغا پشتی سه‌ره‌لدانی بنیرین فه‌ژینه‌کا به‌رچاف بخوه‌قه دیت د
بوارین جودا جودا ده. نه‌خاسمه‌ دبیاتی ئه‌ده‌بی و ره‌خنه‌یی ده، هوکارین
پیشقه‌چونی په‌یدا بوون وه‌کو: پیشقه‌چونا بواری روژنامه‌گه‌ری زوربونا چاپ و
چاپه‌مه‌نی و چاپخانه‌یان چه‌ندین روژنامه و کووارین تایبه‌ت ب ئه‌ده‌بیاتی قه
په‌یدا بوون، دیسان فه‌کرنا زانکویان و هه‌بوونا پشکین زمان و ئه‌ده‌بی کوردی و
به‌رنامه و پروگرامین خواندنێ لسه‌ر بنیاته‌کی زانستی و نفیسن نامه‌یین
ئه‌کادیمی "ماسته‌ر و دکتورا" و فه‌کوئیلینین ئه‌کادیمی ل گوشارین ئه‌کادیمی بین
زانکویان ری خوشکه‌ر بوو کو گه‌له‌ک بیاقین نوو دوان فه‌کوئیلینان دا به‌ینه

^۱ هه‌مان ژیده‌ر، ل ۱۱۶.

گهنگه شه کړن و تېگه هېن نوو بهينه دناف بياځي ره خنا ئه ده بی ده. ههروه سا پيشفه چوونين ته کنه لوژي و نه مانا سانسوړي و بهرده ستبونو ژيدهران دتهف بيافاندا ريخوشکهر بوو کو فه کولهر بکارن ئاگه هيين نوو لسهر تيورين ره خنه بی په يدا بکه ن و پرنسيپ و بنه مابين ئه وان تيورين ره خنه بی فه گوهيزنه دناف ره خنا کوردی دا و لسهر تيکستين کوردی پراکتيزه بکه ن، وه کر ئه ف بزاف ب بهر بلاځي و خورتبونی فه بچيت، ئه فه ژي ب ديتنا مه ژبو ئه گهرين باشبونا سه قامگيريا باشور تي پشتی سه ره لدانې و ئازادی هات هه بونی، هند ژ نفيسکاران زقرين وه لات کول ده رفه ژيان دکرن، بزاف و قوتابخانين ئه وروپی باندور ل سهر وان هه بوو ب ئه گهری زانينا زمان و کلنور و ژيانا وان، ههروه سا فراوان بوونا ئاسویا ئازادي، نفيسکارين باشور ژي ئاشناتيهک باش ب ئه ده بياتا عه ره بی و ئه وروپی په يدا کړن، شاعيرين ده فه ری کارين ب سانا هی تيکه لیبی د گهل گهورينين شيعری بين ل جيهانی په يدا دن بين. ئه و بوو چه ندين فورمين نوو بين شيعری په يدا بوون وه کو "پوسته ره شيعر، په خشانه شيعر، هايکو، موبايه شيعر ... هتد" ل ژير باری باندورا نووخازيه تي هند کووار مينا "کووارا ويران ۱۹۹۴، کووارا شين ۲۰۰۴، کووارا شيعر ۲۰۰۶... " پشتی سه ره لدانی هاتن وه شاندين، روله که بهرچاف گيرايه ژبو به لاقبون و هزرين قوتابخانين ئه وروپی و نه خسمه ل ژير باندورا سورياليستی کارين خواه دو مانده .

ههروه سال ده فه را به هدينان ل پشتی سالی ۲۰۰۷ و بهر ب ژور چاره که دن هند گهورين د بياځي شيعری ده په يدا بوون ئه وژی ب مفا ديتن ژ ره گه زين ديتر و بکارئینا وان د ناف پیکهاتا شيعری ده مينا "ب کارئینا موزيکی و وينه و ده ره ينانی، و کليپکرنی" د ئه نجام ده جوړه ک ژ نفيسينا هه لبه ستی ده رکته کو دکارين ب "کليپه شيعر - CD شيعر" بناف بکه ين، چونکی هه لبه ست ژ لايی هه لبه ستفانی فه ده ات خواندن و تو مارکرن و کليپکرن، ئه فه ژي يا هاريکار بوو کو ره گه زي درامايی بجيته دناف ته فنی هه لبه ستی ره، زمانی شيعری ژي ژ

مژداریی بهر ب زمانهکه ساده و روژانه فه چوو. ئەو هەلبەسقانیی مینا “شەعبان سلیمان، هەلگورد قەهار، لایق کوریمەیی، بورهان زیباری ...” بوون. “شەعبان سلیمان” سەخمەراتی ب CD کرنا شیعرێ دبیژە <من ئەف پرۆسە دەستپیکریه ل دەقەرا بەهدینان و بەری دەقەرا سۆران ژێ، CD کرنا شیعرێ شاعیر بخو و ب هەستی خوە دشیعرێ دە بەشدارە. هەرۆسا تەکنەلوژیا پیشکەت و گھۆرین ب سەر ژیانێ دە هات، ب نیرینا مە نابیت ئیدی هەلبەست ب مینتە د روژنامە و کوواران دە و پیدقییه بجیتە د ناف تەکنەلوژیا و ساینی ئەنتەرنییتی دە<<^۱ ب ئاسانی وەرە خواندن و تیگەهشتن. لئ ل قان داویان گروپین دن یین هەلبەسقانان ل دەقەرا بەهدینان پەیدا بوون، کول دژی ستایلی کلیپە شیعرینە، و جارەکا دی بزاقی دکەن شیعرە دەقەری بەر ب ستایلی مژداریی و تەکنیک و هونەرسازیا شیعرێ قە بیەن، ئەو ژێ گروپین “هەلبەسقانیی گەنج” ل ۲۰۰۷/۷/۷^۲ هات دامەزراندن. هەرۆسا گروپی “چایخانا پرتەقالی” ل ۲۰۱۰ هات دامەزراندن، و ل ۲۰۱۶ هەلۆشیای^۳. ئەندامین قان هەردوو گروپا د گەنج بوون و ل بن باندۆرا ستایلین روژئاقایی هەلبەستین خوە قەدهاندن.

۱ شەعبان سلیمان، دیدار، یەکیتیا نقیسەرین کورد-هۆک، ۲۰/۴/۲۰۱۷.

۲ پەییوهندی ب ریکا ئینتەرنییت، هەلبەسقان رزگار سوچی، ۴/۵/۲۰۱۷.

۳ پەییوهندی ب ریکا ئینتەرنییت، هەلبەسقان ئەحمەد جاسم، ۴/۵/۲۰۱۷.

باسی چاری

گروپ و دەستەیی نۆخاز ل کوردستانا باشور و رۆل باندۆرا سوریالیزی ل سەر وان

تۆرهیا هەرملله تهکی ب تیپه ربونا دەمی و گهۆرینی ئابوری و سیاسی و جفاکی، ئیوره که نوو ب فۆرم و ئەدگارین تازه دەر دکه قنه هۆلی کو دهربرینی ژ وئ ئیورا نوو بکهت. ههلبهستا نوویا کوردی ب چه ندین قوناغان ره دهر باز بوویه، و کاریه دگهل تهف وان نهخو هشی و زولما ب سهر ملله تی کورد ده هاتی پيشدا بکهفه و بنگه ها خوه ب پاريزه، قوناغ ب قوناغ کاریه دگهل ويزه و چاندا جيهانی و ههريمی پيشدا بکهفه. ئەدهبیتا کوردی پشتی سال ۱۹۷۰ دەست ب لقین قه ژینی کر مینا دەستپیکا لاسه ره کا تازه یا ئەدهبی دهرکهفت. دەستپیکا سه ره لدانا وئ بزاقین تاکه که سی بوون، و ل بن باندۆرا بزاقین بیانی هزرا نۆخازیی لجه م پهیدا بوون، و پاشی وه که گروپ ل ژیر ناقین جودا لدۆر ههف دوو کۆم بوون. مینا گروپین:

گروپا روانگه:

روانگه مینا بزاقه که ئەدهبی شیعری ژ ئەنجامی کۆمه کا فاکته ری ن ناخوهیی و دهره کی و جفاکی و سیاسی پهیدا بوو، فاکته ری هه ره سه ره کی به یانا ۱۱/ئادار/۱۹۷۰ بوویه ئەگه ری سه قامگیری و ئەوله هیی ل باشوری کوردستانی ههروه سا دامه زاندا "یه کیتیا نفیسکاری کورد YNK" ژی بویه پالده ره ک دن بو دامه زاندا فی گروپی کو دیرۆکا وئ بو سال ۱۹۶۹ دزقریت، ژ ئەنجامی ژیانکرنا هند ههلبه ستقانی کورد مینا "کاکه مه م بۆتانی، و حوسی ن عارف، و جه لالی میرزا که ریم" ل به غدایی، هه ر د وئ چاخی ده جيهانا

۱. د. بهیان ئەحمه د یاسین، مفا وه رگرتن ژ وانه یین بابه تی ئازاد، زانینگه ها دهۆک، فاکه لتیا زانستین پهروه دهیی، پشکا زمان و ئەدهبی کوردی، قوناغا چاری، سالا خواندن ۲۰۱۲-۲۰۱۳.

ئەدەبىيا رۆژھەلاتا ئاقىن ھىياربو ژ ئالىي ھزرى و سىياسى نووخازيا ئەدەبى... ھەلبەت ئەف باندىورا نووخازىيەتئ گەھشت بوو بەغدائى ژى... و نقيسكارين كورد كارين مفاى ژ وان كاودانان ببينن و ئەو مفا ژى ب گەلمپەرى ل ژير ئەدەبىياتا عەرەبى دە بوو، ل ھەمبەر قان گھۆرىنن ل سەر ئاستئ ھەرىمى و مللەتئ دەردۆر دە ھات، ل گۆر وان گھۆرىنان "شیرکو بیکەس" دبیژە: "بەرى کو کۆوارا" شیعەر ۶۹" ی عراقى وەرە دەرخستن، بیکەس دبیژە مە متابەعا کۆوارا "الشیعەر یا ئەدۆنیس" ی دکر، وی دەرگەھئ جۆرەك ژ تازەگەرىئ قەكربوو، ھەروەسا کۆوارا "گەلەرى ۶۸" ژى ل مسرئ دە ھات وەشاندن، و کۆوارا "ئاداب" ل بەیروت ئ ب دەست مە کەت و مە خواند، واتا ئەف نوویاتی ژ قالا بوونئ و ب زۆرى نەھاتیە ھەبوون، بەلكو كاودان و بویەرىن سىياسى و چاخئ ئینا ھەبونئ^۱. ل داویا سالین شىستان و دەستپیکا سالین ھەفتییان، گەلەك بزاقئ ئەدەبى و ھونەرى و لاسەرىن نووخازيئ جیھان گرت، فەرەنسا بو ئاقەندا سەرھەلدان و ھەستانا خوئندەكار و ھونەرەند و روناكبیران.

ھەروەسا شۆرەشا چەكداريا كوردی ل باشور د گەرمەيئ خەبات و بەرخوئدانئ دە بوو، لاسەرىن نووخازى بەر ب رۆژھەلاتانا قىن ھاتبوون، نووخازى ب ریکا گەلەرى ۶۸، و ل بەیروت کۆوارا "الشیعەر" و کۆوارا "شیعەر ۶۹ عراقى" تەف دە یەك وەخت دە بوون، و ئەم ژى وەك نووخازين كورد ب ھەلبەستقان و چیرۆكنقیس و ئەكتەر و وینەكیشئ تەشكىلى، بیکەس دبیژە مە دخواست جۆرەك ژ تازەگەرىئ بینینە د ئاق ئەدەب و ھونەرى كوردی دە... د كوردستانا باشور ئەدەب و ھونەرى كوردی ب گشتى تووشى چۆرەك ژ راوہستیان و ھیواشبونەكى قە ببو، پرائیا ئەو بەرھەمئ دەھاتن پارقەكرن دبازنەیا

۱ ریزان عوسمان مستەفا، بەراوردیک لەنیوان جموجۆلی ك- "روانگە" و ك- "ویران"، ك- ریمان، ژ ۴۰، تشرینی یەكەم ۱۹۹۹، دەزگای گولان، ل ۵۶.

۲ د.عەلى تاهیر بەرزنجى، كارىگەرى روانگە لە نوڤگەرى شیعەرى كوردیدا، دەزگای چاپ و بلاكردنەوہى چوارچرا، چ ۱، سلیمانى ۲۰۰۸، ل ۵۸.

زارفه‌کرن و که‌فنا‌تی ده بوون و مه‌"ته‌ندامین روانگه" هه‌ست ب وئ چه‌ندی کر کو ئه‌ده‌ب پیدقی ب تازه‌کرنی یه، پیدقیه ب شیوه‌یه‌کی نوو ل که‌له‌پوری ب نیرین و ئافراندنه‌که دن د ناف زمین و ئستاتیکی ب ئافرینین^۱. مانیفیستا روانگه‌بیان کو هه‌فده‌م ده‌به‌یه‌که‌م مانیفیستا کوردی ژی ل ۱۹۷۰/۴/۲۵ ل ژماره "۱۵" یا روژنامه‌یا "هاوکاری" ب ئیمزا هه‌ریه‌ک ژ "حوسین عارف، شیرکو بیکه‌س، کاکه مه‌م بو‌تانی، جه‌مال شارباژیری، جه‌لالی میرزا که‌ریم" ل ژیر ناغی "بانگه‌وازی‌ک له روانگه‌ی ئه‌ده‌بی نوئ مانه‌وه" به‌لافکرن. ل ژیر دروشما "هزرا نوو، په‌یقا نوو، کریارا نوو" مینا بانگه‌شه‌ک بو بزاقه‌کا شو‌ره‌شگیرانه و یاخیبوون د گشت مه‌یدانا ژیانئ ده. ئه‌ف هه‌رسی هه‌فوکین کرن دروشمار ژ بزاقا خوه ره د کوکا خوه ده بنگه‌هی ئوولی "زه‌رده‌شتیان" بوون، پیغه‌مبه‌ر "زه‌رده‌شت" ئه‌ف بیژه کریوو بنگه‌هی ئوولی خوه، خوه‌یایه کو ئوولی "زه‌رده‌شتیان" ب ئوولی ره‌سه‌نی کوردان تی زانین.

به‌یاننامه هه‌لگری تی‌هزیرینا وان بویه، سه‌خمه‌راتی مانیفیستا خوه دبیزن >>بانگه‌وازه‌که‌مان له پیش هه‌موو شتی‌کا هویه ئینجا ئه‌نجام، هویه‌که بو ته‌قینه‌وه‌ی له پیناو ئه‌نجامی‌کدا که نوئ خوازی یه<<^۲. روانگه‌بیان کو‌واره‌ک ب ناغی "روانگه" د وه‌شاند، کو‌ته‌نی^۳ هژمار ژئ ده‌رکه‌تن و ده‌ربیرین ژ هزر و تی‌فوکرینا وان دکر. کو‌مه‌کا به‌ره‌مه‌ین خوه تی‌دا به‌لاف کرن، هه‌روه‌سا د ژماره یه‌ک یا کو‌وارئ مانیفیستا خوه دووباره تی‌دا وه‌شاند. د هه‌مان ده‌م ده‌ ژ روژنامه‌یا "هاوکاری" ده وه‌شاند بوون. ئه‌و مانیفیست د بیته یه‌که‌م مانیفیستا نووخازیی د دیروکا ئه‌ده‌بی کوردی وه‌ره به‌لافکرن، له‌ورا ئه‌م دخوازن هند ئاگه‌هیان د وئ مانیفیستی خوه‌یا بکه‌ین: >>بانگه‌وازی ئه‌ده‌بی ئه‌مرۆ، بانگه‌وازی نه‌وه‌ی شو‌ره‌شگیر و کارزان و سه‌ردامی هه‌لگه‌رانه‌وه‌و یاخیبوونه

۱ ریژان عوسمان مسته‌فا، به‌راوردیک له‌نئیوان جموجۆلی‌ک- "روانگه" وک- "ویران"، ل ۵۶.

۲ شادمان قادر هه‌سه‌ن، بزوتنه‌وه‌ی روانگه و شیعرێ نوویی کوردی، ده‌زگای چاپ و په‌خشی سه‌رده‌م، سلیمانی- ۲۰۰۱، ل ۳۵.

بهرامبهر سهراپای مهیدانهکانی ژیان، بانگه‌وازی ئه‌و وشه‌و هه‌ست و بیرانه‌یه که سنووریک نیه بو ئه‌وه‌ی به زور بیان به‌ستیتته‌وه... نه ئه‌مانه‌وئیت ده‌ست بنیینه به‌هره‌ی سهربه‌ستی ده‌ربهرین و نه ده‌شمانه‌وئیت ووشه‌ی کوردی له دروشمه‌کانی سیاسه‌ت و راسته‌وخۆ ده‌ربهرینی ووشکی کلاسیکی دا گیربخوات. ده‌مانه‌وئیت به‌ره‌مه‌کانی ئه‌ده‌بی ئه‌م سهرده‌مه‌مان کت و مت له‌گه‌ل ریره‌وی تازه و بابته‌کانی ئه‌ستاتیکی و هونه‌ریدا بگونچیت و وینه‌ی هه‌موو ئاواتیکی کومه‌لگای کورد به‌تایبه‌تی کومه‌لگای گشت مروّقیه‌تی بیت <<^۱.

گرنگترین کار و کاودانین ژ ئه‌نجامی مانیفیستا وان ده‌رکته ئه‌فه بوون:

۱- ده‌رگه‌هی چقین و فه‌کولینا ره‌خنا ئه‌ده‌بی و روژنامه و کوواران د ناچه‌را نفیسکار و ره‌خنه‌گرین کورد ده‌فه‌کر، پيشقه‌چون و بزاق که‌ته د وئ مژاری ده.

۲- رۆله‌که به‌رچاف هه‌بوو د پيشخستن و وه‌رارا بزاقا وه‌رگیرانی.

۳- رۆله‌کی دیار هه‌بوون د به‌لاقبوونا ژانری "په‌خشانه شيعر" ئی.

ژلایئ ناچه‌رۆکی فه‌ یاخیبوون گرنگترین بابته‌ی تیکستی وان بوو، ژ به‌رکو بانگه‌وازا وان یاخیبوون بوو دژی جفاکی، دژ ب ده‌سته‌لاتا ئوولی و تیتالین که‌فنین جفاکی و دژ ب ده‌سته‌لاتا سیاسی. هه‌روه‌سا د ناچه‌رۆکا به‌ره‌مه‌ین خوه‌ ده "چه‌فه‌نگ-هیمما" ب شیوه‌یه‌کی مژدار بکارئینانه.

سه‌خمه‌راتی باندوورا سوریا‌لیزم ل سهر گروپا روانگه "کاکه‌مه‌م بوټانی" ئاماژه بو قوتابخانین دادایزم و سوریا‌لیزم دکته و باندوورا وان ب سهر روانگه بیان، لی ئه‌و باندوور راسته‌ نه‌بویه، ژ به‌ر نه‌زانینا زمانئ ئه‌وروپی ئه‌و باندوور ب ریکا زمانئ عه‌ره‌بی و بزاقا "فازل عه‌زاوی" و ده‌سته‌یا وان بوویه. لی د به‌ره‌مه‌ین وان گه‌له‌ک خوه‌یا نابن. لسه‌ر باندوورا سوریا‌لیزم ب سهر

^۱ بانگه‌وازی له روانگه‌ی ئه‌ده‌بی کوردی نویمان‌ه‌وه، ک- روانگه، ژماره ۱، ل ۹-۱۵.

ئەندامىن روانگە بۆجۈننىن ھەقدىز ھەنە و دىيىژن پىرانيا بەرھەمىن وى قۇناغى ژبال ھىزا رھوتا رىيالىزما شۆسىيالىستى ھاتبووگرتن، دەست ب سەر پىرانيا بەرھەم و ھونەرى داگرتن. ھەر ل سەر قى مژارى "لەتيف ھەلمەت" دىيىژە >>دەتوانىن دەقەكانى روانگە بخويىننەو ھە سى ژمارە لى دەرچوو، تارمايى سوريالىزم لە ھىچ بەرھەمىك دا ديارنيە، تەنھا قەسىدەيەكى "قەرھاد شاكەلى" نەبىت ھەيە، ئەويش لەويى بلاوكرائو ھەتەو ھەوان ھەرچى بلاويانكردۆتەو تارمايى سوريالىزمى پىو ديارنيە <<ب ئاوايەكى سەرھەسەرھە ئەم دكارن بىيژن كو باندورا سوريالىزمى ب سەر مانيفىستا روانگەبيان دە تونەيە، ژ ئالىي پەيوەندىيىن ھونەرى و شىعەريەتە دەقى و سوريالىيەت و خەون و پەيوەندىا شىعەر و دەروناسى و نەئاگەھىيى ب توو ئاوايەكى دەيانا روانگەبيان ھەنگفەنەدايە، ئانكو ئەم دكارن بىيژن بزاقنا روانگە پىتر د نافتالبى ئەدەبا رىيالىزما شۆسىيالىستى دە رەنگفەدايە و كىمتر كەتتە بن باندورا سوريالىزمى.

گروپا كفىرى – كەركوك:

ئەف گروپ ب يەكەم دەنگى نووخاز ل باشور تى زانىن، "كفىرى – كەركوك" گروپەكە نووخازا ئەدەبى بوون ل سالىن ۱۹۶۴-۱۹۶۵ ژبال ھند خوەندەكارىن خواندنگەھا ناقتنجى يا كفىرى مينا "قەرھاد شاكەلى، لەتيف ھەلمەت، ئەحمەد شاكەلى" ئەف گروپ دامەزراندن، دەستەيا گروپا كفىرى كەركوك ل بن باندورا ئەدەبىياتا نووخازيا عەرەبى و كووارا "شىعەر ۶۹ ياعراقى" كو ژ لايى "فاضل عزوى، سامى مەھدى" دەھات ھەشاندن، و مانيفىستا سوريالىيان و دادايان بەيانا شىعەر ۶۹ى عراقى و "البیان الشعرى" ئەف گروپ دامەزراندن و ل بن باندورا بەرھەم و شىعەرىن وان نوكرنا خوە دەستپىكرنە، نەخاسمە ديوانا

۱ ئەحمەد مەحمود عەبدوللا، ھەمان ژىدەر، ل ۷۷.

۲ كۆوارى رومان، چاوپىكەوتن لەگەل لەتيف ھەلمەت، ژمارە ۳، ۱۹۹۶ - ل ۳۵.

“ئەدۆنیس” یاب نافى “المسرح المريا” ل سەر وان ب ئاشكەرا خوهیا دبن^۱. سهخمه راتی باندۆرا سوریالیزمی ههلمهت دبیزه >حه وشه نبیری کوردی خالیکی به سەر نه بوو، کهیه کیکی بزانی سوریالیزم و دادایزم چیه، ههتا وهکو سالی ۱۹۷۰ زۆر به بی سی و دوو ده لیم گروپی کفری کهرکوک سوریالیزم و دادایزمی دۆزیه وه له ریگای عه ره به یه وه <<^۲، ئەف دان پی دانانا له تیف ههلمهت کو دبیزه مه سوریالیزم و دادایزم ل بن باندۆرا کۆوارا “شيعر ۶۹ ی عراقی” وه رگرتیه، ب ریکا وان سوریالیزم هاتیه دناف قادا ئەده بیاتا کوردیا کوردستانا باشور ل سالا ۱۹۷۰. له تیف ههلمهت ب نامیلکه یا “خوا و شاره بچکۆله که مان” کو پشتی سالا ۱۹۷۰ وه شاندا، و فه رهاد شاکه لی ب به لاقرنا نامیلکه یا “پروژه ی کوده تایه کی نه ینی” ل سالا ۱۹۷۳ به لاقر کو دیروکا هه لبه ستین تیدا ژ بۆسالی ۱۹۶۹-۱۹۷۲ دزقری^۳. لقینه که به رچا ف خسته د ناه ئەده بیاتا کوردی یا نووژهن و ب ده ستیپکا وئ قو ناغی تی زانین.

پشتی دامه زراندا گروپا نووخازیا “روانگه” و به لاقبون و به یانناما وان ل سالا ۱۹۷۰ ل کۆنگری دووی بی “یه که تیا نفیسکارین کورد- هه ولیر” گروپی کهرکوک - کفری به یاننامه یا خوه ل ۱۹۷۱/۷/۱۴ به لاف کر ب نافى “شیته کان سه رنج هه لویست، پروژه ” ب ئیمزا “له تیف ههلمهت و فه رهاد شاکه لی” د وئ رونشنی ده چه ند دانه ک ب سەر ئاماده بویان پار فه کرن، تیدا هه لبه ستا کوردی هه ر ژ که فن تا نها ب کلاسیک و که فن بی کو تو گهورینه ک تیدا وه ره کرن دانه خوه یا کرن، دبیزن ژ بوی کو ئەم هه لبه ستان بنقیسین فه ره ئەم خوه بین تووره و یاخی بین، ژبو مه نه گرنگه چه وا و ژبو کی بنقیسن ته نی ئەم دخوازن بی ترس و ل پشت خوه نی رین و باوه ری ب نقیسن خوه بنقیسن، له ورا فه رهاد شاکه لی داخوازا شو رشه کا هزری دکهت حله سهر یاخیبون ژجفاکی

۱ هه مان ژیده ر، ل ۳۶.

۲ ئەحمده محمود عه بدوولا ، هه مان ژیده ر، ل ۶۸.

۳ سابیره شهید ، بزوتنه وه ی رزگاری خوازی له شیعری کوردیدا ، ک- نه وشه فه ق، ده زگای شه فه ق کهرکوک چاپخانه ی ئاراس - هه ولیر، ژماره ۸۰، ل ۴۲.

بهري و بانگه شهيا نووخازيه تا جفاكي دکهت، باوهري نهئنان ب خودي و ياساييت ئولى، ههروهسا بانگه وازا شوڤشه که بنه رته تي دکهت ب سهر ههمي ياساو مهرجين ههلبهستا کهفن، و ياخي بونه کا توندره وانه دژي که له پوري <، ههروهسا بهياناما وان ب گه له مپهري ل سهر ههلبهستي سهکنينه، و ژانرين دي بين ئه ده بي هندک ته که ز ل سهر هاتيه کرن. لي دي سا ژي باندورا وي مانيفيستي گه له ک مهزن نه بوو، چونکي د ناڤ خه لکي ده ب ئاوه يه کي فه رمي به لاق نه بوو، و ميديا کوردي و ده زگه هيئ راگه هاندني گه له ک خوه ل کيله کا وي نه دا و نه دخوه ست به لاق بکه ن^۲. گروپا کفري - که رکوک ياخي بون و توره يي کربوو بنگه هي پيڤازوويا به ره ميين خوه مينا "ههلمهت" ههلبهسته کا خوه ب ناڤي "ياخي بين" هوسا گوته يه.

پيتان ئه ليم ياخي بين
له م هه موو نه خشه و باجه

ياخي بين له م مه يدانه له م گه راجه
که مرؤڤ وه کو ئامراز تيا هه راجه

ياخي بين .. ياخي بين
له وقه مانه ي
که سوري خويني هه لاجه

ياخي بين .. ياخي بين .. چونکه هيشتا
خوای ئه م شاره هه ر.. هه جاجه^۳

ئه ف يه ک ژي وي چه ندئ دگه هينت کو "له تيف ههلمهت" ئالايي ياخي بوني ل هه مبه ر جفاک و ژيانئ را کريه، وه ک خوه يايه کو ياخي بون و ژناقبرنا تشتين کهفن و وي رانکرن، ره گه زه که سه ره کي يه دناڤ ته فگه را سوريالي و وه که

۱ ئه بو عوبه يد عه بدوللا زياب، هه مان ژي ده ر، ل ۴۷.

۲ فه ره اد شا که لي، ، زمانئ گه رده لول خه ونئ شنه با ، پرؤژه ي تيشک www.tihkbs.com ، ۲۰۰۸، ل ۶۲.

۳ له تيف ههلمهت، ديوان، چاپخانه ي شقان، چاپي دووه م سلیماني، ۲۰۰۵، ل ۹۶.

بنه مایه کئی سهره کی بی و ان دناف بهرهمین سوریا لیستان ده رهنگه دایه و چی دگره، ههروهک دقئ ههلبهستی ده ههلبهستفان ببیژه یا یاخیبین ژ جفاکه کئی کو ههتافیگافی میر و سولتانین وان کهسین وهک “ههجاجی” نه، جفاک و هزر و تیتالین کهفن ویران بکهن و ل دووف ژیانه کا سهر واقعی بگهرن، وی جیهانی ب ئافرینن کو ههر کهسی تیدا سهر بهست ژیان بکهت.

“یاخی ببن .. چونکه هیشتا خوی ئهم شاره ههر .. ههجاجه”

خودئ قئ باژیی — مهزن و سهروکئ قئ ولاتی. “ههجاج” چهغهنگه ژبو دهسته هلاته کا زوردار چرمساندنا گهلی خوّه. ههلبهت دهسته هلاتدارین وهلاتی رهخنه دکهت کو هیشتا ژیان و تیفوکرینا وان مینا “ههجاج”ه، لهورا داخوازا یاخیبوون و ژناف برنی دکهت.

ههروهسا دیوانا “فههاد شاکهلی” یا بناقئ “پروژهی کوده تایهک نهینی” کو خوه دی باندور بویه ل سهر نووخازی، تیدا هاتیه:

ئاسو دیار بوو که سواره کان بهتاو هاتن

ئالای روژیان هه لگرتبوو

رووخساری پر له تورهیی — سپارتاکوس

چاوی — سیزیف-

لهروو مهتیا ده رئه کهوت

لهژییر گهر دوو توژی چری

سمی ولاخه کانیان

ئهشکهوتی قوول ههل واسراوه^۱

^۱ فههاد شاکهلی، پروژههی کوده تایهکی نهینی، دیوان، چاپخانهی وهزارهتی روشنبیری، ههولیر ۲۰۰۰، ل ۲۸.

ئەو ھەلبەستتا مە ل ژۆر بەیان کری ئەگەر ئەم ل ھەقۆکین “ئالای زۆریان ھەلگرتبوو، روخساری پرلەتورەیی، چاوی سیزیف لەرومەتیا دەرئەکەوی، ئەشکەوتی ھەلواسراوہ ...”بەینیرین، وینەیین سوریالی نە و دگەل واقعی و لوژیکی ناگونجن، رەگەزین سوریالی ب شیوہیەک بەرچاڤ دەھلبەستی دەخوہیا دبن، و وینەیین ھەلبەستی دژی لوژیک و عەقلانی نە، ئانکو دژی واقعی یەو نەگونجایە دگەل موژی، ھەرەسا زمانی شیعیری ژى جودایە ژ یین بەری خوہ، و قیایە وینەییەکی ل سەر واقعی بدەن ھیزەکی کومینا قە ھەرەمان دبینە.

سپارتاکۆس ___ چەقەنگە بەرخودانی

سیزیف ___ چەقەنگە بو زۆر داری و خرابیی

ئەم دگەھن وئ باوہرئ کو نقییسکاریین گروپا کفری کەرکوک “لەتيف ھەلمەت، فەرھاد شاكەلی، ئەحمەد شاكەلی، لەتيف حامد، عبدالله تاھیر بەرزنجی، كەنعان مەدحەت...ھەتا رادەییەکی باش نوو گەربوونە، ھەلبەستاکوردی دگەل وان نەخاسمە بەرھەمیین سەر بزاقا “سوریالیزم و دادایزم” پێشدا کەتییە و سەر کاروانی وان بزاقان بوونە، د بەرھەمیین خوہ دە کەتنە بن باندۆرا قوتابخانیین ئەوروپی و ناخاسمە تەقگەرا “سوریالی و دادای” ئەقەژی ل سەر زاری ریبەری وان “لەتيف ھەلمەت” کو دچاڤیپیکەفتنیین خوہ دە بەری نھا مە ئامازە پێ کر خوہ یا دبن، و بنەماو ئەدگارین سوریالی دبەرھەمیین وان تی دیتن.

گروپی تەلیعیەکان- پێشرەوهکان:

پشتی بزاقا روانگە ل سالای ١٩٧٤ بەر ب لاوازیی قە چووی، ژ ئەنجامی بارودۆخی سیاسی یی باشوری کوردستانی و هەلەوشانا پەیماننامەیا ١١/ئاداری و هاتنە ئارا نسکویا شۆرەشی ل سالای ١٩٧٥، پشتی سالیی هەفتییان توو بزاق و گروپ دروست نەبوون، هەر دەستەبەک خوە مینا بزاق خوەیا کربا ژ لایی دەستەهلاتی مینا ئالیەک سیاسی یان سەر ب ئالیەکی قە دهاتن سوچبار کرن، هەلبەستقان "ع.ع. یوسف" ل سەر قی یەکی د بیژە <پاش سالانی ٧٥ و شۆرەشی کورد، ئەدەبیاتیش هاتە سنوردارکردن و کەوتە ژیر چاودیری و بەدواداجونی رژیمی بەعس، بۆیە شاعیران و نوسەرەکانی ئەو دەم لە پیکهاتنی گروپ دەترسان، نەک ببیتە تاوانبارکردن بە جموجۆلی سیاسی>^١. د سالیی هەشتییان و بەر ب ژۆر کۆمەکا هەلبەستقانیی کورد کو پرانیا وان ئاکنجیین هەولیر بوون دەست ب نقیسینا هەلبەستقانی نووخاز کرن و ب "تەلیعیەکان- پێشرەوهکان" هاتن ب ناف کرن، هند چاران ژ ب "نوخازیی هەولیر" یان "هەلبەستقانیی هەشتییان" وەکە ئامازە بۆ سالی پەیدا بوونا وان دهاتن ب نافکرن.

گروپی تەلیعی ژقان هەلبەسقانان پیکهاتبوون <سەباح رەنجەر، جەلال بەرزنجی، ئەنوەر مەسیفی، عەباس عەبدوللا یوسف، دلشاد عەبدوللا. هەستیان کرد کە شیعری کوردی پیویستی بە گۆرانیکی بەهیزتر هەیه>^٢ هەر ژ دەستیکی بۆ وان گەلەک هەقدژ پەیدا بوون، و ب ناف "تیکدانا زمین" یان "دەستەیا دژی مللەت" هاتن سوچبار کرن، لی وانا بەردەوامی ب کاری خوە دا و هەتا بوون گروپەک نووخازتر ژ گروپیی بەری خوە <هەر لەناو ئەم بزوتنەو هەیه دا چەندان شیواز و ریچکە ی جیا جیا دەبینریی و تاییبەتمەندی شیوازی نووسینی ئەم ریچکانە تییدا دەبینری، هەموشیان پیکەو هە لێ یەک

^١ ئەبو عوبەید، هەمان ژیدەر، ل ٥٥.

^٢ د حوسین غازی کاک ئەمین گەلالەیی، هەمان ژیدەر، ل ١٠.

سەرچاوه هه‌فده‌گرن ئه‌ویش نه‌خشه‌ی بزوتنه‌وه‌ی مۆده‌رنیزمی شیعرى كوردیه^١. زمان لجه‌م "پیشره‌وه‌كان" بوو زمانه‌ك ئیشاره‌تى "زمانى ئامازى"، ئه‌و زمانى لجه‌م نه‌وه‌یا هه‌لبه‌ستفانین به‌رى وان ده‌ات بكارانین گه‌له‌ك چروپه‌ر نه‌بوو پتر زمانى رۆژنامه‌فانیه‌ی بوو، لى پیشره‌وه‌كان ئه‌و زمان چروپه‌ر و به‌ر ب چه‌فه‌نگ‌خوایى قه‌ برن، ئانكو گروپ بگرانى ل سهر زمين سه‌كنیه و هه‌ولا ب كارئینانا زمانه‌كی به‌رز و ئالاقین مینا "موتربه‌كرنا زمان، شكاندنا قالبین زمانى، ئستاتیکا، ئافراندا په‌یقین نوو، ئاشوپ، فه‌نتازیا، ئه‌فسانه و خورافات، نه‌ئاگه‌ه‌ی" ددان. خوه‌یایه‌ كو ئه‌ف هه‌مى ئالاف ژ بن باندورا قوتابخانین نووخازیی مینا "چه‌فه‌نگ‌خوایى، و دادایزم، و سوریا‌لیزم" ئى نه‌.

>> بزواتى ئافراندى سالانى دواى هه‌شتاكان رۆحى وه‌به‌ر مه‌عشهره‌كان دا، ئاوینه‌یه‌كى عه‌جیب بۆ ره‌نگه‌ روو نه‌داته‌وه‌... سه‌ره‌تای هه‌شتاكان بۆ هه‌موان تروپكى ته‌قینه‌وه‌ی به‌هره‌و داهینان بوو... و گرنگترین شت له ئافراندى دواى هه‌شتاكان گه‌رانه‌وه‌ی قودسیه‌تى شیعر بوو، هه‌ر بۆیه‌ش سالانى دواى ئه‌وه‌، ده‌قى گه‌وره‌ گه‌وره‌ی خسته‌ روو له مه‌یدانى شیعردا^٢.

سه‌خمه‌راتى لادان و ره‌فزكرنا ئه‌ده‌بیا‌تا كلاسك و به‌ره‌مه‌ین وان "كه‌ریم ده‌شتى" دبیره >> ئه‌گه‌ر دابراڻ ئه‌وه‌بى كه له هه‌موو شتیكى به‌ر له ئیستا دابریین، ئه‌وه له بیروكه‌ی هه‌شتاكاندا ئه‌م ئه‌م بیروكه‌یه جیگه‌ی نه‌ده‌بووه‌، چونكه زۆربه‌ی شاعیرانى دواى هه‌شتاكان بوونه گه‌وه‌ره‌ه‌ره‌ شاراوه‌كانى ئه‌ده‌بى كلاسكیان ده‌ستنیشان‌كردوه‌، ئه‌وان زۆر به‌ عیشقه‌وه‌ باسیان له "نالی، و مه‌وله‌وى" ده‌كرد، گه‌فتوگۆی زۆریان له‌سه‌ر ده‌كرد^٣، له‌ورا قى قوناغى هند تاییه‌تمه‌ندیین جودا بخوه‌فه‌ دیت و هه‌لبه‌ستفان "هاشم سه‌راج" ل دۆر قى چه‌ندى دبیره‌ت: خاسیه‌تا وئ ئیورا شیعرى مینا ده‌ستپیکا سه‌ره‌هلدان و

١ سابیر ره‌شید، هه‌مان ژیده‌ر، ل ٤٤.

٢ رامان، شاعیرانى هه‌شتاكانى هه‌ولێر له بیره‌وه‌ شیعریه‌كانیان ده‌دوین، ك-رامان، ژماره ٢٠، شوباتى ١٩٩٨، ده‌زگای راگه‌یاندى گولان، ل ٧٦-٧٧.

٣ هه‌مان ژیده‌ر، ل ٧٧.

چيگرتنا بنه مایین سهره کی یین تیوری و ریڅخوه شکر ژبو پیشه روژا ههلبهستی... مینا ههول و بزاقا دهر بازبوون ژ زه مینهیا زارقه کرنی، کو ب گرانی ههلبهستا کوردی داگیر کربو^۱. ههلبهستقان و نفیسکار و هونه رمه ندین ههولیر ب پشتگیریا "مهحمود زامدار" چه ندین میزگهرد و کومبوون و رونشتنن شهقانه ل سهر ههلبهستی ل "نادیا ئازادی، و نادیا کریکاران" بو پتر راقه کرن و لیكدانا لاسهر و ریبازیچ چودا یین ئهدهبی ئه وروپی لدارخستنا دیالوگ سهخمه راتی >هونه ری نوو یی رومانا جیهانی و تیگه هشتنا ته کنیکین بزاقا نه ئاگه هیی و رهوشا که توارئ شیعری و تیفوکرین ل میتوددین فهلسه فی، ههروهسا نیقاشکرن ل سهر نووگه ریا کوردی و گرنگی دان ب فورمی وان^۲. ئه قهژی ته نی مه رهم پی ئاگه هدار بوون بوو ژ هزرین هه قدوو، ههروهسا ئافراندنن د ههلبهستا کوردی گه ره که وهرن کرن.

ئهو رهخنه گرین وان رهخنه دکرن، ژلایی ئه ندامین گروپی قه ب رهخنه گرین "سهله فی" و پاشدا که تی و نه داهینهر دان خوه یا کرن، و ل دژی وان دهنگی خوه دهرخست. >> شه پولا ته لیعی ژ بلی نه بوونا مانفیسته کا ئیکگرتی، چ هوکار و ئامرازئ دهر برینئ یی تایبهت بخوه قهژی نه بوو وهک کووار و روژنامه... کو ببیته زمانحالی وان... سهره رای قی چه ندی ژی جو ره ناکوکیهک دناقبه را ئه ندامین قی گروپی دا هه بوو، کو ههر یهک ژ وان خوه ب پیشره و زانتر ب یین دی د بواری ههلبهستا نوپخازا کوردی ددا^۳. پشتی راپه رینا ۱۹۹۱ و ئاسویا ئازادیی و نووخازیی به رفره ه بوو، گروپی پیشره و هات هه لوه شاندن، هند ژ ههلبهستقانی وان به یاننامین تاکه که سی به لاقکرن. ئهم ل قر ئامازه ب هند ژ وان به یاننامان دکه یین.

۱ ئه رشده حیو، هه مان ژیده، ل ۱۲۹-۱۳۰.

۲ رمان، شاعیرانی ههشتاکانی ههولیر له پروژه شیعرییه کانیا ن ده دوین، ل ۷۷.

۳ ئه بو عوبهید، هه مان ژیده، ل ۵۸.

• ئەنوەر مەسیفی:

مانەفیستەك ل ژبیر ناقتی "فۆرمی گران" بەلاقەر، بۆ جارایهكی ل رۆژنامهیا "هاوکاری" ژماره "۹۰۹" سالایا ۱۹۸۷ و بۆ جارا دووی ل رۆژناما "كوردستانی نوئی" د سالایا ۱۹۹۳، بۆ جارا سییی ل ژماره "۱۳" یا كووارا "نوسهری نوئی" ل ژبیر ناقتی "بەیانى دووهمی فۆرمی گران" دا بەلاقیرییه... دبیزیت: <>من له شیعرهكانم دا ئەمر له خوینەر ناکەم و بیرو بۆچونی خۆم بەسەر خوینەر دا فەرزناکەم... من فەرمان سالاری پەرەستن و رۆمانسیهتەم له شیعرهكانم دا دەرخت، بۆ گالته پیکردن بەو سی بابەتە<>'. هەرۆه سا "مانیفیستی دووهمی فۆرمی گران" ل ژماره "۱۵" كووارا "شین" ل سالایا ۲۰۰۵ وەشانیدییه.

• عەباس عەبدوللا یوسف:

مەنەفیستەك ب ناڤ و نیشانئ "سی قوتابخانەى شیعرى" ل ژماره ۶۹ى هەفتەنامەیا "ئالای ئازادى" ل سالایا ۱۹۹۳ بەلاقەر، و تیدا "قوتابخانەى هەولیر" ب پۆپ و تازەترین داھینانا شیعرا كوردی دانا^۱. مەرەم ژ سی قوتابخانەیین شیعرى "روانگه، و كفرى كەرکوک، و پيشرهو" بوویه.

• سەباح رەنجدەر:

رەنجدەر مانیفیستا تاکەکەسى یا خوه ل سالایا ۱۹۹۹ راگه هاند، هەژى گۆتنئ یه مانیفیستین رەنجدەر گەلەك کویر و ئەکادیمیتر ژ دنیا شیعر و ئەدەبى نیریبیه، ژ مانیفیستین بەرى خوه مینا "روانگه و كفرى كەرکوک" خوهدى جوانى و شیعریتەر خوهیادین، هەر ئەقەژى وەکریه کو "د.ئازاد حەمه شەریف" ببیزه: <>ئەوهی سەباح رەنجدەر زۆر لەوانهى پيش خۆى ریکوپیکتر و قوولتر و

۱ هەمان ژیدەر، ل ۵۹-۶۰.

۲ ئەنوەر مەسیفی، فۆرمی گران، ک- شین، دزگای چاپ و بلاکردنەوهی ئاراس، ژ ۱۵، سالی ۲۰۰۵، ل ۱۴۱.

۳ رومان، شاعیرانى هەشتاکانى هەولیر له پرۆژه شیعرییەکانیان دەدوین، ل ۷۹.

شيعريتره <<^۱. سهباح رهنجدهر ب ته‌مه‌ني خوه ب بچوكترين ئەندامي گروپا پيشره و تي زانين، و وي كاري به‌رده‌واميا گروپي ب پاريزه و مه‌نفيستا تاكه‌كەسيا خوه راگه‌هاند و مينا ديارده‌يا گروپي زي ده‌ركه‌ت. تانها هه‌لبه‌ستقاني "نه‌ه ۹" مانيفستين شيعري به‌لاڤكرنه، ته‌ف د په‌رتووكه‌كي ب ناڤي "ئه‌زموون وه‌ك ئاخاوتنيك له‌ناو ژيان، چاپخانا-حه‌جي هاشم، هه‌ولير ۲۰۱۴" وه‌شانديه. مانيفستين وي زي ئەفن.

- ۱- مانيفيستا له ئاهه‌نگي بيست سالي زيوان، تاييه‌ت ب جامه‌يا زيوان-۲۰۰۸.
- ۲- مانيفيستا شيعر بو چيز و جواني، چيز و جوانيش بو هه‌مووان. تاييه‌ت ب ديوانا رووه‌كاني خوداوهند-۱۹۹۹.
- ۳- مانيفيستا ناسيني بووني شيعر و خوده‌ستنيشانكردن. تاييه‌ت ب ديوانا خه‌ون وا خوئي گيرايه‌وه-۲۰۰۳.
- ۴- مانيفيستا به‌شداري كردني شيعر له ئاماده‌كردني هه‌قيقه‌تدا. تاييه‌ت ب ديوانا شه‌ري جل ساليه-۲۰۰۵.
- ۵- مانيفيستا شيعر و چالاككردني هه‌سته‌كان. تاييه‌ت ب ديوانا مردووويه‌ك ئاگاي له هه‌مووانه-۲۰۰۸.
- ۶- مانيفيستا ئافرانده‌وه‌ي جوانييه‌كان له دووباره‌كردنه‌وه‌ياندا. تاييه‌ت ب ديوانا سه‌دويه‌كشه‌وه-۲۰۰۸.
- ۷- مانيفيستا شويني زه‌يني له شيعردا. تاييه‌ت ب ديوانا سالي سفر-۲۰۰۹.
- ۸- مانيفيستا شيعر له خويمان نزيك ده‌كاته‌وه. تاييه‌ت ب ديوانا سروودي زه‌وي-۲۰۱۲.

^۱ حه‌مه‌ مه‌نتك، هه‌مان ژيهر، ل ۹۸.

۹- مانیفیستا شیعر بهرانبهەر ئه‌به‌دییه‌ت. تایبته‌ت ب دیوانا هه‌زده‌که‌م
ئه‌وه‌نده‌ بزیم- ۲۰۱۵.

گروپا ویران:

پشتی سه‌ره‌لدا نا بهارا ۱۹۹۱ ئ باری کوردستانی ب ته‌ف ئالیین ژيانا جفاکی
و سیاسی هات گه‌ۆرین، ئه‌ده‌ب ژ یه‌ک ژ وان گه‌ۆرینان بوو، ئازادی بو گه‌لی
کورد په‌یدا بوو، ده‌سته‌ه‌لاتا رژیمی نه‌ما و ئاسویا نفیسین و هزرکرنی به‌رفره‌ه
بوو، ئه‌و نفیسکارین دیاسپورا زقرین کوردستانی ب کومه‌ک ژ پرۆژه و هزر و
ره‌شه‌نبیریا نوو، ئه‌فه‌ژی بوو ئه‌گه‌ر کو ئه‌ده‌بیاتا کوردی به‌ر ب قوناغه‌که‌ نوو
بچه و قوتابخانین نووخازین ئه‌وروپی مینا “دادایی، و سوریالی، و چه‌فه‌نگی”
هه‌مبیز بکه‌ن، کارین باندۆری ل سه‌ر ئه‌ده‌بیاتا کوردی دروست بکه‌ن.

گروپا ویران ب یه‌ک ژ وان گروپین هه‌ره‌ گرنگ و نووخاز د بیایئ ئه‌ده‌بی
هونه‌ری کوردی تی زانین. زاراقتی “ویران”...؟ هه‌روه‌کی د مانیفیستی وان ده
هاتی دبیزه: <حوشه‌ی ویرانمان له‌ سی کانیه‌وه‌ هه‌لینجاندوووه‌.

1- ئه‌و ویرانه‌ ماددی و روحییه‌ی که‌ ئه‌مرۆ کوردستان تییدا ده‌ژی.

2- پپویستی ویرانکردنی ئه‌و کۆشکه‌ رزیوه‌ مقه‌ببایانه‌ی که‌ له‌سه‌ر
ئهم ویرانه‌یه‌ دا هه‌لجنراون.

3- ئهم ویرانکردنه‌ش ویرانی ده‌وی، ویرانی داھینان <<¹.

گروپا ویران، کۆواره‌ک مینا زمانحالی خوه‌ وه‌شاندن، کو تییدا هزر و نفیسین
خوه‌یی نووخاز تییدا به‌لاف دکرن، کۆوارا وان هه‌ر ب ناقتی گروپی خوه‌ ب
ناکرن و ل سالا ۱۹۹۴ یه‌که‌م ژماره‌ لی وه‌شاندن، کول سه‌ر به‌رگئی وی نفیسی

¹ مانیفیستی ویران، ک- ویران، ژ ۱، هه‌ولیر- ۱۹۹۴، ل ۱.

بوو "گۆفاری ویرانی داهینان"، ئەفەزى وى رامانى ددەت كو ئەو ب گرانى ل سەر داهینانى دسەکنین. هەر وەسا دروشما وان كو ل سەر بەرگى ژماره "۲" کۆوارا ویران دە هاتییه "پییوسته تا ئەو پەرى نوێخووزبین، بە شیوهیەکی رەها لە نوێکردنەوه دا ئازاد بین". هەوەسا د مانیفیستی وان دە هاتییه: <جا ئەم دیرانە ببە خۆ روونکردنەوهیەک، بەلام بى ئەوهی خۆمان لە نیوانیاندا نوکم بکەین... ئیمە لە سەردەمیکی نویدا دەژین، مروقی نوین، هەست بە پیوستی ئازادکردنی خۆمان دەکەین، لە خولیای داهینانین، ناتوانین بەو ئامرازو تەکنیک و شیواز و کەرەستە و فۆرمە کۆنانە باس لە خۆمان بکەین... خەون بەشیکی زیندووی مروف و گەنجینهیەکی لەبن نەهاتوو... ئیمە خاوەن ولاتی ویران، ئەخلاقى ویران، میژووی ویران، ئەدەبیاتی ویران، ویرانکەر و ویرانکار، لەناو دلی ویراندا، بویرانە دەمانەوی بویرین ئەم ویرانە ویران بکەین و رابگەیهنین کە.. لە ویرانی کردنی شتی نوێو دیتە ئارا. پیوسته بویرین شتەکان ویران بکەین و سەر لە نوێ جیهانیکی تازهی ویراو درووست بکەین...>'. ئەگەر ژ لایى فۆرم و تەکنیکى ل گروپا ویران و بەرەم و کۆوارا وان بنیرین، دبیین کو ب تەمامی ژ گروپ و کۆوارین بەرى خوه جوداتره و کانيا نووخازیهت و رەنگفەدانا شەپۆلین ئەوروپی تیدا خوهیا دبن، لی رەخنەزى ل سەر وان هەیه.

سەخمەراتی پەیهەندییا گروپی ب سوریا لیزمی قە و باندۆرا وان ب سەر گروپی ویران <عەباس عەبدوللا یوسف" کو یهکه ژ شاعیرو نقیسکاری ویران دبیزه: ویران کۆوارەکه هەمەچەشنى دادایزم و سوریا لیزم و فۆرمالیستی وەرگریه>، ب قى چەندى خوهیا دبه کو وان مفا ژ یاخیبوون و نووخازی یان قان هەرسى رپبازین جیهانی وەرگریه، ژ پیخەمەت داهینان و کارى جوان و بالکیش بکەن. د کۆوارا ویران دە چەندین تابلۆ و کەفال و وینەیین سوریا لى و دەقى ناماقوول

۱ مەنفیستا ویران، هەمان ژیدەر، ل ۱ - ۳.

۲ حەمە مەنتک، هەمان ژیدەر، ل ۱۹۰.

و نا مەنتقى بەرچاڧ دكەڧن و ب تەمامى باندۇرا قوتابخانىن مۇدېرن د ناف بەرھەمىن وېران رەنگقەدە، نەخاسمە بنەمايىن سوريالىزمى ب ئەشكەرا تىدا ھەيە و مفا ژى وەرگرتنە.

گروپى نووكرن ھەروھەر:

رەوشا ئەدەبىياتا كوردى ل دەڧەرا بەھدىنان ھەر ژ سالىن ھەڧنتىيان و ھەتا پىشتى سەرھەلدانى گەلەك نالەبارو تەڧلھەڧ بوو، ھەرچەندە ھند بزاف و كۆوار د سالىن ھەشتىيان ھاتنە مەيدانى، مينا “كۆوارا دەنگى مە، بزاقا نووخازى...”، لى وەكە پىدقى نەبوون و ھەر زوى جريسكا وان تەمرى ئەگەرئ پىرانيا زوو ژناف چوونا وان ژى ب سەدەمى سىياسى و ئابوورى بووينە، ھەتا پىشتى سەرھەلدانى و ئاسۆيا ئازادىي، بازىرىن مينا “ھەولير و سلىمانى” گھۆرىن و نووگەریتی بخوھڧە دىتبوون و ھندەك دەستەو گروپ ل بن باندۇرا ئەدەبىياتا عەرەبى و ئەوروپى سەرھەلدابوون، و ب ھەمان مىكانىزم ل دەڧەرا بەھدىنان ژى گروپەك ب نائى “نووكرن ھەروھەر” سەرھەلدا.

ژ ئەنجامى وان ھەولین بەردەوام د <<كۆمبوونىن رەوشەنبىران و ل دوماھىيا ۱۹۹۴ئ ل دەھۆكى... گروپا نوكرن ھەروھەر ژ لايى >> محسن قوچان، د. فاضل عومەر، شوكرى شەھباز، عارف حىتو، سەلمان كوڧلى، ھزرقان عەبدوللا <<پىكھات^۱. لدۆر دانانا شىوازى دامەزراندنا گروپى “د. عارف حىتو” دىبىژە: <<ھزرا گروپى ژلايى ھەمى ھەڧالىن دامەزىنەرڧە دەھات ئازراندن و گەنگەشەكردن. كەسەك دەستپىشخەرى سەرەكى نەبوو، لى رۆلى “محسن قوچان” د گروپىدا بەرچاڧترو گەرمتر بوو>>^۲، گروپى وەرچەرخانەكا مەزن د بىاڧى شىعرا كوردى دا پەيدا كر. ھەزىكەرین نووگەر ل دۆر قالبى نوو بى

۱ عەبدولقادى نورى، ياخييون دناف ھەلبەستا نوپخازا كوردىدا، چا. خانى، چ. ۱، دەھۆك - ۲۰۱۱، ل ۴۶.

۲ د. نعمت اللە حامد نھىلى، پراكتىزەكرنا رەخنا نوويا ئەنگلۆ ئەمريكى لسەر تىكىستىن گروپا نووكرن

ھەروھەر، چا. ھاوار، چ. ۱، دەھۆك-۲۰۱۳، ل ۱۴.

شيعرئ كۆمكرن، و چهپه رهكى ههقدژان ژى بوؤ خۆ پهيداكر^۱ ههلبهت ئهف ههردوو بهرهيئ ئاليگرو ههقدژ باشيا خوه ههبوو، چنكى وهكر كو ده رگههي دانوستانيئ رهخنا ئهدهبي قه ببه، و ژ لايئ دى قه ببوو جهئ بلاقبوونا بهرهم و ناف و گروپئ وان، و ژ ئهجامئ قئ يهكى ژى پر سمينار و جقين ل سهر وان هاتن لدار خستن.

سهخمه راتى باندورا قوتابخانيئ ئهروپي و نهمازه سورياليزم، ب سهر گروپئ ههروهه، ئهگه ر ئهم ل بهرهميئ وان بنيريئ تهقلههقيهك تيئا خوهيا دبه، د بهرهميئ وان ده بنه ماييئ قوتابخانيئ نووخاز مينا "سيمبوليزم، سورياليزم، و دادايزم"، تهقلههف دكه ن و ژ ههقدوو جودا نهكريه كيش مه درهسه كيشكه، >ئهگه ر ل نفيسكاريئ ههروهه ر بپرسين هون سهر ب چ مه درهسه نه دبيزن "نوخازي"، ل سهر كيژان مه درهسي نووخازيه تي نه... نه به يليه و رايا خوه به يلى نه كريه <^۲. لهورا وان شيعريئ نه ريك و پيک و نه بهر ئاقل دنقيسي، هند جاران ل شونا نووخازيئ په يره و بكه ن رهددا نووخازيئ دكر و پؤست مؤديرنيزم ب كار دئينا بيئ كو هايئ وان ژئ ههبيت، لهورا تهقلههقيهك د تيگه هان و د گه هاندنا په يامان ده درست بوو. "د. فازل عومه ر" سهخمه راتى باندورا سورياليزم دبيزه: >>گروپئ ههروهه ر نووكرن، نه ئه ندامه كي خوه پروو سورياليزم هه بوو، نه ژى گروپه كي سورياليزم، لي بهرهمي سوريالي ههيه. نه دووره "هزرقان" ل پيشيئ بهيئ، هندهك چيروكيئ من ب نه فهسهك سوريالي هاتينه نفيسيئ، لي خوه پروو، سوريالي نين. ب كورتى و ب كرمانجى، بهرهم ههيه لي نه ريبازا گروپي بوو<<^۳. ههروهه ر نووكرن دهستيپيكا ساليئ "۲۰۰۰"، بهر ب لاوازي و ژ بهر يهك چوونئ قه چوو، ئه نداميئ وان دبينن كو >>مرنا وان ريكه كه ژبو قه ژينه كا ديتر. دقيت خؤ بمرينن دا جاره كا دى ب فؤرمه كي دى، و

۱ نعمت الله حامد نهيلي، ده راقهك ژ رهخي، ل ۲۷۰.

۲ چافپيكه تن دگه ل شهعبان سليمان، ل باره گايئ يهكي تيئا نفيسه ريئ كورد- دهوك، ۲۰/۴/۲۰۱۷.

۳ د. فازل عومه ر، ديدار، باره گايئ يهكي تيئا نفيسه ريئ كورد- دهوك، ۲۰/۴/۲۰۱۷.

ب هزر و تیگه هشتنه کا دیتر خوه ساخ بکه نقه <<^۱ بهرده وامی ب کاروانی نووخازیته تی بدهن.

نووخازین ئاکری:

پشتی بهارا ۱۹۹۱ نقیسکار و رهوشه نبیری دهنه ره ئی چهنه میزگهره و چقینین ئهده بی هزری ل دارخستن، پیخه مهت ئافاکرنا سازیه که ئهده بی هونه ری ژبو دهنه ری. ههلبهت ئهف چهنه ری ئافاکرنا سهنته ره کی ب ناقی "مهلبه ندی رهوشه نبیری یی ئاکری" ل پهی خوه ئانی و وه که سهنته ری رهوشه نبیریا ئاکری کار و چالاکیین خوه ددوماندن. ل سال ۱۹۹۴ ناقی "مهلبه ند" هاته گهورین بو "بزاقا رهوشه نبیریا ئاکری". ل سال ۱۹۹۵ گروپه کی نووخاز ل ئاکری ژلایی <<ئازاد دارتاش، شه مال ئاکره یی، ئه میر فندی، و مسته فا سه لیم>>^۲ فه هاته راگه هاندن، بو ماوی چهنه سالان شیا تا راده یه کی باش جهه کی بهرچاف و کاریگهر دقادا رهوشه نبیری و ئهده بی دا نه مازه لسه ر ئاستی پاریزگه ها دهوکی بگپریت،

ناقه روکا بابه تین وان پتر گریدای مزارین هزری و مؤدیرنیزی بوون، هند چارانژی بهر ب پوست مؤدیرنیزی فه دچوون، ههروه سا بهرهمین وان قالا نه بوون ژ ژانرین ره خنه یی و گرنگی پیدانا وئ، هه ره وه کی تهف گروپین دی کو مه ئامازه پی کری گرنگی ب ئازراندنا بابه تی ره خنا هزری کرینه. گروپا نووخازین ئاکری باندورا نووخازیا عه ره بی و ب تاییهت "ئه دؤنیس" ل سه ر وان هه بوویه، هه وه سا گه له ک ژ گروپا ههروه ره یا دهوکی نیزیکه، و کیم و زیده ل بن باندورا وان ئهف بزاف راگه هاندیه، لی ئه فه وئ یه کی ناگه هینت کو کوپپیا وان، نه خیر به لکو جوداهی ژی هه یه، مینا ههروه ره مانیفیستا خوه

۱ نعمت الله حامد نهیلی، هه مان ژیده ر، ل ۲۷۸.

۲ شه مال ئاکره یی، دیدار، په یوه ندیکرن، ۲۰۱۷/۵/۱۹.

نه‌بوو، لى نووخازين ئاكرى به‌ياناما خوه ب نافي "بانگه‌كى نوسيزم" ژلايى
 "ئهمير فندي، و ئازاد دارتاش، و شه‌مال ئيسماعيل" قه هات نقيسين
 ده‌رئىخست^۱، هه‌روه‌سا مينا هه‌روه‌ر نه‌ته‌نى گرنكى ب ژانري هه‌لبه‌ستى دا،
 به‌لكو گرنكى ب بابه‌تئين فهلسه‌فى و ره‌خنه و مؤديرنيزم و وه‌رگيرانى ژى ددا.
 پشتى دووركه‌تنا ئەندامين گروپى ژ هه‌ف، گروپ هه‌لوه‌شيا و ب ئاوايى تاكه
 كه‌سى به‌رده‌وامى ب ريچكا قى گروپى نووخاز هاته دان و ئەف چه‌نده ژى
 ده‌لبه‌ست و تيکستين ره‌خنه‌يى بين ژلايى ئەندامين گروپى قه پشتى
 دووركه‌تنا وان ژ هه‌ف هاتينه نقيسين و به‌رده‌وام كرن.

سه‌باره‌ت ره‌نگفه‌دانا ريبازين ئەوروپى و بزاقا سورباليزم ل سهر به‌ره‌مى
 وان هه‌بوويه، به‌ره‌مى ئەوروپى ب گه‌له‌مپه‌رى دواندنه، و نه‌مازه "شه‌مال
 ئاكره‌يى" چونكى ده‌رچوويى كوليژا ئادابى پشكا زمانى ئينگليزي بوويه، و
 كارييه تيکستين ئەده‌بى ب زمانى ئينگليزي قه‌خوينه و پى داخبار ژى بوويه و
 هه‌ول دا يه ساخله‌تئين وى ئەده‌بى د هه‌لبه‌ستين خوه ده ره‌نگفه‌بده‌ت ب
 تاييه‌ت ژ ئاليى وئينه‌يى شيعرى، وه‌رگه‌راندا وان ده‌قان بو سهر زمانى كوردى.
 هه‌روه‌سا "ئاكره‌يى" به‌رداواميا گروپى پاراستييه، كارييه دوو جوړ ژ
 هه‌لبه‌ستان د ناف وئ بزاقى زيده‌بكه‌ت مينا هه‌لبه‌ستا وئينه‌يى كو ب ئاوايه‌كى
 خه‌ست و نوو هاتيه نقيسين، پتر شيوازى سيمبول و هيما تيدا هاتيه
 بكارئينان، هه‌روه‌سا هه‌لبه‌ستا هايكو ژى جوړه‌كى دى يى به‌ره‌مى ناقبرى
 يه.

ناميلكه‌يا جوايه‌ز:

ناميلكه‌يا جوايه‌ز ل سال ۱۹۹۹ ژ لايى "۹ نه‌ه" نقيسكارين هه‌ولير ب شيوه‌يى
 دوو په‌رتوكان، ئانكو دوو ژماران ژ لايى ده‌زگه‌هئى ئاراس قه هات وه‌شاندن،
 ناميلكه ب نافي "به‌ره‌مى ۹ شاعيرى هه‌وليرى" ژ لايى "عه‌باس عه‌بدوللا
 يوسف، كه‌ريم ده‌شتى، هاشم سه‌راج، محمه‌د باوه‌كر، مه‌وجود سامان،

^۱ هه‌مان ژي‌ده‌ر.

ئىسماعىل بەرزنجى، تەلەت تاهىر، ئەنۋەر مەسىفى، فەرھاد پىربال "قەھات و بەلاڧكرن. ھەرۋەس ل ساللا ۲۰۰۱ ب ھەمان ئاۋايى و مىكانىزم "ژمارە ۲" ھات ۋەشاندىن. ئەگەر ئەم سەرنجەكى بەدەينە ناڧى نامىلكەيى بەروڧاژى و ب ئاۋايەك جودا ژ بىن بەرى خوە ھاتىە نڧىسىن. ھەرۋەسا تەڧ ھەلبەستقنان ب ھەڧرە وینەيەك د حالەتئى نە ئاگەھى و دىمەنەك سوريالىانە كشاندىە و ل بەرگى نامىلكەيى خستنه. گاڧا خوەندەقان لئى بنپىرە ھەست ب تشتەكى نە واقەى و عنتىكە دكە، خويايە كو ئامازنە بو كارتىكرنا وان ل بن بزاقىن نووگەر، د پىشەكيا نامىلكەيا "ژمارە ۱" سەخمەراتى نووخازيى ھاتىيە>>نوڧخواز بە يەكئ دەگوترى كۆتى باۋى شكاندبى و لەدابونەرىت دەركەوتبى، بەمەش جوايەزيەك دەخاتە نىۋان خۆى و خەلك كە لە شتى باۋ و عادەتى راھتون>>، ھەيكەلئى ھەردوو ژمارىن جوايەز، ھەر يەك ژ وان ھەلبەستقنان ب ئاۋەيەكى سەربخوہ و جودا نىرىنا خوە ل سەر پىرسا شىعەرى ئانىيە زمان، كو مىنا بەياننامەيەكە كەسى تئى تەمەشاكرن، پاشى ھند ھەلبەستىن خوە تىدا بەلاڧكرنە. و دگەل وئى بەياننامى وینەيەكى خوە كو ب شىۋەيەكى سەير و عنتىكە و سوريالى دگەل دانايە. و ب قئى ئاۋايى جوايەز پىكئىنايە.

د بەياننامەيا شىعەرى يى تايبەت ب ئىورا "ع.ع.يوسف" دە ھاتىيە <ژ ئىرو و ھەتا ۷ سالىن دى، شىعەرا كوردى ۷۷۷ خواندنگەھ و گروپ و مانىڧىست و دەستە و تاكەكەس دروست دبن، ب سەدان رەخنەگر لدۆر مژارا ھەلبەسقانەكى و ھەزار خواندەقانى يەك ھەلبەستقان پەيدا دبن... سوريالىستا پىرانىا ۋەلاتان ژبىركرن "پشتى سوريالىيەتئى" دروست بكن... فانتازيا ل دادا و مادا و سوريالىيەت و موريالىيەت و داھاتىخوۋى و ماھاتىخوۋى، مەزنتىر و پىر داھىنان

۱ جوايەز "ھەلبىژاردەى شىعەر"، بەرھەمى ئوشاعىرى ھەولئىر، ژمارە ۱، دەزگای چاپ و بلاوكردنهۋەى ئاراس، چاۋەزارەتى پەرۋەردە، چ ۱، ھەولئىر-۱۹۹۹، ل ۵.

تره^۱، ئەم دكارن بېژن د قى بهياننى هەلبەستقانى خواستىيە بەر ب قۇناغىن پشتى سورياليەت و دادايزمى قە بچە، و لجهم وى "فانتازيا" پىر ئافراندىن و مەزنتره ژ خواندنگەهيىن كۆل دۆر يەك نقيسكار كۆم بووين. هەروەسا "كەرىم دەشتى" د نقيسنا خوەى ل سەر شيعرى د بېژە >> شيعر بۆ خۆى قسان دەكات و شەرحى حالى خۆيت بۆ دەكات<<^۲ و هەلبەست بخوە قىمەتا خوە دزانە و دياردكە، پيدقى ب رەخنە و مەزنگرنا وى و پيداھەلدانى ناكە. "جوايەز" هەر بناقى خوە دا ديارە كو خوە چوداكرنە ژ بزاف و قۇناغا بەرى خوە. مينا پىرۆژەك نووخاز و خوەدى باندۆر دژ ب تىتال و زارقەكرنا كەقن تى دىتن.

بزاڤا تەغرىبى:

ئەف بزاف د چارچۆڤه يى بهيانەكا ئەدەبى دە ل ژيىر ناڤى "بەرەو بزافى تەغرىبى ل ۲۷/۵/۲۰۰۱" ژ لاىي هەر يەك ژ "عەباس عەبدوللا يوسف، د.كەمال مەعروف، رۆستەم باجەلان" هات راگەهاندىن، كو ل سەر تەغرىب و نامۆگەريەت يى د ئەدەبىياتى دە سەكنى بوون. د بهياننامەيا خوەى ب ناڤى "بزافى تەغرىبى" ل دەستپيكي تەكەزى ل سەر مروقى دكەت، چونكى مروڤ ناهەندا زانين و ژيان و سۆسيۆلۆژىيە د گەردوونى دە هەروەك د بېژن >> ئەم بزاقە بايەخ بە مروڤ دەدا چونكە مروڤ سەنتەرى گەردوونە و پەيوەندى بەتيني بە مەعريفە و ژيار و سۆسيۆلۆژياو هەيە، هەر لە كۆنەو هەوليداو بەهۆى ئەم پىرسيارانەو مانايەكى نوئ بە مروڤ بخولقيينى.<<^۳ و ناهەندا تىهزىر و ئافراندى يە. هەروەسا د بهيانناما وان ئەم دكارن ئامازە ب هند هزرو دەربىرنا بكەين كو مينا بنەمايى سوريالىزمى تيدا رەنگقە ددەن،

۱ هەمان ژيىدەر، ل ۹.

۲ هەمان ژيىدەر، ل ۲۱.

۳ ئارى ئاڤوك، بزافى تەغرىبى، چا: چوارچرا، هەولير - ۲۰۰۱، ل ۸.

وهك بنه مایئ خهونئ: <<هونه ر له بزاقئ ته غریبیدا بریتییه له خهونه شیعر- دیاره نووسه رانیس هه موو وهك یهك خهون نابینن، بهلكو ئهم كرداره په یوهندی به ئاسمانی واقیع و ئاسمانی ویستهکانی حالهتی ئهوانه وه هیه.>>، خوه یایه ره گهزئ خهونئ، یهكه ژ بنه مایئ هه ره سه ره کیئ سوریا لیزمئ، ئه و ب ریکا خهونی دگههن جیهانا ئه و دخوازن ئاقا بکهن، ئهف دیاردهژی د به یانا وان ده رهنگه دایه. ههروهسا سهخمه راتی په یوهندییا "خهون و نه ئاگه هیئ" دبیزن <<مرؤ، جار ههیه له باوهشی خهون دا ههست دهکات بووه ته بالنده له گهل سه رجه م بوونه وهرانی ئاسمان ده فرئ.. جوړی روخساری ئهم حاله ته په یوهندی به کرداری لاوعییه وه "نه ئاگه هی" ههیه >>.^۱ ئهم دکارن کیم و زیده باندؤرا سوریا لیزم و بزاقا ته غریبی خوهیا بکهین، هه رچه نده ئهف دوو بزاق د کوکا خوهده دوو بنگه هیئ جوودانه، لی ئهم دکارن بیژن هند جارن د یهك کانی و چاقتکانی ده ئا ف قه خوارینه.^۲ سوریا لیهت د به ره مین وان خوهیا دبن. سه ره له دانا بزاقا ته غریبی شلقینهك ئیخسته د ئه ده بی کوردی ده، و گه لهك قسه وباس لپه ی خوه ئانی، و ئهف یهك ژئ نیشانا سه رکه فتنه بزاقئ بوو وهکی هند رهخنه گران ب قؤناغئ چاره م یئ نووخازییه تا ئه ده بیاتا کوردی دان خوهیا کرن، و هند ژ رهخنه گران ژئ ئهف رؤل و ئاماره تییدا نه دیت.

۱ هه مان ژیدهر، ل ۹.

۲ هه مان ژیدهر هه مان لاپهر.

۳ ئه حمهد مهحمود عه بدوللا، هه مان ژیدهر، ل ۱۰۲.

باسی پینجی

سهباح رهنجدەر و سوریالیزم

رهنجدەر ههلبهستفانهکی نووخاز و خوهدی ریکهکا تاییهت بخوهیه، دناف جیهانا شیعرا کوردیدا شیواز و پیکهاته و ستایلهک بو خو ههلبزارتییه و بویه دهنگهکی جودا و یاخی و دیار ژبو جاحی خوه. ناقبری یهکه ژ پیکهینه رین کو <گۆشهیهکی تاییهتی لهسەر خوئی تاپۆ کردوو و توانای له ههموویان سهرسورهینه رتر و ههنگاوی دهگمهنی ههلیناوه، له ههمووشیان جیاوازه و بووبهخواهونی راستهقینهی تاقیکردنهوهی شیعری هاوجهرخ>، گروقهک لدور خوه و لدور شیعرا ههقجهرخیا کوردی ژی کریه ب ریکا خهون و چهقهنگ و وینه و دهبرینین سوریالیانه.

به رهه مین سوریالی بو جارا یه که مین د نافع شیعر و ئه ده بی کوردیدا دناقبه را سالین ۱۹۶۹-۱۹۷۰ هه قدهم دگهل به رهه می "له تیف ههلمهت" ب نافی "خوا و شاره بچکوله که مان". ههروه سا به رهه می "فه رهاد شاکه لی" ب نافی "پروژه ی کوده تایه کی نهینی" دگهل گروپی کفری که رکوک، دیسان به رهه مین "ئاو، لم نیامه" یی "ع.ع.یوسف سه رهه لدایه، به رهه مین وان خوه پروو سوریالی بوون. ئانکو مینا ده ستپیکه کی بوو، سوریالیهت لجه م وان مینا ئامازه ده رکهت نهک مینا دیارده، لی رهنجدەر ب قاسی دهه سالان ل پشت وان تی و وی مزاری پهره پی دده ئه و ئامازه لجه م وی دبنه بنگه ه و دامه زانندن، ئه م دکارن بیژن مینا بناغه یه کی سوریالی کو تهف بنه مایین وی د ههلبه ستین وی ده خوه یادبن و سوریالیزم ب به رفره هی لجه م رهنجدەر دبیته خه سلهت و دامه زانندن، کارییه ههلبه ستا کوردی ژ وی ئامازه یا ده ستپیکه ده ربازبکهت. ب گه له مپه ری تهف ره گه زین سوریالی د به رهه مین وی ده خوه یا دبن.

۱ حه کیم مه لا سالح، هه مان ژیده ر، ل ۳۵.

یهکه مین چامه‌یا شیعریا سه‌باح رهنجدەر ب ناڤی "زیوان" دناڤ به‌را سالین ۱۹۸۳-۱۹۸۷ نفیسی و هاتییه وه‌شاندن، کو پر نیقاش و گه‌نگه‌شه لسه‌ر هاتنه کرن، ب گرانی ل دژی وی شیوازی نوویا شیعی سەکنین کو رهنجدەر و هه‌قال به‌ندی وی دگهل گروپا "پیشره‌و" گرتبونه‌به‌ر. چاپکرن و وه‌شاندا وی پر زهمه‌تی ژبو رهنجده‌ری چیکر و ئەڤ کارئ نووی نه‌دهات قه‌بوولکرن، هه‌روه‌کی د مانیفیستا "له‌ ئاهه‌نگی بیست ساله‌ی زیواندا" ئامازه‌ پی دایه ده‌ما دبیزت >> ناردم بو ده‌زگای چاودی‌ری... ده‌زگای چاودی‌ری سی جار ره‌تی کرده‌وه... منیش سوربووم کۆلم نه‌ده‌دا. له‌به‌ر ئەوه‌ی ده‌مزان‌ی کارم له‌ شیواز و زمانیک کردوه قبوولکردنی بی گيجهل نیه <<، چونکی د وی دیوانی ده‌ جانئ رۆمانسی و خه‌ون و خه‌یالی، شکاندن و زمین و فۆرم ب ئاوايه‌کی وه‌سا ب سه‌ر هونه‌ری وی دا زال بوویه، کو جانئ ریالیزمی تیدا کوشتبوو.

هه‌لبه‌ستفانی شیواز و ریکه‌کا تایبته‌ بخوه تیدا دیارکربوو. هه‌روه‌سا د دیوانین دن ژی مینا "رووه‌کانی خواوه‌ند - ۱۹۹۹، خه‌ون و خوی گیارايه‌وه - ۲۰۰۴، شه‌ری چل ساله - ۲۰۰۵، مردوویه‌ک ئاگای له‌ هه‌مووانه - ۲۰۰۸، سه‌دو یه‌ک شه‌وه - ۲۰۰۸، سالی سفر - ۲۰۰۹، سرودی زه‌وی - ۲۰۱۲، هه‌زده‌که‌م ئەوه‌نده بزیم - ۲۰۱۵" تزینه ژ وینه و جوانی و چه‌قه‌نگین ئافراندی و په‌یفین نوو و زمین... هتد، کو کارییه قوتابخانه‌یه‌کی بو‌خوه سازیکه. هه‌ژی ئامازه‌ پیکرنئ یه‌ دیوانین "زیوان، خه‌ون و خوی گیارايه‌وه، و هه‌زده‌که‌م ئەوه‌نده بزیم" ب ته‌مامی سوریالیته‌ و ره‌گه‌ز و بنه‌مایین وان تیدا ره‌نگه‌ده‌دن، هه‌روه‌سا مانیفیستا "ناسینی بوونی شیعر و خو ده‌ستنیشانکرن" تایبته‌ ب دیوانا "خه‌ون و خوی گیارايه‌وه" تیدا هه‌لبه‌ستفان گه‌له‌ک ب ئاگه‌هیانه‌ بنه‌ما و ره‌گه‌زین سوریالی ئامازه‌ پیکرنه، ل ته‌ڤ مانیفیستین به‌ری خوه پوختتر و خوه‌دی شیعریته‌ و جوانتره‌ و کارییه‌ ب ئاوايه‌کی هونه‌ری نه‌خش و شوونا خوه‌ د قئ

۱ سه‌باح رهنجدەر، سی کتیب له‌باره‌ی شیعره‌وه، چا: بیتایی، سلیمان - ۲۰۱۳، ل ۱۴۹.

قوتابخانی ده بکهت، ئەف جەندەژی ل بەشین داھاتی د تیزا مه ده پتر بەرچاڤ دبیت.

ھەروەسا ناڤبری جوۆرەک ژ تاییبەتمەندیا خو ھەبە ب ئینانا رەگەزی "کتوپری" بو ناڤ ھەلبەستا کوردی. ب گەلمپەری شیعرین کوردی کو بەری وی ھاتینە نفیسین کارل سەر "ئیکەتیا بابەتی" کریبە، لی رەنجدەر ئەو یەکیتی گھۆریبە بو یەکیتیا وینەیی و کتوپری گھۆریبە، وەک رەنجدەر دبیزە >>جوۆریک پەرتی و بایەخنەدان بە یەکیتی بابەتم وەک رەگەزی کتوپری پەیرەو کردوہ <<، خواندەقان ل دەمی خواندنا ھەلبەستی تووشی فەجنقینی دکەت و وینەیین کتوپر و >>گواستەوہ بەردەوامەکان، چامە گشتیک پیکدەھینیت و ملکہجی یەک ریتە، ریتمیکی ھیور و لەسەر خو کہ لەناخی قەسیدەکان ھەلدەجیت. ھەر قەسیدە یەک بەھوی ئەم رەگەزی کتوپریەوہ شوکیکی کاتیانەبە بە وەرگر دەبەخشی و وای لی دەکات پەیدەرپە ی بگێریتەوہ سەری و ھەولبدات رایەلە ی شتەکان پیکەوہ بێستیتەوہ <<، خواندەقان گەرەکە وی جەندئ ژبیربکەت پەیف پەیف ھەلبەستا وی بخوینت و دبیت لدووف واتایا وینەیین ھەلبەستی لدووف واتایا پەیفان بگەریت، چونکی رەنجدەر ب زمانەکی مژدار و ئالوز وینە ی دناڤ وینەیان دە دیەک ھەلبەست دروست دکەت، ھەر ئەقەژی بوویە ئەگەر کو کہمال غەمبار ببیزە >>سەباح رەنجدەر دبزاڤا ھەلبەستا نووخازیا کوردی دە ستوینەکا سەرەکیە <<، ھەروەسا سەخمەراتی زمانی ھەلبەستی، رەنجدەر زمانی نەمر دبیزە >>شیعریەت لە زمانی نەتەوا یەتیدایە... زمان ھەلگری بیر و راکانی نەتەوہیە <<، و زمان جوانییا نەتەوہیی رادگەھینە و نیشانا وەلاتپاریزییا ھەلبەستقانی دبینە.

١ سەباح رەنجدەر، ئەزموون وەک ئاڤاوتنیک لەناو ژیان، چا. حەجی ھاشم، ھەولبیر- ٢٠١٤، ل ٢٥.

٢ ئەدیب نادر، کە خەون دەبیتە وینە، کە خەون دەبیتە شیعر، ر- ھەولبیر، ژمارە ٢٥٨٠، ٤/٤، ٢٠١٧، ل ١٧.

٣ خەلیل دەھۆکی، چەند ستیرکین گەش د ئەسمانی ھەلبەستا نوویا کوردیدا، چا: ھاوار، دەھۆک ٢٠٠٨، ل ٢٧٥.

٤ سەباح رەنجدەر، ھەمان ژیدەر، ل ٢٢.

پشکا سیئی

پراکتیکرنا ههلبهستین سهباح رهنجدهر ل سهر بنهما و
سیمایین سوریا لیزمی

باسی یهکی: رهنگفهدانا بنهمایین سوریا ل د ههلبهستین سهباح
رهنجدهر ده.

باسی دووی: خاسیهتین سوریا ل د بهرههمین سهباح رهنجدهر ده.

باسی یه کی:

رهنگه دانا بنه مایین سوریالی د هه لبه ستین "سه باح ره نجده ر" ده

خهون:

خهون، رهگه زه کی سهره کی ژ خه یال و تیهرینا هه لبه ستقانی پیکدئینه و ب یه ک ژ بنه مایین هه ره گرنگی سوریالیزی تی زانین، چونکی خهونی په یوهندی ب سهردایی ژیواری و نه ئاگه هی و هاشخوه نه بوونی قه هه یه، له ورا سوریالیستان دخواست <خهون و غه ریزه و نه ئاگه هی و ئاره زووه چه پاره کان ب سهر لوژیک و ئه قل و ریگ و پیکیی بچه سپین>^۱، ب ریگا خهونی ب سهر مهنتق و باوه ری و پیروزیین جفاکی ده زال بن، ئانکو <سوریالی هه رگیز قایل نین، که رهگه زی عه قل و هونه ر به سهر رهگه زی خهون دا فهزل بدری>^۲ و دخهستن خهون و نه ئاگه هی ب سهر ئه قل و لوژیک و ریکوپیکیین مروقی ب سه پینن، چونکی بتنی راستی د قیره دا دیار دبیت، ئانکو بکارخستنا هزری ب ئاوایه کی ریالیستانه وه کو ئه وی هه یی، کو ده رخستن و په قینا وی هه ستا نه هشیاری یه.

ب دیتنا سوریالییان، سهردای واقعی و اتا حاله تی خهون و نه هشیاری و هاشخوه نه بوون، ئه و ده می گرنگه یی "سروش- وه حی" و په یاما گرنگ ژبو هه لبه ستقانی تی و هونه ر تییدا ژدایک دبیت. سیگمۆن فرۆید، ده رباره ی خهونی دبیزه: <خهون گه یشتنه به و شتانه ی، که مروّف ناتوانیت له واقع پیی یان

۱ فهره د پیربال، هه مان ژیده ر، ل ۲۲۷.

۲ سیروس پرهام، هه مان ژیده ر، ل ۱۳۰.

بگات<>^۱، ب ريكا خهونئ ههول ددهن بگههن وئ جيھانئ ياکو دگهل هزر و باوهريا وان يهک بگره، <خهون ب بهشهکه بنگههين ژ ئهنديشهيا ههلبهستقاني تئ زانين، ب تاييهت ئهو خهونئ ب <زينده خهون> دهيت ناسکرن، کو پهيوهسته ب جورهک ژ ئيدارهانا کهسي کو دخوازه ب ريکا ويئيهکئ يان چيروکهکئ بگههيهته پهيامگري... ئهقهژی بهروفارشی خهونا نقتنئ يه، کو ژ ئيرادهيا مروقي دهردهکفئيت>^۲، د زينده خهونئ ده، مروق يان ههلبهستقان تيڊا <خوه ب دهستقهانا <تهسليمي> <حالهتهکئ ئارام ژ زنجيرهکا بيرهاتن و داخوازي و بوچوونئ خوه ب ئاوايهکئ ئازاد و ههرهمهکئ، بي چاڊيري و ريکخستن و راوهستيان تيڊا ههبيت، پاشي يهکسهر دهربرينئ ژ وئ بيرهاتن و بوچوونئ دکهت و شروقه و هيقييئ خوه لسهر ويئنه دکهت>^۳. خهون لجهم سورياليستان، ديوارهکه د ناقبهرا جيھانا ههستي و نهستي ده، کو ب ريکا خهونئ ههردوو جيھانئ ژ ههف دوو جودا دکهن و تيڊا ژيانئ ب سهر دوو جيھانا خهون و جيھانا تيھزريئا لوژيکي پارقه دکهن.

د بيردانکا سورياليستان د خهونئ ده ههر تشت ساده و ب ساناهييه و د خهونئ ده روو ب رووي تو ناکوکی و بهربهستان نابن، بو ئهو ويئنه و داخوازييا کو دخوازن ب دهست بخهن، ئانکو لجهم وان جيھانا خهونئ گهلهک ژ جيھانا ژيواري بهرفرهتر و جوانتره، ئهف جيھانا ژيواري بهشهکئ کيم ژ ژيانا راستهقينه پيکدئينه و بهشئ مهزن د خهون و نهئاگههيئ دايه، قيچا هند جارن نهئاگههي ژي ژ حالهتئ هشيارئي دايه و ب ريکا ئازادکرنا هزر و ئهنديشا ههلبهستقاني بيئ کو نقتبن خهونئ ناوازه دئافرین. ههروهکي بریتون دبیزت: <لهکاتي خهودا وا تهسهور بکهين، که بيڊارين و لهکاتي بيڊاريدا وا تهسهور بکهين که خهوتووين><^۴، ئهگهر ل گوئنا ريبهري

۱ ئهحمده محمود عهبدوللا، ههمان ژيڊهر، ل ۱۰۵.

۲ نوفل احمد خضر، سرياليه الخيال، مجلة جامعة کرکوک، العدد ۱، مج ۳، السنة الثالثة، ۲۰۰۸، ل ۷.

۳ عبدالرزاق الاصغر، ههمان ژيڊهر، ص ۱۷۷.

۴ رهزا سهيد حوسيني، ههمان ژيڊهر، ل ۲۳۰.

سوریاالیستان بنییرین، قرتافا کۆمی "ین" بکارئینایه، ئەقەژی مینا بهیانەکی خوهیا دبه، کو ئەم هەلبەستفانی سوریاالیست و هەرکەسی پشتی مەژی وەرە د ناڤ بازنەیا سوریاالیستی دە گەرەکه خەونی وسا ب گرنگی ببینە، کو بهایی وئ ژبو ئافراندن و داهینانی چ ژیاننا ژیواری و هشیاریی کیم تر نینە و توو جوداهی د ناڤهرا وان دە نینە. هەرۆهکی برگسۆن دبیژە: <<خەون هاوشیوہیا حەقیقەتەکی پراکتیکییە>>، راستییا وئ ژی هەییە و لجم سوریاالیستان گرنگتر و مەزنتەرە ژ زیانا واقعی. سایکلۆژییەتا مروّف و خوەزایا وئ، ل دووف کاودانیی ژینگەھ و جفاکی هەلبەستفانی تی گھۆرین، دەمی هەلبەستفان بخوازت خەونا خوە وینە بکەت، ئیلھاما خوە ژ چارچۆقەیا هەستین مروقی و تالی و نەخوەشیی ژیانئ و هەلجونین دەروونی و قەجنقین و حەزا دەروونی و تەنگزەییی پێشەرۆژا مروقی، کو هەستین مروقی لسەر هاتینە ئافاکرن، وەردگریت و پەنایی ژبو فان تالیی ژیانئ دبن، ژ پێخەمەت بگەھن ژیاننا سەردای ژیواری، کو جیھانا راستەقینەیا سوریاالیستان بوو.

سەباح رەنجدەر، شاعیرەکه تژی خەونە و د بەرھەمیی وی پتیریا هەمی بنەمایین دی، خەون دناڤ بەرھەمیی وی رەنگقەدایە و کەتیە بن باندۆرا قی بنەماییی، ئەم دکارن بیژن کو ژیدەرا هەلبەستین ناڤیری ژ خەونی سەروکانیی خوە دگرە و پاشی تەقلی بنەمایین دی بوویە، ئانکو ب ریکا خەونی کارییە بگەھیتە جیھانا نەئاگەھی و نقیسینا ئۆتۆماتیکی و رەگەزین دی یین سوریاالی و تشتئ ل هەمییا گرنگتر لجم سەباح رەنجدەر، ئەوہ کو هەر دقئ جیھانا خەونا بەرفرەھ دە کارییە ئافراندنن ناوازە ژ تیکشاندا زمان و وینەییی شیعری بینە دناڤ شیعرا کوردی دا، کو پتر ژ هەر هەلبەستفانەکی دی ئەف رەگەز لجم وی خوەیادبن. راستە ئەف رەگەزە بەری وی دناڤ شیعرا کوردی هەبووینە، لی قالاتییەک تیدا هەبوویە و مینا خوە نەگەهشتییە، رەنجدەر

١ ابوالحسن امين مقدس و ادريس اميني، ملامح السريالية في الشعر أدونيس، مجلة جمعية العلميه الايرانية اللغة العربية و آدابها، العدد ٢٨، ٢٠١٣، ص ١٧.

کارييه وي فالاتيئي تڙي بڪهت و ئەف چهندهڙي ب ئەشڪرا د ههلبهستين وي خوهيا دبن. خهون، ئەو رهگهڙي کو پرائييا شيعرا رهنجدهر داگيرکري و ههلبهستا خوه لسهر قههاندی ب گهلهک شيواز و جوړان لجهم ناقبري هاتيهه دهبرين و گوهارتن ب سهر شيوازي ديتنا خهونا وي ده هاتنه، ئانکو خهون و روودانين وي لجهم رهنجدهر هاتيهه گهوړين، ههلبهت ئەفه بتني لجهم وي ههيه، بهلکو ئەف گهوړين و کاودانين خهوني لجهم ريبهري سورباليستان ڙي خوهيا دبه، دهمي دبيڙه: <دبيت خهونا من يا دوهي شەف هەر دريڙهيا خهونا شەفا دی بيت، لي بهلي خهونا ئەف شەقهڙي دي ب ههمان ئاوايي خهونا شەفين بووري بيت؟>^۱. دبيت کو مهريما بریتون ئەو بيت، کو خهون نهئاگههيه، ڙ دهرفهه شيانين مروقي نه، ئەو نکارن ب دلي خوه بوويهرهکي ههلبڙيرين و بکهنه مزارا خهونا خوه و ههلبهستان ل سهر قههينن، بهلکو ئەف رهگهزه ڙ دهرفهه ئيرادهيا مروقي يه و ههرجارهو ب مزار و کاودانهکي و ب جوړ و ئاوايهکي جوودا جوودا تي ديتن و ويينهکرن.

دهمي کو ههلبهستفانين سوريالي ڙ خه و رادبوون، لسهر دهرفهه ڙورا نفتستا خوه دنيقيسين <تکايه ههلبهستفاني مڙول نهکهن، چونکي کاري وي ههيه>^۲، ئانکو ههلبهستفان مڙوله، خهونا شەفا دهريزابووي ويينه دکهت و قهدهينيت. رهگهڙي خهوني ههروهکي د مانيفيستي سباج رهنجدهر ده هاتين، گهلهک گرنگي پي هاتينه دان و ب ڙيدهرا جيهانينيا خوه دايه خوهياکرن، دهمي دبيڙت: <>خهون کاريگهري بوون به شيعري تيډا بههيزه، جيهانيني مني ليوه روون بووتهوه و بووته پهيوهستيکي پتهو لهگهل پرسيارهکاني ڙيان>^۳. ههلبهستفان ب ريکا خهوني دگههيته دنيا دهرفهه جيهانې و پرسين ڙيان و لايهنين قهشارتتيا وي، ههروسا دبيڙت: <>ئوهي له نيوان من و شيعردا دريڙ

۱ رهزا سهيد حوسيني، ههمان ڙيدهر، ل ۲۲۹.

۲ ئەحمدهدي مهلا، شيعرتهنيا ههريبنه ماهيه، دهزگاي چاپ و بلاوکردنهوهي ناراس، چ ۱، ههولير- ۲۰۰۵، ل ۱۷.

۳ سباج رهنجدهر، خهون وا خوئي گيڙايهوه، دهزگاي ناراس، ههولير- ۲۰۰۴، ل ۵.

دهبیتوهه خهونه نهک واقع، له کردهوه و کردهی نووسیندا خهون دهکهم به واقعی نووسین. به ویست و داوا و ههستیارییهکی خهونی، به یادگهی کۆمهلگه چوومهته خواری و خانهیهکی سستبووم له جهستهی شیعی کوردیدا تهواو زیندوو راگرتووه<<^۱. د راقهیا نفیسینی ده خهونا خوه دکه ژیواری ژیاننا خوه و جفاکی، ناقبری جودا ژ ههر ههلبهستفانهکی دی سهخمهراتی خهونی نانفیسسه، بهلکو ئهوه خهونان دنفیسسه و پهیوهندییا خهونی، بو شیعر و بهروفاژی بو ههقدوو قهگیرایه، ئهوه ههز و هیقیین کو ب ئهگهری سیستهمی زۆرداری ب جی نههاتی، ناقبری د خهونا خوه ده یاخی دبیت و وی جیهانی دکهته واقع، کو لپهی ههزین وان بیت. د ههلبهستا "خهونی خودایی"، رهنجدهر خهونی ل شوونا گیاندارهکی دبینه کول و خهم و بیکهسیا وی تینه زمان، دهما دبیرت:

تهخته رهشیک

له لاپه رههی مۆزه خانهیهکی زمانپاراو

کهس به لایه وه ناچی

له بهشیکی به خه تیک

که چاو پشووی تیدا ده دات نووسراوه

دۆ

رئ

می

فا

سو

^۱ سهباح رهنجدهر، نه زمون وهک ئاخاوتنیک له ناو ژیان، ل ۶۷.

لا

سى

له به شه كهى تر

فه رمودهى دلگه شيك ئاگادارت ده كاته وه

كهس خهون بو كهس نابيينى

كهى ده بينه هاولاتى دارستانىكى سهرنجراكيش

ئهمه خهونى بولبوليك بوو

رئى پيدام له برى ببينم ۱

ديد و تيهزرينا ويئنهيا سوريالى دقئ ههلبهستى ده ميكانزما خهونهكييه كو ئامازهنه ژبو بنه مائى جوانيا ژيان و خوهزايى. ههلبهستقانى ل شونا بلبلى خهون ديتييه و دبيژه، كو بلبلى روخست دا ئهزل شونا وى قئ خهونى ببينم، ههلبهت ئهف دانه خوهياكرن و ئانينه زمانا بلبلى و نونه راتيبا ههلبهستقانى بخوه رهگهنگهكى سورياليانه و نه بهرئه قله، چونكى رهگهزئ ئاخفتنكهرى دايه فرندهيه كئ. لقيره بلبل مينا ره مزئ جوانيا خوهزايى و ئازاديا خهونى و زقرينه ژبو جوانيبا سرووستى، ل پشكا پهيفا "تهخته ره شيك" دا زقرينه ژبو ناخوهيا ناخ و دهرونى خوه، د ناخى ههلبهستقانى ده "كهس خهون بو كهس نابيينى... كهى ده بينه هاولاتى دارستانىكى سهرنجراكيش"، خهون جيهانه كه هاتيبه پهراويژ خستن، مؤزه خانه يه كى زهنگينه و تزيبه ژ بيرهاتنين مينا تهخته ره شئ پهراويژ خستى "تهخته ره شيك له لاپه رهى مؤزه خانه يه كى زمانپاراو". ئه گهر ب روھنى لئ بنيرين، دوو پشك تيدا بهرچاڤ دبن، يهك: پهستانه كا ئارامبه خشا ميوزيكئ و نوتين وئ كو دقئ پشكى ده خهون پئ هاتيبه ته ئويلكرن. دوو: خوهزاييه و زقرينه بهر ب خوهزايى. ب گهله مپهري

۱ سه باح ره نجهدر، سى سال شيعر، ب- يه كه م، چا: روژ هه لات، چ ۱، هه ولير ۲۰۱۲، ل ۲۵۲-۲۵۳.

سروشتی سالوخته تا بلبلای دایه خوهیا کرن ئه ورژی خواندنه، ل شونا ههلبهستفان دهنگ و سه داییی بلبلای وینه بکته، ئاماژه ب تونین میوزیکی مینا"دۆ، رئی، می، فای، سو، لا، سی"دایه، لی ئهف دهنگ و میوزیک بههایی خوه نه مایه و دبیزه: "کس به لایه وه ناچی" و بو کس ئهف جوانی و هونهر مهراق نه مایه، دیسان دبیزه: "کس خهون بو کس نایینی"، ئانکو چه ژیکرن و قیان و قوربانای دان نه مایه و هه رکس بو خوه و خهونا خوه، ژیان دکه و دمره. ههلبهت لقیره، بلبل ب راما نا مروّف و دارستان ژی ب راما نا ژیان یان دونیا بکارئینایه.

• جوړین خهونیی د ههلبهستین سهباح ره نجه ده:

ههلبهستفانی ب ئاوايین جوودا جوودا ههلبهست فه هاندینه و فه گه راندینه، ئه م لقیره ههول ددهین پرانیا وان خوهیا بکهین، لی بهلی نه واتا ئه وه ئه و قاس مه ئاماژه پی کرن ته نی ئه و بن، دبه کو زیده ترژی هه بن، لی بهلی مه کاری قان جوړان خوهیا بکهین.

• خهونا زاروکی - مندالی:

زاروکی نی و خهونا وان جیهان بینیه کا پاقر و بیگونه هه، تی فوکرینا وان پرن ژ داهینان و ئافراندین ناوازه و خه یالی، دریکا وان میکانزما به ره مین جوان فه دهینن. دقئ جوړه خهونیی ده ههلبهستفان فه دگه ریته ژیا نا خوه یا زاروکی نی، وی قوناغی وینه دکته، کو د ژیا نا وی ده قالا مایه، خوهیا یه زانستی ده رونا سی ته مه نی زاروکی نی، ب گرن گترین ته مه نی ژیا نا مروقی دده خوهیا کرن و ده ستپیکا ژیا نا زاروکی ره نگفه دانا ته مامی ژیا نا مه زنا تییه، ئانکو هه رقالاتی و هه زه کا تژی نه بووی ل سه رده می زاروکی هه بیت، ل ده می مه زن بوونی مروّف ههول ددهت وی لایه نی قالا د ژیا نا خوهی بچووکاتی ده

تژی بکەت. سەباح رەنجدەر ل شیعرا "ناهەنگی ناولینانی درەختیک"، وسا وی
قۆناغی وینە دکەت:

ئەو خانووەی مندالەکانم بەتەمان

تاجداری بکەن

لە چاوانیان بئافرینن و بیکەن بە بەرھەمی جوانیان

بە نەرمەغار جارێک بە دەوریدا سوپامەوہ

ئەسپەکەم کەوتە ناو خۆرەتاویکی سەرگەردانەوہ ۱

ئەف خەونێ زارۆکانە و هیقیین خوە ل سەر ئاڤاگرنە، خەونا زارۆکین وی
هیقییا ئاڤاگرنا "خانووەکی تاجدارانەیە" و رەنجدەر ژێ ب تیرامانەکی
هەسپێ خەونا خوە ب ئەسپایی ل دۆر خەونا زارۆکین خوە دزقرینت و تەواف
دکەت، لی ب ئاواپەکی کتوپر مینا ڤەجنقینێ خەونا وی هەلدوہشیت و هەسپێ
خەیاڵ و خەونا سوریاالیانەیا وی دکەڤە ژیر بارێ "خۆرەتاویکی
سەرگەردانەوہ..."

هەر وەسا ل جامەیا "ژیوان" ژێ خەونێ زارۆکەکی ب ڤی ئاواپیی وینەکرییە:

دیوہ تاریکەکانی زەوی چی لی دەدۆزیتەوہ

مندالیی هیشتان ناو نەنراوم لەسەر پانی

ئەو پریانە ی دەبنە حەکایەت

خۆی دەگیریتەوہ

باوکە بالندە بو سببوری بالە ئارەڤە کردووەکانت

لەناو لکەکانی درەختی نیوان دوو شەقامی نیوہچۆل هەلخە

۱ سەباح رەنجدەر، سی سال شیعەر، ب- دووہم، چا: رۆژھەلات، چ ۱، هەولنیر ۲۰۱۲، ل ۳۸.

:

دایکه بالنده تۆش ئەو ئاوینە نووستووهم

بۆ بهاوی ئاوقەدی دووگرد

:

بەیه کگەیشتنه وهی من و جزدانی ئارامبەخشی دایکم

کۆلانه کانی دەیگەیاندمە قوتابخانە و گۆرەپانی پووخواشی تۆپی پێ

پاشان دووکانە پڕ نەینییە رەنگاوپرەنگەکانی گوندی گەنجینەى مندالیم^۱

پانتاییا خەونا زارۆکینیا سەباح رەنجەر پانتاییه کا سوریالیانەیه و ل
جیهانبینییه کا تارى و مژدار دەیت و بەرفرەه دبن ب خەونەکا بەلاف و فرەه و
حیکایەتا خەون و قەگیڕانا سەردەمى زارۆکینیا خوەیه. قەگیڕانەک کو وینە و
خەون بۆ هەمبیزا خوەزا و جوانییا کو تیدا "باوکە بالنده" یه و هیما فرین و
ئاوازی ئارامبەخشییه دناف دار و بەلکین سەر کوچە و جادهیان "دوو شەقامی
نیوچۆل" باله کانت هەلخه، ئەقە خەونا زارۆکەکییه ژبو ئارامیا ژیانى،
هەر وەسا ئالیی دی یی تەمامکرنا قى وینەى، دەمى دەیتە سەر رویی وینا
"دایکە بالنده" و مەرەما وی ئەو خەونا خوە پیروژبکەت کو هۆکارین ئارامیا
خەیاڵین هەلبەستفانی بیت. چونکی وەسا خوەیا دبه باب د خەونا رەنجەر
دە زوی ب داوی هاتبیت و دایک خوەدی باندۆرەکه زیدەتر بیت د ستراکتۆرى
کەسایەتیا رەنجەر دە، ئەقە ژى پتر ل قى وینەى خوەیادبیت
"بەیه کگەیشتنه وهی من و جزدانی ئارامبەخشی دایکم" کو وینەیه کی
سوریالیانەیه و بریتییه ل باندۆرا دایکی ب سەر هەلبەستفانی و ئەف
باندۆرەژى ل دیرا لدووف دا دەیت خوەیا تر دبیت دەما دبیزت: "دووکانە پڕ
نەینییە رەنگاوپرەنگەکانی گوندی گەنجینەى مندالیم". بگشتی هەلبەستفان،

^۱ سەباح رەنجەر، سى سال شیعەر، ب- یه کەم، ل ۹-۱۰.

مینا زارۆکهکی خهون دیتییه و د وی خهونئی ده دناف پرس و گومان و
 ههژیکرنئی ده مایه، ئەف وینئی شیعی پرسهک د سهری زارۆکی ده ئافرانیدییه،
 ئهري گهلوئو جهين تاري و نهديار دقئ جيهانی ده چ تیدایه؟ چهوايه؟، یان
 دبیت گهلهک جاران مه دیتییه دهمی ب شهف زارۆک، بهري خوه دده ئەسمانی
 وئو جهئ تاري و رهش دبیت و دبیته جهئ پرسیاری، ئهري چ ل ور ههیه..!،
 ههروهسا دقئ ههلبهستی ده زارۆک ب تیهرینهکا زارۆکانه هزر کرییه و
 ههستی خوه ئانییه زمان، ئهوزی دهمی دایک و بابئ خوه ب فرنده ب ناف
 دکهت، چونکی زارۆک ههردهم ههز و قیانا فرین و فرندهیان لجهم وی ههیه،
 لهورا ژ ههژیکرنا دهیک و بابئ خوهژی سیفهتی فرندهیی دایه پال وان،
 ههلبهت ئەقهژی دهبرینهکا سوریاالییهیا سهرواقعی یه و ههلبهستقان
 کارییه، وینهیهکی نهمهعقول و خهیالی ب ئافرینیت.

• خهونی خودایی:

دقئ جوړه خهونئی ده ههلبهستقان بهر ب گیانهکی یاخیانه فه دچه و
 ههولا ژناقبرنا وی ژیواری دده کو کهسهکی ئاسایی یان د حالهتی ئاگههی
 مروّف نکاره وی کاری ئەنجام بدهت، ئانکو د خهونا خودایی ده
 ههلبهستقان سیفهتا خودئ ددهته خوه ولگور پیدفیا ژيانا ژیوارییا ئه
 تیدا جيهانا خوه دئافرینن. دیسان خهونا خودایی هند جاران لجهم
 رهنجدهر خهونهکا سؤفیگهرايه، د عیشق و رازا خودئ دکهفه ناف شهت
 و نهئاگههی و خهونا خوه پی قههاندییه. ئەف جوړ خهون نهتهنی د
 ناقهروکا ههلبهستی نافرئ ده رهنگقهدایه، بهلکو د بناقکرا ههلبهستی
 ژئ رهنگقهدایه. رهنجدهر د مانیفیستا خوه دبیزه <>بهرانبه هر رهنگیک
 ناونیشانیکم داناوه<>، یانی دکارین بیژین بو هه مزارهکی ناقونیشانهک

¹ سهباح رهنجدهر، ئەزموون وەک ناخاوتتیک لهناو ژیان، ل ۱۰۶.

ژی بو دانایه. ههروهکی بنافکرنا ههلبهستا "خهونی خودایی"، ئەف ههلبهست ژ سێ خهونا پیک هاتییه و ههلبهستهکا درێژه ب سهر "خهونی سروشت و خهونی زیندوووان و خهونی مردوووان"، هاتییه دابهشکرنا، ههلبهست ب شیوهیهکی جودا ژ لایێ روخساری قه هاتییه قه هاندن، ب شیوهیهک بو ههريهک ژ وان خهونان، ب درێژی خهونا خوه قه هاندییه ول داویێ ژ دووباره ههرسی خهون، ب کورتییا سێ ریزان ژ ههريهک ژ وان قه هاندییه. ئەم لقییه ئاماژه ب ههلبهستا کورت یا "خهونی مردوووان"، ددهین:

قسه نهستهقهکانی له چاوی ژهنهپال بوون به تارمایی

نهیتوانی ببیته گۆرانی ئاههنگهکانی سهری سال

بوو به سروودی بۆنهکانی یاقووت له ئالا ده رژی^۱

د قی ههلبهستی، خهونا ههلبهستقانی ده، جهلاد و زۆرداری سهر رویی ئەردی ژناف دچن و نامین و ئیدی نهکارن بگهن خوهشیا سهر دونیایی، ببن ب جۆشا ئاههنگین سهر سالی و خوهدی گوتاریین بریقه دار و دونیا پر ژ بۆنه خوهشیین جور ب جورین کیفخوهشیا مروقی، گهوههر و سروود بۆنهیی وان رژی و كهت. ههرد قی خهونی ده، ههلبهستقان بهر ب گیانهکی یاخیانه قه چوویه و ههولا ژنافبرنا زۆرداری و نهئارامیی دایه، خوهکرییه خودانی قی ژنافبرن و پاقرکرنا دونیایی کریه ئهرکی خوه. د خهونا خودایی ده ههلبهستقان سیفته تا خودی ددهته خوه و لگور خهونا خوه ئالا و ژهنه رالیین وان ژناف دبهت. حکمهت و ئیدیۆمیین ل دیدا زۆرداران دبن ب تاری و مژداری لی بهلی "گۆرانی ئاههنگهکانی سهری سال" ههفته رییبی وینه یا پشتی خوهیه کو

^۱ سهباح ره نجهدر، سی سال شیعر، ب- یه کهم، ل ۲۸۸.

“بوو به سروودی بۆنهکانی یاقووت له ئالا دەرژئ” هیمایی شانازییه. کو نکارییه ببه گهۆرینا شوۆرهشی و ل دیدئ زۆرداران بوونه ب تارمایی یان خهون بۆب دهستخستنا ئازادیی یه.

• خهونی نهئاگههی:

دقی جۆره خهونی ده ههلبهستفان د خهونی ده خهونهکی نهئاگههی دببنت، بی کو رهگهزئ هزر و لوژیکی تیدا بکارببنت، خهونهکی وینه دکهت. رهنجدهر ل دیوانا "سه د و یهک شه و"، د ههلبهستا "میوان" ده، خهونهکی د خهونی دا دببنت، کو پتر ژ سنورئ نهئاگههی دا ههلبهست قههاندییه، دهما دببنت:

ئهگهر دهست له دلّم بدهیت

هاوارم لی بهرز دهببتهوه

میوانیکی یهک دوو پوژیم

دهمودوو شیرینم و ژیان بهگرانی تی ناپهپئ

ئهی دایک و باوکی زهمین

پهنجه و لیوم لهسهرمان سوور ههگهپراون

کوپیک شیر و ههنگوین

ئامادهم دهکهنهوه بۆ شمشالژهنین^۱

شاعیر دناق خهونی خهونهکا نهئاگههی دببینه، دقی خهونی ده ههگهرهکی درووست دکهت و دهست ل دلی خوه ددهت و هاواردکتهت و خوه مینا

^۱ سهباح رهنجدهر، سی سال شیعیر، ب دووهم، ل ۴۳.

میہقانہ کی یہک دوو روژی دبینہ لسہر دونیائی، کو دگہل رابردوویا تہف مروفاہ تیئی دئاخفیت و دەست و لیف سور خویا دبن و دووبارہ ہلبہستقان خہونہ کی دبینت، ئانکو خہون دناف خہونی دە، کوپہک شیر و ہنگف ہیماہ بو بہحہشتی، ئادہم ب موسیقا بلول ژہنین وی دونیائی خہوشی و جوان دکہت قہ. لی ژبو تیگہہشتنا ہلبہستی گہرہکہ خواندہقان ل ژیر بو سہری ہلبہستی بخوینہ ہتا بکاریت تیگہہیت چونکی ہلبہست ہاتیہ سہروژیرکن بو نمونہ شمشالژہنہک ہہیہ کو ژ بہر سہرمایی لیف و تپلین وی تہزینہ، و ب کوپہک ژ شیر و ہنگف دکارہ دەست ب ژہننا بلورا خہ بکہت.

• خہونا ئاگہہی:

دقی جوڑہ خہونی دە ہلبہستقان د حالہتی ہشیاریی دایہ، ئانکو نہنقستیہ وہکی خہو ئہو نہنقستیہ، لی خہو دئیخیتہ حالہتی خہوی و خہیلا خہو ئازاد دکہت و خہونا خہو دبینت و وینہ دکہت و ہلبہستا خہو ل سہر قہدہینیت. ئەف جوڑہ خہون ہند جارن ب "زیندہخہون" تی ب ناقرن، کو پترل خہیال و بہر ب دونیا دوور ژ ژیواری قہ دچیت. رەنجدەر د ہلبہستا "قہفہس"، دبیزہ:

درہنگانی کہ ئاو شہوی بوو

مہسعوود محمەد چوہ سہر کانی ئاویک

سیجار دەستی لە ئاو ہہلینا و بہ ناوجہوانی خوی داہینا

میژووی بینی وہک نیوگیان لەناو دارہ تہرم

چہناگہی لەناو لەپی خیو چہقیوہ و پیی زہنگولہی دروی پیوہیہ

محهمد عارفیش لهسهر زهوی دانیشتووه

هیڅی تابلویهکی لهبارهوه دهکیڅی

ئازار له دلیدا پل ددها

دل جیگای ئاگره^۱

دقی شیعری دا شاعیر خهونهکی دبینت لی نه دخهوداییه، بهلکو د هشیاری و حالتهی ئاگههی دا ههلبهستا خوه فهاندییه، د قی تیگستی ده رهنجدهر تهکنیکا خهونی کرییه رههندهکی نهپستمپلوژی "مهعریفی"، لدووف وان شیانین مهعریفی کول جیهانبینیا کلتوری سوڤیزمیډا ههیه. لی بهلی تهکنیکا مهعریفی بکارئینانا چهقهنگ و ماسکین دیروکی بهیان دکهن و مینا خهونهکا سوریاالیانه ههلوستان ل سهر دکهت. "مهسعود محهمد" د خهونهکی نهئاگههی ده "درهنگانی که ئاو شهوی بوو" ئاڤا پاقره و شهقی نابه، نهقه رهنگفهدانا تشتهکی خوداییه، شهووی بوو، خهونا وی بوو. "مهسعود محهمد" زی دچپته سهر وی کانیا ئاڤی "سیجار دهستی له ئاو ههلینا و به ناوجهوانی خوی داهینا" وینهیهکه سوڤیگهرییه و پهیوهسته ب باقری و بیگونههیا کهساتیا وی، نفیژی ژبو دیروکهکا مری دکهت "بهنیوگیان لهناو داره تهرم" دیروکی تهشبییه دکهت، و نهف تهشبییه د وینهیهک سوریاالی ده بهشدارن کول جیهانا ئازاد هاتییه و "چهناگهی لهناو لهپی خیو چهقیوه و پیی زهنگولهی دروی پیوهیه" ئانکو دهستی وی دبن چهناگهیا وی یه نهف وینه زی ب رمانا هیرمان و بهندهمانا شاعیری تی، ژ دیروک و کاودانیت روژهقی. دخوازه بانگهوازی ژبو دیروکهکا باش و پاقر و بیگهرد بکه.

ههردیسان "محهمد عارف"، دهنگبیژی کورد زی وهکه لایهنی چهقهنگی دلسوزی و ماسکا هونهرهکا بهرز و پر داهینان "لهسهر زهوی دانیشتوه" و هونهری جوانی وینهدکه و کهقالین ئافرینهر سهخمهراتی ژانین د دل ده د

^۱ سهباح رهنجدهر، سی سال شیعری ب دووهم، ل ۴۸.

نه‌خشینه، هر دوئ خه‌ونیده هه‌لبه‌ستفان هه‌ست ب ئیش و ئازارین ملله‌تی دکه‌ت و دیرۆکا وئ ره‌خنه دکه‌ت، ژبه‌رکو هه‌ردوو که‌سایه‌تیین دقئ هه‌لبه‌ستی ده هاتینه دژیان ده نه‌مانه، ئەم دکارن بیژن زفرناندنا وان بو ژیان و هه‌لسه‌نگاندنا دیرۆکی بخوه وینه‌یه‌کئ سوریاالی یه و پتر ژ خه‌یالا سوریاالی نیژیکه. هه‌ژی گوټنئ یه خه‌یالا رۆمانتیکی جوداهی هه‌یه دگهل خه‌یالا سوریاالی، ژبه‌رکو د خه‌یالا رۆمانتیکی دا پتر ره‌گه‌زئ هه‌ست و سوژ و خوه‌زایی زاله، لئ د خه‌یالا سوریاالی دا ره‌گه‌زئ وینه و ره‌خنه و یاخیبوون و ناماقولیه‌ت پتر به‌رجه‌سته دبن، هه‌روه‌کی ئەو میناکا لژۆر مه به‌یان کری.

• خه‌ونا ئاشکرا:

ئەف جوړه خه‌ونه، دیار و ئاشکرایه و ب شیوه‌یه‌ک راسته‌راست ل ژیا نا روژانه ب ئاوایه‌کی نه‌ئاگه‌هی تی وه‌رگرتن، حئەف خه‌ون ژیده‌را وئ ل وان روویدانان تی وه‌رگرتن، کو د شیانیین وان دا نینه ل ژیا نا روژانه‌دا بگه‌هنئ، ئانکو خه‌ونه‌ک ئاشکرایه ل وان تشتیین به‌دی نه‌هاتییا ژیا نا روژانه‌>'. هه‌ر مروقه‌کئ ئاسایی ده‌مئ ژ خه‌و رادبیت، هزرا خه‌ونین شه‌قا ده‌رباز بوی دکه‌ت، کا چ خه‌ون دیتییه، لئ هه‌لبه‌ستفان به‌ری هه‌رکه‌سه‌کئ ئاسایی ده‌مئ ژ خه‌و رادبن، خه‌ونا خوه وینه دکهن و تینن زمان. رهنجدهر دبیزه:

ئاسمانی به ئەستیره منی برده کوپری یاران و ناسینی هه‌موو شته‌کانی

دلشادی و که‌شی جوانیی

خوره‌ی ئاوی زولالیش خه‌یالی کردمه

۱. د. فاطمة عمران راجی، هه‌مان ژیده‌ر، ل ۱۱۳.

پهیزه و سه رکهوتی لای نهینیهکان^۱

د قی خهونئ ده هلبهستقان، د حالهتی نفستنی دایه و خهونهکی دبینه و پشتی رابوونا وی خهونا خوه لسهر زاری خوه فهگیرایه. هلبهستقان ب ریکا خهونئ کارییه بگههسته وی جیهانی، کو مروّف ب ژيانا ئاسایی نکاره بگههستی و ب شیوهیه که جوان و سوریالیانه، خوه گههاندییه دنیا سهرواقعی و واقعی راستی تیکشکاندییه. خهیالا هلبهستقانی چهند بهلاف و کویر بیت، پتر د سوریالیهتی دا دچیته خواری.

ههروهسا د هلبهستهکا دی دا دبیرت:

نه یانهیشت مندالیم تیر خه و بیت

به بهشیک له بیره وهرییهکانی بنازی

گوندی گهنجینهی مندالیم بو من هه موو شتیکه نان و

شهراب و

نومید و

خهون و

بنه ماله و

خانه دانی^۲

خوه یایه مژارا خهونئ خهونه که ئاشکرایه، هلبهستقان ههستا دلئ خوه فههاندییه ونه رازییه ژ زاروکتییا خوه و قوناغا زاروکتییا وی ب دوخه کئ نه ئارام ونه خووش ره دهرباز بوویه، هلبهستقان ژيانا زاروکتییا خوه، ل

^۱ سه باح رهنجدهر، سی سال شعر، ب-یه کهم، ل ۳۰۵.

^۲ سه باح رهنجدهر، سی سال شعر، ب-یه کهم، ل ۱۱-۱۲.

سەر"نان و شه‌راب و هه‌یفی و خه‌ون و مالبات و مه‌زناتیی" دبینه، هه‌لبه‌ت
ئه‌فه‌ژی یاخه‌بوونه ژ ژیان و سه‌سته‌م و به‌رپرسه‌یه‌تیه‌یا مه‌زنه‌بوونا ته‌مه‌نی.

• خه‌ونی نه‌ئاشکه‌را:

ئه‌ف خه‌ون ب ته‌مامی ديار و ئاشکه‌را نینه مینا خه‌ونا ئاشکه‌را، د قی
خه‌ونی دا سه‌روش- ئه‌له‌ها ما خه‌ونی نینه و چ تشت و پاساو د شیانین وان ده
نینه کو بکارن بکه‌ن پاساوا خه‌ونا خوه و نزانن ئه‌و خه‌ون، ل چ سه‌رچاوه
وه‌رگرتیه‌یه و هه‌زا خوه تیدا بکار نائینه و ل ده‌رقه‌ی ئه‌یراده‌یا مرۆقی یه،
هه‌روه‌کی بریتون دبیه‌یه: <> <هه‌نگه‌ خه‌ونه‌که‌ی دوینی شه‌وی من دریه‌یه
خه‌ونه‌که‌ی پیره‌ی شه‌و بی، ئایا ئه‌م خه‌ونه‌ی ئه‌مه‌شه‌ویش به‌هه‌مان گوپ و تینی
شه‌وانی پیه‌شو به‌رده‌وام ده‌بی؟>> ' خه‌ونه‌که‌ نکارین ریه‌گریی ل نه‌بوونا وی
بکه‌ین، ب زه‌حه‌مه‌ت دکارن شه‌رقه‌یا وی بکه‌ن. بو نمونه:

خه‌ونم له‌ تۆدا که‌سه‌ دووره‌کانی بینه

قسه‌م له‌ تۆدا بووه‌ گۆرانی

هه‌نگاوم له‌ تۆدا جوگه‌له‌ی ده‌ره‌وه‌ی په‌رژینه‌ی هه‌نا ناو په‌ز

ئالام له‌ تۆدا ئارمی رۆژی چاپکرد^۲

خه‌ون د قی ده‌قی ده‌ نه‌ئاشکه‌رایه‌ چونکی "له‌تۆدا" که‌ساتیه‌یه‌کا
نه‌ئاشکه‌رایه‌، دبیت دایک بیت یان که‌سه‌ک بیت کو ره‌نجده‌ر ژبو هه‌یفنی
خه‌ونا خوه بو که‌سه‌کی دویر ژ وی خه‌ونا وی بو ببه‌ ستران و بو وی بستره‌.
هه‌روه‌سا په‌یفین هه‌ر هه‌فه‌وکه‌کی رامانا وینه‌یه‌کی لڤوک ته‌مام نیشان دده‌ن،

۱ ره‌زا سه‌ید حوسینی، هه‌مان ژیده‌ر، ل ۲۹۹.

۲ سه‌باح ره‌نجده‌ر، سی سال شعر، ب-یه‌که‌م، ل ۳۰۰.

خهون دیتییه و ئاخفتن گۆتییه و پینگاف هاقیتییه بهر بوی و ل داویئی ئالایی
ئارامیئی بلند کریه، دبه کو ئه و ئالا نیشانا گههشتن ب وی بیت.

• خهونا ئالۆز:

ئهف جوړه خهون ژ تهف خهونین دن مژدار و نه دیارترن و ب ته مامی رامانا
خوه ب دهست نادهن و لیکدانا وان ب زهحمهته بو پهمگری، ئهف خهون هند
جاران ب "خهونا مژدار- عه بهس" ^۱، تین ناسکرن. خهونا عه بهسی گهلهک ژ
شکاندنا قالبی جفاکی و ئوولی نیزیکه، دگهل سیسته می جفاکی و بیر و
باوه رین ئولی ناگونجن. ههلبهستقانیین سوریالیست ئهف شیوازی خهونی ژ
شله ژانا دهروونی کو ب ئه گهری جهنگ و نه رهحه تیئی تووش دبوون ژ ناخی
خوه دهر دختن، لی ئهف چهنده فی یهکی ناگه هینه کو ههلبهستقانیین کورد و
سه باح رهنجدهر ژ مینا وان خهونا خوه وینه کریت، بهلکول دووف
سایکولۆژییهت و خوهزایا وان خهون د قه هاندنا وان ژی دگهل ژینگه ه و ئه و
کاودانیین کو تیدا ژیان کرین تی گهورین. رهنجدهر دبیره:

له خهونمدا بانگی گیانه نه مره کانم کرد

به ئاوی بن کووپه ده موچاویان شووشت

زه نگولهی ملی مامزی حه وشه له ریییه وه

ئاوازدانه ر به پیره وه

مه شقی نۆته یان له سه رکرد

نۆته یهک هه موومان له سه ری کۆبووینه وه

رابه ری گۆرانیبیژان له کاتی گۆرانی گووتن

۱. د. فاطمه عمران، هه مان ژیدهر، ص ۱۱۴.

چاوی خرؤشاوتره^۱

ههلبهستفان دقئ ههلبهستی دا خهونهکا ئالۆز و تهقلههف دبینه، جارهکی گازی جانین نهمران دکهت، د خوهیهتییا خوهدا ئه و جان ئاماژهنه مرینه، وی جانئ وان ئینایه د خهونا خوهده و ب ئاقهکا کیم، سهر و چاقین خوه شوشتینه دهربرینهکا سوریاالیانه یه ب حازر بوونا جانئ وان کهسان کو د دل ژینا سهرواقعی دا بوونا وان ههیه، لی ل دنیا واقعی وهغهرکرنه. هؤسا ههلبهستفان ب بهریهکخستنا سی وینان تهقلههف کرنه و ههلبهست ئالۆز خوهیا دبه. دبیت کو هیشتا رهگهز و جوړئ خهونئ د ههلبهستین "رهنجدهر" ده ههبن، لی ئه م قان جوړان ب فهر دبیین و کارین ئاماژه پیبکهین.

نقیسینا ئوتوماتیکی "نوسینی خوبهخوخلهخووه" - الکتابهالالیه - :Ecritur Automatique

ئوتوماتیزم ب یهک ژ گرنگترین بنهمایین سوریاالیزمی تی زانین و د پرانیا بهرههمین وان ئهف جوړ نفیس بهرچاچا دبن، د قئ جوړه نقیسینیدا دهستهلاتا عقلی تونهیه، ههروهسا زمان ئازاده و ناکهقیته ژیر هیچ بنهمایهکی رهوشتی و ئستاتیکی، چونکی پهیف ب ئاوایهکی ههرهمهکی ژ نههشیا ههلبهستفانی دهردکهقیت. ئوتوماتیزم ب بوچوونا بریتون >>درووستکردنی هارمونییهکی تهواو ئازاده له نیوان بیر و ههست و پوچ، به جوړیک که یهکهیهکی تهواو پیبک بهینئ...کاری سوریاالیزمیش دهربرینه بهو یهکه هارمونییه تهواوهی که دهبیته هوی بهستنهوه و یهگرتنی بهشه ئازادهکانی ناوهوهی دهروون<<^۲، داهینانا سوریاالیستان کارل سهر نههیشتنا

^۱ سهباح رهنجدهر، سی سال شعر، ب-یهکهم، ل ۳۳۲.

^۲ گارا، ههمان ژیدهر، ل ۳۴۴.

سانسور د ناقبهرا عقل و هست و رۆحی ده دکر، وهکر کو ب ههفرا وان د هارمونهکی ده کۆم بکهن، هستی خوهی نهئاگههی و خهونا خوه پئی ئافا بکهن د بهرهمین خوهده، ههلبهت ئهفه ژی بی میتودا دهرونشیکارییا "فرۆید" نه دبوو.

سوریا لیستان ژبو ده ربابوون ژ نهئاگههی هاناپی بو نقیسینا ئوتوماتیکی و خهونی دهن، ههروهسا د حالهتی دیناتی ده ژ چاقدیرییا مهنتقی دهردهکن و نقیسا خوبخو تۆمار دکهن، لهورا سوریا لیزم گرنگیهکا بی سانسور ب خهون و خهیا و ئوتوماتیزمی د پیشکیشکر و ریکخستنا ناعهقلانی و نا مهنتقی دده، وان ب گشتی ئیلهام ژ خهونی وهردگرت، مینا چالاکیهکا دهروونی نهئاگههی و دویر ژ رهوشت و لوژیکی،^۱ دهمی هونهرمه ندین سوریا لی ب ئوتوماتیکی بهرهمی خوه دنیفسن عقلی خوه کۆنترۆل دکهن نهک لادانا عقلی خوه، کۆنترۆل کرنا مووژی ژی بو درووستکرنا په یوه ندییهکا ئازاده د ناقبهرا رۆح، عقل و هستی ده، ئانکو بریتون و ههقال به ندین وی کار ژبو ژناقبرنا عقلی نه دکر، بهلکو کار ژبو گورینا وه زیفهیا وی دکر، گهورین ژ تیهرین و بریارین ریکخستن و مهنتقی و رهوشتی بو هزر و خهون و خهیا لا ئازاد و نقیسینا ژخوه "له خووه" و دیناتی و تشتین سهیر و عنتیکه، ئهفه ژی ژ پیخه مهت گههشتن ب ماکا راستیا دهرونی خوه و خوهزایا وی. ههروهک بریتون ل فانیفیستا ئیکی سوریا لیان ئاماره پی دای >نقیسینا ئوتوماتیکی ئاله تهکی جودایه و دئیرادهیا مروقی ب خوه دایه، ئهف نقیس ژ نهئاگههییا مروقی دهردهکهفه و کو ئهم هست پی بکهین، ئهفه بو یاخیبوون ژ ریکخستنا جفاکی و پیقه رین ئهخلاقی نه گونجیت، ژ پیخه مهت ناسکرنا ناخی خوه.^۲ قه هاندنا فی تیکستی لجهم سوریا لیان دوو جورن، یهک: نقیسینا بی مزار

۱. دفاطمة عمران راجی، هه مان ژیده، ص ۱۱۷

۲. أزهار کریم عباس الشریفی، هه مان ژیده، ص ۵۲۵.

۳. أدونیس، الصوفیة والسوریا لیه، دار الساقی، بیروت، ط. الثالثة، ۲۰۰۶. ص ۱۲۶.

"کتاب دون موضوع"، مژارا نفیسی دروست کریه بی کو مژار هه بیت یان هزر تیدا هاتبیته ب کارئینان، دوور ژ چافدیرییا مهنقی و ئیستاتیک و ئەخلاق. دوو: ژیکفه بوونه کا یه کئالی و مینا تشته کی چه سپاندی ژ داهینان و ئافراندین سوریاالی، و دکارن وی ژیکفه بوونی مینا به لگه یا هزر و شیانیان وان بدهین خواهیا کرن، د قی جووری ده ئەو بهایی ددن تشته کی کو چ بها نه بیت، هه روسا رامانی ل سهر هند تشتان زیده دکهن کو چ رامان نینه، وی تشتی دکهن کو دهزر و سه ری که سه کی ئاسایی دانه بیت.

نفیسینا ئوتوماتیکی ئەف نفیسین، لجه م سوریاالیستان ب هند ریگان تی ئەنجام دان، بو نموونه: کومه کا نفیسکارین سوریاالی کوم دبوون، لاپه ره کا سپی و پیئفیسه ک دئینان و هه ریه ک ژوان په یفه ک یان دهسته واره ک دنیفیسبی ب ئاوایه کی بله ز بیی کو نفیسکار هزر د په یفا بهری په یفانقیسی بکه ن و په یوه ندیی د ناقبه را وان ده په یدا بکه ن، د ئەنجام دا تیگسته ک درووست دبوو، کو به ره مه می کومه کا نفیسکارا بوو، مینا به ره مه می "بریتون و فلیپ سوپو"، ب ناخی کیلگه موگناتیسیه کان - Magntic Fields، ل سال ۱۹۱۹ نفیسی. ههروه سا ب ریگا ده برینا ئازاد و نه ئاگه هیی، مینا کو بریتون دگهل نه ساخین دهروونی ل سهر ریگا میتودین فرۆید ئەنجام ددا. ههروه سا کومکرنا دهسته واره بیئ ئاماده کریین روژنامه و کو قارا یان دهقه کی ئەده بی، پارچه پارچه دکر و پاشی ئەو پارچه ل بهر هه ف ددان و هه لبه سته ک ب نموونه یا هه لبه سته ئوتوماتیزم ژئ درووست دبوو، ئەف نموونه لجه م بریتونی هه یه، >ده می رابووی ب کومکرن و ریگخستنا هنده ک په یقان و قه سیده یا "قه هه قه هه یان هه ژیکرنا ئیکی یان پاریس گونده کی مه زنه" < قه هاند، ئەف قه سیده چ په یوه ندییا لوژیکی د ناقبه را وان دا نینه و ژ وینه بیئ پارچه پارچه ژ

۱ محمد اسماعیل دندی، هه مان ژیده، ص ۸۷.

۲ حبیب بوهرور، هه مان ژیده، ص ۲۱۲.

۳ محمد اسماعیل دندی، هه مان ژیده، ص ۸۸.

ئۆتۆماتىزما زېھنى ھاتىيە بوون، ھەروسا ھند جاران ژى ب شىۋەيى پىرس و بەرسقان ھاتىيە ئەنجام دان مينا "ھونەرئ لاشەيى ب تام"، كو مە ئەف جوړ مينا بنەمايەكى سەرب خوە باسكريبە.

ئەف بنەما شىۋەيى كۆمى بو جارا يەكەمىن د ئاف ئەدەبىياتا كوردى ژ لايى "قەرھاد پىربال و ئەحمەد مەلا"، ھاتىيە ئەنجام دان، ھەروەكى پىربال دىبىژە: <> <يەكەم ئەزموونى شىعەرى ئۆتۆماتىكىمان بەيەكەوہ لە سالى ۱۹۹۱ ئەنجام دا، يەكەمىن بەرھەمى سەركىشانەى ئىمە بوو، لە ژىر كاريگەرى سوريالىزم و دادائزىمى ئەوروپى> لى "سەباح رەنجدەر"، نقيسنا ئۆتۆماتىكى ب شىۋەيى كۆمى تەنى پشكدارى د يەك چالاكيا ب قى جوړى دا كرىە و ئەو ھەلبەست ژى مە دگەل "ھونەرئ لاشەيا ب تام" شروڤە كرىبە، لى رەنجدەر، پرنقيس ب ئاوايى ئۆتۆماتىزم و نەئاگەھى و زىندە خەونا نقيسا رڅوہ قەھاندىبە، كو د قى تەكنىكى دە كارىە ب تەنى مېتودەكە تايبەت ب خوە ئاڤا بكە، د ھەلبەستىن وى دە دىرەكى پەيوەندى ب دىرا دى قە نىنە و ژ ئۆتۆماتىزما زېھنى دەرکەتیبە، لى ھەر دىرەكى واتا و وینەيا خوە ھەيە، لى ئەو وینە پىر جاران دژى يەك و نەمەنتقى نە، ل گۆر موورژى نايىن قەبول كرن، ھەر ئەف تەكنىكەژى رەنجدەرى ژ ھەلبەستقانىن دى جودا دكەت و كاريبە رىكەكا تايبەت ب خوە بگرە و ئاڤا بكە، ئەو ژى ئۆتۆماتىزما خەونى يە.

رەنجدەر د ھەلبەستا "مىوان"، ھەلبەستەك د خەونى دە قەھاندىبە و يەكيتىيا واتايا دىرئ تىدايە و ھەر دىرەك ب شىۋەيەكى ئازاد بى كو گرىدانى د گەل دىرا دووفا بكە قەھاندىبە، دەما دىبىژە:

مىوان

ئەگەر دەست لە دلم بدەيت

۱ ئەحمەد مەحمود عەبدوللا، ھەمان ژىدەر، ل ۱۲۴.

هاوارم لی بهرز ده بیتهوه
میوانیکی یهک دوو روژیم
دهموو دوو شرینم و ژیان به گرانی تیناپه پری
ئهی دایک و باوکی زهمین

پهنجه و لیوم له سه زمان سور هه لگه پراون

کویک شیر و ههنگوین

ئامادهم ده که نه وه بو شمشالژه نین^۱

د قی هه لبهستی ده هه لبهستفان چهند وینه یه کان خوه یا دکهت، لی
ئوتوماتیزما نفیسا وی د ئازادیا زمان و نفیسینا وی دایه، کو وینه یان
په یوهندی ب هه ف قه نینه، ئه گهر ل دهسته وازه یین "دهست له دلم بدهیت،
میوانیکی یهک دوو روژیم، ئهی دایک و باوکی زهمین، کویک شیر و ههنگوین"،
بنیپین، هه ریهک ژوان وینه یین سه ربه خوونه و په یوهندی دگهل دهسته وازه یا
لدووفدا تی نینه و مژارا هه لبهستفانی ئه وه کو هه لبهستفان خه ونه کی دبینه و
خوه مینا میهفان ل سه ر ئه ردی دبینه و گه له ک مژارین ژه هف قه تیای د چهند
دیره کان قه هاندییه، ده می خوانده فان لی بنیپرت هه ست پی دکهت کو ژ خه یالا
که سه کی ده رکه تییه، کو چ هزر و ریخستن و مهنتق بو ده رپینا وی و گریدانا
وینه یان نه هاتییه کرن. هه روه سا د هه لبهسته کا خوهی تاک دیری دبیزه:

ته رمیک له سه ر شوسته پاکهت ده فروشی^۲

ئه گهر لقی وینه یا شعری بنیپین بومه دیار دبیت کو، وینه یهک نه مه عقول و
هه ف دژ دگهل واقع و واتایا زمانی دگه هینه، ئه ف وینه یی شیعی مینا
وینه یه یی شیعی یا "پول ئیلوار"ه، ده می دبیزت:

۱ سه باح ره نجه ره، سی سال شعر، ب- دووه م، ل ۴۳.

۲ سه باح ره نجه ره، سی سال شعر، ب- یه که م، ل ۱۹۸.

نامه‌که ههروهک پرته‌قال شینه^۱

ئەگەر دقئ مالکا ئیلواری بنیرین تو په‌یوهندی و ریکخستنهک تیدا نینه و هه‌ست دکه‌ین کو ژلایی زاروکه‌کی یان دینه‌کی هاتبیته ده‌ربیرین، ب هه‌مان شیوه‌ی مالکا ره‌نجدەر، کو ب ته‌مامی هه‌ست دکه‌ین کو ژ مووژیه‌کی ته‌قله‌هف و نه‌درووست هاتیبه ده‌ربیرین.

هه‌روه‌سا د هه‌لبه‌سته‌کی دا دبیره:

ئارد زه‌نگی لیدا

ماری دووکه‌لبه

خه‌ریکی قه‌له‌شکردنی به‌رده‌ئاشه

هه‌موو رازه‌کانی ژیان

له رومه‌تی سور و سپی به‌رده‌تاش ئاشکرا ده‌بن

نانی خوداوه‌ندان ده‌برژئ

بوونه‌وه‌ره نه‌مره‌کان به‌و پریگایه‌دا تیده‌په‌رن^۲

بو هه‌ر نفیسه‌کا ئوتوماتیکی گه‌ره‌که کو پیداجوونه‌قه نه‌یی ئەنجامدان و ئامازین خالبه‌ندی نه‌ئینه دانان، گاڤا ژلایی هه‌لبه‌ستقانی دووباره پیداجووون بو ده‌قی شعری هات کرن، وئ گاڤی ژ چارچۆقه‌یا ئوتوماتیزمی ده‌ردکه‌فیت، هه‌روه‌سا گه‌ره‌که مووژی و مه‌نتق نه‌به له‌مپه‌ر ژبو ده‌ربیرینا هه‌ستی هه‌لبه‌ستقانی، ئەگەر ته‌ماشای هه‌لبه‌ستین ره‌نجده‌ری بکه‌ی، کو مه‌وه‌کو میناک وه‌رگرتین، ب چ ئاوايه‌کی خالبه‌ندی تیدا ب کار نه‌هاتیبه و

۱. د. موحسین ئەحمەد عومەر، هه‌مان ژیدەر، ل ۲۱۵.

۲. سه‌باح ره‌نجدەر، سی سال شیعیر، ب- دووه‌م، ل ۲۷۶.

ههست دکهین کو دووباره پیداچوون ژى بۆ نههاتییه ئهجامدان، مههم پى ئهگه پشته نقيسینا دهقى ب شيوهیهک نهئاگههى و ب ئاگا هاتنا ههلبهستقانى پیداچوون بۆ کربیت دبیت ههلبهست ب قى ئاویى ل بهر دهستى مه نهبه و ب قى شيوهى مه ههست ب دهبرینا ئوتوماتیزما هزرى و نهئاگههیی نهدهبوو. ئهگه ل ههلبهست ل ژور بنیرین نهخاسمه ههفوکین "ئارد زهنگى لیدا، ماری دوکهلبه، نانی خوداوهند دهبرژی، بوونهوهره نهمرهکان" بنیرین، دیار دبیت دوور ژ هزرکرن و چاقدیری و ریکخستنی هاتییه قههاندن، ههروهسا ئه وهفوکین داینه بهرههف کو، ژ کومهکا وینهیان پیکهاتییه و بی کو گریدان د ناقبهرا وان دا ههبیت و تزییه ژ ههقدژ و نامۆ د ناقبهرا وان وینهیان پهیدا بوویه.

سهباح رهنجدهر د مهنهفستا خوه ئاماژه ب فان مژاران دایه، نهخاسمه دهما دبیزت: <>له سپیتی کاغهز و دابهشکردنی وینهدا ههست و نیشانهکانی خالبهندی له ئاستهکانی دهبرین له خهیاال و زهینه، خوینهری خود وریا دهستنیشان دهکه، نمونه: رستهی "بۆ کوئ دهچیت". ئهم رستهیه ئهگه نیشانهی پرسیار یان نیشانهی سهرسورمانمان بۆ دانا، ئهوه بیگومان رستهکه دهستنیشان دهکه، پرسیاره یان سهرسورمان، ئهگه ریش هیچ نیشانهیهکم بۆ دانهنا و به کراوهیی هیستمهوه لهم بوارهدا، رستهکه دهبیته رستهیهکی ئاستدار و دوخ گور و زهینی<>^۱. ههروهسا د مانفیستا "شيعر بۆ چيژ و جوانی، چيژ و جوانی بۆ ههموان" دبیزه: <>ئازادکردنی نووسین، جوولهیهکی ههمیشهیه، که بیرکردنهوه پهیدای کردوه<>^۲، لجهم رهنجدهر، ئازادییا زیهنی د پرۆسیسا نقيسینی ده لقینهکا بهردهوام ب دهست دئیخت و تیهزرینهکه بهردهوام دده عهقل و روچ و ههستی هونهرمهندی و بهردهوامی ددهته ئوتوماتیزما هزرى و نهئاگههیی.

۱ سهباح رهنجدهر، ئهزمون وهک ئاخوتنیک له ناوژیان، ل ۲۷.

۲ ههمان ژیدهر، ل ۵۷.

شیتاتی "دیناتی" - الجنون:

دیناتی ئانکو خوه دهربازکرن ژ ره‌گه‌زئ هزر و مه‌نتقی و شکاندنا سیسته‌می جفاکی و یاساییښ باو، ژبه‌رکو سوریاالیستان دخوست دیواری د ناقبه‌را ژیانا واقعی و سهردای واقعی ده به‌رفینن، دست ژبو هه‌ر تشته‌کی دبرن ژ پیخه‌مه‌ت گه‌هشتن ب وی جیهانی، یه‌ک ژ وان مژارا دیناتی بو. هه‌لبه‌ت ده‌می ئەم به‌حسی قی بنه‌مای دکه‌ین مه‌رهما مه‌نه‌وه کو بیژین نقیسه‌کاریښ سوریاالی ژ لایی ئەقلى قه‌نه‌ته‌مامن، ئانکو دین بن و پیدقی ب نقاندنا وان هه‌بیت ل نه‌خوشخانه‌ییښ ده‌روونی یان هه‌وجهی چاره‌سه‌رکرنی بن، نه‌خیر! ته‌نی ژبه‌ر کو ئەو دژی ته‌ف بیاقین لوژیکی و ئەقلانیه‌تی بوون و د بنیاتا خوه ده پروگرامی وان لسهر یاخیبوونی دروست بوویه، "ئه‌لبیرت کامو" خودانی گرنگترین قه‌کولینا یاخیبوونی دبیت >> کو هه‌می بها داخوازا یاخیبوونی ناکه‌ن، لی هه‌می یاخیبوون د ناقه‌روکا خوه‌دا به‌ایا پیکده‌ینن <<'. له‌ورا سوریاالیستان دیناتی وه‌که پشکه‌ک ژ وی به‌ای وه‌رگرتبوو، ژ پیخه‌مه‌ت وه‌رگرتنا گوتنن دینان و هزرین وان حره‌فتارین مروقین دین وه‌ردگرتن، ژبو نیاسینا کویراتییا ناخی خوه، دیناتی خه‌ونه‌کا دریزه، کو نه‌ساخت وه‌کی ئامرازه‌کی بکاردنن ژبو دویرکه‌فتن ژ وی ژیواری، کو ئەو حه‌ز ژئ ناکه‌ت و ئەف خه‌ونه‌ ژئ لجه‌م وی دبیته راستییا ژیانئ و ئەو بقی ریکی هزرین خوه لده‌می نقیسه‌ینی ئازاد دکهن <'.^۱

نمونه‌یا قی بنه‌مای لجه‌م ریبه‌ری سوریاالیستان "ئه‌ندری بریتون"، د به‌ره‌می "نادجا-Nadja" تی دیتن کو لسهر دیناتین هاتییه نقیسه‌ین^۲، هه‌روه‌سا

۱ ئەمین عه‌بدولقادر، دوو چه‌مکین هاقیبوون و یاخیبوون د هوزانا کوردیدا، چا. هاوار، چ. ۱، ده‌وک - ۲۰۱۵، ل ۹۰.

۲ عبدالرزاق الاصغر، هه‌مان ژیده‌ر، ص ۱۷۷.

۳ محمه‌د کاکه‌یی، سوریاالیزم، ک وه‌رگیان، ژ ۲، دیسه‌مه‌ری ۱۹۹۷، ل ۴۴.

لجهم نفیسکارین دن ژى ئەف بنهما ب ئاشکەرا خوہیا دبن. دیناتی لجهم سوریاالیستان پلہیہکا بالا ھہیہ، ژبەر کو باش دزانن و ناسکرنه کو وان ئازاد دکەت ژ ھەر کریارەکا ئەو بکەن، بی کو لیپچینەفە دگەل وان وەرە کرن <لجهم وان دیناتی بریتییە ژ وی حالەتی، کو مروّف دەردکەفیت ژ بازنەیا عەقلگەراییی، ژبەر قی یەکی دیناتی ب باشترین فاکتەرئ داھینانی دزانن، مینا خوہ گەھاندن ب ئازادییا خەیاالا خوہ و ئازادی ژ قەید و بەندین جفاکی و ئولی دبینن>^۱ و ئەف ئازادییا دەرونی و عەقلی و جفاکی کرن بنگەھ و دناف تەف ئالیین مروّفی دە چوونە خواری، ھەر قالاتییەکا د دل و دەروون و نەخوہشی و بیر و باوہرین کو دناف جفاکی چ قیمەت نەبوو کرن مژارا خوہ و داھینانین خوہ تییدا ئەنجام دان و کارین وینەبەک واقعی ژ ژیاننا سەرواقعییا ژیاننا مروّفین وی چاخی وینە بکەن.

ئەف وینەکرنە بەردەوام دکەت ل دووف ژینگەھی جوگرافی و ژیاننا ھەلبەستقانی ژ دەفەرەکی بو دەفەرەکی گوھارتن تییدا ھات کرن، ئانکو ل دووف پیدقیاتییا ژیاننا ھەلبەستقانی مژارا دیناتی ژى ھاتییە گھۆرین. ب گشتی <سوریاالیستەکان سودیان لە گشت خەون و لایەنە ناگایبەکان، تا پادەى وړپښه و رهفتاری مندال و شیت وەرەگرت، ھەلبەت لە پیناوی ئازادی مروّفدا... سوریاالیبەکان حالەتی وړپښه و شیتیان خوښ دەویست، بە مەرچى راستگوویانە بی، نەک وەک بەزور خو شیتکردنی سەلقادور دالی>>^۲، خوہ دینکرن ب زوری ژى دکەفە حالەتی ئاگەھی، لەورا ل دالی و میناکین وی د ناف سوریاالیبەتی دا نایى قبولکرن. <سوریاالیست، کو باندورا فروید لسەر وان ھەبە، دبیزت: دیناتی لادانە ژ راستاتییا دەرفەیی و راستیى باشتر ژ بین ب عاقل دزانن، دین دکارن ھند نھینی و وندابوونی بینن زمان، کو عاقلەند

۱ ابو حسن امین مقدس و ادريس اميني، ھەمان ژیدەر، ص ۱۶.

۲ گارا، ھەمان ژیدەر، ل ۳۷۸.

نکارن وئ راستی بزائن و ببيستن و جيبيجي بکن،^۱ ئەم دکارن بيژن کو سورياليزم دين نه بوون، بهلي ريکا ديناتيئ ههلبژاردبوون، ههتا بگههن سهرداي ژيواري و بکارن بگههن ناخي خوهي راستهقينه ويينه بکن، دوپر ژ بکار ئينانا رهگهزيئ عهقل و هزر و لوژيک و ههست و سوژان. ههلبهت ب کار ئينانا قئ رهگهزي ژئ لجهم ههلبهستفانهکئ بو ههلبهستفانهکيديتتر جودايي ههيه و ههريهک ژ وان ل دووف ژينگهه و بار و دوخي ههلبهستفاني هاتييه گهورين.

ديناتي لجهم سهباح رهنجدهر، د ناقبهرا عهقل و ههستي دايه، ههست پتر خهونه، ئانکو د ههستي ده رهگهزيئ عهقلي نايئ بکارئينان، و پر جارن ههست عهقلي رهفز دکهت، لجهم رهنجدهر، خهون و ههلهچوونا دهروني و گالتهجاري و پوئي بهدي نههاتويئ خهوني د جيھانا وي دا جهئ خوهشي و تاما ئەدهبي بوويه و وي بهربهستهک لبهر خوشيئ واقعي دانايه د ههلبهستا خوه ده.

بو نمونه د ههلبهستهکه خوه ده رهنجدهر "گا"يهکي مينا "گايئ توره"، کو ب "ماته دوور" تيئ ناسکرن و د ليستکهک ئيسپاني دا ههيه، دهمي پاتهيهک سوور نيشاني وي ددهن، ئەو هيرش دکه و دين دبه و خهونا ههلبهستفاني تيکده، دهما دبيژت:

گاي في ليھاتوو

بهدهنگي ئاشنا مانگ ههلفرينه^۲

شاعير لسهر ئەردئ پان و پري خهون راوهستيايه و دهردوورئ خوه ب خهونا ديناتيئ گرتييه، ل خهونا ههلبهستفاني دا گايئ توره دين دبیت و ئەردئ بيژار دکهت، ههيف ژئ ب وئ جوانييا خوه و جواني دايه ئەردئ د

^۱ سرور حسن محمد، ملامح السريالية في الشعر ادونيس و صباح رنجدر، مط الحاج هاشم، اربيل - ۲۰۱۳، ص ۸۲.

^۲ سهباح رهنجدهر، سي سال شيعر، ب-يهکهه، ل ۲۰۳.

ئەنجام دە لېبەر دەنگ و بېزارىيا وى گايى ئەردى دەھىلت و مانگ ژى مشەخت
دبىت، لڧىرە گايى تورە چەقەنگە بۆ دەستەھلات و مانگ ژى بۆ جوانىيى.

ھەرۋەسا د ھەلبەستا "كە.."، ب ڧى ئاوايى ئازارېن خوە دەردبېرىت ژبۆ
ڧەدېتتا بۆچوونەكا تازە د رىكا ھورپېنە و نەئاگەھىيى دا، دبېرت:

> كە..

گورگ ھەمىشە لە پەيوەندىدا سنگفراوانە
سەرزەمىن، ھەورى چىل و توند داچلەكپوھ
ئو لە باوھشى خاكدا نەبى نازانى بخەوى
ئاسمانى چاودېر دوو دەنكە ڧالىۆمى دايى
بېھودە لە باوھشى خاكدا كەوت

ھەلبەستڧان لڧىرە دوور ژ تام و چېژا باو، تېھزرىن و شىوازي كەڧن وىنەيا
بابەتې نارېك د ھەلبەستا خوە دا بەرجەستە دكەت، دوور ژ واقع و ھەولدان
بۆ گەھشتن ب سەر واقعى^۱، رەنجدەر پېر جاران مژارېن تېكشكاندنا زمىن و
نڧىسنا نەئاگەھى بەرجەستە كرىيە، ژ پېخەمەت داھىنانا شىوازەكى شىعريى
تايبەت بخوھ، ھەرۋەسا د ھەلبەستەكادىتر دە دبېرت:

ئەم لە بەردەم مېزىك دانىشتبوو

ئەوېش لە بەردەم مېزىكى تردا

ئەم چاويلكەھى ئەوى لە چاودېر

ئەوېش چاويلكەھى ئەم

۱ ئەحمەد مەحمود عەبدالله، ھەمان ژىدەر، ل ۱۶۰.

دهموچاوی ئهوانیان وهک ئهم بینی

پیشتر جوان له زهویان نهروانیبوو^۱

د قی ههلبهستی ده دیناتییهک ب رمان و دویر کهفتنه ژ نامۆ بوونی، ههروهسا زمانهکی تایبهت و ههقدژ تیدا هاتییه بکارئینان و ههلبهست خوهدی وینهیهک سهیر و عنتکهیه و ل دهمی دیناتیی هند تشت رویددهن، ههمان تشت نکارن ل دهمی ئاگاهیی رویددهن و ژنشکهکی قه پهیدا دبن. دیناتی لجهم رهنجدهر، تایبهتمهندییهکه ژبو خوه دهربازکرن ژ ژيانا ژيواری و ئامرازهکه ژبو بهرفرههکرنا خهون و سینۆرا خهیالا وی، دیسان ژبو ههرفاندنا دیواری جفاکی و وینهییی سهربهست، پهنا بو قی بنهمایئ برییه، مینا خوه نهمینا کهسین دن، ئهم دکارن دیناتییا رهنجدهر جودا ژ هه ههلبهستقانهکی دی رابگههینین و د قالبی خهونی و ئازادییا خهیالی بدهین ناسکرن.

لیستک و گالتهییی سوریالی: "هونهری لاشهی بهتام":

سوریالییان د بهرهمی خوه ده شیوازهک یاری و ترانه پیکرن ب وان رهفتاریی کهفن پهیره و دکرن، کو جفاک ل سه ر راهاتیوو، ههلبهت ئهقهژی بو وان خهم و ژانیی کۆم بوویی دزقرین، کو د دل و دهروونی سوریالیستان دژ ب واقعی مهنتقی ههبوو، وان دخواست خهم و کۆفانیی خوه ب ریکا لیستک و گالتهیان دهبرن. ئهف لیستک لجهم سوریالیستان ب ئاویی حرونشتن لۆر ماسهیهکی و ههریهک ژ وان تینقیسهک لبه ر ههبوو و تیدا پهیف و ههقۆک دنقیسین، بی کو هزر د نقیسینا وان ههقۆکان بکهن و هیچ پهیههندییهک د ناقبهرا وان ده نهبیت، ل دوماهیکی دگههشتن دهقهکی هونهری، کو ب ئاویی کۆمی هاتییه

^۱ سهباح رهنجدهر، سی سال شیعر، ب- دووهم. ل ۱۷۶.

نقیسین^۱، ئەف دەقەژى ب ئاوايهكى نەلۆژىكى و بى كورەگەزى عەقلى تىدا وەرە ب كارئىنان ھاتىيە ئافراندىن. د فەرھەنگا سوريالييهتى دە ئەف بنەما ب "ھونەرى لاشەيى ب تام" ھاتىيە ب ئافكرن، ژبەرکو جارا يەكەمىن كو ئەف لىستك لجهم سورياليستان ھات ئەنجام دان، ئەف ھەقۆك ب ئاوايهكى نەستى ژى دەركەت <<لاشەى بەتام شەرابى نوور دەخواتەوہ.. لەمەوہ ئەم تەكنيكە بە "لاشەى بەتام" ناوزەندكراوہ>>^۲. ئەف تەكنيك ب ئاوايى كۆمى لجهم سورياليستان ھەتا قەسىدەژى پى ھاتىنە نقىسین، كو نە كىش و سەروا و نە ئىكەتيا بابەتى ژى تىدا جى دگرە.

ئەف لىستك پشتى سەرھەلدانى و ب تەمامى د كۆوارا "ویران" دە، دناف ئەدەبىياتا كوردى تى دىتن و ھاتىيە ئەنجامدان، لى لجهم "سەباح رەنجدەر" گەلەك كىمە و پشتى لىگەريانا مە، ب تەنى مە يەك ھەلبەست ب دەستخست، كو "سەباح رەنجدەر" د لىستكەكە سوريالى ب كۆمەل پشكدار دبە، ئەوژى ل ژمارە "۵" يا كۆوارا "ویران" بوويە و ب قى شىوہيى ھاتىيە كۆمەك ژ ھەلبەستقانىن رونشتنە و ژ نشكەكى قە مروقەك دەيتە ژور و دبىژە: ئەز "شەرەفخانى بەتلىسى" مە، ھەر دوئ رونشتنى دە ھەريەك ژ وان ھەلبەستقانىن ئامادە، پرسان سەخمەراتى دىروكا كوردان و نەتەبايىا وان و شەرى برا كورثىي ئاراستەى وى دكەن، شەرەفخان ژى ب ئاوايەك سوريالى و نەئاگەھيانە و دوور ژ رەگەزى عەقل و گالتەپيكرنى ب كورد و دىروكا كوردان وەلامىن وان د بەرسقىنە. ئەف جقىنا وان و پرس و وەلامى شەرەفخان تژى سوريالييهت و رەگەزىن گالتە و بى باوہر بوون و ياخى بوونا وان دسەلمىنت.

ئەو ھەلبەست درىژە ئەم نكارن تەقى وئ وەرېگرن، ژبەرکو كۆمەكا ھەلبەستقانىن پشكدارن، نە تەنى "سەباح رەنجدەر"ە، ئەم مەجبورن ھەلبەستقانىن دن ژى وەرېگرن، داکو رامان و ناقرۆكا بابەتى بگەھت و

۱ عبدالرزاق الاصغر، ھەمان ژىدەر، ص ۱۷۶.

۲ فەرھاد پىربال، رىيازە ئەدەبىيەكان، ل ۲۶۶.

هونەر ژى د کۆکا خوه ده هونهرهکى کۆمبیه. <له ئیواریهکی رۆژی ۱۹۹۷/۳/۶، کۆمهلیک نووسهرانی ههولیر: مهحمود زامدار، سهباح رهنجدهر، کهریم دهشتی، هاشم سهراج، فهیسهل دیهاتی، محهمهد باوهکر، م.ب.، عهبدولرهحمان فهرهادی، ئەحمهد حهیران، ریډار ئەنوه، عهباس عهبدوللا یوسف، فههاد پیربال،.. له ژوریکى "نادی الاعلام" له ههولیر دانیشتبووین، سهرگهرمی قسهکردن بووین لهبارهی جهنگی ناوخوی کورد، لهناکاو بینیمان پیاویکی کهلهگهتی چوارشانه، نهجیبزاده، سهروسمیڵ پر، گۆچانیک بهدهست هاته ژوورهوه: ئیوارهتان باش! ئیمه، ئیمه چاو ئەبلهق، بهدیار عهرهق و مهزهکانمانهوه، دهمانویست بزانیین ئەم نهجیبزادهیه کییه؟

- من شهرفخانی بهتلیسیم.

مهحمود زامدار، مامۆستای زۆربهمان، له ههمووشمام گهرهتر، پیش ههموومان لهبهری ههلسایهوه، به شاگهشبوونیکی پر له ترس و توقانهوه، پیشوازی لیکرد:

- ئەوهتا کورینه، ئاخیری پهرجویهک لهم ولاتهی ئیمهدا سهری ههلدا!

ههرههموومان لهبهری ههلساینهوه، میر شهرفخانی بهتلیسی چوو، لهوسهری مهجلیسهکه دانیشت.

مهحمود زامدار، مهپینی گارسۆنی بانگ کرد، داواى چارهگیك عهرهقی فهلی بو شهرفخان کرد،...

شهرفخان به زامداری گوت: "ههمووتان دهناسم" <<.

ئهگهر ئەم ل قی نقیسینی بنیرین ب ئاویهک نالۆژیکی هاتییه دهبرین و تیډا زهمن هاتییه تیکشکاندن، ههروهسا دژی سیستهما باوهریین ئوولی و جفاکی داخوازا "عهرهق- مهی- بیره"، ژبو شهرفخان دکه، کو ئەفه ژى

۱ شهرفخانی بهتلیسی، گ- ویران، ژ ۵، هاوینی ۱۹۹۷، ل ۴.

تیکشکاندن و یاخیوونه ژ سیسته می جفاکی و ئوولی، چونکی ل گۆر باوه رییا جفاک و ئوولی کوردان "مه ی"، ب قه خوارنه کا قه دهغه و حه رامه، لی وان خواستییه ژ قالبی باو ده ربکه فن و دژی لۆژیک و باوه ریی ب راوه ستن، هه روسا دبیره:

>> که ریم ده شتی... پووی له میر کرد و گووتی:

- چۆنه ئاوها بریارت دا، دوا ی زیاتر له سی سهد سال، بگه رییه وه ناومان؟

- هاتووم ده مه وی کتیبیک به زمانی عه ره بی له باره ی شه ری براکوژی ئەمرۆی کوردستان بنووسم.

فه رهاد پیربال گووتی:

- داتاننه ناوه سه ری کیش له حزبه سیاسییه کان و وه زیر و ئەندام په رله مانه کان بدهن؟

- نه خیر، ئەوان درۆزنن، بۆ نووسینه وه ی میژوو ده ست نادهن.

- بۆچی؟

- چونکه هه قیقه ت ته نیا به سه رخۆشی یان له حاله تی نه مانی هۆش، یانیش له حاله تی شیرازه تیکچوونی مه نطیقی بیرکردنه وه دا ئاشکرا ده بیّت... نیمچه شی تی... کورد زۆر پیویستی به جوانی هه یه؟>>^۱.

دیسان میر هاتییه په رتوکه کی ب زمانی عه ره بی، لسه ر شه ر و جه نگی براکوژی، ل سه ر ده سه ته لات بنقیست و تی دا سیاسیان ب دره وین ل قه له م دده ت و ئەف کوشتن و نه خوه شی یا ملله تی وان دده خوه یا کرن، دبیره گه ره که ئەم ده ست ژ مه نتق و تی هه زرینا به رده یین و ب نیف دیناتی بزین و به ر ب

^۱ شه ره فخان ی به تللیسی، هه مان ژیده ر، ل ۵.

جوانیی قه بجین، کورد پیدقی جوانیی یه. ههروهسا د ههمان ههلبهست ده هاتییه:

>>حریدار: باشه کی بهرپرسیاره له بهدبهختی کورد؟

- پشیلهیهک له مؤزهنبیق.

سهباح رهنجدهر: جهنابی شهرهفخان، توچ پهیوهندیهکت به کوردهوه ههیه؟

- پهیوهندیهکی قوړ... پهیوهندی سهدهی یانزهههم و بهس.

سهباح: ئایا هیچ کچی کوردت خوښ ویستووه؟

- نهک من، بهلکو لهههموو کوردستاندا تا ئیستا هیچ دلداریهکی راست

نهکراوه. لهسهدا نوّهت و پینجی دلداری له کوردستاندا فاشیله: تهنیا

مههم و زین نهبی.

ع.ع. یوسف: شهرهفنامه شهرهفنامهیه یان بیهوودهیی و هیچنامهیه!

- ئههمه چونکه من لام وایه ژیان خوئی بیهووده و هیچه. یان هیچ نهبی کورد

خوئی هیچه.<<^۱

ئهف هونهری ب شیوهیی کومهل هاتیینه ئهجامدان، دکارین بیژین پیرانییا بنه ما و تهکنیکین سوریالی، تیدا هاتییه بکارئینان، مینا شکاندا سیسته می جفاکی و ئوولی و نقیسنه دوور ژ بکارئینانا لوژیکی و گههشتن ب سهرواقعی، ئانکو واقعهکی سوریالی و تیکشکاندا زهمن و یاسایین ریژمانی، دژی شهر و واقعی سیاسی، گههشتن ب جیهانا نهئاگههی و دیناتی، ههروهسا جوانی ئه و جوانیا کو سوریالیست ب فهدبیین، دوور ژ فی واقعی شهر و نهخوهشی و ل دژی ههه تشت دسهکنن، ههتا ل داویئ ل دژی خوه و بهرهه می خوه ژی دسهکنه و ژیان ب"هیچ- چنه" دبیین، ههتا خوه و مللهتی خوه ژی ب چنه

۱ ههمان ژیدهر، ل ۷-۸.

دبینه، هەر د قی ههلبهستی ده هند جارن بهر ب داداییهتی چوونه و هند جارن ژی ژ پووچگه رایئ نیژیک دبن.

گالته و گهپی سوریالی- گالته جاری "السخرية":

ترانه پیکن و رهخنا گالته جاری یهک ژ وان کاران بوون، کو سوریالیستان کار لسهر دکر و ههول ددان بهری کو ریکهکا نوو خوهیا بکهن، فه ره وئ جیهانا خاپاندی ویران بکهن، ترانه پیکن و تهنز باشتترین چهکه بو رزگار کرن ل هه مبهر له مپه ریئ جقاکی و ئوولی، ژيانا ریکهستی مینا ئامرازه کی ددیت ژبو ههرفاندنا جیهانا ده رقه و ئاقا کرنا جیهانا ناخی خوه، ههروه کی "عبدالرزاق الاصغر" دبیزت: >ترانه پیکن لجه م سوریالیستان، کرداره که ژبو ههرفاندن و دووباره ئافا کرن و درووست کرنی یه د هه مان دهم دا، ریکهکا ته نایه ژبو گوتنا وان راستیی د ناخی مروقی دا هه نه <<¹ و ئامرازه که بو گوتنا راستیی و سه رکهفتن بسه ر نه خوه شیئ ژيانی. ئانکو مه ره ما وان ب ریکا ترانه پیکنی، جوړ و رهنگی ژيانی بگهوړن و سه رده م و ئه قل و مه نتق دئ لبه ر خه یالی قه بن و د ئه نجام دا دئ کیلگه هه کا مه زن و دهوله مه ند ژ وینه و هزرین بی بنیات و هه ستیئ ناخوویی ب ده سته قن، ئه ف راستیه دئ واقعی ژناف به ن². واته لیستک و ترانه پیکن، مینا چه کی بکار دئینا ژبو شه رمه زارکرنا ده سته لات و زوړداریئ و نه دادپهروه ریئ، ئانکو ئامرازه که، کو مروف به رهنگاریئ پیبکه ت ل هه مبه ر ئه و تشتیئ ده ره کی، کو د ناخوه یا مروقی ب به ندکرنا وئ ب شیوه یه که دوژمنکارانه، هه ست پی تیکن و دهیته ده ربین. ههروه سا >فرۆید گالته به میکانیزمیك داده نی، که مروف وه کو به رگریکردن

1 عبدالرزاق الاصغر، هه مان ژیده ر، ص 175.

2 سرور حسن محمد، هه مان ژیده ر، ص 198.

له جیهانی ئاگایی بهکاری دههینیت. کەسێ له جیهاندا که په یوه ندیبه مروی و ئەخلاقییەکانی به لاواز سهیرکرا له لایه ن دهسه لات و سته مکاره کان، باشتترین ئامرازیک ئەوه یه گالته به بارودووخ و دهسه لات بکا، ههروه ها کاتیکی مروف دهرونی پر ده بی له خه م و ناله، باشتترین چه کیکی بو به تالکردنه وه، گالته و گه مه یه <<'، ژبو گه هشتن ب حالته ی ئەو دخوازن ترانه یین ره خنه یی ب ته ف پیروزی و واقعی جفاکی دکرن، تشتی سه رسوره یین و عنتیکه ئەنجام ددان، پرانییا جارن ره خنا گالته جاری دبن دهسته لاتا زورداری و جفاکی گرتی تی کرن، نه خاسمه ل جفاکی روژه لاتا ناقین، ژبه رکو جفاک لسه ر باوه رییه کا گرتی هاتییه په روه رده کرن و ب ئاسانی هزر و ئایدو لوژیا هیچگه راییی و سه رواقعی قبول ناکه ت، ژ لایه کی دی ژی سیسته ما سیاسی ب گه له مپه ری سیسته مه ک زوردار و کوژه که، له ورا پرانییا جارن هونه رمه ند ژبو ده ربیرنا هزر و ره خنه یین خوه په نا بو ره خنا گالته جاری و کو می دیای برنه .

ره خنا گالته جاری لجه م سه باح ره نجه ده ر، پتر د وینه یین جو ر ب جو ر و خه ون و مژارین ئالوز و تیکه ل هاتییه ده ربیرین، ناقبری هه سته ی لایه نگریی بو واقعی هه یی نینه، له ورا وی ئەف واقع و دنیا ره تکریییه و بزاقکرییه ب ریکا داهینانا خوه ی تایبه ت د گوشه یا ترانه پیکنی ده، کو بنه مایه ک سوریا لیانه و ئەندامین وان ژی پهیره وکرنه پهیره وبکه ت. ره خنا ترانه پیکنی لجه م ره نجه ده ر، ب گه له مپه ری مژارین ترانه ب ئەرد (زهوی) و مروف و هند جارن ژی ترانه یین سه رقه سه رقه "سته ی"، د به ره مین وی خوه یا دبن. هه روه کی د قی هه لبه سته ی ئەردی، مینا گالته جارییه کی دبینه ت و دانوستاندنی دگه ل تریفه یا هه یقی دکه ت، دبیرت:

۱ حه مه مه نته ک، هه مان ژیده ر، ل ۳۰-۳۱.

تریفه له خوینی مروڤدا دهخنکیت

که داشبهزیته ناو گۆم

به ناو گۆرانیه کی دلخوڤدا دیت

لاسکه گیایه ک دوو توئی کتیبی

ههواله سهیر و سه مه ره کانی جیهان داده نیت^۱

لقیره ههلبه ستقان، هه یقی دکه ته چه قهنگ و ئه سمان دئینه خاری بو سه ر
ئهردی، لی ئهرد گۆمه که ژ ئافا لیل و شیلی، لکه گیای مینا چه قهنگ
دئخیته دناڤ پهرتوکه کی و ترانه پیکرنین سه ر رویی ئهردی دبینت.

ئه گه ر ل ههلبه ستا ژۆر بنیرین، گالته جارین خوه د وینه یین ئالۆز ب سه ر
رووی ئهردی دکهت، د ناڤه را ئهرد و ئه سمانی ده هه یف هاتن و چۆنی دکهت
و سترانا دلخوه شی قه دگیریت، ترانه پیکرن نه بتنی ره گزه ک سوریا لیه و
مه ره م پی ئه و نینه، کو وانا ئه ف مزار ئیناتیه د ناڤ ئه ده بیات و شیعی ده،
به لکو دقوتابخانه و ریبا زین بهری سوریا لیژی بهرچاڤ دبن، لی ناڤه روکا
ترانه پیکرنی لجه م سوریا لیستان جو دایه دگه ل یین دن، بو نمونه ناڤه روکا
ترانه پیکرنا سوریا لیستا ژ ده رقه ی جیهانا واقعی یه و دگه ل مووژی ناگونجت و
پتر مینا ئامرازئ نه رازیوونیه ژ واقعی، ههروه کی ئه و ههلبه ستا مه ل ژۆر
به یان کری، پتر رهنگی خه یاله کی ددهت و دووره ژ واقعی ژیانئ. ههروه سا
ره نجه د ههلبه سته کا دی دا، ترانا ب مروڤان دکهت و ئامازه ب درووست
بوونا مروڤایه تیی دکهت و دبیزت:

خودا له خویدا

هه موو شتیکی درووست کرد

^۱ سه باح ره نجه دهر، سی سال شیعی، ب- دووهم، ل ۱۵۵.

له کۆتاییدا جگه لهخۆی

هیچ شتیکی تر نامینیت

ئارهزوی ژيانهوه سهرقالی دهکاتهوه

ههموو شتیکی درووست دهبیتهوه

ههردوو چاوی زهوی پر دهبیتهوه له فرمیسک^۱

ههلبهستقان ب ئاوايهکێ قهشارتی ئامازه ب ئادهمی دکهت، کو ههمی
تشت ژوی درووست بوینه، پاشی مینا حالهتهکێ نرجسی دخوازیت دوماهیکی
ب ههمی تشتا بینت و ئهوه ب خوه ب تنی بمینت، لی پشتی دنیا ئهجامی وی
نهمانی چاف ب هستری و تژی رۆندک دبیت، دهمی دزانیت ئهوه بخوهژی
چنهیه، ئانکو نوقتهیهک قالایه.

۱ سهباح رهنگدهر، ههمان ژیدهر، ل ۱۵۶.

باسی دووی

خاسیه تین سوریالی د بهرهمین "سهباح رهنجدهر" ده

نه بهر عقل "الامعقول":

ئه نجامدان و تشتی نه بهر عقل ره گهزه کی دبییه کو هونه رهنجدهر سوریالی د بهرهمین خوه پشت پی دبهستن، سوریالیستان بزاف دکر لوژیکیه تی بدهن ب تشتی نه لوژیکی و نه بهر عقل کو هزر و موژی دراستی دا تهفه بلا وئ ناکهت، کاری سوریالیان ئه بوو >که له زمانی باو لابه دن و به شیویه ی هونه ری مه عقولیه ت بدهن به شتی نامه عقول<^۱، هه ولدان داهینان و هزرکرنی دتشتین هافی و جودا و هه قدر بکن بو نمونه هزرکرن کو >ترؤمبیله کا مه زن ژگیچی هاتبیته دروستکرن و ب جلو به رگین ژنان هاتبیته داپوشین و لسهر پشتا وئ هاتبیته نفیسین "عفریت خشبی ئانکو دیوا داری" و خودان رههک ئاشوری بیت<^۲ بئافرینن.

سهباح رهنجدهر دقی نمونه یا شیعی دیمه نه کی سوریالیان، جوان و نه بهر عقل ددهته ده رکه تنا روزه لاتنی و ده رنه جامی قی یه کی رویی ئه ردی نه جوان دکهت ده ما دبیزت:

خۆر له تاریکی نیوه شکاو ده رکهوت

ده موو چاوی زه مینی ناشرین کرد^۳

۱. حه کیم مه لا سألح، هه مان ژیده، ل ۱۰.

۲. عبدالرزاق الاصفر، هه مان ژیده، ص ۱۷۷.

۳. سهباح رهنجدهر، سی سال شیعی، ب- یه کهم، ل ۱۸۱.

ب گشتی د شاعر و ئهدهبیاتی ده نهخاسمه پهیرهوین ریبارزین کلاسیک و
رؤمانتیک و سروشتگه‌راییی... لجه‌م که‌سین ساده‌ژی دیمه‌نی ئهلندا سپیدئ
دیمه‌نه‌ک بالکیشه و پر جاران وه‌که چه‌هنگ بو جوانی و قیانی د هه‌لبه‌ستان
دا هاتییه بکارئینان، لی رهنجدهر وی قالبی جوانیی دشکیئت و وینه‌یه‌کی
نهمه‌عقول ئافران‌دییه ئه‌وژی نه‌جوانکرنا رویی ئه‌ردییه یه ب دهرکه‌تنا ئهلندا
سپیدئ.

هه‌روه‌سا د هه‌لبه‌سته‌که دن، هه‌ول دده ره‌نگه‌کی بو ئاقی ده‌ستنیشان بکه، ل
ده‌مه‌کی کو زانست دبیزه ئاف بی ره‌نگ و تام و بو‌هنه.

ماسیگر که به ئاسمانه‌وه‌یه

ده‌نک و چاوی ناز دهریزن

لیکدانه‌وه‌ی بو ره‌نگی ئاو هه‌یه

که بالی به‌له‌شیدا ده‌دا

لیی تیکده‌چیت و ماوه‌یه‌ک داده‌میینی

که قاجیش له زه‌وی ده‌برئ

بایه‌ک که وه‌ک کراس له‌به‌ر هه‌مووانه

له‌ناو یار و دیار په‌نای ده‌دا^۱

هه‌لبه‌ستخان په‌یوه‌ندیی د ناقبه‌را ئاف و ماسیگری ئاشکرا دکه‌ت، دبیزت
“ده‌نووک و چاوی ناز دهریزن” ئانکو چاف دگیرن بو نیچیرا خوه، و وینه ب ریکا
لیکدانا دیرین هه‌لبه‌ستی پتر ته‌مام دبیت بو نمونه “ماسیگر لیکدانه‌وه‌ی بو
ره‌نگی ئاو هه‌یه” ماسیگر ب ریکا نهمه‌عقولیه‌تی ره‌نگی دده‌ته ئاقی، هه‌روه‌سا

^۱ سه‌باح رهنجدهر، سی سال شاعر، ب- دووهم، ل ۴۴.

ناقبری نهمه عقولییته کا دی ژی دروست دکهت ئه وژی هه وای مینا کراسه کی
لبر دکهت "بایهک که وهک کراس له بهر له بهر هه موانه".

ههروه سا د هه لبهسته کی ده هه ولدایه ب دروستکرنا جیهانهک ئارام و خوش
دناف گلوپی رونا هییییدا زاروکی خوه فه دحه وینت، هه لبهت ئه فه ژی وینه یهک
نهمه عقوله هه لبهستقانی ئه انجام دای و کهس نکارت د ناف گلوپی ده
برازیت، لی لقیهه گلوپ هیمای رونا هی و خوشگوزهرانی یه و هه لبهستقانی
قییایه دهر برینی بریکا وی ل تهناهی و رونا هیی بکهت: ده ما دبیرت

له مالی منیشدا

بوئی پیتهی خوشکراو

گلوپ به هیژ دهکات

به ههزار ئاوات و خه ونه وه منداله کانم له ناو

هوگری و چیژی گلوپ خه وتوون ئه ی ئارامی ته و او^۱

یان دبیرت:

> بورکان دهنگی هه ناسه هه لکیشانی زه و بییه

زه ویش له ناو گری تاوله رزدا ده سوتی و ورینه یه کی

راسته قینه به مانگه وه دهکات

۱ سه باح ره نجه ره، سی سال شیعر، ب- دووهم، ل ۵۵.

لقیره ههلبهستفان ئهردی مینا مروّف نیشان ددهت، ئهو دهنگی لقینا ژ
ئهنجامی درووستبوونا گرکانان پهیدا دبن مینا ههناسه‌دانا ئهردی
شوبهاندیه^۱ وینهیهک نهمه‌عقول دایه ب تشته‌کی مه‌عقول.

گه‌ریان لدووف تشتی به‌رزه و نهینی:

سوریالیزم واتا به‌ره‌نگارییا ته‌ف تشتی باو ری‌کخستی کو ره‌گه‌زی لوژیکی
واقع‌ه‌کی بو بئافرینت، هونه‌رمه‌ندی سوریالی بزاقی دکه‌ن بگه‌هن پشت
جیهانا واقعی و پر جارن ده‌ست بو تشتی نهینی و نه‌دیار دهن، هه‌رتشتی
لجه‌م که‌سین ئاسایی قه‌ده‌غه و سنوردار بیت ئهو بزاقی دکه‌ن بگه‌هنی،
هه‌روه‌کی بریتون دبیژه >نهینی سوریالیزم له‌مه‌دایه که ئیمه ده‌زانین
شتیکی دیکه له‌ودیوی دیارده و ره‌واله‌ته‌کانه‌وه په‌نه‌انه<>^۲. ره‌نجدهر د
هه‌لبه‌ستین خوه ده هه‌ولدایه خواندنا وان جهین به‌رزه و نه‌دیار بریکا
نه‌ئاگه‌هیی بکه‌ت، ئانکو د چارچوقی خه‌ونه‌کا نه‌ئاگه‌هییی راستیا واقعی
دیاردکه‌ت به‌ری کو ره‌وشه‌نه‌نبیر و جفاکناس و تیتال وی راستیی ببینن.

ره‌نجدهر ل دیوانا "سرودی زه‌وی" د هه‌لبه‌سته‌کی ب ناقی "خوداوه‌نده
ناکامه‌کان" ده به‌حسی نهینی ئه‌ردی دکه‌ت، پشتی دروستبوونا وی چه‌وا مروّف
و ئاژهل و زینده‌وه‌ر ل سه‌ر دژین و هه‌ریه‌ک ژوان ب ئاوایه‌کی هزر دنهینی
ئه‌ردی دکه‌ن . ده‌ما دبیریت:

۱ ده‌ریا جه‌مال هه‌ویز هه‌ویزی، جیهان‌بینی شیعی‌ری هاوجه‌رخ‌ی کوردی (کرمانجی ناوه‌راست- له باشوری
کوردستان)، نامه‌ی دکتورا، پیشک‌ه‌ش به‌ فاکه‌لتی زانسته مروّفایاتی و کومه‌لایه‌تی‌ه‌کان - زانکوی کویه‌ کراوه،
۲۰۱۳، ل ۲۰۵.

۲ ره‌زا سه‌ید حوسینی، هه‌مان ژیده‌ر، ل ۲۲۸.

*-د دیوانی دا بقی ئاواپی هاتییه "خانه‌انی".

دیداری خوداوهنده ناکامهکان

زهوی مهی خانهدانی* خواردووتهوه

قسهی دلم دهزانی همیشه تاجی بیرکردنهوه و پشودانیم

پیالهیەک مهیم له زهویی خانهدان وهرگرت

له روژیکی نزیکدا دیت

دهستی سیبوری و پپر ختوکهی لهسهر دلم دادهئی

به ترپهی دهلیت پشوو بده ماندووی

...

...

باران وهک ئهوهی

بلیمهتی دهرونی ئاگرم پیی بلی

یان بهختهوهری خوئی ئاشکرا بکات^۱

ههلبهستفان دانوستاندنی دگهل ئهردی دکهت، و دهست بو تشتی نهینیین
ئهردی و پهیهوندیا وی ب مروقیقه دبهت و دبیریتی ته مهیا عهشقا خودی
قهخوارییه، لقیره مههرم پیی مهیا سوئی و عهشقا خودی و تهسهوفا مروف و
ئهردی دیاردکهت، ههر دوئی دیارکرنیدا ئامازئی ب هیزا ئهردی دکهت کو
دکاریت مروقی ئیکتشاف بکهت نهک مروف ئهردی ئیکتشاف بکهت، و ههمی
نهینییت دلی مروقی دزانیت. ههلبهستفان بهرب خهیهالهکا سوریالی قه دچیت
و داخوزا پیالهک ژ عهشقا خانهدانیی دکهت کو ئهوزی بگههیهته وی ئاستی کو
بکاریت نهینیا دلی مروقان بزانییت و ل دوماهیکی ئهرد وی داخوازیی بجه
دئینت، ناقبری ب ریکا خهیاال و دنیا ئهوه دخوازه د ههلبهستین خوه دگههه
راز و نهینییت تهف مروقییهتی. ههلبهت دژیانا راستی دا کس نکارت

^۱سهباح رهنجدهر، سی سال شیعر، ب- دووهم، ل ۳۴۴.

بگهههته وی ئاستی زانین و ئاگههیی، لی ههلبهستفان ب ریکا خهیهالهکا سوریهالی و ئافاکرنا ژيانا سهرواقعی و نهئاگههیی کارییه وی جیهانی بو خوه دروست بکهت و خوه بکهته زانیاری تهف تشتی نه دیار و بهرزه.

وینهیا ههلبهستی:

وینهیا ههلبهستی د کۆکا خوهده هونهرهکی بیانیه، د ناف شیعری و ئهدهبیاتا کوردی ده رهگهزهکی نوییه و لجهم هند ههلبهستفانین کورد خوهیادبن. وینهیی ههلبهستی بویهرهکی یان شکهکی ب وینهیهکستونی ئافادکن >هیچ رامان و هزر و واتایا خوه نادهن، ئهگهر ژیدهری وی ل وینهیهک دیار دروست نه بیت¹ بریکا وینهیی شیعری مههم و رامان مینا دیتنی دگههن، ئانکو ب گهلهمپهری هونهری وی ل دیتنی یه، چونکی شیعر وینهیی مینا نیشاندا نا فلمهکییه >ئهو بابتهتی بتنی بۆمه نافهگوهیژت بهلکو ژیانهک و شیوهیهکی ددهتی و دشیاندایه گیانی بهرچاڤ بکهت تاکو چاڤ ببینن² پتر مهبهستا وان دهبرینا جوان و ئابوری بکارئینانا پهیقی یه. د ئهدهبیاتا کوردی ده پتر بو گهۆرینا تۆبۆگرافیا شیعری بکارهات نهخاسمه ل سالی چل و پینجیان کو لجهم هند ههلبهستفانین مینا "گۆران، و دیلان.."، لی ئهو گهۆرینا وینهیی- تۆبۆگرافی جوداهی ههبوو دگهل ههلبهستا نووخاز.

سهباح رهنجدهر کهتییه بن باندۆرا فی رهگهزی هونهری و د بهرههمین وی ده رهنگقهداینه، د مانیفیستا خوهزی ئامازه پی دایه و دهبراری خهون و پهیهوندیا ههست و وینهیی دبیزت >>له دهقی خهونیدا پیوهندیهکانی نیوان ههست و وینه ده دۆزینهوه، پیوهندیهکانیش لهسه ر بنچینهی خهوندا

1 جان کوهن، بنیه اللغة الشعرية، ت: محمد العمري و محمد الوالی، دار البيضاء، 1986، ص 192.

2 نعمت الله حامد نهیلی، بیلیژ رهخهیی، چا: هاوار، چ ئیککی، دهۆک 2005، ل 174.

دامه زراون، واتا ئه وینانهی له دهقی خهونیدا دروست کراون، زیاتر ئه و وینانه، که له ژیانی سهخت و یاخی روژانه ماندا ئاماده بیان وهک شتیکی دوور ههیه و بهردهست نین»^۱. رهنجدهر په یوه دنیا خهون+ههست = وینه خوه یادکته و پرانیا وینه یین ههلبهستی ل خهونی وهرگرتیه و بکارئینایه، خهون ژی ره گهزه کی سهره کییه ژ نه ئاگه هی و سهردای واقعی و جیهانا سوربالی و لجه م وی رهنگه دایه، ههروهسا ناقبری بو وهرگرتنا قی ته کنیکا وینه یی راستگوییانه ل مانیفیستا خوه ئامازه ب وهرگرتنا مفا ژ شیعره کلاسیکی دکته و دبیرت»^۲ «ئه هونه رهش له شیعره کلاسیکی کوردیه وه فیرووم، له شیعره کلاسیکی یه کیته بابته نییه، بگره یه کیته دیر ههیه، من ئه م یه کیته دیره م گوریوه بو یه کیته وینه»^۳. د قی بیایه ده ئه م دکارن رهنجدهر مینا پیشهنگ بدهین ناسکرن. ههروهسا ژبو تیگه هشتن ل ههلبهستی رهنجدهر نکارین په یف په یف و لدووف رویدانان تیگه هین، بهلکو بو ههر رودانه کی وینه یه ک بکارئینایه و هند جارائزی وینه د ناف وینه ده بکارئینایه و هند جارن ژی ئالوز و تیگه لن، د ههلبهستی رهنجدهر ده «وینه یین جولاو-لقوک، و وینه یین جهسپاو-راوهستا» هه نه، وینه یین جوولاو ژی دبنه دوو جور ئه وژی «وینه یین جولاو دیار و نادیار». دیسان هند جارن توبوگرافیا و شکل یان کیشانا وینه یان و قه هاندیه. هند جارن ژی بریکا ههلبهسته کی رویدانه ک وینه کریه. لقیره دی ئامازه ب هند میناکان دهین: بونموونه:

په پوله دواى ئه وهى

به په یژه ی چرا سهرکه وت

ساده یی رووناکى پاراست ودابه زای^۲

۱ سهباح رهنجدهر، ئه زموون وهک ئاخاوتنیک له ناو ژیان، ل ۴۱.

۲ سهباح رهنجدهر، ئه زموون وهک ئاخاوتنیک له ناو ژیان، ل ۲۵.

۳ سهباح رهنجدهر، سى سال شیعر، ب- دووهم، ل ۶۳.

لقیره وینهیهکی ئاشوپیی و جولاهه، ئانکو رویدانا وی لفقوکه و پهپوله پشتی ب سهر ده رچکین شه مالکی سهرکته ههلبهت وینهیهک سوریالی یه و پهلاتینک نکاره وی چهندی بکته. ههروهسا دبیزیت:

گولیکی لاسک دریزی به دهسته وهیه

له دهه ئاویک دانیشتوو

له ئاوی ده دا و بهرزی ده کاته وه

دلۆپه ئاوه که ی له گوله که وه ده تکایه وه ده که وته وه ناوی ئاوه که وه^۱

لقیره ههلبهستفان وینی که سهکی دکته، کو رویدان راوهستیاییه، ئانکو چه سپاوه.

ههروهسا د ههلبهسته که دن ده، ههردوو شیوه یین وینهیی شلکی و ده برین تیکه لی ههف دکته و دبیزیت:

هه راسان
هه راسان
هه راسان
هه راسان

کرد

ئیمهش چهنگمان خسته نه و ده ستماناوه^۲

لقیره وینی که سهکی نیشاندهت کو ههیری مایه و بی هیقی بوویه، وچاقری پهرچویهکی دکته.

۱ هه مان ژیدەر، ل ۸۷.

۲ سه باح ره نجهر، هه زده که م نه وه نده بژیم، چاپی یه که م، چا. رۆشنییری، هه ولیر- ۲۰۱۵، ل ۲۴.

ههروهسا د شیوه وینهکی دی ده دبیره:

بو
 بو بو
 بو بو بو
 بو بو بو بو
 بو بو بو بو بو
 بو بو بو بو بو بو
 بو بو بو بو بو بو بو
 بو بو بو بو بو بو بو بو
 بو بو بو بو بو بو بو بو بو
 بو بو بو بو بو بو بو بو بو بو
 بو بو بو بو بو بو بو بو بو بو بو
 بو بو بو بو بو بو بو بو بو بو بو بو
 بو بو بو بو بو بو بو بو بو بو بو بو بو
 بو بو بو بو بو بو بو بو بو بو بو بو بو بو
 بو بو بو بو بو بو بو بو بو بو بو بو بو بو بو
 بو بو بو بو بو بو بو بو بو بو بو بو بو بو بو بو

خۆرئهگه بهشه و به ئاسمانه وه بوایه مانگ دلنه واییی ده کرد^۱

فۆرمی وینهیی ههردووکا ههقدوو تمام دکهن.

۱ سهباح ره نجهدر، سی سال شیعیر، ب- دووهم، ل ۲۷۱.

ههروهسا ههلبهستا "نیازی مردن" دناف خشتهیهکی دا تیپین ئارامی- کوردی
 نفیسینه. ب فی ئاواپی:

ئ	ا	ب	ت	پ	ج	ح	خ
چ	د	ر	پ	ز	ژ	س	
ش	ع	غ	ف	ق	ق		
ک	گ	ل	ل	م			
ن	و	وو	ۆ				
ه	ه	ی					
ئ							

پیت ئهی پیری شهوبیدار مردن ئهستیڤه ی رۆژی دهرخست و دهستی پاخت ۱

لڤیره هند نمونین دژی یهک و وهکههف دانه بهرههف و وینهیهک مۆدیرن لئ
 دروست کرییه، دڤی فۆرمئ ههلبهستی وینه رامن و پهیاما خوهبدهست دخت،
 پهیڤ و ههڤۆکا گرنگیا خوه نینه، ئاوازین پهیڤی و دهبریناوی ل ههمبر شکل
 و هیلکاریین کو ههلبهستقانی کیشای ب رۆلهکی کیمتر دلهیزن.

۱ سهباح رهنجدەر، ههزدهکهه م ئهوهنده بژیم، ل ۱۷.

جهنگ و داخوآزا ئازادي:

جهنگ ئه و كاره ساته يا، كو تووشي هه ر جفاك و ملله ته كي ببیت، ويرانكاريي لپه ي خوه دئینت، ل ده مي هه لگيرسانا شه ري يه كي جيھاني سه ده ما ده رووني مروقي هه ژاند و هونه رمه ند و نفيسكار ل دژي وي زورداريي سه كنين و ئه ف بهرهنكارييا وان ژي رييازين دادا و سوريالي لپه ي خوه ئانين، چونكي >>هه موو به ها و ئاره زوو و نه ريت و ئوميد و ئاواتيكي ئاده ميزادي تيكد و مال كاولي و داموي و سه رگه رداني، به سه ر گه لاني جيھاندا هيئا<<^۱. له ورا مزارين دژي جهنگ، بوونه هيقيني بهرهمين هونه ري پيخه مه ت مروقايه تيي نفيسين، هه روه كي ئيلوار دبيژت: >>چ جياوازي د ناقبه را سياسه ت و ئه ده ب و ژيانيدا نينه و دقان هه مي بواراندا مروف كاكلكا بابه تيه <<^۲، له ورا سورياليزمي بانگه وازا خوه ي ياخيبيوون و ويرانكرا جيھانا شه ري و ئافاكرنا جيھانا خه وني ده ست پيكر.

ئه ف بانگه وازه ژي >بانگه وازه ك نه بوو تني ئاراسته ي هونه رمه ندان به يت كرن، به لكو بانگه كا گشتي بوو ئاراسته ي سه رجه م خورت و چينين جفاكي هات كرن<<^۳ و ل دژي وي واقعي سه كنين، هه روه كي د به يانناما سوريالي يا ده ستييكي دبيژن: >>ئه م پسپورن، شه ره زاينه د ياخيبيووني دا<<^۴، د ئه ده بيات و شيعرا كوردي ژي ده، ئه ف بهر خودان و بهرهنكاري به رده وام هه بوويه و د بهرهمين وان ده ره نگفه دايه، ژبه ر واقعي كوردي و زولما داگيركرا كوردستاني، ئا خا كوردستاني هه رتم گوړه پانا شه ري داگيركرا بوويه، دياره سه باح ره نجه ر ژي بي بهر نه بوويه ژوي بهرهنكاريي و باندور

۱. حه مه كهريم هه ورامي، هه مان ژيده ر، ل ۲۶۴.

۲. په روين ره ئوف هادي دوسكي، هزرا ناف نه ته وه يي و ره نگفه دانا وي د هوزانا نويا كورديدا، چ ئيكي، چاپخانا خاني، ده ووك- ۲۰۱۱، ل ۶۲.

۳. د. مصطفى سويف، هه مان ژيده ر، ص ۸.

۴. ابوالحسن مقدس و ادريس اميني، هه مان ژيده ر، ص ۱۳.

لسەر وی ژى هه‌بوویه، لجه‌م سوریا‌لییان >هه‌لبه‌ست سه‌ربۆره‌که هه‌می خه‌لک وه‌رگرن و ژبۆ به‌رژه‌وه‌ندییا هه‌می خه‌لکی یه<،^۱ دیاره ئه‌ف سه‌ربۆر ره‌نجده‌ر ژى گرتییه و د مانیفیست و به‌ره‌مه‌ین وی دیاردبن، بۆ نموونه د مانیفیستا خوه ئامازه ب وی چه‌ندئ دایه، کو ده‌سه‌لات و سیسته‌می دکتاتۆری سیاسی ده‌روونه‌زا مروّقان داگیرکرییه و ره‌نجده‌ر مینا هونه‌رمه‌نده‌کئ سوریا‌لی دبیزه، ئه‌و جیهانا هاتییه داگیرکرن، هزرقان دکارن ب خه‌ونئ ب ده‌ست بخه‌ن، ده‌ما دبیزت: >>هه‌رچی هۆی به‌خته‌وه‌ری هه‌یه، ده‌سته‌لات و سیسته‌می دیکتاتۆری سیاسی له مروّقی ده‌روونه‌پۆشنیان داگیرکردوه. مروّقی ده‌روونه‌پۆشنیش ئه‌م له‌ده‌سته‌چوونه‌ی له خه‌وندا به‌ده‌ست ده‌هینیته‌وه<<^۲، ره‌نجده‌ر مینا هونه‌رمه‌نده‌کئ سوریا‌لی د فکره و داخوازا ئافاگرنا جیهانه‌کا نوو و خه‌یا‌لی و دوور ژ واقعی عه‌قلانی دکه، ژبۆ به‌ده‌سته‌ختنا ئازادییا که‌سی، دخوازه ببیزه ب ریکا خه‌ونا خوه یاخی بین ژ ده‌سه‌لاتا دیکتاتۆری.

ره‌نجده‌ر ل جهه‌ک دی د مه‌نه‌فیستا خوه دبیزیت: >>خه‌ون، یاخیبوونی به‌جه‌رگانه و ده‌نگی ناره‌زاییه له کار و پووداوه نابه‌جیکانی ده‌سه‌لات و سیسته‌می دکتاتۆری سیاسی<<^۳، یاخیبوون و شو‌ره‌ش و به‌رخه‌دان ژ پی‌خه‌مه‌ت خوه‌ده‌ربازکرن ژ زۆرداری و شه‌پ و بده‌ستئینانا ئازادیی. ناقبری مزارین جه‌نگ و یاخیبوون بۆ هه‌لبه‌ستین خوه هه‌لبزارتییه، هه‌لبه‌ت باندۆر لسەر وی هه‌بوویه و هه‌لبه‌ست ل سه‌ر قه‌هاندییه، یه‌ک واقعی تالی کوردان و زولما داگیرکه‌رییا وان لسەر ملله‌تی کورد، دوو شه‌رئ ناخۆیی کوردستانی واقعه‌کئ دن یئ تال، لجه‌م ره‌نجده‌ر درووست کرییه و ل دژى وی شیماتیئ سه‌کنییه.

۱ محمد عسمی هیلال، دراسات و نماذج مذاهب الشعر و نقد، ص ۱۱۱.

۲ سه‌باح ره‌نجده‌ر، ئه‌زموون وه‌ک ئاخاوتنیک له‌ناو ژیان، ل ۳۶.

۳ هه‌مان ژیده‌ر، ل ۱۸.

ناقبری د ههلبهستهکا خوه ب ناقی "باوک و دایکم"، دهربرپینی ژ زولما داگیرکهران دکهت، کول ۱۹۶۳/۶/۱۳ گوندی وان شهوتاندنه وباقی وی ژی ب سهدهما وی بوویه ری ل ۱۹۷۱/۱۱/۱۴، شههید کهتییه. دهما دبیت:

۱۹۶۳/۶/۱۳ هرهس قهومی

قونداغهی تفهنگیان

له سینگی سابیر هسهن سلیمان شکاند

خوین له فاته پره شهی بهربوو

تلایه وه و بهسه ر سهردا گینگلی دا

ته مهن و ژیانوی بووه پرته قالیکی خوژگه لیدراو

۱۹۷۱/۱۱/۱۴ خوین خاو بووه وه و گه شهی نینوکه کانی وهستا

خه لکی جوانی گورستان

دهستی میهره بانیمان دریزکرد و لییان وه رگرتین

گوتیان له وپه ری شانازیدا ده رگای باخچه ی مردنی کوتاوه ۱

ههروه سا د ههلبهستهکا دی روو پرووی وی دهسته لاتا دکتاتوری سیاسی دبیت، دوو بوویه ران بو مه وینه دکهت، کو د زهنی زاروکتییا رهنجدهری دامانه و ژیانان وان نه خوش کرییه. نهو ژی بوویه را سال "۱۹۶۳"، هه فدهم دیروکا گرتنه دهسته لاتا دکتاتورییه تا به عسییه. بوویه را سال "۱۹۷۵" و نسکویا شورشا کوردی بوو نه گهری ته مرینا شه مالکا نازادییا نه ته وهی یا کوردی. نه ف

۱ سهباح رهنجدهر، ههز ده کهم نه وهنده بژیم، ل ۱۸۹.

ههردوو دیرۆک "٦٣" و "٧٥"، چه‌ه‌نگه بو ژناقچوونا هیقیین کوردان ب گشتی،
ره‌نجده‌ر دبیرت:

نواله‌ هینه‌ی ئاگری شه‌ست و سێ درنده‌ی

گوندی گه‌نجینه‌ی مندالیمی کرد به‌ پاشماوه‌ی باخچه‌یه‌کی سڤ

نواله‌ هینه‌ی ئاگری هه‌فتا و پینچ درنده‌ی

گوندی گه‌نجینه‌ی مندالیمی کرد به‌ پاشماوه‌ی باخچه‌یه‌کی سڤ^١

ب ئە‌گه‌ری شه‌ر و زولما سیاسی هه‌لبه‌ستقان نکارییه‌ زارۆکتیا خوه‌، مینا
زارۆکه‌کی بکه‌ و ئە‌ف رویدان د ده‌روونی وی دا مایه‌.

هه‌روه‌سا بوویه‌را شه‌رێ براکوژیی ل کوردستانا باشوور، لجه‌م ره‌نجده‌ر ب
بوویه‌ره‌کا تال و نه‌خۆش ئاماژه‌ پێ هاتییه‌ دان، ناقیری دلته‌نگیا خوه‌
به‌رامبه‌ر وی بوویه‌ری ب ریکا "حاجی له‌ق له‌ق"، کول باژییری هه‌ولیری ب
سه‌ده‌می شه‌ر، هاته‌ کوشتن و ره‌نجده‌ر ب قی شیوه‌ی هه‌لبه‌ستا خوه‌ ئانییه
زمان:

ئهی بی‌ نیشتمانتر له‌ حاجی له‌قله‌قه‌که‌ی

که‌ له‌ ئیمه‌ به‌گوومان نه‌بوو^٢

یان د هه‌لبه‌سته‌کا دی دبیرته‌:

حاجی له‌قله‌ق دوا شه‌هیدی هه‌ولیر بوو

به‌س نه‌بوو

قومری دوا شعیری ترپه‌ و هه‌ست و تاسه‌ بوو

١ د. سافییه‌ محمه‌د ئه‌حمه‌د، لادن له‌ شیعیری هاوچه‌رخ‌ی کوردیدا، چا. حاجی هاشم، چ. ٤، هه‌ولیر- ٢٠١٣،
ل ١٩٧.

٢ سه‌باح ره‌نجده‌ر، سه‌د و بیه‌ک شه‌و، ده‌زگای ئاراس، هه‌ولیر - ٢٠٠٨، ل ١٣٨.

بەس نەبوو

ئاو و خۆل و با خۆكۆزى كەوتە نىوانيان

ئاگر دوا ناوبزىوانيان بوو^۱

ئەف بوويهرا حاجى لەقلەق، گەلەك باندۆر ل رەنجدەر كرىيە و مينا >>نمونه يهكى زيندوو و سيمبولى ئاسووده يى ژيان و يهكەمىن سيمبولى كوشتن گيانله بهر<<^۲ ديتييه، ئەف سەرھاتىيە ژى تاييەتە ب وى بالندەى >>كەوا لەسەر منارەى يەككەك لە مزگەوتەكانى ئەو شارەدا دەژيا، بەلام ئەويش وەك زۆر پۆلەى ئەم ولاتە لە سالانى نەگريسى براكوزيدا لەلايەن دوژمنانى جوانى كرا بە نيشانى تەفەنگكە و مافى ژيانى لىسەندرايەو<<^۳، هەلبەستقان دىيژە، حاجى لەق لەق ل قى دەستەلەى ب گومان بوو، باوهرىيا وى ب وان نەبوو و مافى ژيانى ژبو وى رەوا نەدیت، چەوا بو مە ئازادىي ب رەوا دبىنن.

رەنجدەر، ل سەر سيمبولا ئازادىي كەسايەتییەكى دكەتە هەويىنا بەرخودانا هەوليرى، گر و تينهكى ددەتە شوپشگيرين هەولير و ژ وان رە دىيژە هوين بوون وە هۆلاكۆ بەزاندی وە چۆك بو زولما داگيركەرييا داگيركەران دانەداى و بەرخو بەدن و ئازادىيا خوە د چاقى زۆردارى و دكتاتورىيەتا سياسى دەربىنن. دەما دبىرت:

جەمىل رەنجدەر وەك ئاگرىكى بەخشندە هاتە ناو ژيان

لە شەربەى ماله كەيدا گەرمایى پزئا

لە دەست و پلى كىژ و كورانى هەوليردا

۱ سەباح رەنجدەر، سى سال شيعر، ب- دووهم، ل ۳۲۵.

۲ سەلاح حەسەن پالەوان، شيعرى كراوہ لە ئەزمونى شيعرى نووى كوردىدا، چا ئاراس، چ يەكەم، هەولير- ۲۰۱۰، ل ۵۲.

۳ دەريا جەمال حەويى، هەمان ژىدەر، ل ۱۴۳.

ئەو دەست و پلانەى پەراسووى ھۆلاکۆيان لەبن و بۆتکەو دەركیڤشا^۱

جەمیل رەنجدەر، سیمبولا شەھیدەکی مەزن و ئازادىخوازە و ئەو بخوہ پېشمەرگە بوویە، مینا ئاگرەکی بەخشنە هاتییە دناڤ ژیانى دا و د مالا وی دا ئازادى پڤیا یە و ئەڤ پڤیانا ئازادىی ژى هیڤ و شیانى ددەتە تەڤ شۆرەشگىڤىڤىڤ ھەولیر.

چەڤەنگ - ھىما:

سوریاالیستان، ھەردەم پەنا بۆ جیھانا نەدیار و ئاشکەرا دبرن و ب نیرینا وان راستییا بابەتى و کاودان ب چاڤى ناھیتە دیتن. لەورا سوریاالیست د بەرھەمىڤ خوہ دە پڤ ھىما و چەڤەنگ و مژدارى بکار ئیناینە، وان بۆ خوہ و دەروونى خوہ دنڤیسی بۆ وان خەم نەبوو، ئەرئى کەس ل وان دگەھیت یان چەوا پەياما وان حالى دین. ئەڤ داھىڤاننڤ چەڤەنگى د مەیدانا شیعرى دە بوونە پڤڤخۆشکەر بۆ پڤبازا سوریاالیزم. سوریاالیست مینا چەڤەنگ خوازان "پەمزیه کان"، ب پڤکەکا راست بەر ب بوونى کاودانان ناچن، بەلکو چەند پڤچ و پەنا یەکی ددەنە بەرخۆ ھەتا دگەھنە ئەو خالا کو مەبەستا وانە، ئەڤەژى ب وئى ھەجەتى کو ھەرچەند ب گرانى و نەراستەوخۆ بەر ب دیار دە و کاودانان ببن، زیدەتر ل بوونا وان دگەھن و دکەڤنە ماکا بابەتى^۲ و کۆکا وئى وینە دکەن، ب پڤکا چەڤەنگ و مژدارىی ھەرۆهکی بریتون دبیزە، پوون و ئاشکرایى دوزمنى مەزنى خەون دیتنى یە و فەرە سوریاالی خوہ ژ ئاشکرایى بپاریزن بەر ب نڤیسینا مژدار و نەدیار بچن^۳، سوریاالیست ھند جارن وەسا کەتینە دناڤ

۱ سەباح رەنجدەر، سى سال شیعەر، ب- دووہم، ل ۱۳۷

۲ معتمم سالەبى، سوریاالیزم، ک- پڤشنبىرى نوئى، ژ ۱۱۸، ۱۹۹۸، ل ۱۲۸.

۳ ابو الحسن مقدس و ادريس امينى، ھەمان ژیدەر، ل ۱۲.

مژداريا چهقهنگان، ههتا خوهژی لی وندا بوويه. "H.Bergson"، سهخمهراتی چهقهنگا دبیره: <<چهقهنگ ئامرازهکی عهقلی یه، ژ وان وینان پیکدهیت و گهلاله دکهت و ددهته ب رهخ وینین دن، کول دووف یاسایا وهکههقیی بن>>، ئانکو ژ وینهیی نژیکی ههف و ههف دهلالهت بن، لی پر جارن ژبو درووست کرنا نهئاگههی و نامهعقولیهتی سوریالیست وینهیی، کو توو پهیهوهندی د ناقبهرا وان ده نهبیت داینه بهر ههف. لی سهباح رهنجدهر، نیژیکی بوچوونا برگسون چهقهنگ بکارئینایه و پرائییا جارن ب زانابوون و ب داهینان و پهیهوهندیهکا خورت چهقهنگان بکار دئینه. ئهو مژداری و چهقهنگین دمهنهجین سوریالی و شیعرا نووخاز خوهیا دبه لجهم نووخازان، ههمان مژداری و چهقهنگ کو رهنجدهر بانگهشی بو دکهت.

د ههلبهستین سهباح رهنجدهر ده چهقهنگ ب گهلهک ئاویان ب کار هاتییه، دهند مژاران ژماره و بهروارین دیرۆکی بووینه چهقهنگ، هند جارن ژی بالنده و فرهنده و گیاندار، هند جارن کهسایهتی مینا چهقهنگ هاتییه بکارئینان، کهسایهتی ژی ب ئاویهک لیزانانه ب سهر چوار دهستهیان دابهشکرییه، بو نمونه "دهسته کهسایهتین شاعیر و شاکارین ئهدهبی قیجا چ کوردی بن یان بیانی، ههروهسا دهسته کهسایهتین ئهفسانهیی ژ ئهفسانهیی فکلوری وهگرتییه، دیسان کهساتین دهنگبیر، دهستهیا دوماهیکی ژی کهسایهتین سیاسی نه"، ئهم لقییره نکارن میناکان ژبو تهقایا وان بینن، ژبهرکو چهقهنگا پانتاییهک مهزن ژ ههلبهستین رهنجدهری داگیرکریه، ب شیوهیهکی ئهگهر خواندهقان یان قهکۆلهر شارهزاییهکا گشتی ل دور جفاک و ئهدهب و دیرۆک و سیاسهتی نهبیت و خوهدی رهوشهنبیرییهکا بهرفرهه نهبیت، نکارت ل ههلبهستین وی بگههت، ژبو خواندنا ههلبهستا ناقبری ب سهرفه سهرفه "سهتی"، نکارین چ هونهرهکی دهستنیشان بکهین و بهلکو ههه تیناگههین، وسا هزر دکهین کو چ لایهنی هونهری تیدا نینه.

۱. د. سامی هاشم، المدارس والانواع الادبیه، من المنشورات مکتبه العصیریه، بیروت، ۱۹۷۹، ص ۸۴.

بۆ نموونه رهنجدەر د ههلبهستهکا خوه ب ناڤی "له کتیبخانهی تایبهتی باباتاھیردا" ل دیوانا "سروودی زهوی"، ئاماژهدان ب ناڤی باباتاھیر چهڤهنگه بۆ یهکهمین شاعیری کورد، ههروهسا "له کتیبخانهی تایبهتی باباتاھیردا" چهڤهنگه بۆ یهکهمین شاعیری کوردی، دهما دبیرت:

له کتیبخانهی تایبهتی باباتاھیردا

گا بۆ گیای ناو زه لکاو ملی درێژ دهکات
که له بابیش لهکاتی بانگدان^۱

لڤیره "گا و دیکل"، مینا شوبهاندنهکی کو ههردوو ملی خوه درێژ دکهن، "گا" بۆ خوارنی و چهڤهنگه بۆ تهملهلی و تهنی یاری خوارنی یه و لهمپه ره ل پیش ژیان، ههروهسا "دیکل" کو ب ئهرکی خوه ی بانگدان واتا پیشه وایهتی بهرنیاسه. خودان سیفهتی بانگدان و بلندکرنا دهنگی ئیمناهی و سپیدهیهکا نوویه.

ههروهسا ل دیرا دووف دا بهحسی بالندهکی دکهت، کو چهڤهنگه بۆ زارڤه کرنی ئهوزی "تووتی - به بهغا" یه، کرییه چهڤهنگ بۆ مروڤین زارڤه کهر و بی مفا بی رووی، چونکی ههلبهستقان پهیفا "بی چاوو روو" بۆ بکار دئینت، دهما دبیرت:

تووتی بی چاو و روو دهه دهکاتهوه

له نزیک
رهگ و
گۆپکه و
خونچه^۲

۱ سهباح رهنجدەر، سی سال شعر، ب - دووهم، ل ۳۲۱.

۲ سهباح رهنجدەر، سی سال شعر، ب - دووهم، ل ۳۲۱.

مرۆڤئین تووتی ئاسا نکارن چ هونه رهکی ئه نجام بدهن ، ژ بلی زارقه کرن و بی
مفایی و قالاتیی .

ههروهسا د هه مان ههلبهست ده دریزه ب وان جوړین که سایه تییان ددهت و
قیجاری وانا مینا "کوچک-سهگ" دده خویاکرن، کو هه رکهس' نانی نانی' گازی
وان بکهت بهر ب وی دچن و چ بخوازه ب وان دده ئه نجام دان و بو هه رلایه کی
بخوازه وان پی ئاراسته دکهت:

گوپرایه له و دان له سه ر دهست نانی نانی ده خوات

بو کام لا هه لیده ن

سه ر له رییه و پرووگه نمای داده خا^۱

ههروهسا د پارچه ههلبهستا "مرۆڤ"، کو شیوه کاره کی دانیمارکی ب
ناقی "ئه نیتا ئیسپاندهر"، شروقه بو کرییه ودبیژت: <ناونیشانه که پیمان ده لیت
ئه وهی که وتوته ده ریاوه ماسی به کلک فریی داوه ته وه و شکانی مرۆڤه، ده کریت
بلیین مرۆڤیکی کورده ههست ده کهین له شیوهی سیمبول کاره کته ریستی
کورد درووست ده کات:

له گه ل گزنگدا

به بو شاییه کانداهات و کهوته ده ریا

ماسی به قیزیکه وه

کلکیکی لیدا و کهوته وشکایی^۲

۱ هه مان ژیده ر، ل ۳۲۲.

۲ ئه نیتا ئیسپاندهر، ملوانکه یهک و چوار پارچه شیعر له لایهن (سه باح ره نجه در) هوه، و: ئاراس، روژنامه ی
هه ولیر، ژ. ۱۸۹، ۲۹/۴/۲۰۱۴، ل ۱۸.

ههروهسا رهنجدهر، پرجاران بهروارین دیرۆکی مینا چهقهنگ ئاماژه پیداینه،
 ئەفه د مهنهفیستا خوهژی وهشاندییه، بۆ نمونه د مهنهفیستا "شیر بهرامبه
 ئەبهدییهت"، ئاماژه ب دوو بهروارین دیرۆکی دکهت و دبیزت: <له نیوان ئەم
 دوو میژووهدا، ۱۹۶۵/۱۱/۱۸ - ۲۰۴۵/۱۱/۱۸، که دراو و داواکراون میژووویهکی تر
 نییه>>^۱. لقیه پهیاما رهنجدهر ب ئاشکرای بۆ مه خوهیادبت، نهخاسمه بۆ
 ههردوو پهیقین "دراو- دایه"، ئانکو خودی ئەو دایه و ئاماژهیه بۆ سالا
 ژدایکبونا خوه، ههروهسا پهیقا "داواکراو- داخواکری" بۆ پۆژا خوهی ههق، کو
 مرنا وی یه و ههلبهستفان سال و پۆژا مرنا خوه دیار کرییه و "۸۰- ههشتی"
 سال بۆ تهمنی خوه دیاری کرییه، ناقبری ههمان ههلویت و ههلبهستهکا
 خوه ئاماژه پیدایه ئەف مزار پوونتر دبیت، دهما دبیزت:

ههوالی جیگۆرکیی سهباح سابیر ههسن

۱۹۶۵/۱۱/۱۸ - ۲۰۴۵/۱۱/۱۸

له بسته خاکیکی مرادخواز و ماندوودا

شادییهکانی دهبینیتهوه

ههشتا سال دهزوو به دهرسی وه کردنیکه

بهسه رپاوهشاندنی پر خهمهوه^۲

ههروهسا د بهروارهک دن ده دبیزت:

> سهینئ ۳۱ی ۳ی ۱۹۸۳ له درهختی شانازیم خوارد

رهمزیکی خودییه، چونکه شاعیر خوی بۆ مه بهستیکی تایبهتی بهکارهیناوه^۳

۱ سهباح رهنجدهر، ههز دهکهم ئهوهنده بژیم، ل ۶.

۲ سهباح رهنجدهر، ههز دهکهم ئهوهنده بژیم، ل ۱۱.

۳ د. سافیه محمهده ئهمهده، ههمان ژێدهر، ل ۱۹۷.

ههروهسا رهنجدهر، ب ئاوايهك ليژانانه كهسايهتي و دهنگبيژ...هتد، د بهرههميڻ خوه مينا چهقهنگ بو ديروكهكي بكار ئينايه، بو نمونه ژبو دهربرين ل شوږهشا شيخ مهحمود و خهبات و كاودانيڻ وي دهمي، ئامازه ب دوو كهسايهتبيان دايه، نهو ژي "حهمدى ساحيبقران و كاوييس ئاغا"ي دهنگبيژه، ههردو ل سهردهمي شيخ مهحمود دا ژيائينه و ب ئاشكرا كهتينه بن باندورا شوږهشا وي، ب ئاوايهكي كو "حهمدى" ب شاعيري شيخ دهيته هژمارتن و كاودانيڻ وي دهمي د ههلبهستيڻ وي ده رهنگقهداينه، ههروهسا "كاوييس ئاغا"ژي ب لاوكي خوه ي ب ناف و دهنگ "شيخي منو كورد خائينه" ب دريژي دهربريني ل وان نهخوهشيڻ وي دهمي دكهت، نهو لاووك گهلهك بهرنياسه، رهنجدهر ژبو ئامازه دان و زقرين بو چاخى مهليك مهحمود ناخي وان مينا چهقهنگ بكارئينايه، دهما دبيژت:

دواي لهدايكبووني حهمدى

خوين لهناخي چل پرژا

زهوى به شهونم تهپر بوو

پرژ نيوهي تهمهني بهديار زهوييهوه رادهوهستيڻ و دادهميڻي

شتيک بدوژيتهوه

...

كاوييس ئاغاش مؤلهتم له مهرگ بو وهردهگريت گوي له داستان رابگرم

شكوي خوا له دهوورويستم

ئالايهك ههلدرا و

سيبهري بهسه ربريني قوربانويهكان دهكيشي^۱

نهگه ل جوږين چهقهنگان بنيږين، كو رهنجدهري بكار ئيناي گهلهك ب ليژانانه و ب خواندنا بوويهران دانايه، چهقهنگ ژي گشتي نه د ناقبهرا كهسايهتي و فرنده و جاندار و جيروك و بويهريڻ نهفسانهيي...هتد، پرانيا وان ئامازهنه بو دهستيڭكرنا تشتهكي يان زقرينه بو سهرههدانا وان.

^۱ سهلاح هسهن پالهوان، ههمان ژيڊهر، ل ۵۴.

زمان:

زمان ئالاقهكی سهرهكی بیی دهربرینی یه، ههلبهست ژی پشکهکه ژ وی ئالاقا دهربرینی و <>شاعیر له ریگای زمانهوه ههولدهدات جیهانیکی پر له جوانی تاسه بهخش بونیات بنیت، له ناخی شتیکهوه بابهنیکی دیکه مسوگر بکات، ههوینی ئه و بابتهش شیعره له هونهردا بهها و نرخی دهبیته <>^۱ و ب ریكا ریتم و کیش و ئاوازی گوزارشتی ل پهیفهکی دکته، مههم ب وان پهیفهکی چهند واتایان ب دهست دخن ژ بلی واتایا فهرهنگیا خوه.

سوریالیته دهستیپیکا بکارئینانا زمان ب ئاوایهکی سوریالی و ئازاد لجهم وان د هونهری نفیسینا ئوتوماتیکی بکارهات، کو ببو بنیاتی هونهرییی سوریالی، مینا دهستیپیکهکی بوو ژبو گرنگیدان ب زمانی نهک مینا ئامرازی راگههاندنی، بهلکو بو ئه و جیهان و هونهری ئه و دخوازن^۲، دهمی سهرهدهریی دگهل پهیفی دکهن ئازادیهکا رهها ددهنی نهخاسمه د نهئاگههی و ئوتوماتیزمی دا، ئهقهژی پیخه مهت هندئ کو پهیف تنی خودی یهک رامن نه بیته و رامنن جودا جودا هه بیته ژ واتایا خوه یا فهرهنگی دویربکهفن. زمانی ههلبهستی ههلبهستقانیین سالیین ههشتییان زمانهکی جودا و شیوازهکی جودا هه بوون، زمانی وان بلندترین پله ههیه و تانها ژی بهردهوامه... زمانی ههلبهستی ههلبهستقانیین ههولیر مینا قوناغهکه جودا دگهل تهف قوناغیین دی یین شیعرین کوردی تی دیتن^۳. رهنجدهر پهیف و دهربرینا ههست و خهونا خوه گهلهک ب لیزانانه دانایه و سهرهدهری دگهل پهیفی کرییه، وپهیفین قالا ب دهگمن دههلبهستیین وی تین دیتن، ئهف رهگهز لجهم وی <>قولبونهوهیه بهناو

۱ د.ئازاد ئهحمده مهحمود، بونیاتی زمان له شیری هاوجهرخی کوردیدا، چا: حهجی هاشم، ههولیر- ۲۰۰۹، ل ۸.

۲ أدونیس، ههمان ژیدهر، ص ۲۸۱.

۳ محهمده عهبدولکههریم ئیبراهیم، بیگهاتهی زمانی شیعی له روانگهی رهخنهی ئهدهبی نوویه، چا: حاجی هاشم، ههولیر ۲۰۱۲، ل ۴۵-۴۹.

یاقوتی زمان و ره‌هاکردنی له‌و ساده‌یی و ئاساییه‌ی که تییدایه، هه‌ولده‌دا زمان له‌ناو شیعر دا زمانی ره‌هابون و تایبته بیته، شیعر له‌پیناو زماندا ده‌نوسیت نه‌ک زمان له‌ پیناوی شیعر دا»^۱ هه‌روه‌کی د مانیفیستا «ناسینی بوونی شیعر و خو ده‌ستنیشانکردن» دبیریت «من زمان ده‌نوسم، له‌باره‌ی زمانه‌وه نانسوم»^۲، ئەف ره‌هایه‌تیا ره‌نجدهر د مه‌سه‌لا زمانی سوریالیه‌تیا وی دگه‌هینه، مینا هه‌ره‌له‌به‌ستفانه‌کی دی یی سوریالی یاریی دناف خه‌ون و زمانیدا دکته، هه‌روه‌کی خوه‌یایه‌ کو خه‌ون راقه‌کرنا واقعی ره‌تدکته، لوژیک و قهید و به‌ندین واقعی دشکینت ب هه‌مان شیوه‌ژی زمان پیدقیه ل ژیر چاقدیریا عه‌قل و لوژیکی ده‌رکه‌فیت. چونکی زمان و نقیسینا هه‌له‌به‌ستی راقه‌کرنی ناده‌نه واقعی، به‌لکو کاردکه‌ن واقعی هه‌یی بگۆهورن، هه‌لبه‌ته ئەف ژی پشت به‌ستن ب ئالییه‌تین سه‌ره‌کی بریکا ئالیه‌تی ره‌تکرنی و یاخیبوون و شوهرشی ل سه‌ر فۆرم و شیوه‌یین زمانی هه‌ین^۳، چونکی هه‌له‌به‌ستفان دخوازه‌ خوه ل ته‌ف «کوته‌ و به‌ندیکی زمانه‌وانی چ له‌رووی ریزمان، یان واتاسازی، یان رسته‌سازی رزگاربکا، به‌ومانایه‌یی شاعیر ده‌یه‌وی ئازادیه‌کی ره‌ها بو گه‌مه‌کردن و دارشتنی وشه بو خو‌ی بره‌خسینی، ئەم ئازادییه‌ش به‌ یاخیبوون له‌ هه‌موو یاساکانی زمانی ده‌بیته»^۴، ناقبری بو داهینانین خوه و لیستکی د ناه زمانی دا پیگیریی ب یاسایین زمانی ناکته.

هه‌روه‌سا ره‌نجدهر یه‌که ژ وان هه‌له‌به‌سقانی کورد کو خوه‌دی فه‌ره‌ه‌نگه‌ک به‌یز و ده‌وله‌مه‌نده دناف هه‌له‌به‌ستین خوه په‌یف و هه‌فۆکی و هه‌سا دئینه و وینه‌یین و هه‌سا پی ئاقادکته، خوانده‌قان.. و قه‌کۆله‌ر ژی ب ئاسانی نکارن په‌ی پی به‌ن، فه‌ره‌ جه‌ند جارن ب هویری و کویری وه‌ره‌ خواندن، له‌ورا گه‌ره‌که خوانده‌قانی وان خوه‌دی فه‌ره‌ه‌نگ و سه‌ربۆره‌کا گشتی بیت هه‌تا بکارن ل

۱ صالح هه‌سه‌ن پاله‌وان، لینی شیعر له‌ شیعر نووی کوردیدا، ک-هه‌نار، ژ ۲۳، ۲۰۰۸، ل ۷.

۲ سه‌باح ره‌نجدهر، ئەزموون وه‌ک ئاخاوتنیک له‌ناو ژیان، ل ۵۵.

۳ سرور حسن محمد، هه‌مان ژیده‌ر، ص ۱۳۹.

۴ هه‌مه‌ مه‌نتک، هه‌مان ژیده‌ر، ل ۱۰۶.

ههلبهستين وى بگههن. رهنجدهر د مانيفيستا ديوانا "شهرى چل ساله" سهخمهراتى گرنگيا زمانى گوتيه >بؤ شاعيرى نوييهخسى وهرگرتن قولاييهكانى ژيان زيندووبونهوهى زمانه، زمانى دؤزينهوهش زمانىكى يهكئاراستهيه نييه<>'. ئهگهر ل پهيقيئ دناف ههلبهستين ناقبرى بنيرين، پرانيا وان مينا چهقهنگ و ب رمان هاتينه بكارئينان و فره خواندهقان ل پشت واتايا پهيقان بنيريت و بفريرت.

بؤنمونه د ههلبهستا "سزاي ههميشهيهي" دا زمان گهلهك ب كويرى دناف يهك و تهقلههف هاتيه بكارئينان، زمان مينا ئامازهيه نهك مينا گههاندن ب تهفسيلى، لقيره ههلبهستقانى ههولدايه زمانى ل چارچوئى دانوستاندنى دهربئخت و بگههينته قالبى ئامازهيا روهن، دبيت كو پهيغ ههمان رمانى خوه ههبيت لى ههلبهستقانى وهسا يارى ب زمان و پهيغى كويه كول بهرچاقي خواندهقانى رمانا خوه يا فرههنگى نهبهخشت. بؤنمونه:

چيا پشتى پالنهوانى

ئهو داستانانهيه كهبوون به كتيب

ئهو دوا داستان نييه پالنهوانهكان دروستى دهكهن

ئادهم نهيتوانى سيوه رژاوهكانى خرپكاتهوه

خوى ئاو برينيماسيهكانى شويتهوه

له نهخوشى چاك بونهوه

رؤخ باوهشيكي تيكل كردن

ئهو كيژهى ويست و خواستيهتيلهناو كات دابنيشى

له هوگر بوونى بهپهنجهره جوانى كهوت

1 سهباح رهنجدهر، شهرى چل ساله، دهزگاي ئاراس، چ يهكهه، ههولير 2005، ل 5.

تهنیا گوفهک دەموجاون^۱

یان دبیرت:

خەییالی پرجی شەپقەیهکی ئەستورە

پەنجەکانی پپی پۆتینیکی نارەنگی

راوم دەنی

بۆ ناگیریم

خەییال درندەیهکی بەبەزەیییە

بۆ بگیرییم^۲

رەنجەر هەلبەستقانهک تژی خەییاله، د قی هەلبەستی دە زمانهکی سوریالیانه بەحسی هەفرکیا خوه و خەییالی دکەت و وهسفا درندەیهکی ب بەزەیی ددەته خەییالی، واتا درندە یان دەعبا ناهیتە کهیی کرن و کیفینە، خەییال ژی کیفی یه و ب ئازادانه هەر جهی خوهست بگههیتی، ههروهسا درندە رهگەزئ عهقلی لدهف نینه یئ یاخییه ژ جفاکی، لی هەلبەستقان درندەیهکی ب رحم دخوازیت، خەییالهک یاخی و هاشی و ههست ب ژان و پیدقیاتیین جفاکی بکەت، ئەگەر ل فریزا "خەییال درندەیهکی بەبەزەیییە" بنیرین چەند واتا و وینه ژئ چوون و ئەقەژی ژیهاتی و ئاگەهی یا رەنجەر دپرسین زمانی بۆمه خوهیا دکە. ههروهسا هند لایهنین ریزمانی ژی د هەلبەستین ناقبری ئامازە پی بکەین، بۆنموونه دەم <زمانی شیعر وهک ئەوهی دەستکاری پیکهاتهکانی دیکهی زمانی ئاسایی دهکات، بهههمان

^۱ سەباح رەنجەر، سی سال شیعر، ب-یهکەم، ل ۹۴.

^۲ سەباح رەنجەر، روهکانی خواوهند، دهزگای ئاراس، ههولیر ۲۰۰۶، ل ۱۱۵.

شیوهش دهستکاری پیکهینه زمانیهکانی کات دهکات<<^۱. ناقبری دپارچه ههلبهستهکا خوه ب یهک ههقۆک و هند پهیقان بهحسی خودی دکهت، ههلبهت بکارئینانا ناقی خودی سۆفیانه ب ههردوو دهمین بووری و نهبووری برییکا دوبارکرنا ههمان ههقۆک دبیرت:

ئیمه ههموومان بیدهنگی خودامان نووسییهوه

ئیمه ههموومان بیدهنگی خودامان نووسی

ئیمه ههموومان بیدهنگی خودا دهنووسینهوه

ئیمه ههموومان بیدهنگی خودا دهنووسین^۲

ل ههقۆکا یهکی کارئ ههقۆکی “ نووسییهوه ” ل ریژهیا بوریه و رامانا دووبارهکرنی ددهت برییکا پاشگری “هوه”. ل ههقۆکا دووی کارئ ههقۆکی “نووسی” ل ریژهیا بووریه. ل ههقۆکا سییی کارئ ههقۆکی “دهنووسینهوه” کارئ نهبووری یه، رامانا دووبارهکرنی ددهت برییکا پاشگری “هوه”. ل ههقۆکا چاری کارئ ههقۆکی “دهنووسین” کارئ نهبووریه. ئهگهر ل دهمین کاری بنیرین ب ههردوو ئاوايي “بووری و نهبووری” یه دهمی خواندهقان ههلبهستی دخوینیت خوه د زهمنهکی دا دبینیت دهمی نهۆ تیدانینه، چونکی ههلبهست ل دهمی نهۆ دبیته سهردهمهک بی زهمن.

ههروهسا دقئ رستهیی دا بکه و کارئ رستی کرتانديه ب مههما دووباره نهبوونا پهیقانه، پهیهندی ب جوانی و کورتبریی قه ههیه:

<سروشت ههموو شتیکت ترساندوومی

لرفه ی ئاگر

۱ محمهده عبداللهکهريم ئیبراھیم، دامالینی دهق له ریی به شیعریبوندا له شیعریکی سهباح رهنجدهر/دا، ر- ههولیر، ژ ۲۶۱۰، ۲۰۱۷/۵/۲۱، ل ۱۹.

۲ سهباح رهنجدهر، سی سال شیعری، ب- دووهم، ل ۳۲۲.

بلندایی چیات

گهفی رووبارت

دهشتی رونت^۱

لڤیره ل ههچار فریزان بکه و کار قهقه تاندیبیه و بهرف لادانه کا هونه ری
دویر ژ دووباره کرنی بریه، هه قۆک گه ره که ب قی ئاوی هاتبا ده برین
”سروشت لرفه ی ئاگرت ترساندوومی، سروشت بلندایی چیات ترساندوومی...” .

ههروه سا لسهر پسپار کرن ب ئامرازئ ”کئ” بۆ که سهک یان مروقه کی دزقریت،
پسپار و گومانئ دروست دکهت. دبیزت:

کئ ئاوی دایه ئه و ئه سپه

له خو بایی کرد

کئ ئه و ئه سپه ی له ئا و ره وانه وه

دلشکاوئ کرد^۲

۱ کامهران ئه بابیه کر خطر، شیوازی شیعی هه و جه رخی کوردی له باشوری کوردستان-کرمانجی ناوه راست له
سالانی ۱۹۸۰-۱۹۹۱ د، نامه ی ماسته ر پیشکesh به ئه نجومه نی فاکه لته ی پهروه ده ی قه لادزی کراوه، زانکوی
راپه رین، ۲۰۱۶، ل ۱۷۱.

۲ سه لاه هسه ن پاله وان، شیعی کراوه له ئه زمونی شیعی نویی کوردیدا، ل ۱۰۶.

ئەنجام

ژ ئەنجامی تیزا مه، ئەم گەهشتین قان خالان:

۱- ئەف بزاف بۆ جارا یه کهمین د ناف شاعر و ئەدهبی کوردیدا دناقبهرا سالیڻ ۱۹۶۹-۱۹۷۰ هه قدهم دگهل بهرهمی "له تیف ههلمهت" ب ناڤی "خوا و شاره بچکوله کهمان". ههروهسا بهرهمی "فههاد شاکهلی" ب ناڤی "پرۆژهی کوده تایهکی نهینی" دگهل گروپی کفری-که رکوک سه رهه لدايه، بهرهمی وان خوه پروو سوریالیه بوون. ئانکو مینا دهستیپکهکی بوو، سوریالیهت لجهم وان مینا ئامازه ده رکهت نهک مینا دیارده، لی ئه و ئامازه لجهم سه باح ره نجدهر دبیته بنگهه و دامه زراندن، ئەم دکارن بیژن مینا بناغه یهک سوریالی کو تهف بنه ماییڻ وی د ههلبهستیڻ ره نجدهر ده خوه یادبن و سوریالیزم ب بهر فرههی لجهم وی دبیته خهسلهت و دامه زراندن، کارییه ههلبهستا کوردی ژ وی ئامازه یا دهستیپکی ده ربا زبکهت.

۲- بهرهمیڻ سه باح ره نجدهر ئەفن "ژیوان-۱۹۸۷، روهه کانی خواوه نده- ۱۹۹۹، خهون وا خۆی گێرایه وه- ۲۰۰۴، شه ری چلّ ساله- ۲۰۰۵، مردوویهک ئاگای له هه مووانه - ۲۰۰۸، سه دو یهک شه وه- ۲۰۰۸، سالی سفر- ۲۰۰۹، سرودی زه وی- ۲۰۱۲، هه زده کهم ئەوه نده بزیم- ۲۰۱۵" تزی نه ژ وینه و جوانی و چه فه نگین ئافراندی و په یقیڻ نوو و زمیڻ ... هتد. هه ژی ئامازه پیکرنی یه دیوانیڻ "ژیوان، خهون وا خۆی گێرایه وه، و هه زده کهم ئەوه نده بزیم" ب ته مامی سوریالیهت و ره گهز و بنه ماییڻ وان تیڤا ره نگفه ددهن، ههروهسا مانیفیستا "ناسینی بوونی شاعر و خۆ ده ستنی شانکرڻ" تاییهت ب دیوانا "خهون وا خۆی گێرایه وه" تیڤا ههلبهستقن گه لهک ب ئاگه هیانه بنه ما و ره گهزیڻ سوریالی ئامازه پیکرنه، ل تهف مانیفیستیڻ بهری خوه پوختتر و خوه دی

شيعريهت و جوانتره و كارييه ب ئاوايهكئ هونهري نهخش و شوونا خوه د قئ قوتابخانئ ده بكهت.

۳- خهون پيكهينهرئ سهرهكييئ قههاندنا ههلبهستين سهباح رهنجدهره. پتر ژ ههر بنهمايهك دئ خهون دناف بهرههمين وي رهنگقهدايه و كهتويه بن باندورا قئ بنهمايي، ئهم دكارن بيژن كو زيدهرا ههلبهستين ناقبري ژ خهونئ سهروكانئئ خوه دگره و پاشي تهقلي بنهمايئ دئ بووييه، ئانكو ب ريكا خهونئ كارييه بگههسته جيھانا نهئاگهھي و نقيسينا ئوتوماتيكي و رهگهزين دئ بين سوريالي. گهلهك جوړين خهونئ د ههلبهستين رهنجدهر تين ديتن، ئهم گههشتينه فان جوړه خهونان: "زاروكني- مندالي، خودايي، نهئاگهھي، ئاگهھيي، ئاشكرا، نهئاشكرا، ئالوزتهقلههف"ن. د جيھانا خهونئ ده كارييه ئافراندين ناوازه ژ تيكشاندا زمان و وينهبين شيعري بينه د ناف شيعرا كوردئ ده، كو پتر ژ ههر ههلبهستفانهكئ دئ ئهف رهگهز لجهم وي خوهيادبن.

۴- نقيسينا ئوتوماتيكي وهكه يهك ژ بنهمايئ سوريالي، لجهم رهنجدهر هيچ نقيس ب ئاوايي دراندنا روژنامان و دووباره ليكدانا وان يان بهرههمئ ههفشك مينا "كيلگه موگناتيسيهكان"ئ "بريتون و سوپو" نهكرييه. لي وي پرنقيس ب ئاوايي ئوتوماتيزم و نهئاگهھي و زينده خهون و نقيسا زخوه قههاندويه، كو د قئ تهكنيكي ده كارييه ب تهني ميتودهكه تاييهت ب خوه ئافا بكه و ريكهكا تاييهت ب خوه بگره و ئافا بكه، ئهو ژئ ئوتوماتيزما خهونئ يه.

۵- ديناتي ئوتوماتيكي وهكه يهك ژ بنهمايئ سوريالي لجهم رهنجدهر، د ناقبهره عهقل و ههستي دايه، ههست پتر خهونه، ئانكو د ههستي ده رهگهزين عهقلي نايئ بكارئينان تاييهتمهندييهكه ژ بو خوه دهربازكرن ژ زيانا ژيواري و ئامرازهكه ژ بو بهرفرههكرنا خهون و سينورا خهيالاي، ديسان ژ بو ههرفاندنا ديورئ جفاك و زمان و وينهبين سهربهست، پهنا بو قئ بنهمايي

برییه، مینا خوه نهمینا کهسین دن، ئەم دکارن دیناتییا رهنجدەر جودا ژ ھەر ھەلبەستفانەکی دی رابگەھینین و د قالبی خەونی و ئازادییا خەیاالی بدەین ناسکرن.

٦- رەخنا گالتهجاری ئۆتۆماتیکی وەکە یەک ژ بنەمایین سوریالی لجهم سەباح رهنجدەر، پتر د وینەیین جۆر ب جۆر و خەون و مژارین ئالۆز و تیکەل ھاتینە دەربرین، نافبری ھەستی لایەنگریی بو واقعی ھەیی نینە، لەورا وی ئەف واقع و دنیا رەتکرییە و بزافکرییە ب ریکا داھینانا خوەی تاییەت د گۆشەیا ترانەپیکرنی دە، کو بنەمایەک سوریالیانە و ئەندامین وان ژی پەیرەوکرە پەیرەوبکەت.

٧- د ھەلبەستا کۆمی دە کو ب "ھونەری لاشەیا ب تام" تی ناسکرن، رهنجدەر تەنی پشکداری د ڤەھاندنا یەک ھەلبەست دە کرییە بناقی "شەرەفخانی بەتلیسی".

٨- رهنجدەر دوو مژارین دژی جەنگ و یاخیبوون بو ھەلبەستین خوە ھەلبزارتییە، باندۆر ل سەر وی ھەبوویە و ھەلبەست ل سەر ڤەھاندییە، یەک واقعی تالی کوردان و زولما داگیرکەرییا وان ل سەر مللەتی کورد، دوو شەری ناڤخۆیی کوردستانی واقعەکی دن یی تال، لجهم رهنجدەر درووست کرییە و ل دژی وی شیماتیی سەکنییە.

٩- چەڤەنگ ئۆتۆماتیکی وەکە یەک ژ بنەمایین سوریالی، پانتاییەک مەزن د ھەلبەستین رهنجدەر دە داگیرکرییە، ب شیوہیەکی ئەگەر خواندەڤان یان ڤەکۆلەر شارەزاییەکا گشتی ل دۆر چڤاک و ئەدەب و دیروک و سیاسەتی نەبیت و خوەدی رەوشەنبیرییەکا بەرفرەھ نەبیت، نکارت ل ھەلبەستین وی بگەھت، ژ بو خواندنا ھەلبەستا نافبری ب سەرڤە سەرڤە- سەتھی، نکارن چ ھونەرەکی دەستنیشان بکەن و بەلکو ھەر تیناگەھن، وسا ھزر دکەن کو چ لایەنی ھونەری تیدا نینە.

۱۰- سوریالیست دهمی سهردهریی دگهل پهیقی دکهن ئازادیهکا رهها ددهنی نهخاسمه د نهئاگههی و ئوتوماتیزمی ده. رهنجدهر پهیغ و دهربرینا ههست و خهونا خوه گهلهک ب لیزانانه دانایه و سهردهری دگهل پهیقی کرییه، وپهیقین قالا ب دهگمن دههلبهستی و تی دیتن. زمان د بهرههمین وی ده ل ژیر چاقدیریا عهقل و لوژیکی دهرکهفتییه. هاتییه تیکشکاندن، پیگیری ب یاسایی زمین نههاتینهکرن و ئازادییهکا رهها دایه زمانی ههلبهستی.

۱۱- هیقین و هاوکیشهیا ههلبهستی رهنجدهر کو ب گهلهمپهری د پرانییا ههلبهستی وی خوهیادبن ب قی ئاواویه. خهون+چهقهنگ= وینهیهکی کتوپر، ب زمانهک ئالوز و تیکشکاندی. ئانکو د پرانییا ههلبهستی رهنجدهر ده رهگهزین "خهون و هیما و وینهیا ههلبهستی" خوهیا دبن، ئەف رهگهز دناف بهرههمین وی رهنگهدهدن.

۱۲. ئەحمەد نالبەند، باغی کورد، دیوان، کۆمکرن و نووژاندن طەھا مایی، بەرگی چاری، چ. ۱، ۱۹۹۷.
۱۳. ئالان تۆرین، جارەنوسەکانی مۆدیرنە- کۆمەلێک تیکستی وەرگیراو، و: محەمەد حسەین، چا. چوارچرا، چ. ۱، ۲۰۰۷.
۱۴. توانا ئەمین، مینای شین، ناوەندی ئاویر بو چاپ و بەلاوکردنەو، چ. ۱.
۱۵. پەریز سابیر(د)، رەخنە ئەدەبی و مەسەلەکانی نووکردنەووی شیعەر، دەزگای ئاراس، چا. وەزارەتی پەرۆردە، هەولێر- ۲۰۰۶.
۱۶. پەروین رەئوف هادی دوسکی، هزرنا نەتەووی و رەنگفەدانا وی د هۆزانا نوو کوردیدا، چ. ئیکی، چاپخانا خانی، دەوک - ۲۰۱۱.
۱۷. حەمە کەریم هەورامی، درامای کوردی لەناو درامای جیھانی دا، چاپ و بلاوکردنەووی ئاراس، چا. وەزارەتی پەرۆردە، چ. ۱، هەولێر- ۲۰۰۱.
۱۸. حەمە مەنتک، سوریا لیزم لە ئەدەبی نووی کوردیدا، چا. ئاراس، چ. ۱، هەولێر - ۲۰۱۱.
۱۹. حسین غازی گەلالەیی(د)، رەوتی نووکردنەووی شەری کوردی ل باشوری کوردستان لە سالانی ۱۹۸۰ - ۱۹۹۱، چاپخانە حاجی هاشم، چاپی یەکەم، هەولێر - ۲۰۱۰.
۲۰. حەکیم مەلا سەلح. زمان و بێرکردنەووی شیعری، چا. رۆشنبیری، هەولێر- ۲۰۱۶.
۲۱. جویەز- کۆمەلەک نوسەر "هەلبێژاردە شیعەر"، بەرھەمی نو شاعیری هەولێر، ژمارە ۱، دەزگای چاپ و بلاوکردنەووی ئاراس، چا. وەزارەتی پەرۆردە، چ. ۱، هەولێر- ۱۹۹۹.
۲۲. چنار سەدیق غازی، ئاراستین تەکنیکی و شعرا نووی یا کوردی دا دەقەرا بەھدینان - بەدرخان سندی وەک نمونە، دەزگەھا سپیریژ ژبو چاپ و وەشانی، چاپخانا حەجی هاشم، چاپا ئیکی، هەولێر - ۲۰۰۸.
۲۳. خەلیل دەوکی، چەند ستیرکین گەش د ئەسمانی هەلبەستا نووی کوردیدا، چا. هاوار، دەوک - ۲۰۰۸.
۲۴. رەزا سەید حسینی، قوتابخا ئەدەبیەکان، و: حەمە کەریم عارف، چ. ۱، چا. وەزارەتی پەرۆردە، ۲۰۰۶.

٢٥. سه باح ره نجه در، خهون وا خوی گنیرایه وه، ده زگای ئاراس، هه ولیر- ٢٠٠٤.
٢٦. _____، سی کتیب له باره ی شیعره وه، چا. بیتایی، سلیمانی -٢٠١٣.
٢٧. _____، ئەزموون وهک ئاخاوتننیک له ناو ژیان، چا. حه جی هاشم، چ. ؟، هه ولیر- ٢٠١٤.
٢٨. _____، سی سال شیعر، بهرگی یه کهم، چا. رۆژهه لات، چ. ١، هه ولیر ٢٠١٢.
٢٩. _____، سه د و یهک شهو، ده زگای ئاراس، هه ولیر - ٢٠٠٨.
٣٠. _____، سی سال شیعر، بهرگی دووهم، چا. رۆژهه لات، چ. ١، هه ولیر ٢٠١٢.
٣١. _____، شه ری چل ساله، ده زگای ئاراس، چ. یه کهم، هه ولیر ٢٠٠٦.
٣٢. _____، هه ز ده کهم ئەوه نده بژیم، چاپی یه کهم، چا. رۆشنبیری، هه ولیر- ٢٠١٥.
٣٣. _____، ره کهانی خواوه ند، ده زگای ئاراس، هه ولیر - ٢٠٠٦.
٣٤. ستار پیرداودی، خویندنه وه ی میتافۆر ” کرانه وه یه ک به روی چه ند رایه له یه کی ره خنه یی”، چا. خانی، چ. ٢، دهۆک ٢٠١٠.
٣٥. سیروس پرهام، ریالیزم و دژه ریالیزم له ئەده بیاتدا، و: حه مه کهریم عارف، چا. وه زاره تا پهروه رده، هه ولیر- ٢٠٠٤.
٣٦. سه لاج هه سه ن پاله وان، شیعره ی کراوه له ئەزمونی شیعره ی نوئی کوریدی، چا. ئاراس، چ. یه کهم، هه ولیر- ٢٠١٠.
٣٧. سقر ابوخر، گهتوگو له گه ل ئەدوئیس، و: نه وزاد ئەحمه د، ده زگای په خشی سه رده م، ٢٠٠١.
٣٨. سافیه محه مه د ئەحمه د(د)، لادان له شیعره ی هاوچه رخی کوریدی، چا. حاجی هاشم، چ. ؟، هه ولیر- ٢٠١٣.
٣٩. شوکریه ره سول(د)، ئەده بی کوردی و هونه ره کهانی ئەده ب، وزارة التعليم العالی و البحت العلمی- جامعه صلاح الدین، ١٩٨٩.
٤٠. شادمان قادر هه سه ن، بزوتنه وه ی روانگه و شیعره ی نوئی کوردی، ده زگای چاپ و په خشی سه رده م، سلیمانی- ٢٠٠١.

٤١. شه‌رمين ئىبراهيم عه‌زىز، په‌شيو و تازه‌کردنه‌وه له شيعرى كوردیدا، چا: به‌ريوبه‌رايه‌تى چاپخانه‌ى روشه‌نبيرى/هه‌ولير، چ. ١، هه‌ولير- ٢٠٠٦.
٤٢. عه‌لى ئه‌سغه‌ر قه‌ره‌باغى، برغه و بنه‌ماكانى پو‌ست مو‌ديرنيزم، و: عه‌لى ئازهرينا، چ. ١.
٤٣. عه‌لى تاهير به‌رزنجى(د)، كارىگه‌رى روانگه له نو‌يگه‌رى شيعرى كوردیدا، چا. خانه‌ى چاپ و بلاوكردنه‌وه‌ى چوارچرا، چ. ١، سليمانى - ٢٠٠٨.
٤٤. عه‌بدولقادر نورى، ياخييون دناڤ هه‌لبه‌ستا نو‌بخازا كوردیدا، چا. خانى، چ. ١، دهوك - ٢٠١١.
٤٥. فه‌ره‌اد پيربال، شيعرى نو‌يى كوردى <١٨٩٨-١٩٥٨>، چاپ و بلاوكردنه‌وه‌ى ده‌زگاي كوردستان، هه‌ولير- ٢٠٠٥.
٤٦. _____، ريبازه ئه‌ده‌بيه‌كان، ئه‌نديشه بو چاپ و بلاوكردنه‌وه، چا. شقان، چ. سيبه‌م، ٢٠٠٩.
٤٧. _____، عه‌بدولره‌حيم ره‌حمى هه‌كارى و تازه‌کردنه‌وه‌ى شيعرى كوردى و داهينانى شانۆنامه له ئه‌ده‌بياتى كوردیدا، ده‌زگاي چاپ و وه‌شانى سپيريز، دهوك - ٢٠١٢.
٤٨. فه‌مى شوكرى عبدالله، ره‌گه‌زى نو‌يى شعرى كوردى لاي قه‌درىجان، ده‌زگه‌ها سپيريز، چاپخانا هه‌جى هاشم، هه‌ولير- ٢٠٠٦.
٤٩. فه‌ره‌اد شاكه‌لى، زمانى گه‌رده‌لول خه‌ونى شنه‌با، پروژهى تيشك www.tihkbs.com، ٢٠٠٨.
٥٠. _____، پروژهى كوده‌تايه‌كى نه‌ينى ديوانا شعرى چاپخانه‌ى وه‌زاره‌تى روشه‌نبيرى، هه‌ولير- ٢٠٠٠.
٥١. قانع، ديوان، بورهان قانع، چ. ٨، چ. دالاهو، ١٣٩٣.
٥٢. گارا، هونه‌رى شيوه‌كارى مو‌ديرن، ده‌زگاي چاپ و بلاوكردنه‌وه‌ى ئاراس، چ. ١، هه‌ولير- ٢٠٠٥.
٥٣. له‌تيف هه‌لمه‌ت، له داد/يزمه‌وه تا سورىاليزم، چا. له‌ريا، چ. ١، سليمانى- ٢٠١٠.
٥٤. _____، ديوان، چاپخانه‌ى شقان، چاپى دووهم سليمانى، ٢٠٠٥.

٥٥. محمەد لەتيف عەبدەلرەحيم "باقى نازى" (د)، دىرۆكا ئەدەبا بىيانى يا سەدساليا "١٩-٢٠" ئى چا. پارىزگەها دەھۆكى، چ. ١، دەھۆك - ٢٠١٣.
٥٦. محمەد بەكر (د)، پەخشانه شعرى كوردى، دەزگای ئاراس، ھەولير- ٢٠٠٤.
٥٧. مەھدى مەحفوز(د)، ريبازەكانى ھزرى سياسى لە سەردەمى مۆديرن دا، و: شوان ئەحمەد، چا. كارۆ، چ. ١، ٢٠١٣.
٥٨. مەھوى "ديوان" ليكدانەوھى مەلا عەبدولكەريم مودەرس و موخەمەدى مەلا كەريم، چ. ٣، بلاوكراوھى كوردستان، ١٣٨٥.
٥٩. مەرف خەزنەدار(د)، لەبابەت ميژووى ئەدەبى كوردىيەو، مۇسسە ي عراق بو چاپ و بلاوكردنەو، بەغداد - ١٩٨٤.
٦٠. محمەد عەبدولكەريم ئىبراھيم، پيكتاتەى زمانى شيعرى لە روانگەى رەخنەى ئەدەبى نوو، چا. حاجى ھاشم، ھەولير - ٢٠١٢.
٦١. نەمت اللە حامد نەيلى ، پيلىن رەخنەى، چا. ھاوار، چ. ئيكي، دەھۆك - ٢٠٠٥.
٦٢. _____، دەرافەك ژ رەخنى "رەخنەو قەكۆلين"، چا. ھاوار، چ. ١، دەھۆك - ٢٠١٠.
٦٣. _____، پراكتيزەكرنا رەخنا نوويا ئەنگلۆ ئەمريكى لسەر تيكتستين گروپا نووكرن ھەروھەر، چا. ھاوار، چ. ١، دەھۆك - ٢٠١٣.
٦٤. ھ. و. جەستن، يەكەمين سەرچاوەى ھونەرى مۆديرن، و: بو عەرەبى د.سەيد ئەبولقاسم جەزائيرى، و: بو كوردى سەيوان سەعيدان، چا. وەزارەتى پەرورەدە، چ. ١، ھەولير - ٢٠٠٦.
٦٥. ھيمن عومەر خوشناو، نالى لە بەلگەنامەكانى عوسمانيدا، چ. ١، ٢٠١٧.
٦٦. ھيمداد حوسين، ريبازە ئەدەبىيەكان، چا. رۆژھەلات، چ. ٢، ھەولير ٢٠١٠.
٦٧. ھيفى بەروارى، ريبازين ئەدەبى، چا. ھاوار، چ. ١، دەھۆك - ٢٠١٠.
٦٨. يادگار رسول بالەكى، سيماكاني تازەكردنەوھى شيعرى كوردى(١٨٩٨- ١٩٣٢)، چا. وەزارەتا پەرورەدئ، چ. ١، ھەولير - ٢٠٠٥.
٦٩. ياسين عومەر، كيميياگەرانى ووئشە "ليكوولينەو"، چا. ياد، چ. ١، لە چاپكراوھەكانى پرۆژەى كتيبي يانەى قەلەم، ٢٠٠٧.

تیزین ئەکادیمی:

۱. ئەحمەد محمود عەبدوللا، سوریالیزم لە شیعری کوردیداوای (راپەرین)، نامەى ماستەر، زانکۆى کۆیە، ۲۰۰۸.
۲. کامەران ئەبابەکر خەزەر، شێوازی شیعری هاوچەرخى کوردی لە باشورى کوردستان- کرمانجى ناوەراست لە سالانى "۱۹۸۰-۱۹۹۱"دا، نامەى ماستەر پێشکەش بە ئەنجومهنى فاکهلتى پەرۆهردەى قەلادزى کراوه، زانکۆى راپەرین، ۲۰۱۶.
۳. دەریا جەمال حەوێزى، جیهانبینى شیعری هاوچەرخى کوردى کرمانجى ناوەراست لە باشورى کوردستان، نامەى دکتۆرا، پێشکەش بە فاکهلتى زانسته مروقایاتى و کۆمەلایهتیهکان- زانکۆى کۆیە کراوه، ۲۰۱۳.
۴. حبيب بوهرور، الخطاب الشعري والمواقف النقدی فی کتابات الشعراء العرب المعاصرين "ادونیس و نزار قبانى" نموذجا، أطروحة دکتۆراه، جامعة منتورى قسنطينة- الجزائرية، كلية الاداب- قسم اللغة العربية، ۲۰۰۶-۲۰۰۷.

کۆوارین کوردی:

۱. ئادز دوین، سوریالیزم لە روانگهى سايکۆلۆژییهوه، و: ئامانج عوسمان حەمەد، کۆوارى وهەرگێران، دێسه مبهرى ۱۹۹۷، ژماره ۲، وهزارهتى رۆشنبیری حکومهتى ههريمی کوردستان بلاوى دهکاتهوه.

۲. ئەنۋەر مەسەپى، فۆرمى گران، ك- شىن، دەزگای چاپ و بلاوكردنه‌وه‌ی ئاراس، ژ ۱۵، سالی ۲۰۰۵.
۳. ئیدریس عەبدوللا(د)، ئەدەبى مۆدېرنىزمى ئەورپى، كۆۋارى ۲۳ ئەدەبى ھزرى رەخنەبى، ژ ۱، شوباتى ۲۰۱۱.
۴. بانگەوازىك لە روانگەى ئەدەبى كوردى نویمانە‌وه، كۆۋارى روانگە، ژمارە ۱.
۵. رېزان عوسمان مستەفا، بەراوردىك لەنېوان جموجۆلى كۆۋارى "روانگە" و كۆۋارى "وېران"، كۆۋارى رامان، ژ ۴۰، تشرىنى يەكەم ۱۹۹۹، دەزگای گولان.
۶. رامان، شاعىرانى ھەشتاكانى ھەولېر لە پىرۆژە شىعەرىيەكانىان دەدوین، كۆۋارى رامان، ژمارە ۲۰، شوباتى ۱۹۹۸، دەزگای راگەيانندى گولان.
۷. سالىح ھەسەن پالەوان، لىنى شىعەرى لە شىعەرى نوئى كوردىدا، كۆۋارى ھەنار، ژ ۲۳، ۲۰۰۸.
۸. ستار عەلى، سەرىالىزم د ناقبەرا ياخييون و د/ھىنانى د/، كۆۋارا پەيڤ، ژمارە ۹.
۹. سەنگەر قوباد، ماغوت و جۆرىكى تىرى شىعەر، كۆۋارى رامان، ژمارە ۱۶۵، ۲۰۱۱.
۱۰. سرود مىرخان، سېبەرى مار، كۆۋارى وېران، ژمارە ۲، بەھار ۱۹۹۵، ھەولېر.
۱۱. سەعد مىكائىل شىخ بزىنى، عەبدولرەھىم رەھمى ھەكارى ھەك سەركردەى ئەدەبىياتى نوئى كوردى، كۆۋارى تامى ئەدەب، زانىنگەھا دھۆك، چاپخانا ھاوار، دھۆك - ۲۰۱۱.
۱۲. سابىر رەشىد، بزوتنە‌وه‌ى رزگارى خوازى لە شىعەرى كوردىدا، كۆۋارى نەوشەفەق، دەزگای شەفەق كەركوك، چاپخانى ئاراس، ھەولېر، ژمارە ۸۰.
۱۳. شەمال ئاكرەبى، نووخازى پىرۆژەيەكى بچەنەھاتى، كۆۋارا بىياڤ، ژمارە ۳۸، حوزەبىرانى ۲۰۱۰.
۱۴. شەرەفخانى بەتلىسى، كۆۋارى وېران، ژمارە ۵، ھاوینى ۱۹۹۷.

١٥. ششان قاسم حەسەن، *هەلبەستا سەربەستا کوردی*، کۆوارا رووگەه، زانکۆیا زاخۆ، ژ ٢-٣، پایزا ٢٠١١- زفستانا ٢٠١٢، کۆوارەکا وەرزییە.
١٦. لەتیی هەلمەت، چاوپێکەوتن، کۆواری رامن، ژمارە ٣، ١٩٩٦.
١٧. معتصم سالەیی، *سوریالیزم*، کۆواری پۆشنبیری نوێ، ژ. ١١٨، ١٩٩٨.
١٨. محەمەد کاکەیی، *سوریالیزم*، کۆواریوهرگییان، ژ ٢، دیسەمبەری ١٩٩٧.
١٩. نەجیب بالایی، *ئەدەبیاتا کوردیا نوژەن*، کۆوارا پەیف، ژ ٣٣، دھۆک - ٢٠٠٥.
٢٠. نافع ئاکرەیی (د)، *ئەدەبی کوردی لە بادینان دا چۆن بوو و چۆن دەروا*، کۆواری کاوان، ژ ١٠، ١٩٨٢.
٢١. محەمەد بەکر (د)، *ئەدگارەکانی نوێکردنەو لە شیعی حرەحمی هەکاری* دا، کۆوارا زانکۆیا دھۆک، ژ- تاییەت ٢، ژ ٦، چا. کۆلیژا شەریعی- زانکۆیا دھۆک - ١٩٩٩.
٢٢. *مانفییستی وێران*، کۆواری وێران، ژمارە ١، هەولێر- ١٩٩٤.
٢٣. محسین ئەحمەد عومەر (د)، *سوریالیزم*، کۆواری رامن، ژمارە ٧٥.

رۆژنامەیی کوردی:

١. محەمەد عەبدولکەریم ئیبراھیم، *دامالینی دەق لە ریی بە شیعیربووندا* "لە شیعیکی سەباح رەنجەدر" دا، پ. هەولێر، ژ ٢٦١٠، ٢٠١٧/٥/٢١.
٢. ئەدیب نادر، *کە خەون دەبیته وینە، کە خەون دەبیته شیعی*، رۆژنامەیی هەولێر، ژمارە ٢٥٨٠، ٢٠١٧/٤/٤.
٣. ئەنیتا ئیسیاندر، *ملوانکەییەک و چوار پارچە شیعی لەلایەن (سەباح رەنجەدر) هوه*، و: ئاراس وەهاب، رۆژنامەیی هەولێر، ژ ١٨٩٠، ٢٠١٤/٤/٢٩.

پهرتووک ب زمانى عه ره بى:

۱. ادوار لوس سميث، *الحركات الفنية منذ عام ١٩٤٥*، مكتب فنون التشكيلييه، شارقه، سلسله رقم ١٧.
۲. أندريه بريتون، *بيانات السريالية*، ت: صلاح برمدا، منشورات وزارة الثقافة، دمشق، ١٩٨٧.
۳. أدونيس، *الصوفية و السورالية*، دار الساقى، بيروت، ط. الثالثة، ٢٠٠٦.
۴. بهستى، عفيف، *الفن فى اورپا من العصر النهضة حتى اليوم*، دار الرائد لبنانى، ط. ١، بيروت - ١٩٨٢.
۵. ديفدهوبكنز، *الدادائيه و السرياليه "مقدمه قسييرا جدا"*، ت: احمد محمد الرويب، مؤسسه هنداوي لتعليم و السقافه مصر، ط. ١، قاهره - ٢٠١٦.
۶. جان كوهن، *بنية اللغة الشعرية*، ت: محمد العمرى و محمد الوالى، دار البيضاء، ١٩٨٦.
۷. سرور حسن محمد، *ملاحح السريالية فى الشعر ادونيس و صباح رنجدر*، مط. الحاج هاشم، اربيل - ٢٠١٣.
۸. سامى هاشم(د)، *المدارس و الانواع الادبية*، من المنشورات مكتبه العصيرية، بيروت، ١٩٧٩.
۹. عبدالعزيز العتيق، *فى النقد الادبى*، دار النهضة العربية، ط. ٢، بيروت - ١٩٧٣.
۱٠. عبدالرزاق الاصفر، *المذاهب الادبية لذي الغرب؛ دراسة*، اتحاد كتاب العرب، دمشق ١٩٩٩.
۱١. عبدالغفار مكاوى(د)، *ثوره شعر الحديث من بودلير الى العصر الحديث "دراسه"*، جزء الاول، هيئه المصرية العامه للكتاب، مصر ١٩٧٢.
۱٢. مصطفى سويف(د)، *الاسس النفسيه للابداع الفنى فى الشعر الخاصة*، دار المعارف، منشورات جماعة علم النفس التكاملى، ط. رابع - ١٩٦٩.
۱٣. موريس نادو، *تاريخ السريالية*، ت: نتيجة الحلاق، منشورات وزارة الثقافة - سوريا، دمشق.

١٤. محمد عسمى هيلال، دراسات و نماذج مذاهب الشعر و نقد، الطباعة و النشر نهضة مصر، رقم الابداع ٢٥٣٩.
١٥. نبيل راغب(د)، المذهب الادبية من الكلاسيكية الى العبتية، مكتب الثقافة، هيئه المصريه عامه للكتاب، ١٩٨٣.
١٦. و لاس فاولى، عصر السريالية، ت: خالدة سعيد، دار العوده، بيروت - ١٩٨١.

مجلات العربى:

١. نوفل حمد خظر، سريالية الخيال، مجلة جامعة كركوك، العدد ١، المجلد ٣، السنة الثالثة، ٢٠٠٨.
٢. ابوالحسن امين مقدس و ادريس اميني، ملامح السريالية فى الشعر أدونيس، مجلة جمعية العلميه الايرانية اللغة العربية و آدابها، العدد ٢٨، ١٣٩٢-٢٠١٣.
٣. أزهار كريم عباس الشريقي، الابعاد الفكرية و النفسية فى رسوم سلفادور والى، مجله علوم الانسانية، جامعه بابل، المجلد ٢١، ٢٠١٣، العدد ٢.
٤. فاطمة عمران راجى(د)، أثر نظرية فرويد على السريالية"سلفادور دالى"نمويجا، مجله كليه التربيه، جامعه بابل، عدد ١٦، ٢٠١٤.
٥. محمد اسماعيل دندى، السريالية و الشعر الحديث، مجله المعرفه، عدد ٤٠٩، سنة ١٩٩٧، وهزارة الثقافة فى الجمهورية العربية السورية.

ب زمانى فارسى:

١. دكتور امير على نجوميان، درآمدى برادبيات مدرنيست، منبع هفتةنامه فصل نو، ١٣٨٥- <http://vista.ir/article/218252>.
٢. زهره قراگوزلو، سورئاليسم نگاهى به آن سوى واقعين، ١٣٩١- <http://arthamadan.ir/PrintListItem.aspx?id=39480>.
٣. جمال ميرصادقى- ميمنت ميرصادقى، واژه نامه هنر داستان نويسى- فرهنگ تفصيلى اصطلاح هاى ادبيات، نشر مهناز، چاپ دوم، ١٣٨٧.

ب زمانى ئىنگلىزى

1. Peter CHilids, *Modernism*, First Edition, The new critical idiom box, London, 2000.
2. Sirwan Abdul-kareem, *Modernism and Kurdsh Arts*, M A research, College of Arts, English department, Salahaddin University, 2009- 2010.
3. J. A. Cuddun, *Literary Terms and Literary Thory*, First Edition, Penguinv Box. London, 1984.
4. Robert N. Pasotti, *Sigmund Freuds The interpretation of Dreams*, Simon SHster, New York, 1977.

ژىدەرىن ئىنتەرنىتى:

۱. دھام حسين، الحداثة نشأة و مظاهرين، 'مقالة' ۲-۲۰۱۷
<http://www.ahewar.org/debat/show.art.asp?aid=154904>.
۲. نبذه السرياليه <http://www.mkani.com/vb/showthread.php?t=448>
2016/11/15
۳. الحركة السريالية، كيف تفهم الحركة السريالية فى الفن. ۱۲/۱/۲۰۱۷
<https://www.ts3a.com/%D8%A7%D9%84%D8%AD%D8%B1%D9%83%D8%A9-%D8%A7%D9%84%D8%B3%D8%B1%D9%8A%D8%A7%D9%84%D9%8A%D8%A9>
۴. السرياليه، اعدادات الندوه العالميه لشباب الاسلامى ۱۵/۱۱/۲۰۱۶،
<http://www.saaid.net/feraq/mthahb/113.htm>

٥. فارس سلامة العطار، المذاهب الادبية العالمية رؤية نقدية تاريخية، <https://www.diwanalarab.com/spip.php?article23359>، ٢٠١٦/١١/١٠.

٦. نُبذة السريالية <http://www.mkani.com/vb/showthread.php?t=448>، ٢٠١٧/١/٢٠.

دیدار:

١. شهعبان سلیمان، دیدار، یهکیتیا نقیسه ریڻ کورد- دهۆک، ٢٠١٧/٤/٢٠.
٢. شهمال ئاکرهیی، دیدار، په یوهندی ب ریڻا سو سیال میدیا هاتیه کرن، ٢٠١٧/٥/١٩.
٣. په یوهندی ب ریڻا ئینته رنیت، ههلبه ستقان رزگار سوبحی، ٢٠١٧/٥/٤.
٤. په یوهندی ب ریڻا ئینته رنیت، ههلبه ستقان ئهحمه د جاسم، ٢٠١٧/٥/٤.
٥. فازل عومه ر<د>، دیدار، باره گایی یهکیتیا نقیسه ریڻ کورد- دهۆک، ٢٠١٧/٤/٢٠.

وانه یڻ زانکویئ:

د بهیان ئهحمه د یاسین، مفا وهرگرتن ژ وانه یڻ بابه تی ئازاد، زانینگه ها دهۆک، فاکه لتیا زانستین په روه رده یی، پشکا زمان و ئه ده بی کوردی، قو ناغا چاری، سالا خواندنئ ٢٠١٢-٢٠١٣.